

CULTUROLOGICA SLOVACA

1/2016

Hlavný redaktor: Peter Žeňuch

Výkonné redaktorky: Katarína Gabašová, Veronika Moravčíková

Redakčné kolégium:

Miroslav Ballay, Erika Brtáňová, Halina Czuba, Václav Čermák,
Milan Džupina, Július Fuják, Juraj Glovňa, Katarína Gabašová,
Vladislav Grešlík, Dalimír Hajko, Margita Jágerová, Elena Knopová,
Ewa Kocój, Viliam Komora, Ladislav Lenovský, Šimon Marinčák,
Veronika Moravčíková, Jozef Palitefka, Zdenka Pašuthová,
Dagmar Podmaková, Vladimír Penchev, Václav Soukup,
Svetlana Vašíčková, Ľubomíra Wilšínská, Peter Zubko,
Viera Žemberová, Peter Žeňuch, Katarína Žeňuchová

Technický redaktor: Juraj Molčányi

Editor čísla: Miroslav Ballay

Adresa vydavateľa a sídlo redakcie:

© Katedra kulturológie Filozofickej fakulty UKF, Hodžova 1, 949 01 Nitra,
e-mail: slovicult@gmail.com

OBSAH

Na úvod	3
---------------	---

ŠTÚDIE

P. ŽEŇUCH: Koncepcia interdisciplinárneho výskumu slovenskej kultúry vo vzťahoch k slovanskému i neslovanskému prostrediu	4
J. FUJÁK: Koncepcia inovácie interdisciplinárneho kulturologického výskumu nezávislej kultúry a umenia	10
M. BALLAY: Reflexia performatívnosti súčasnej kultúry	16
K. GABAŠOVÁ: Rezonancie a odkaz diela Sorena A. Kierkegaarda v slovenskom kultúrnom kontexte	27

ROZHLADY

V. MORAVČÍKOVÁ: Budovanie značky štátu – <i>Nation Branding</i>	37
V. ŽEMBEROVÁ: Z výskumu kultúrnych a literárnych dejín národnej identity	47
P. ŽEŇUCH: Spomienky na starú keresturskú faru	53

SPRÁVY A RECENZIE

M. BALLAY: Vzdelávanie festivalom?	87
J. PUŠKÁR: Michal Reiser: <i>Možnosti smrti. Nik nie je odsúdený na život</i>	89
L. VALKOVÁ: Tematizovanie otázok feminizmu v inscenácii <i>Pravidlá hry</i>	90
M. BALLAY: Správa o vedecko-pedagogickej činnosti Katedry kulturológie FF UKF v Nitre (2013 – 2016)	92
K. ZIMOVA: Správa z konferencie venovaná 1. svetovej vojne	94
L. VALKOVÁ: Postmutart HEVHETIA FEST 06	97
J. PUŠKÁR: Komprovizovanie hudbou a umením	98
L. VALKOVÁ: V zákulisí SND, jednodňová odborná exkurzia	100
L. VALKOVÁ: Zácutia Transylvánie v Galérii na schodoch	100
L. VALKOVÁ: Za kultúrou v slovensko-maďarskom prostredí – jednodňová odborná exkurzia	100
B. MOKRIŠOVÁ: Študentský projekt s názvom Kultúrne potulky: Zodpovednosť, ktorá zaväzuje!	102
B. MOKRIŠOVÁ: Katedrové kolo ŠVOUČ 2016: Záznaky Matúša Ochrádku vyhrali a získali akademické uznanie!	102

CULTUROLOGICA SLOVACA

1/2016

Na úvod

Culturologica Slovaca je nový vedecký časopis, ktorý vzišiel z potrieb teoretickej reflexie širších otázok kultúry a jazyka na Slovensku. Primárne sa prezentuje ako relevantný kulturologický publikačný orgán, ktorý vydáva Katedra kulturológie Filozofickej fakulty UKF v Nitre. Prvé číslo tejto kulturologickej ročenky je bez špeciálneho tematického zamerania. Ďalšie čísla sa však budú môcť orientovať aj na vybraný tematický okruh či aktuálny problém zo širších interdisciplinárnych priezorov. Časopis sa venuje zreteľne pestrej škále rôznorodých tém, ktorých spoločný, zjednocujúci leitmotív sa snúbi s perspektívami aktuálnych kulturologických výskumných diskurzov. Časopis je platformou pre publikovanie výsledkov základného vedeckého výskumu i pluralitu diskurzov a myslenia vedcov a pedagógov z odboru i príbuzných vied. Dokazuje to už aj spektrum koncepcií vytyčovaných kulturologických línií a prezentovaných v tomto čísle časopisu.

V tomto smere koncepcne vymedzujú perspektívny priestor kulturologického smerovania najmä štúdie prof. PhDr. Petra Žeňucha, DrSc. Zo svojho aspektu ponúka pohľad tiež prof. PhDr. Július Fuják, PhD. Obidvaja sa zamýšľajú nad dôležitosťou polí záujmov a zároveň výziev pre aktuálne skúmanie. Kým P. Žeňuch smeruje k výskumu vzťahov slovenskej kultúry vo všetkých jej zložkách a vzťahoch k slovanskému i neslovanskému prostrediu, J. Fuják sa zameriava na oblasť nezávislej kultúry v jej najširších parametroch. V obidvoch prístupoch sa zdôrazňuje interdisciplinárnosť výskumu. Aj štúdia doc. Mgr. Miroslava Ballaya, PhD., načrtáva potrebu prehĺbenia záujmu o oblasť performatívnych štúdií na pôde Katedry kulturológie FF UKF v Nitre. Sústreďuje sa na kultúrny komunikát, ktorý sa snaží teoreticky vystihnúť predovšetkým v kontexte divadelného umenia. Mgr. Katarína Gabašová, PhD. vo svojej štúdií mapuje zreteľné vplyvy filozofického myslenia dánskeho filozofa Sorena Kierkegaarda v slovenskom kultúrnom prostredí.

V štúdiách zaradených do rozhľadov sa čitateľ dozvie o ďalších divergentných vetvách kulturologického spektra tém. Prof. PhDr. Viera Žemberová, CSc. sa zaujíma o problematiku národnej identity v literárnych dejinách. Mgr. Veronika Moravčíková, PhD. sa v tomto zmysle ďalej intenzívne venuje tematike rozvíjania idey národnej značky (nation branding). V rámci rozhľadových prác ponúka prof. Peter Žeňuch vydanie rukopisu spomienkových rozprávání dolnozemskeho kerestúrskeho rodáka Dr. Janka Naďa, ktorý spomína na zložité obdobie medzi dvoma svetovými vojnami v Ruskom Keresture na Dolnej zemi vo Vojvodine.

Keďže časopis vznikol na pôde Katedry kulturológie FF UKF v Nitre, nachádza sa v ňom špeciálne miesto venované správam, referenciám a recenziám z aktuálneho vedeckého a pedagogického života katedry. Pevne veríme, že sa nám bude dariť vydávať taký kulturologický časopis, ktorý predstaví rozmanitú paletu podnetnej teoretickej reflexie slovenskej kultúry v európskom i širšom medzinárodnom priestore.

Miroslav Ballay, editor čísla

ŠTÚDIE

Koncepcia interdisciplinárneho výskumu slovenskej kultúry vo vzťahoch k slovanskému i neslovanskému prostrediu

Peter Žeňuch

Abstrakt

Slovenský kulturologický výskumný program vychádza z potreby skúmať vlastnú identitu nie ako výsledok globalizačných či integračných mechanizmov, ale ponúka komplexný a systematizujúci pohľad na parciálne otázky vývinu slovenskej kultúry vo vzťahoch so slovanským i neslovanským prostredím. Moderný kulturologický výskumný program vyplýva zo strategických rozvojových programov, z partnerstva a podobnosti výskumných priorít s pracoviskami v domácom i medzinárodnom kontexte. Silnou stránkou kulturologického výskumného programu je interdisciplinarita a komplexnosť, ktorá utvára možnosti pre udržateľnosť a systematické budovanie projektovaného výskumu i vďaka výchove mladých vedcov so zameraním na výskum vzťahov slovenskej kultúry k európskemu i širšiemu globálnemu prostrediu. Výsledky výskumov i podnety z vedecko-pedagogického procesu sa publikujú na stránkach časopisu *Culturologica Slovaca*.

Kľúčové slová

kulturológia, koncepcia, vzťahy slovenskej kultúry k slovanskému i neslovanskému prostrediu, časopis *Culturologica Slovaca*

Interdisciplinárny model výskumu slovenskej kultúry umožňuje identifikovať a interpretovať vývinové i synchrónne dimenzie povedomia jej nositeľov a poukázať tak na trvalý prínos Slovenska v rámci európskej kultúry a civilizácie. Práve preto aktuálne spoločenské procesy v európskom i širšom globálnom kontexte, ktoré sú zamerané na poznávanie jazykov a kultúr a ich vkladu do európskeho kultúrneho dedičstva, nemožno skúmať osamotene, ale práve synergicky v rámci diachrónnych i aktuálnych (synchrónnych) aspektov fungovania národného i európskeho kultúrneho dedičstva. Takýto aspekt kulturologických výskumov v kontexte nefilologických i filologických vedných disciplín, vrátane slavistiky,¹ je dôležitý práve pre komplexné štúdium slovenskej kultúry.²

¹ Pozri napríklad ŽEŇUCH, P.: O špecifikách a identite slavistického výskumu na Slovensku. In *Slavica Slovaca*, 2010, 45, 2, s. 99-104; ŽEŇUCH, P. (ed.): *Slovenská slavistika včera a dnes. Kolektívna monografia*. Bratislava : Slovenský komitét slavistov a Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2012. 268 s.; ŽEŇUCH, P.: O nevyhnutnosti a nezastupiteľnosti komplexných slavistických štúdií. In *Philologica LXXIII. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2014, s. 5-17.

² Bližšie o tom ŽEŇUCH, P.: O nevyhnutnosti komplexného a interdisciplinárneho slavistického výskumu slovenskej kultúry. In *Konštantínove listy*, 2014, 7, s. 90-96.

Interdisciplinárny výskum slovenskej kultúry sa prirodzene realizuje práve v rámci národných výskumných prostredí a programov. Dôležitou podmienkou či určujúcim predpokladom kulturológických výskumov je porovnávacie hľadisko. Práve poznávanie vzťahov medzi jazykmi a kultúrami, najmä však poznávanie slovenskej kultúry vo vzťahoch k ostatnému slovanskému i neslovanskému prostrediu významnou mierou prispieva k osvetleniu princípov synergie jazykov a kultúr v každom národnom kontexte i v rámci európskeho i širšieho medzinárodného spoločenstva. Pre synergický a komplexný výskum tradičnej európskej kultúry a civilizácie je práve výskum kultúry vlastného národa neoddeliteľnou súčasťou. Osobitne dôležitou je v tejto súvislosti pohľad na kulturológické aspekty výskumu a reflexie zahrnuté v práci Ladislava Hanusa.³

Hoci tu uvádzané skutočnosti sú všeobecne známe, treba zopakovať tieto konštatovania najmä preto, že práve v súčasnosti dokladujú aktuálnosť komplexného a synergického kulturológického výskumu vzťahov národnej kultúry k iným jazykom a kultúram. Takýto výskum vzťahov poskytuje argumenty pre rozvoj kulturológickej vednej politiky v systéme humanitných i spoločenských vied. Pri vnímaní humanitných a spoločenských vied nemožno trvalo zohľadňovať iba ekonomicko-komerčné či politicko-spoločenské faktory, ktoré hrozia devalváciou rozvoja systematického kulturológického vedeckého bádania.

Pre kulturológiu nie je ohrozením realizácia obsahovo porovnateľných výskumných úloh na viacerých vedeckých či vedecko-pedagogických pracoviskách v domacom či medzinárodnom kontexte, lebo výsledky výskumov realizovaných na týchto jednotlivých inštitúciách neutvárajú konkurenčné prostredie. Konkurencieschopnosť sa naplno realizuje najmä v miere akceptácie výsledkov týchto výskumov v národnom alebo medzinárodnom kontexte. Najväčším ohrozením rozvoja výskumu kultúry je nepochopenie jeho poslania ako základného bádateľského programu zameraného na skúmanie vzťahov v širokom spektre príbuzných vedeckých disciplín. Humanitné i spoločenskovedné výskumy sice neprinášajú okamžitý ekonomický zisk, keďže ich nemožno komerčne využiť, no svoj trvalý vklad však interdisciplinárny výskum národnej kultúry vidí v adresnosti výsledkov svojich výskumov v prospech celej spoločnosti. Utvárajú sa tak nielen predpoklady pre udržateľnosť poznania, ale najmä pre jeho rast, ktorý je možné zabezpečiť najmä prostredníctvom kulturológických vedecko-pedagogických pracovísk.

Pokladáme preto za dôležité, aby sa výskum slovenskej kultúry vo vzťahoch k ostatným slovanským i neslovanským prostrediam intenzívnejšie prezentoval v celom spektre filologických i nefilologických odborov. Napríklad slovenský kulturológický výskum nemožno obmedziť iba na teoretické poznatky o kultúre či na niektoré úzko špecializované oblasti literatúry, umenia, filozofie. Kulturológický výskum i vedecko-pedagogický proces musí obsiahnuť čo najširší tematický okruh, ktorý je spätý s jazykovo-kultúrnymi, kultúrno-historickými, umeleckými, národnými a kultúrno-identifikačnými vývinovými procesmi. Bez tohto základného výskumného spektra synchronnej i diachronnej povahy by výskum slovenskej kultúry, obraz jej kontinua i vzťahov k európskemu kultúrnemu horizontu bol neúplný.

Interdisciplinárny a synergický výskum berie do úvahy relevantné zistenia, ktoré priniesli jazykovedné, literárnovedné, historiografické, národopisné, sociologické, kulturológické výskumy. Ním sa môže slovenský kulturológický program uplatniť v širokom spektre interdisciplinárneho bádania.

³ Porovnaj LEIKERT, J. a kol. *Kultúrne posolstvá Ladislava Hanusa*. Nitra : Kulturológická spoločnosť, 2012. 375 s. O týchto súvislostiach pozri tiež LIBA, P.: *Prieniky do literatúry a kultúry*. Nitra: Vydala Kulturológická spoločnosť v Nitre v spolupráci s Univerzitou Konštantína Filozofa v Nitre a so Združením SlovDidac v Nitre, 2009; LIBA, P. (ed.): *Stimuly kresťanskej kultúry*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2010.

Slovenský interdisciplinárny kulturológický výskumný program

- umožňuje pokryť široko vnímané spektrum výskumných úloh;
- utvára predpoklady pre hlbšiu spoluprácu pri systematickom komplexnom i parciálnom výskume problematiky späté s vývinom i súčasným stavom slovenskej kultúry, najmä v kontexte jej vzťahov so slovanským i neslovanským prostredím;
- poskytuje priestor pre hlbšie poznávanie synchronných i diachrónnych dimenzií slovenského kultúrneho povedomia a pre osvetlenie nezastupiteľného a trvalého prínosu slovenskej kultúry do kontextu európskej kultúry a civilizácie,
- definuje možnosti na uplatnenie tradičných i aktuálnych kultúrnych konceptov v záujme udržania stability a kontinuity a ďalšieho rozvoja Slovenska a jeho kultúrneho potenciálu.

Koncepcia kulturológického výskumu vychádza najmä z aktuálnych potrieb, podmienok a možností, ktoré poskytuje slovenské vedeckovýskumné prostredie a ktoré zároveň poskytuje rámec pre dlhodobý interdisciplinárny a synergický vedeckovýskumný heuristický, teoretický i aplikovaný kulturológický diskurz.

Pod pojmom projektovaný výskum sa rozumie kreovanie tímov, ktoré majú podľa svojich možností naplňať vedeckovýskumný program, ktorý zahrnuje prioritné osi kulturológického výskumu slovensko-slovanských i slovensko-neslovanských vzťahov. Predložená koncepcia si nenárokuje na úplnosť, hoci venuje svoju pozornosť aktuálnym i archetypálnym vrstvám kultúry, ktoré v slovenskom priestore vyplynuli zo slovensko-latinského a slovensko-cirkevnoslovanského kultúrno-religiózneho a jazykovo-kultúrneho podložia v prostredí prelínania západnej (latinskej) i východnej (byzantsko-slovanskej) kultúry. Osobitnú zložku tvorí poznávanie kontinua v jednotlivých oblastiach duchovnej a materiálnej kultúry a jej odrazu v spoločenskom, jazykovo-historickom a kultúrno-historickom kontexte.

Hoci sa v kontexte čiastkových výskumov už dosiahli konkrétne výsledky, doteraz chýba systematizujúci pohľad, ktorý slovenskú kultúru, jazyk, dejiny, literatúru a umenie predstaví ako celok, jedinečný nielen svojím obsahom, ale predovšetkým ako prirodzenú, formujúcu a neoddeliteľnú súčasť európskeho kultúrneho horizontu.

Katedra kulturológie Filozofickej fakulty UKF v Nitre (Kkult FF UKF) je utvorená špecifickým, no vyhraným vedeckovýskumným i vedecko-pedagogickým potenciálom, ktorý svojimi výskumami i organizačne môže prijať zodpovednosť za utváranie možností pre systematické naplňovanie konkrétnych výskumných tém (okruhov). Predložená koncepcia si nenárokuje na univerzálnosť, neobsahuje vyčerpávajúci výskumný program, ale predkladá súbor priorít, ktoré je potrebné vzhľadom na aktuálne potreby modernej slovenskej i európskej spoločnosti postupne naplňať.

Koncepcia je východiskom či snahou o zadefinovanie kulturológického výskumného priestoru, ktorý sa na Slovensku v synergickej podobe s účasťou príbuzných vedných disciplín doposiaľ neexistoval. Miera realizácie takto koncipovaného výskumného programu vychádza predovšetkým z možností, ktorými disponuje vedeckovýskumný potenciál nielen na pracoviskách Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Významnú zložku vedeckovýskumného potenciálu s možnosťami synergického naplňovania výskumných tém predstavuje najmä spolupráca s ďalšími vedecko-pedagogickými univerzitnými či fakultnými pracoviskami na Slovensku, s vedeckovýskumnými organizáciami v Slovenskej akadémii vied i spolupráca so zahraničnými vedeckovýskumnými i vedecko-pedagogickými pracoviskami.

Pravda, v kontexte integrácie európskeho kultúrno-spoločenského priestoru je prioritou práve poznávanie národnej kultúry ako jednej z rovnocenných zložiek širokej základne európskeho kultúrneho priestoru. Veď udržanie európskych kultúrnych hodnôt prirodzene podmieňuje zacho-

vanie národných kultúrnych identít. Slovenský kultúrny horizont pozitívne i negatívne ovplyvňovali rozličné formanty kultúrneho a civilizačného vývinu v slovanských i širších európskych kultúrnych a historických súvislostiach; od najstarších čias formovania etnických a kultúrnych identít tvorí Slovensko a Slováci kontinuálnu súčasť európskeho kultúrneho horizontu.

Opodstatnenosť a aktuálnosť zámerov slovenského synergického kulturológického výskumu vychádza najmä z predpokladov, ktoré slovenský kulturológický výskum priebežne prezentuje. Úspech pri napĺňaní zámerov zhrnutých nižšie v jednotlivých tézach koncepcie predpokladá aj postupné začleňovanie poznatkov do praxe. Takto koncipovaný výskumný a vedecko-pedagogický program si nevynucuje jedinečnosť. Koncepcia totiž definuje možnosti na formovanie špecifického vedeckovýskumného a vedecko-pedagogického prostredia zameraného na systematické poznávanie slovenskej kultúry vo vzťahoch so slovanským i neslovanským prostredím; zároveň umožňuje predstaviť kultúrne dedičstvo Slovenska a jeho aktuálny kultúrny potenciál, čo môže prispieť k objektivizácii poznatkov aj o jeho materiálnej a duchovnej kultúre.

Výskumné priority otvárajú možnosti pre konkrétnu programovú náplň vednej politiky, ktorá sa môže realizovať nielen na Katedre kulturológie Filozofickej fakulty UKF, ktorá predstavuje jednotný vedeckovýskumný a vedecko-pedagogický celok,⁴ ale najmä tiež v spolupráci s ďalšími katedrami fakulty, s inými fakultami či vedeckovýskumnými pracoviskami na Slovensku i v zahraničí, ktoré svoju výskumnú platformu na poznávanie vzťahov slovenskej kultúry so slovanským i neslovanským prostredím a na výskum kultúrneho dedičstva a miesta slovenskej kultúry v kontexte európskej kultúry a civilizácie.

Prioritné oblasti kulturológického výskumu:

1. Slovensko-slovanské i slovensko-neslovanské diachrónne aspekty výskumu najstarších dejín slovenskej kultúry.
2. Kultúrna, etnická, konfesijná a sociálna identita a mobilita; sociokultúrne a interkultúrne diskurzy slovensko-slovanských a slovensko-neslovanských vzťahov; etnolingvistické aspekty výskumu národnej kultúry.
3. Latinská a cirkevnoslovanská kultúra na Slovensku. Kontinuita, mobilita, diskontinuita a diverzita a kontexty slovensko-slovanských a slovensko-neslovanských vzťahov.
4. Ľudová kultúra, slovesnosť a umelecká kultúra v medzislovanských a európskych súvislostiach.
5. Slovanská kultúra a písomníctvo v kontexte Slavia latina a Slavia byzantina. Slovanská kultúra a jej miesto v systéme európskej kultúry a civilizácie.
6. Koncepty slovensko-slovanských a slovensko-neslovanských vzťahov; dejiny, filozofia, písomníctvo, umenie a ich vývin v podmienkach spoločensko-politických diskurzov.
7. Predobrodenské a obrodenské koncepty kultúrnej identity v slovensko-slovanských a európskych súvislostiach.
8. Etnicko-konfesijné a jazykovo-kultúrne aspekty slovenskej kultúry z historického, porovnávacieho a typologického hľadiska v slovanskom i širšom európskom rámci (synchrónne a diachrónne aspekty).

⁴ Na zasadnutí Katedry kulturológie FF UKF v Nitre dňa 25.9.2015 sa rokovalo o vzniku viacerých oddelení na katedre (bližšie o tom pozri v príspevku J. Fujáka). Prítomní členovia katedry neprijali vznik oddelení v rámci katedry a vyjadrili súhlas s realizáciou kulturológického vedeckovýskumného programu, ktorý je založený na špecifických výskumných oblastiach a prístupoch.

9. Dejiny a vývin slovenskej kultúry – národné, areálové a európske špecifiká, inšpirácie a prepojenia.
10. Migrácia, emigrácia, diaspóra a reemigrácia – historické realie a súčasný stav v dimenziách slovensko-slovanských a slovensko-neslovanských vzťahov.
11. Tradícia, identita a kultúrna mobilita Slovákov v kontexte slovanských i európskych politík.
12. Otázky slovenského konfesionalizmu a nadkonfesionalný rozmer národnej a štátnej identity.
13. Kultúrne a civilizačné procesy, médiá, globalizácia, individualizmus, koncepty každodennosti – synchrónny a diachrónny pohľad.
14. Encyklopédia / Slovník slovenskej kultúry.
15. Dejiny slovenskej kultúry – syntetický a synergický synchrónno-diachrónny pohľad.

Publikačnou platformou na publikovanie výsledkov kulturológických vedeckovýskumných i vedecko-pedagogických je internetový časopis s ročnou periodicitou s názvom **CULTUROLOGICA SLOVACA**. Časopis poskytuje priestor na publikovanie porovnávacích interdisciplinárnych vedeckých štúdií, článkov a recenzií zameraných na problematiku vývinu i súčasného stavu slovenskej kultúry, najmä v kontexte jej vzťahov so slovanským i neslovanským jazykovým a kultúrnym priestorom a zameraných na jej prínos do kontextu európskej kultúry a civilizácie. Časopis ponúka priestor aj na prezentáciu materiálových i teoretických štúdií a na reflexiu tradičných i aktuálnych kultúrnych konceptov v záujme kontinuity a ďalšieho rozvoja Slovenska a jeho kultúrneho potenciálu doma i v zahraničí.

Časopis zároveň poskytuje priestor aj na publikovanie prednášok, ktoré odznali v rámci cyklu vedeckých prednášok *Culturologos*, ktorý od roku 2013 organizuje Katedra kulturológie UKF v Nitre. Reflexiu domácej i zahraničnej vedeckej produkcie prinášajú rozličné informácie a správy z konferencií, recenzie a anotácie knižných titulov i ďalších prednášok, ktoré aktuálne odznali na katedre.

V časopise sa predstavujú aj redakčne posúdené práce študentov všetkých stupňov štúdia (bakalárskeho, magisterského i doktorandského) v odbore kulturológia i práce študentov z ostatných vedných disciplín, ktoré prispievajú k interdisciplinárnemu kulturológickému výskumnému diskurzu. Časopis tým podporuje vedeckú činnosť mladej generácie. Časopis je zároveň publikačným orgánom Katedry kulturológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, preto sa na jeho stránkach budú publikovať aj najdôležitejšie informácie zo správy o činnosti katedry za uplynulé jednoročné obdobie.

Verím, že *Culturologica Slovaca* sa postupne zaradí k takým publikačným orgánom, ako je časopis *Slavica Slovaca*, *Byzantinoslovaca*, *Ethnologica Slavica et Slovaca* a že si v ňom nájdu svoje miesto kulturológické práce z oblasti filozofie, dejín, umenia, literatúry, ale aj práce z okruhu výskumu vzťahov jazyka a kultúry.⁵

Literatúra

LEIKERT, J. a kol. *Kultúrne posolstvá Ladislava Hanusa*. Nitra : Kulturológická spoločnosť, 2012. 375 s.

⁵ V rokoch 1996-2001 pod vedením doc. PhDr. Jany Skladanej, CSc., sa v Slovenskej akadémii vied dvoch edíciách zborníkov *Studia Culturologica Slovaca* s podtitulom *Slovenská kresťanská a svetská kultúra* publikovali práve štúdie z tohto výskumného prostredia.

- LIBA, P. (ed.): *Stimuly kresťanskej kultúry*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2010. 286 s.
- LIBA, P.: *Prieniky do literatúry a kultúry*. Nitra : Vydala Kulturologická spoločnosť v Nitre v spolupráci s Univerzitou Konštantína Filozofa v Nitre a so Združením SlovDidac v Nitre, 2009. 303 s.
- ŽEŇUCH, P. (ed.): *Slovenská slavistika včera a dnes. Kolektívna monografia*. Bratislava : Slovenský komitét slavistov a Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2012. 268 s.
- ŽEŇUCH, P.: O nevyhnutnosti a nezastupiteľnosti komplexných slavistických štúdií. In *Philologica LXXIII. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2014, s. 5-17.
- ŽEŇUCH, P.: O nevyhnutnosti komplexného a interdisciplinárneho slavistického výskumu slovenskej kultúry. In *Konštantínove listy*, 2014, 7, s. 90-96.
- ŽEŇUCH, P.: O špecifikách a identite slavistického výskumu na Slovensku. In *Slavica Slovaca*, 2010, 45, 2, s. 99-104.

Concept of Interdisciplinary Research of Slovak culture in relations to Slavic and non-Slavic Milieu

Slovak culturological research program is based on the need to research own identity not as a result of globalization and integration mechanisms, but it offers a comprehensive and systematized view of partial issues of development of Slovak culture in relations with Slavic and non-Slavic milieu. Modern culturological research program follows from strategic development programs, partnership and similarities of research priorities with workplaces in domestic and international context. Strength of culturological research program is interdisciplinarity and complexity. It creates opportunities for sustainability and systematic projected research also by education of young researches focusing on research of relations of Slovak culture to the European and wider global milieu. Research results and inspirations from the scientific and educational process are published in journal *Culturologica Slovaca*.

Prof. PhDr. Peter Žeňuch, DrSc.
Katedra kulturológie FF UKF
Hodžova 1
949 01 Nitra
slavpeze@gmail.com

Koncepcia inovácie interdisciplinárneho kulturológického výskumu nezávislej kultúry a umenia

Július Fuják

Abstrakt

Príspevok sa zameriava na otázky inovácie súčasného kulturológického výskumu prednostne v oblasti nezávislých modalít kultúry a umenia. Novodobý interdisciplinárny kulturológický výskum by sa mal pohybovať na pozadí reflexie protipostavenia a premien oficiálnej a nezávislej kultúry v synchrónnom i diachrónnom pohľade, ako aj v multikultúrnych kontextoch a v rozmanitých sférach. Autor navrhuje konkrétne oblasti tohto špecifického interdisciplinárneho výskumu nezávislej kultúry. Zároveň vo vzájomnom usúvzťažnení s ním sa zaoberá kulturológiou (nielen nezávislého) umenia. V závere načrtáva víziu novej transformácie nitrianskej Katedry kulturológie v budúcnosti na pedagogicko-vedecký Ústav kulturológických štúdií, zahŕňajúci o. i. Oddelenie nezávislej kultúry a kulturológie umenia.

Kľúčové slová

kulturológia, interdisciplinarita, nezávislá kultúra, kulturológia umenia, inovácia výskumu

Potreba vnútorne, zmysluplne usúvzťažneného interdisciplinárneho výskumu sa javí v súradniciach súčasnej kulturológie ako ťažisková práve v období pretrvávajúcej krízy vedeckého vedenia, súvisiacej o. i. s performativitou, čiže s utilitárnym zužovaním jeho funkcie na legitimizovanie istej kontroly nad realitou (J. F. Lyotard), ako aj so snahami redukovať spoločenskú hodnotu vedy na jej tzv. trhový využiteľnosť a potenciál. V takomto prostredí dlhodobého zneužívania, podhodnocovania významu a následného znevýhodňovania postavenia humanitných a spoločenských vied sa otázka prehodnotenia obsahu hlbinne interdisciplinárneho založenia kulturológického výskumu stáva jednou z kľúčových úloh, ktoré pred ním v 21. storočí stoja.

Po významných epistemologických zmenách od tzv. obratu k jazyku v polovici 20. storočia – vteleného o. i. do filozofie Martina Heideggera a Ludwiga Wittgensteina a ich odklonu od substancionálnej ontológie k ontológii zmyslu ľudského bytia a pobytu – až po paradigmaticky inakostné, subverzne produktívne myslenie postštrukturalistov Rolanda Barthesa, Michela Foucaulta, Jacquesa Derrida, Emmanuela Lévinasa, Gillesa Deleuza a i., sa súčasná kulturológia ocitá v situácii rázcestia: buď zostane v mantineloch (pre miestne súradnice neraz príznačnej) sebareferenčnej provinčnej uzavretosti s odkazom na niektoré dnes už zjavne prekonané tradičné koncepty, alebo sa stane súčasťou revitalizačného úsilia skúmať kultúrne a umelecké fenomény v intenciách nevyhnutne interdisciplinárnej komplementárnosti postmoderného vedeckého diskurzu kulturológických štúdií, previazaného so súčasnou semiotikou, filozofiou, antropológiou, estetikou, umenovedami, lingvistikou, etikou, sociológiou, históriou, psychológiou a inými spoločenskými, prípadne príbuznými prírodovednými disciplínami.

Treba pripomenúť, že v nitrianskom kontexte možno v tejto oblasti paralelne metodologicky a koncepcne nadväzovať na niektoré veľmi cenné, originálne, dodnes inšpiratívne výskumy tzv. Nitrianskej semiotickej školy, či už jej literárnovednej a estetickú vetvy Františka Mika a An-

tona Popoviča, Ľubomíra Plesníka, alebo jej kulturologickej línie Petra Libu, Vincenta Šabíka, Dalimíra Hajka, rozvíjané aj na pracovisku Katedry kulturológie ich žiakmi, resp. nasledovateľmi, ku ktorým patrí Július Fuják či Miroslav Ballay.

Nakoľko predstava o jednej determinujúco dominantnej – či už slovenskej, stredoeurópskej, európskej, euroamerickej, ázijskej, africkej atď. – kultúre je dnes neudržateľná, mali by sme skôr hovoriť o nehierarchizovanej komplementarite rôznych diskurzov rozmanitých kultúr. V rámci nich sa však ako jedna z ťažiskových vynára téma akosti a premien tzv. nezávislých modusov kultúrneho spolubytia, svojbytných, autonómnych, autentických a nezávislých na oficiálnej, z pozície istých ideológií protežovanej kultúre. Novodobý interdisciplinárny kulturologický výskum by sa mohol, resp. mal pohybovať na pozadí reflexie protipostavenia a premien tzv. oficiálnej a nezávislej kultúry, ktorých konfrontáciu možno mapovať časopriestorovo v synchrónnom i diachrónnom pohľade a v multikultúrnych kontextoch v rozmanitých oblastiach. S ohľadom na uvedené skutočnosti by sa vedecký výskum na Katedre kulturológie FF UKF v Nitre mal o. i. prioritne orientovať na reflexiu široko ponímanej tzv. *nezávislej kultúry* (v konfrontácii s oficiálnou kultúrou) a v rámci neho rôznych alternatívnych kultúr a subkultúr, rovnako aj, vo vzájomnom usúvzťažnení, na *kulturológiu umenia* (špecificky sa vymedzujúcej voči sesterským disciplinám, estetike a kunsthistórii).

1. Oblasť výskumu nezávislej kultúry

V poslednom období v rámci aktuálneho kulturologického diskurzu vyvstávajú ako reálne problematika a potreba terminologického vymedzenia samotného obsahu (vnútorne divergentného a neraz vágne chápaného) pojmu *nezávislá kultúra* najmä v meniacich sa podmienkach transformácie našej spoločnosti po roku 1989. Ekonomicko-politické realie postindustriálneho (neo)kapitalizmu, absolutizujúceho liberalizmus „regulačnej úlohy“ tzv. voľného trhu – redukujúci a premieňajúci človeka, resp. pracovnú silu na spotrebiteľa a konzumenta (ako aj, povedané slovami J.-F. Lyotarda, napokon aj samotného vedenia pretransformovaného na predmet spotreby), a to v nepredvídateľne nestabilných súradniciach súčasnej kontrolnej spoločnosti (G. Deleuze) – radikálne zmenila samotné zameranie a profiláciu nezávislých kultúrnych a umeleckých aktivít aj na Slovensku.

V opozícii voči zlyhávajúcim modernistickým konštruktom tajného spojenectva racionality s mocou v jej rozmanitých spoločenských prejavoch – aj v tzv. oficiálnej kultúre – sa v priamej nadväznosti na produktivnosť tzv. kontrakultúry 60. rokov 20. storočia, resp. našej undergroundovej a alternatívnej kultúry 70./80. rokov aj u nás vytvárali, resp. dodnes vytvárajú rôzne alternatívne platformy inej, nezávislej kultúry a umenia. Potreba hľadania iných riešení a modelov kultúrno-spoločenského života totiž priamo súvisí s narastajúcou nedôverou v legitimitu politického systému a zmysluplnosti ekonomického rastu „za každú cenu“ a „bez ohľadu na dôsledky“. Rôzne oblasti – umenie, ekológia, sociálna práca v komunitách, náboženské, resp. duchovné aktivity a pod. – sú tak rozvíjané neraz mimo hlavnú spoločenskú os bez nutnosti a potreby participovať na mechanizmoch jej fungovania (J. Poláková). Význam týchto kultúrnych a umeleckých alternatívnych, na dominantných ideológiách nezávislých iniciatív a činností treba vidieť aj v kontexte vzrastajúcej expanzie komerčného, masmediálneho zábavného priemyslu a kultúry „simulakra a image“ (J. Baudrillard, F. Jameson), v rámci ktorého sa výrazne posúva, umenšuje, upozadzuje a vytesňuje miesto, resp. postavenie hodnotnej kultúry, vedy a umenia ako takých.

Nezávislú kultúru však možno skúmať – a to je priestor, ktorý v slovenskom kulturologickom kontexte zostáva nie celkom preskúmaný – aj v zmysle nachádzania a pomenovania jej zjavnej

dejinej kontinuity a rezistencie, t. j. v kultúrno-historicky hlbšom diachrónnom pohľade (pars pro toto: rané, menšinové nezávislé kresťanské spoločenstvá ako kultúrno-náboženská „undergroundová“ alternatíva), ako aj vo vzťahu k ťažiskovému pojmu *metanoia*, čiže vnútorného, individuálneho i skupinového rozhodnutia obratu k nezávislosti, na konvenčných, „osvedčených“, bezrizikových modeloch myslenia a konania nezávislým modusom „pobytu“.

Ďalším nezanedbateľným predmetom interdisciplinárneho kulturologického výskumu by mali byť premeny a transformácie nezávislých kultúrnych iniciatív, resp. procesy ich „zmutovania“ na oficiálne protežované formy kultúry a umenia tak v rôznych historických obdobiach (modelovo: prechod kresťanstva do polohy väčšinovej, dominantnej kultúry oficiálneho „štátneho“ náboženstva) ako aj v súčasnosti.

Zmyslom výskumu nezávislej, autonómnej a autentickej kultúry je v konečnom dôsledku o. i. docenenie jej významu z hľadiska jedinečného hodnotového vkladu do kultúrneho dedičstva nášho národného, ako aj interkultúrneho spoločenstva.

2. Oblasť kulturologického výskumu umenia

V komparácii s filozoficky orientovanou estetikou a špecializovanými umenovedami, resp. kunsthistóriou by sa mal trans-/interdisciplinárny výskum na Katedre kulturológie FF UKF v Nitre orientovať aj na kulturologickú reflexiu umenia v intenciách rozvíjania vedeckej disciplíny *kulturológie umenia*, a to vo väzbe na konkrétne umelecké médiá (napr. hudobná kulturológia, divadelná kulturológia, literárna kulturológia, filmová kulturológia, kulturológia intermédií a pod.). Malo by v nej ísť o akcentovanie teoreticko-kulturologickej optiky interpretácie špecifickej *sui generis* fenomenality umelecko-estetických výtvorov, čiže zohľadnenie širších, avšak principiálne zakladajúcich konkrétnych kultúrno-spoločenských a historických reálií, avšak videných cez prizmu dobových existenciálnych determinánt, ktoré by mohla skúmať tzv. existenciálna vetva kulturológie. Pre túto obapolnú optiku je fundamentálne dôležitá nie povrchová, ale hĺbková interdisciplinárna analýza z pozície vzájomnej previazanosti kulturologického, semiotického, filozofického, sociologického, lingvistického, psychoanalytického atď. videnia, čo by mohlo priniesť nové poznanie aj v oblasti vedecky odbornej reflexie umenia.

Na našom pracovisku obe oblasti výskumu (1. a 2.) už majú istú tradíciu a položený základ v publikovaných vedeckých výstupoch, vedeckých monografiách, odborných prácach, štúdiách, učebných textoch, zborníkoch, vedeckých podujatiach a prednáškach.¹ Ich perspektívne rozvi-

¹ Na pracovisku Katedry kulturológie FF UKF v Nitre sa riešili, resp. riešia za posledných približne desať rokov o. i. nasledovné oblasti výskumu súčasného nezávislého umenia a kultúry, a to v čiastkových sférach rôznych projektov, resp. v samostatných štúdiách a odborných textoch uverejnených u nás i v zahraničí (v zátvorke uvádzam hlavných autorov, ktorí ich v tejto podobe skúmajú). Výberovo ide o...:

...oblasť výskumu hudobnej nezávislej kultúry:

- reflexia významu slovenských hudobných alternatív (SHA), resp. ich hudobno-tvorivých a organizačných platforiem. Predstavitelia SHA (Lesní Speváci, Transmusic Comp., VENI, rocková alternatíva, Spoločnosť pre NEkonvečnú Hudbu /SNEH/ a i.) pretvárali hudobný život tvorbou i organizovaním podujatí, vytvárajúc alternatívnu hudobno-kultúrnu sieť. V neposlednom rade sa výskum danej problematiky rieši aj v optike alternatívneho hudobno-semiotického myslenia v odkaze na postmodernú filozofiu a estetiku (Július Fúják);

...oblasť výskumu audiovizuálnych druhov nezávislého divadelného a filmového umenia:

- postihnutie transformujúcich sa prejavov uvedených oblastí nezávislej kultúry na Slovensku a mapovanie nezávislej divadelnej scény a filmu u nás a o. i. ich reflexiu v rôznych kultúrnych nezávislých centrách a uzloch (Centrum kreativity a umenia v Bátovciach, Záhrada n. o., Stanica Žilina – Záriečie, a i.). Ide o systematizujúci exkurz do fenoménov nezávislého divadelného a filmového umenia, podujatí, festivalov, atď. (Miroslav Ballay, Marcela Králiková)

nutie – v zmysle vzájomne obohacujúceho, komplementárneho prepojenia vedeckého výskumu a vysokoškolskej pedagogickej praxe na I., II. stupni a doktorandskom štúdiu – napokon potvrdzuje aj nový, už v praxi uplatňovaný študijný program, v ktorého korpuse sú organicky implementované disciplíny *Subkultúry v kulturologickej reflexii*, *Semiotika kultúry a umenia*, *Postmoderná v spoločenskom živote a umení*, *Nezávislá kultúra a umenie na Slovensku*, *Interpretácia súčasnej hudby* a i.

* * *

S ohľadom na uvedené skutočnosti je možné pokladať za prioritné v intenciách inovácie interdisciplinárneho kulturologického výskumu nasledovné oblasti:

- Vymedzenie kategoriálneho pojmu *nezávislá kultúra*: filozoficko-semioticko-kulturologické vymedzenie obsahovej akosti samotného pojmu „nezávislej kultúry“ a postihnutie jej rozmanitých súvzťahností a kontextov – v dejinne synchrónnom i diachrónnom pohľade – s ohľadom na zhodnotenie jej významu z hľadiska podielu na tvorbe nášho slovenského, stredoeurópskeho, európskeho, mimoeurópskeho i svetového kultúrneho dedičstva;
- Vymedzenie subkategoriálnych pojmov alternatívna kultúra a subkultúra, resp. menšinová kultúra a zhodnotenie ich kultúrno-spoločenského i sociálneho dosahu vo vzájomných možných presahoch;
- Výskum subkultúr: beat generation, hippies, freaks, glam, punk, new wave, grunge, hard core, cyberpunk, gothic, emo atď. v interdisciplinárnej komparácii ich obsahu a vývoja v zahraničí a u nás;
- Výskum pôsobenia alternatívnych spoločenstiev a komunít (napr. permakultúra, alternatívna medicína, alternatívne náboženské spoločenstvá a i.) u nás i v zahraničí;
- Výskum nezávislej vs. oficiálnej kultúry v priestore masmediálnej komunikácie a internetu;
- Výskum uvedených, ale i rôznych súvisiacich kultúrnych fenoménov z pozície existenciálnej kulturológie (v symbiotickom previazaní s existenciálnou semiotikou);
- Výskum *kulturológie umenia* v časovo synchrónnom i diachrónnom pohľade v rámci slovenského, stredoeurópskeho, európskeho a mimoeurópskeho kontextu so zameraním na vzťahy a transformácie nezávislej a tzv. oficiálnej kultúry, v predpokladanej špecializácii na nasledovné oblasti (vo všetkých prípadoch ide o interdisciplinárne kulturologické štúdie):

kulturológia literatúry

kulturológia hudby

kulturológia divadla a filmu

kulturológia výtvarného umenia

kulturológia intermediálneho umenia

(prípadne kulturológie iných druhov umenia).

Oblasť výskumu nezávislých kultúrnych centier:

- výskum zameraný na povahu a dramaturgiu alternatívnych kultúrnych centier na Slovensku. Ich vznik a pôsobenie znamenajú synergiu aktivít v podobe revitalizácie ich funkčného priestoru s cieľmi oživiť kultúrnu a umeleckú klímu danej lokality. Ide o Stanicu Žilina-Záriečie, Tabačka a Kasárne Kulturpark Košice, Klub Lúč v Trenčíne, Tranzit, A4 - Nultý priestor a Štúdio, Štokovec a i. Diferenciačným kritériom charakteru ich nezávislosti je koncepcná a kultúrna autonómnosť. (Jana Slezáková).

Na základe uvedeného je možné uvažovať v perspektíve nasledujúcich rokov o možnej reálnej inštitucionálnej transformácii Katedry kulturológie FF UKF v Nitre na vedecko-pedagogický **ÚSTAV KULTUROLOGICKÝCH ŠTÚDIÍ**. V rámci neho by pôsobili v istej vymedzenej miere autonómnosti nasledovné vysokoškolské výskumno-pedagogické oddelenia univerzitného charakteru (pričom nie je vylúčené aj postupné vyprofilovanie inak vedecko-výskumne zameraných oddelení):

- Oddelenie nezávislej kultúry a kulturológie umenia
- Oddelenie slovenskej kultúry (činnosť náplne podľa koncepcie prof. PhDr. Petra Žeňucha, DrSc.)

Záverom sa žiada podotknúť, že akcent kladený na inovatívne nezávislý trans-/interdisciplinárny charakter výskumu charakteru rozmanitých modusov kultúry a umenia sa týka nezastupiteľne aj samotnej povahy a založenia vedeckého skúmania (isto nielen) nitrianskej kulturológie. Svojím založením vnútorne zaangažované, súčasnými progresívnymi vedeckými diskurzmi poučené, originálne humanitné výskumy totiž nemôžu nebyť „metanoicky“ nezávislé. História a súčasnosť Nitrianskej školy či už semiotických, literárnovedných, estetických a v neposlednom rade kulturologických štúdií o tom podáva (a verme, že i v budúcnosti podá) nemálo dôkazov. Jedným z nich ako výraz aktuálne živého záujmu o výskum nezávislej kultúry a umenia na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa (FF UKF) v Nitre je vznik humanitného vedeckého klubu *Metanoia* na jej pôde roku 2016 – zameraného na interdisciplinárnu vedeckú reflexiu tejto oblasti –, ktorého členmi sú vedeckí, vedecko-pedagogickí pracovníci a doktorandi z rôznych pracovísk FF UKF: Katedry kulturológie, Ústavu literárnej a umeleckej komunikácie, Katedry etnológie a folkloristiky, Katedry rusistiky, Katedry všeobecnej a aplikovanej etiky, ako aj externých odborných pracovísk (Turčianska galéria v Martine, Štátny archív v Nitre a i.).

Apríl 2015 (rev. 2016)

Literatúra

- GÁL, E. & MARCELLI, M. (eds.): *Za zrkadlom moderny*. Bratislava : Archa, 1991, 320 s. ISBN 80-7115-025-8
- HARRINGTON, A. a kol.: *Moderní sociální teorie*. Praha : Portál, 2006, 495 s. ISBN 80-7367-093-3
- POLÁKOVÁ, J.: *Perspektiva naděje. Hledání transcendence v postmoderní době*. Praha : Vyšehrad, 1994. ISBN 80-7021-150-4

The Conception of Innovation of Interdisciplinary Culturological Research of Independent Culture and Art

The paper is focused on questions of the culturological research innovation mainly in the field of independent modalities of culture and art. Modern interdisciplinary research of culture studies should be situated in a background of reflexion of contraposition and changes of the official culture and the independent culture in synchronous and diachronous view, as

well as in multicultural contexts and various spheres. The author proposes the concrete fields of this specific interdisciplinary research of independent culture. At the same time he deals with the culture studies of (not only independent) art in mutual connection with research of aforesaid fields. In the final deduction he drafts a vision of possible transformation of Nitrian Department of Cultural Studies in a future to pedagogic-scientific Institute of Culturological Studies, which incorporates The Section of independent culture and culturology of art, among others.

Prof. PhDr. Július Fuják, PhD.

Katedra kulturológie FF UKF

Hodžova 1

949 01 Nitra

jfujak@ukf.sk

Reflexia performatívosti súčasnej kultúry

Miroslav Ballay

Abstrakt

Štúdia prináša reflexívny pohľad na performatívnosť/ performativitu súčasnej kultúry. Autor sprístupňuje úvod do štúdia tejto tematiky. Poskytuje základný náhľad do niektorých polôh všeobecného chápania performancie, s ktorými sa možno stretnúť nielen v umeleckej kultúre. Ide o prolegomena ku skúmaniu performancie s perspektívou osvetliť jej zástoj v kultúrnom areáli a načrtnúť možné vplyvy i dôsledky v komunikačnom procese. Súčasťou štúdie sú príklady niektorých prejavov v súčasnej umeleckej kultúre a ich bezprostredná reflexia. Bližším zaostrením pozornosti na bežné výskyty performancie v umeleckej praxi sa dokumentuje jej procesualnosť a najmä intervencia v mieste konania.

Kľúčové slová

performancia, kultúra, performatívnosť, umelecká kultúra, kulturológia.

1. Stručný náčrt problematiky performancie

Je nesporné veľmi veľa ľudských činností, v ktorých sa evidentne ozrejmuje určitá špecifická vlastnosť pôsobenia. Jednou z nich je performatívnosť/performativita: pojem značne rozšírený i pomerne frekventovaný v mnohých aspektoch kultúry. Vo svojej štúdii načrtnem len zopár reflexívnych poznámok v súvislosti s tematikou performancie¹, ktorú vidím nanajvýš produktívnu z vlastnej recepcnej skúsenosti pre ďalšie perspektívne vedecké uchopenie.

Čo predstavuje, resp. by mohla predstavovať performatívnosť/ performativita v širších významových súvislostiach?

Performanciu ako takú nájdeme v širokom spektre ľudskej kultúry. Veľmi všeobecne by sme ju mohli charakterizovať ako osobitý, ojedinelý spôsob správania/ činnosti s určitými zjavnými prvkami demonštrácie, ukazovania, sebasčenenovania, ostenzie atď. Netreba vari pripomínať, že performatívne prvky má veľmi veľa druhov odvetví ľudskej činnosti (v umení, politike, náboženstve, športe a pod.). Mohli by sme pokojne hovoriť o divadle života, teatralizácii skutočnosti (zaoberal sa ňou súvislejšie ruský divadelný teoretik a praktik Nikolaj Jevrejnov)², celej škály tzv. nedivadelnej divadelnosti života, príp. celkovému *theatrum mundi* a pod.

V týchto jednotlivých prejavoch ľudskej kultúry dominuje zjavne silná manifestačná tendencia, v ktorej sa citeľne ozrejmuje moment extenzívnej spektakulárnosti reality každodennosti, sviatočnosti atď. Toto „divadlo života“ vo verejných sférach spoločensko-kultúrnych aktivít má rozmer prezentácie, odohrávajúc sa v určitom čase, priestore za nejakým účelom – zúčastňuje sa ich spoločenstvo, ktoré zrejme takýmto spôsobom participuje (buď na minimálne pasívnej

¹ Zaoberá sa ňou disciplína s názvom *performance studies* (performatívne štúdiá). Jej zakladateľom je americký divadelník, antropológ Richard Schechner. Zahŕňa veľmi širokú oblasť kultúry vrátane divadla a nielen jeho.

² OSOLSOBĚ. Ivo: *Ostenze, hra, jazyk. Sémiotické studie*. Brno : HOST, 2002, s. 31. ISBN 80-7294-076-7.

účastníckej úrovni, alebo aktívnej vo verejnom priestore). Na všetky tieto vehementné prejavy divadla mimo divadla treba rozhodne brať zreteľ, pretože sa dejstviujú v kontexte kultúry a predstavujú cenný zdroj reflexie na čím ďalej tým viac evidentný performatívny základ kultúrnych prejavov, resp. performatívnu vlastnosť kultúrnych prejavov atď. Nemecký divadelný vedec a kulturológ Andreas Kotte výstižne v tomto zmysle poznamenáva, že: „...mnohoznačný pojem performance je od konce 20. storočia nahlížený z mnoha hľadísk i vo svojom tradičnom význame ako provedenie. Používa sa za prvé konkrétne pre performančné umenie, za druhé ako alternatívny pojem pre divadlo, za tretie ako pojem pri kulturológickej a etnologickej koncepcii a teórii. Z neho odvodená performativita sa v divadelnej vede a teórii kultúry objavuje v súvislosti s faktormi generujúcimi kultúru.“³

Stojí za to sa takýmto spôsobom samostatne pozrieť na celostný priebeh jednotlivých zaznamenaných prejavov performativnosti v kontexte kultúrneho života napr.: ceremónií, sviatkov, parád, prehliadok (vojenských, študentských imatrikulačných pochodov, lampiónových sprievodov a pod.), verejných súdnych procesov (verejných popráv)⁴, výpravných podujatí, spektakulárnych činností vo verejnom priestore, resp. takto všeobecne poňatých kultúrnych podujatí atď.

Akú majú účinnosť i miesto/funkciu v kultúre? Čo sa nimi ukazuje, artikuluje, resp. v čom spočíva ich zvýšená komunikatívnosť?

Zväčša s nimi súvisí špecifická znaková situácia. Dejisko takejto performativnosti v kultúrnom teréne rozhodne zaujíma osobitý komunikačný rozmer, v ktorom sa niekto/niečo stáva v konkrétnej akcii/podujatí jednoznačne znakom niečoho iného. Zo základnej komunikačnej interaktivity konkrétnej situácie sa môže rozvinúť performancia ako stretnutie, dimenzia spoločnej vzájomnosti, dialógu prostredníctvom určitých mechanizmov minimálne scénickej potencialnosti niekoho/niečoho.

V uvedenej znakovkej situácii konkrétnej performancie dochádza tiež k reálnym prienikom viacerých umeleckých druhov (inštalácii, hereckej akcii, koncertu, resp. akémukoľvek vystúpeniu a pod.). Mohli by sme taktiež evidovať pri reálnej performancii (performativnosti) zvýšenú interaktívnosť, ktorá sa stáva ich veľmi častou sprievodnou súčasťou. V rámci nej sa podporuje viacnásobne scénická potencialita ktorejkoľvek ľudskej situácie. Spája sa s vysokou mierou komunikácie, aby vyznel jasnejší zmysel celkovej performatívnej akcie/performancie *par excellence*.

Nevyhnutným predpokladom globálneho uchopenia performatívnej vlastnosti akéhokoľvek javu v spoločnosti je jednoznačné pochopenie jeho procesualnosti. Performatívnosť je v širokospektrálnom poňatí variabilná, premenlivá s rozmanitou škálou intenzity v reprezentačnej podobe i forme. „Vzhľadom na to, že performancia sa uskutočňuje rôznymi spôsobmi a za rôznych okolností, je dôležité analyzovať ju ako „široké spektrum“ či „kontinuum“ ľudského konania (alebo akcií) počnúc hrou, rituálom, športom, zábavou, performatívnymi umeniami (divadlo, vizuálne umenia, hudba, hoci aj v týchto oblastiach sa žánrové roztriedenie zotiera a arbitrárnym modelom sa stáva ten, ktorý dominuje), cez každodenné vystúpenie v spoločenských, profesijných, rodových, rasových alebo triednych rolách, až k liečebným praktikám (veštenie či chirurgické zákroky), médiám a internetu.“⁵ V kontexte performatívnych štúdií Richarda Schechnera sa neraz pomerne náročným spôsobom registruje tenká hranica medzi bežnou, civilnou rovinou a performatívnymi praktikami s kultúrno-semiotickým zreteľom. Slovenský divadelný publicis-

³ KOTTE, Andreas: *Divadelní věda. Úvod*. Praha : KANT, 2010, s. 97 – 98. ISBN 978-80-7437-019-9.

⁴ Nemecký teatrológ Andreas Kotte ich zahrnuje do kontextu tzv. scénických udalostí.

⁵ JOVIČEVIĆ, Aleksandra – VUJANOVIĆ, Ana: *Úvod do performatívnych štúdií*. Bratislava : Divadelný ústav, 2012, s. 22, ISBN 978-80-89369-24-9.

ta a dramaturg nezávislého kultúrneho centra Milan Zvada k tomu výstižne dodáva: „...podobne ako herci v divadle, ani my sa v živote už od útleho detstva nezaobídeme bez opakovaných, naučených činností a spôsobov správania, sociálnych rolí, ktoré zodpovedajú situácii, socio-kultúrnemu kontextu, konvenciám či pohlaviu („performing gender“). Všetky môžu byť označené za istý druh „divadla bez diváka“, ku všetkým môžeme prísť ako k určitému druhu „performance“, ktoré Schechner definuje ako „(znovu)opakované správanie“ („restored/twice-behaved behaviour“).“⁶

Potrebné je najsamprv postihnúť sám pojem performativnosť / „performance“ – po slovensky „performancia“ – a implementovať ho do rôznorodých evidovaných činností, v ktorých dominuje jednoznačne prezentačná – predvádzacia (ukazovacia) schopnosť, resp. akási scénická potenciálnosť určitej ľudskej aktivity v príslušnom znakovom usporiadaní. Americký teoretik a divadelný tvorca Richard Schechner nachádza korene performance v obnovenom správaní. Podľa neho je: „... *de facto* kľúčovou charakteristikou performance. (...) Obnovené správanie je „vonku“ mimo „mňa“. Existuje samostatne, a preto sa na ňom dá pracovať, meniť ho, hoci sa už dohralo. Zahŕňa nespočetné množstvo činností. Môžem to byť „ja“ v inom čase/psychickom stave – tak ako pri abreakcii v psychoanalýze, alebo môže ísť o správanie, ktoré existuje v osobitej sfére spoločensko-kultúrneho povedomia – tak ako Kristove Pašie či rekonštrukcia súboja Rangdu a Baronga na Bali.(...) Obnovené správanie je symbolické a reflexívne, nie je prázdne, ale naopak zaťažené viachlasne vysielanými signifikantmi. Tieto zložité pojmy vyjadrujú jednoduchú podstatu: „Ja“ sa môže správať ako iná osoba/ zahrnovať inú osobu. Spoločenské a transindividuálne ja je pravidlom či súborom pravidiel. Symbolické a reflexívne správanie sú pevnou kostrou spoločenských, náboženských, estetických, liečebných a vzdelávacích procesov. Performancia znamená „dvakrát uskutočnené správanie“.“⁷

Spektrum takýchto udalostí nesie v sebe množstvo inšpiratívnych výziev čakajúcich ešte na ďalšie podrobnejšie preskúmanie. M. Zvada v tomto zmysle ďalej konštatuje: „...v rámci takejto logiky môžeme pod neutrálne slovo „performance“ navyše zahrnúť nielen umývanie riadu, ale aj spoločenské javy ako rituály, demonštrácie, športové udalosti, wrestling, oslavy, slávnosti, náboženské sviatosti či akékoľvek iné kultúrne praktiky *vykonávané* alebo *predvádzané* za rôznym účelom – raz vedome, inokedy ako prirodzenú súčasť života komunity. Možno povedať, že jedným z hlavných cieľov „performance studies“ je skúmať a interpretovať fenomenologickú príbuznosť týchto praktík a zároveň snahu danú kultúru cez jej performatívne akty spoznať a lepšie jej porozumieť. Tu sa však už predmet nezaobíde bez kultúrnej antropológie a ďalších humanitných vied spomínaných v úvode.“⁸

Presahy performativnosti sú badateľné nielen v umeleckej kultúre, ale v mnohom i politickej sfére, náboženstve, pedagogike, aj preto si osobitne zasluhuje bližšiu pozornosť i osvetlenie. Sprístupnením a reflexívnym odhalením tohto javu v kultúre možno aktuálne dosiahnuť jeho všeobecné teoretické včlenenie, zahrnutie do hlbších, intenzívnejších interdisciplinárnych polí (nielen do spomínanej novo etablovanej disciplíny s názvom performatívne štúdiá). Aj český divadelný vedec Marek Hlavica v tejto súvislosti upozorňuje, že: „...oboru performančných štúdií neodpovedá nijaký jednoznačný obsah. Jeho popularita v posledných letoch roste, avšak sou-

⁶ ZVADA, Milan: „Performance studies“: divadlo ako predmet, prax a poznanie. In *Javisko*, roč. 45, č. 1, 2013, s. 34 – 34. ISSN 0323-2883.

⁷ SCHECHNER, Richard: *Performancia: teória, praktiky, rituály*. Bratislava : Divadelný ústav, 2009, s. 90 – 91. ISBN 978-80-89369-11-9.

⁸ Ibid. 2009, s. 90 – 91.

časne pribýva i institucii, ktoré by sa mohli jmenovať rovnako, avšak nečinia tak. (...) performančné studia majú v súčasnosti podobu veľmi blízko ke spoločenskovedným odborom, napríklad ke kultúrnym štúdiám a sociológii, alebo, svym zájmom o „exotické“ a menšinové kultúry, k antropológii. Základná oblasť zájmu odboru je ľudská spoločnosť, chovanie jednotlivca i skupiny jednotlivcov a vzťah jedinca a spoločnosti. Odbor performančných štúdií však neskúma spoločnosť ako celek, nýbrž len ty ľudské aktivity, jež sám nazýva performanciami, a v tom tkvie jeho jedinečnosť a slabosť.⁹ Ako uvádza srbská teoretička Aleksandra Jovicević: „...performatívne štúdiá sú definované ako postdisciplína, ktorá sa neustále mení, absorbuje početné metódy z veľkého počtu nových a starých disciplín typu: spoločenské vedy, postfeminizmus, postkolonializmus, rodové štúdie, história, psychoanalýza, kybernetika, teória médií, kulturológia, bioetika atď.“¹⁰

Stručne preto predstavme niekoľko dôležitých definícií pojmov performatancia/ performer/ performativnosť k pilotnému nárysu zvolenej problematiky. Pojem performatívne umenie (*performative*) zaviedol John L. Austin a prvýkrát ho použil v eseji *How to do Things with Words* (1955, Harvard).¹¹ išlo o slovo, ktoré v tom čase nebolo významovo zaťažené a znamenalo v podstate konanie, vykonanie niečoho, vykonanie nejakého činu. Hlavnými charakteristikami performatívnej výpovede sa podľa nemeckej teatrologičky Eriky Fischer Lichte stali dva atribúty: autoreferenčný a konštitutívny. Autoreferenčná podoba výpovede je zameraná na to, čo spôsobuje. Konštitutívna podoba výpovede sa orientuje na vytváranie skutočnosti, o ktorej vypovedá.¹² Je viac než isté, že oblasť performatívnych štúdií ďalej intenzívne preniká i do umeleckej kultúry, predovšetkým celkového konceptu tzv. performatívnych umení. Podľa francúzskeho teatrologa Patricea Pavica ide o súhrnný sémiologicko-fenomenologický pojem. „Tento všeobecný termín zahŕňa všetky umenia založené na vystúpení (reprezentácii), alebo na reprezentácii ich „surovin“ (scéna, herec, obraz, hlas atď.).“¹³ Performatívne umenia P. Pavis ďalej definuje ako „predstavovanie“. Sú podľa neho založené na dvojitej štruktúre: reprezentujúce – reprezentované. Sem zaraďuje: verbálne, hudobné a gestické divadlo, tanec, operu, operetu, cirkus a bábkové divadlo, ale aj „mediálne umenia“, akými sú film, televízia a rozhlas, *body art* (využívanie tela performeru na to, aby ho následne ohrozilo, ukázalo, alebo dotvorilo jeho imidž), *spomalený pohyb figúr* (skúmanie priestoru a času), *autobiografická prezentácia* (umelec rozpráva reálne udalosti zo svojho života), *rituálový a mýtický obrad*, *sociálny komentár*.¹⁴

Perspektívne je prinajmenšom potrebné zmapovať teritórium tohto širokospektrálneho javu v rozmanitých spoločensko-kultúrnych sférach, v akýchkoľvek prejavoch predstavovania, ukazovania, prezentácie vo verejnej (spoločenskej) zóne. Ich bližším osvetlením sa zreteľne otvorí možnosť istého klasifikujúceho roztriedenia, funkčného pomenovania, resp. postihnúť širokého poľa performativnosti v kompletizujúcom, systematickom rámci.

Takto širšie chápaný pojem je uplatniteľný naprieč rôznymi segmentmi kultúry, verejného spoločenského života: od umeleckej kultúry po univerzálne a všeobecné princípy performativnosti v kontexte zachytených spoločensko-kultúrnych procesov s príznačnými invariantmi cha-

⁹ HLAVICA, Marek: *Performanční studia*. Brno : Janáčkova akademie múzických umění v Brně, 2008, s. 50. ISBN 978-80-86928-49-4.

¹⁰ JOVIĆEVIĆ, Aleksandra – VUJANOVIĆ, Ana: *Úvod do performatívnych štúdií*. Bratislava : Divadelný ústav, 2012, s. 22, ISBN 978-80-89369-24-9.

¹¹ FISCHER-LICHTE, Erika: *Estetika performativity*. Mníšek pod Brdy : Na konári, 2011, s. 29, ISBN 978-80-904487-2-8.

¹² Ibid., 2011, s. 29.

¹³ PAVIS, Patrice: *Divadelný slovník*. Bratislava : Divadelný ústav, 2004. Heslo Performatancia, s. 302. ISBN 978-80-88987-81-9.

¹⁴ Ibid., 2004. Heslo Performatancia, s. 302.

rakteru prezentácie, ostenzie, scénickej potenciálnosti akéhokoľvek ukazovania, predstavovania v špeciálnom znakovom usporiadaní a pod.

2. Zaostreňovanie pozornosti na kultúrne performancie

Performativnosť v súčasnej kultúre je rôzna a variabilná. Zaiste môžeme hovoriť o jej zjavnej hypertrofii už nielen vo vedeckom diskurze. Dochádza v tomto smere doslova k zreteľnej situácii performativnosti kultúry. Potrebné je preto v tomto zmysle detailnejšie sa pozrieť na celú škálu rôznorodého, rozmanitého správania človeka, jedinec v kultúre a vyabstrahovať presné, charakteristické znaky, tendencie k tejto performačnej činnosti. Mohli by sme presnejšie hovoriť o akýchsi kultúrnych predstaveniach, ktoré tvoria doslova živnú pôdu pre skúmanie, reflektovanie z aspektu kulturologických priezorov, rozhládov. Sú eklatantnými prejavmi performativnosti súčasnej kultúry, resp. vyskytujúcimi sa v kultúre v najrozsiahlejšom, frekventovanom meradle. Ich zjavná priereznosť je badateľná vo viacerých sférach kultúry (nielen v divadle, resp. divadelných predstaveniach).

Oblasť tzv. kultúrnych predstavení je predsa len širšia: zahŕňa pochopiteľne nielen divadlo (sféru divadelného umenia), ale i celú škálu náboženských obradov, spoločenských a kultúrnych podujatí, umeleckú kultúru, v ktorej zreteľne dochádza k zvýšenej manifestácii, prezentácii, ostenzii a pod.

To, čo determinuje vznik performancie z viacerých faktorov prostredia – miesto, čas, hraničná situácia, v ktorej sa aktívne odvíja dianie v určitej procesualnosti, vykazujúce mieru demonštrovania, ukazovania, sebasčenenia niekoho/ niečoho a pod. Zo semiotického hľadiska dochádza v istom zmysle k tzv. ostenzii. Môžeme ju evidovať v celej plejáde zachytených performačných činností, kde dominantne funguje (môže fungovať a pod.). Vystavovať, prezentovať niečo, ukazovať, predstierať sú často aktivity späté najmä s divadlom, ale nájdeme ich početne i mimo neho pochopiteľne. Zjavne ukazovací ráz majú i mnohé performatívne aktivity. Dalo by sa tvrdiť, že z nich evidentne vystupujú na povrch konkrétne známky znakovosti: telesné (fyzické), vizuálne, zvukové – ich procesualná stránka vzniku (odtabuizovanie procesu vzniku diela), čo je dosť pestré pole podnetov k infiltrácii (receptii) atď. Znak je v tejto sfére generovaný a nesený v inom rozmere. Je inými slovami povedané demonštrovaný – jeho manifestačne zvýšeným ukázaním/ukazovaním, scénickým predvedením, vystavovaním, exhibíciou, transponovaním, či účelným komponovaním. Isteže prezentácie takéhoto typu nadobúdajú zreteľný charakter ostenzie, ktorá je podľa českého divadelného semiotika Iva Osolsobého čiastočne právom i neprávom spájaná s divadlom. „Na první pohled je v ostenzii a jejích projevech, tak jak jsme je vypočítali, cosi divadelné (triumfy, parády, sporty, spartakiády, ‚circenses‘)... (...) V zájmu přesnosti je ovšem třeba říci, že ostenze a všechno to ‚velké divadlo světa‘ je natolik divadlem, nakolik je *podstatou* divadla právě jen *pouhé* ukazování (ukazování toho, co je a jaké to je). Slova ‚show‘ a ‚kazaliště‘ se zdají napovídat, že ukazování jednou z podstat divadla skutečně je, ukazování je však *nespecifická* podstata divadla, je to spíš *nulový bod* divadla; tam kde začíná skutečné divadlo, byť sebestoprávnější, byť jen ‚divadlo v životě‘, není už jen sama ostenze, ale i druhá, vlastní *specifická* podstata divadla, řekněme ‚přetělování‘, ‚hra‘, ‚umělý svět‘, ‚model‘. To je také rozdíl mezi ostenzí a Brechtovým ‚každodenním divadlem‘ z *Pěti básní pro divadelníky*: zatímco při ostenzi nesdílujeme právě *něco jiného*, jeho ‚herci‘, svědkové dopravní nehody, kteří jí teď názorně rekonstruují vyšetřujícímu orgánu a hrají počínání jednotlivých účastníků, *neukazují jen sebe samé, ale především modelují sebou samými* právě to ‚něco jiného‘, totiž *průběh nehody*. Hrají. Naproti tomu ostenze nehraje. Je. A sdílujeme jen to, co je. Jen to, nic víc. Žádný ‚význam‘“¹⁵

¹⁵ OSOLSOBĚ. Ivo: *OstENZE, hra, jazyk. Semiotické studie*. Brno : HOST, 2002, s. 31. ISBN 80-7294-076-7.

Podľa poľského kultúrneho teatrologa Wojciecha Dudzika: „...v podívaných alebo kultúrnych predstaveniach, jež jsou organizovanými událostmi, probíhajícími podle stanovených dramatických scénářů, takovými jako ceremoniály, sportovní závody, kulturní podívané, karnevalové pochody, divadelní i taneční představení, kulminuje performativnost všech společenských jednání. Kulturní podívané aktualizují mýtus soudržnosti společnosti a sankcionují proměny jeho struktury – jsou samým společenským životem v jeho nejvyšší intenzitě, jsou samou kulturou chápanou jako celistvost toho, co v ní je nejdynamičtější.“¹⁶

Kulturologický záujem o obsiahnutie všetkých spomenutých rozmerov, dosahov jednotlivých kultúrnych performancií (*culture performance*) je nanajvýš aktuálny a potrebný. Kulturoológia so svojím diapazónom môže zaiste postihnúť celú šírku kultúrnych predstavení. Interdisciplinárne bádanie v oblasti jednotlivých kultúrnych predstavení evidentne presahuje rámec teatrologie, keďže ide o všeobecnejší termín, ktorý okrem divadelného predstavenia zahrnuje aj širšiu sféru kultúrnej prezentácie. Inšpiratívne sú i viaceré spoločensko-vedné prístupy ku skúmaniu divadla v systéme kultúry, resp. prelínania divadla a života, pretože ako uvádza Marvin Carlson: „...je potrebný širší antropologický pohľad na vzájomný vzťah všetkých ľudských činností spätých s divadelnými prejavmi na verejnosti – pohľad, ktorý by zohľadnil hry, šport, divadlo a rituál ako u Schechnera.“¹⁷ Aj český teatrolog slovenského pôvodu Július Gajdoš v tomto zmysle konštatuje, že: „...v obecném smyslu je antropologický přístup k performanci součástí kulturní antropologie a jako takový se zaměřuje na kulturní performance, jejich případy a vlastnosti. (...) Z antropologického hlediska se pod performanci zahrnují nejružnější projevy – od účelové činnosti po hru a soutěžení spojené s přípravou na budoucí zápas o postavení a prosazení se na sociálním poli.“¹⁸ Kulturoológia ideálne prelína tieto prístupy globálno-syntetickým spôsobom. Rituály, ceremónie, športové zápasy, vojenské prehliadky, rôzne kultúrne vystúpenia, festivaly sú v mnohom zastúpené v dramaturgii kultúrneho života, spája sa s nimi často i fenomén tzv. sviatočnosti kultúry a pod. O to viac by si mali zaslúžiť oveľa zvýšenejšiu pozornosť, širšie zameranie na ich celoplošné zmapovanie nielen z pohľadu teatrologie, ale presnejšie povedané novovzniknutej akademickej disciplíny performatívnych štúdií Richarda Schechnera,¹⁹ prekrývajúcej sa sčasti s jadrom odboru kulturoológia, ale aj ďalšími spoločenskými vedami.

Práve preto sa treba presnejšie i korektnejšie pozrieť i na širokú škálu kultúrnych prejavov aj z tejto perspektívy performativnosti. Už to nie je pohľad výlučne teatrologický, ale kulturologický s osobitým zreteľom na prioritnú oblasť kultúrnych predstavení.

Kultúrne štúdiá naschvál neopomínajú práve tieto formáty kultúry a venujú jej patričný priestor. Dostávame sa tu totiž už do zložitejšej a nadradenej sféry akýchkoľvek rozhojnených kultúrnych prezentácií, ktoré by nás všemožne mohli interesovať pod túto širokú oblasť tzv. kultúrnych predstavení/vystúpení (*culture performance*) možno zahrnúť veľké množstvo rozličných ľudských činností, aktivít, integrovaných priamo v kontexte kultúry. Zaoberať sa kultúrou v najširšom zmysle slova znamená dovedna registrovať v jej systéme práve túto oblasť kultúrnych predstavení, ktoré sú eklatantnými prejavmi danej kultúrnej prezentácie na etnickej, kultúrno-antropologickej, sociologickej, globálnej, mediálnej i teatrologickej platforme. Sú zvy-

¹⁶ DUDZIK, Wojciech: Ke kulturní teatrologii. In KUNDEROVÁ, Radka (ed.): *Tendence v současné myšlení o divadle*. Ad honorem prof. PhDr. Ivo Osolobě. Brno : JAMU, 2010, s. 66. ISBN 978-80-86928-82-1.

¹⁷ CARLSON, Marvin: *Dejiny divadelných teórií*. Bratislava : Divadelný ústav, 2006, s. 381. ISBN 80-88987-23-7.

¹⁸ GAJDOŠ, Július: *Od inscenace k instalaci, od herectví k performanci*. Praha : KANT, 2010, s. 28. ISBN 978-80-7437-3.

¹⁹ Dôležité je tiež spomenúť, že R. Schechner sa inšpiratívne opiera najmä o Victora Turnera (spoločenské drámy) a Ervinga Goffmana (hranie rol) a mnohých ďalších teoretikov hľadajúcich prelínanie divadla a života.

čajne optimálnym východiskom kulturologického skúmania, keďže sú *de facto* transparentnými, viditeľnými prejavmi, ktorým je hodné sa zaoberať. Ide taktiež o cenný zdroj potenciálneho výskumu jednotlivých prejavov kultúry, ktoré sú reprezentované v kultúre a významne neraz nesúce jej symboly, príp. komunikačne artikulujúce znaky vychádzajúce z daného kultúrneho teritória, kultúrnej tradície (nesúce zároveň hodnoty kultúrneho dedičstva) atď. Aj Patrice Pavis sa v tomto zmysle pokúša charakterizovať kultúrnu performanciu, ktorú zreteľnejšie odlišuje od divadelného predstavenia a konštatuje pritom, že: „...skutočne pokrýva rozsiahlu oblasť, ktorú sa pokúšajú zmapovať scénické umenia a etnoscénológia, pričom problematizuje hranicu medzi estetickým predstavením a kultúrnou praxou. (...) Pojem kultúrnej performancie (*cultural performance*), ktorý vypracoval Milton Singer v päťdesiatych rokoch, umožňuje nám sústrediť pod touto značkou rozličné kultúrne aktivity (rituály, sviatky, obrady, tance atď.), obsahujúce prvky reprezentácie, ktoré skupina predstavuje samej sebe.“²⁰

Zameraním pozornosti na jednotlivé kultúrne predstavenia/prezentácie (prezentácie v kultúre) sa väčšmi ozrejmujú dôležité, hmatateľné produkty jednotlivých kultúrnych praktík, cez ktoré evidentne možno preniknúť do regionálnych, príp. lokálnych etnických špecifikácií, osobitostí konkrétneho kultúrneho miesta, spätého s jeho pamäťou, tradíciami, kultúrnym dedičstvom etc. Je v tomto zmysle viac než isté, že kultúrne prezentácie s určitým zástojom performativnosti kultúry sú zastúpené vo väčšine okruhoch kultúry: v oficiálnej, minoritnej (v subsystémoch minoritnej kultúry), nezávislej, alternatívnej ako kardinálna manifestačná aktivita. Domnievať sa možno, že primárne cez ňu sa dá identifikovať, resp. rozpoznávať. Ide prioritne o to, čo je v kultúre viditeľné – t. j. to, čo je navonok, ale aj to, čo je za touto vypuklou transparentnosťou reprodukované často v letmo artikulovanej, čiastočne i sublimovanej podobe (nevedomej). Doménou koncepcie kulturológie by sa malo stať rozkrývanie jednotlivých vrstiev kultúry, jej rozličných nánosov, v kultúre implicitne tlmočených prostredníctvom určitej performativnosti.

Kulturológia reflektuje túto rovinu artikulácie konkrétnych vrstiev i subsystémov kultúry a smeruje k zodpovedaniu všetkých otázok týkajúcich sa komplexného porozumenia kultúrnej rozmanitosti predovšetkým v jej celej šírke i vertikálnom rozmere. Možno na základe toho dospieť k jednoznačnému záveru, že v kultúrnych predstaveniach sama kultúra utvára svoj imanentný zmysel, aktualizuje ho a revitalizuje svoju živosť, púťavosť i jedinečnosť kultúrnej tradície, ktorá je prostredníctvom performativnosti oživená. V tom tkvie lákavá výzva akejsi zvýšenej pozornosti, koncentrácie na túto sledovanú problematiku jednotlivých kultúrnych performatív. Môžeme jednoznačne konštatovať, že sú kontextovo zasadené v kultúre, jednoducho dejú sa v nej a túto kultúru zároveň i reprodukovane odrážajú. Inak povedané v kultúrnych predstaveniach sa riešia určité metaspoločenské komentáre a uvoľňuje sa v nich hodnota kolektívneho nevedomia a hlavne produktov kolektívneho nevedomia – archetypov, imanentných v rezervoári kultúrneho bohatstva. Netreba pritom zabudnúť, že spoločnosť sa v kultúrnych predstaveniach sama spoznáva, identifikuje, je nositeľom hodnôt viacerých, umocňujúcich jej integritu, vzájomnú pospolitosť, súdržnosť a v neposlednom rade pestrosť koloritu kultúrneho areálu aj s celým arzenálom kultúrneho dedičstva i jeho revitalizácie.

Príspevok sa v tomto zmysle letmo dotýka tejto výzvy – t. j. ako cez prizmu kultúrnych performatív preniknúť do jadra kultúry. Od umeleckej performancie (divadla, médií, vizuálnych druhov umenia) sa viac – menej presunúť do univerzálnejšej formy zložitejšieho kultúrneho predstavenia, v ktorom sa v transparentnej podobe zrkadlia zdroje ľudských životných skúse-

²⁰ PAVIS, Patrice: *Divadelný slovník*. Bratislava : Divadelný ústav, 2004. Heslo Predstavenie, Divadlo, Spektákulum, s. 330. ISBN 978-80-88987-81-9.

ností atď. K tomuto neľahkému cieľu sa možno priblížiť štúdiom tzv. performačných štúdií Richarda Schechnera ako aj letmo kultúrnej teatrologie poľského kultúrneho teoretika Wojciecha Dudzika. Jej vytýčené oblasti záujmov presahujú zábery limitované samozrejme samotnou teatrologiou. Je skúmaním celostnej problematiky kultúry s vymedzenými aspektmi jednotlivých kultúrnych predstavení v nich. Kultúrne predstavenia môžeme považovať doslova za akýsi raster, prostredníctvom ktorého môžeme účinne preniknúť do arzenálov kultúry so všetkými vrstvami, limitmi, tabu – pretože ako sme už neraz spomínali – kultúra sa v predmetných kultúrnych predstaveniach (performanciách) sama nielenže nachádza, ale tiež zrkadlí, príp. sa transponuje a pod. Vypovedá čosi o nej a vieme sa z kontextu kultúrnych predstavení tiež čosi podstatné dozvedieť. V tom zároveň spočíva dôrazný význam ich potenciálne nabitej sily. Ide len o to ako k ním pristúpiť: z pozície akého „hľadiska“?

Hovorili sme tiež o tom, že kultúrne predstavenia sú nositeľmi kultúrnych symbolov, významov, revitalizujúcej pamäte konkrétneho miesta, regiónu, lokality atď. Preto najvhodnejšie stojí pristúpiť k evidujúcemu, registrujúcemu skúmaniu kultúrnych predstavení predsa len z kulturologickej perspektívy s interdisciplinárnym presahom nielen k teatrologii, resp. kultúrnej teatrologii, príp. antropológii divadla, či skôr k samotnej antropológii kultúry. I to svedčí o tom, že tieto fenomény kultúrnych predstavení sú hranične presahujúce svojím vynímaním a celkovým uspošobením v kultúre.

Kulturologické hľadisko, uplatnené v prístupe k všeobecne prítomným kultúrnym predstaveniam, zohľadňuje celkovú šírku problematiky a určitej extenzie skúmaného fenoménu v súčasnej kultúre (rozhodne aj mimo sféru umeleckej kultúry ako takej). Na podklade jednotlivých kultúrnych predstavení sa v komplexnej šírke vyníma určitý destilát, resp. akýsi vydestilovaný kultúrny profil (v reprezentačnom, ostenzivnom, ba aj demonštračnom rozmere).

3. Niektoré podoby súčasnej umeleckej performancie

Zaiste nezaškodí zamerať pozornosť na oblasť umeleckej kultúry (najmä tzv. „predstavovacích“ umení). Kto je vlastne performer? Podľa francúzskeho teatrologa P. Pavis: „...performer je ten, kto hovorí a koná vo vlastnom mene (ako umelec a osoba) a z tejto pozície sa obracia na divákov (...) Performer inscenuje svoje vlastné ja, zatiaľ čo herec hrá rolu niekoho iného.“²¹

Pokúsme sa aspoň krátkym exkurzom predstaviť zopár aktuálnych podôb umeleckej performancie zo súčasnosti. Na ilustráciu by sme mohli vyzdvihnúť napríklad pôsobenie poľského výtvarníka a performeru Pawła Korbusa v Centre nezávislej kultúry Záhrada n. o. v Banskej Bystrici.

Poľský výtvarník a performer Paweł Korbus (1983) realizoval v rámci rezidenčného pobytu (máj – jún 2016) projekt s názvom „ID – Influence Diagram“ v Centre nezávislej kultúry Záhrada v Banskej Bystrici.²² P. Korbus ako akčný umelec, výtvarník a performer súvisle prepájal vo svojej tvorbe fyzické divadlo, performanciu, body-art, ale najmä video-art.

Mladý poľský umelec sa výlučne orientoval na Banskú Bystricu ako miesto pobytu svojej rezidencie – so svojou jedinečnou polohou v srdci Slovenska i kultúrno-historickým kontextom. Banská Bystrica sa počas druhej svetovej vojny stala významným centrom protifašistického odboja: Slovenského národného povstania (1944). V časoch bývalého režimu zastávala status

²¹ PAVIS, Patrice: *Divadelný slovník*. Bratislava : Divadelný ústav, 2004. Heslo Performer, s. 303. ISBN 978-80-88987-81-9.

²² Rezidenčný pobyt umelca v Centre nezávislej kultúry Záhrada n. o. sa konal v rámci VARP – Visegrad Artist Residency Program /Performing Arts a kurátorom projektu „ID – Influence Diagram“ bol Mgr. Milan Zvada, MA. programový manažér a riaditeľ Centra nezávislej kultúry Záhrada n. o.

významnej bašty komunizmu. Niet preto divu, že poľského umelca väčšmi inšpirovali symboly a emblémy postkomunistickej éry v podobe pamätníkov a architektonického kultúrneho dedičstva Banskej Bystrice.

P. Korbis odštartoval rezidenciu v Záhrade interaktívnou inštaláciou s názvom „*Dobre je, ale trochu sa bojíme lásky/vojny...*“, v ktorej predstavil svoj kardinálny leitmotív umeleckej tvorby: strach a láska.²³ P. Korbis zväčša stavil optiku krehkosti vnímania reality práve na týchto polaritách: strach a láska. Zaujímalo ho, čoho sa bojíme v čase relatívneho mieru, resp. čo je dominantným spúšťačom strachu v podmienkach vzrastajúceho napätia. Návštevníci interaktívnej inštalácie mohli dopísať na panel svoje vlastné podoby strachov v ich elementárnych i širokospektrálnych dimenziách.²⁴

V rámci prezentovaného výstupu rezidentného umelca dominantne triumfovala vo verejnom priestranstve mesta najmä inštalácia objektu „*Influence Diagram*“ v podobe konštrukcie ihlanu. Autor sa pri nej zreteľne inšpiroval stavbou ozrutnej mohyly v známom oscarovom českom filme *Obchod na Korze* (1965) v réžii Jána Kadára s gardistickými sloganmi „*Za boha život, za národ slobodu*“. Inštalácia so zakončenými vlajôčkami na vrcholku – premenlivo sa otáčajúca pod vplyvom prúdiacich vetrov mohla byť opätovne vnímaná viacznačne. Štyri vlajky na vrchole ihlanu predstavovali možnú, relatívnu premenlivosť vplyvov režimov, meniacich sa systémov, ideologických paradigiem atď. Tento geometrický útvar zásadne vzbudzoval svojou súmernosťou akúsi skoncentrovanú racionalitu, strohosť a symetričnosť. Pôsobivá ihlanovitá pyramída zjavne korešpondovala i s pohrebnou mystikou ako vyslovene citovaná replika rôznych pamätníkov z čias totalitných režimov. Celá natretá na bielo sugerovala jednosť paradoxnú mierumilovnosť, čistotu, nádej. Rovnako aj indiferentné biele vlajôčky, ako dôležitý kinetický prvok na vrcholku pyramídy, adekvátne vyjadrovali turbulentnú varietu určitej cyklickosti života.

S jednoznačným leitmotívom mieru rovnako súvisela i ďalšia inštalácia/performancia P. Korbisa vo verejnom priestore s názvom „*Daj spokój*“. Tvorili ju napospol biele košele vztyčené na vlajkových žrdiach pred budovou múzea SNP v Banskej Bystrici ako symbol obetí – ich apelatívnej rezonancie tichého mementa. (poľsky „spokój“ pritom značí pokoj a bez začiatočného s – „pokój“ zase mier). Počet košiel zároveň súhlasil s počtom stožiarov (33), čo je zhodný počet s aktívne zapojených krajín v SNP, čím ešte viac vzbudzovali zástupný znak vzdoru proti fašizmu či akejkolvek intolerancii. Viacvýznamovosť plápolajúcich košiel na vlajkových žrdiach (evidentne namiesto vlajok) súvisela najmä so symbolikou bielej farby ako čistoty. Inštalácii predchádzala performancia rituálneho žehlenia košiel a ich následného vztyčovania na jednotlivé vlajkové žrde.

Pozoruhodnosťou intenzívnej činnosti P. Korbisa je fakt, že často jeho akcie priamo v exteriéri mali charakter intervencie, trvalej inštalácie či performancie. Divák sčasti mohol zachytiť ich procesualnosť. Styčnými bodmi akčnej tvorby P. Korbisa boli: rituál – performancia – proces, ktoré dovedna integroval v jednotlivých realizáciách konceptuálnejšieho rázu. Išlo o rôzne kineticko-optické objekty rozmiestnené na rôznych miestach Banskej Bystrice (vztyčovanie košiel v rámci spomínanej performancie *Daj spokój*, príp. inštalácia objektu: *Influence Diagram*).

²³ Interaktívna inštalácia sa v rovnakom znení: *Jest fajnie, ale trochę boimy się miłości/wojny...* realizovala i v Baltskej galérii súčasného umenia v poľskom meste Ustka v decembri 2015.

²⁴ BALLAY, Miroslav: *Vplyv a odraz pamäte miesta. Paweł Korbis: Influence Diagram*. Dostupné na internete: <http://www.mojakultura.sk/sk/clanok/vplyv-a-odraz-pamate-miesta-pawel-korbisinfluence-diagram>

P. Korbus čerpal inšpiratívnu matériu z prostredia svojho uskutočneného rezidenčného pobytu.²⁵ Odras jeho vplyvu niesol výrazne performačný odkaz. Dominoval v tomto prípade proces udiania sa, aktu uskutočnenia, napr. v zmysle nechať na seba niečo pôsobiť, /ne/reagovať v pasívnej rezistencii atď. Pre niekoho mohli zaiste jednotlivé akcie umelca v priestore znamenať asketické sebaobetovanie v trvaní statickej plynulosti. Vhodné je v tomto zmysle súhlasne konštatovať s nemeckým teatrológom Hansom Thiesom Lehmannom, podľa ktorého: „...v performančnom umení sa umelec menej zameriava na transformáciu a sprostredkovanie esteticky spracovanej skutočnosti nachádzajúcej sa mimo neho, viac sa usiluje o „sebatransformáciu“. Umelec – v performančnom umení nápadne často umelkyňa – organizuje, vykonáva, prezentuje akcie, do ktorých zapája vlastné telo (...) Či už sa performer sám ponúka ako „obeta“, alebo sa v publiku prostredníctvom súcitu vzbudzuje pocit viny, a tak sa samo obecenstvo ocitne v úlohe obete, či performancia prechádza do sebamaniplácie až po hranicu zniesiteľnosti – vždy tu vidíme analógiu s archaickými rituálmi, ktoré však môžu byť problematické, pretože sa uskutočňujú mimo svojho niekdajšieho mýticko-magického náboženského kontextu.“²⁶ Jednoznačne by sme takto mohli vnímať najmä performanciu s názvom „How to get red“/ „Ako sčerveniť“. Performer sa na podstavci voľakedajšej sochy V. I. Lenina na Triede SNP doslova nechal na slnku počas troch hodín spieť do červena. Táto performancia podnetne korešpondovala so senzitívnym vnímaním umelca a jeho citlivosťou na jednotlivé, aktívne prítomné (často i zabudnuté) postkomunistické rezíduá konkrétneho kultúrneho miesta. Poľský tvorca mal ideálnu príležitosť skúmať okolie mesta, jeho atmosféru, urbanizmus, sociologickú klímu a pod. Nesporne k tomu prispela najmä interkultúrna kompetencia. Vďaka nej zapojil „inakosť“ v istom vnímaní, reflektovaní kultúry. Nechával sa jednoducho faktormi prostredia inšpirovať. Experimentálne sledoval odraz vonkajšej reality na sebe. Ten mohol byť neraz synchronizujúci, alebo naopak rozrušujúci (iritujúci) v bazálnom komunikačnom vzťahu. V tom spočívala jeho osobná intervencia umelca/performera a z tejto pozície prameniaca ojedinelá (autorsky svojbytná) angažovanosť.

Ako vidieť kombináciou kultúrnych predstavení, zastúpených v každej kultúre s rozhostenými performatívnymi aktivitami, sa v kulturologickom diskurze otvára zároveň široké pole možností ich rastovania v kultúrnom teréne. Stojí za to intenzívne skúmať ich kvalitu (výrazovú, znakovú, významovú) i procesuálnosť (mechanizmy vzniku, celkovej organizácie štruktúry ako aj tesnejšiu zrastenosť s dominantnou kultúrnou tradíciou a jej kultúrnou praxou, príp. praktikami). Model kultúrnej prezentácie sa perspektívne javí ako univerzálny z aspektu kultúrnej teatrológie, performatívnych štúdií a najmä kulturológie.

V štúdií sme načrtli zopár reflexívnych poznámok na margo performatívnosti súčasnej kultúry, ktoré nie sú vyčerpávajúcím panoramatickým zmapovaním a tobôž nie komplexným obsahnutím problematiky. Predpokladáme, že mnohé z nich aspoň sčasti vzbudia ďalší kulturologický záujem rozpracovania v blízkom časovom horizonte.

²⁵ Potrebné je tiež zdôrazniť, že dôležitú súčasť rezidenčného pôsobenia P. Korbusa v Centre nezávislej kultúry Záhrada tvoril workshop so študentmi Akadémie umení v Banskej Bystrici (Barborou Horskou, Adamom Englerom, Luciou Devečkovou) s názvom *Vplyv a sebaurčenie*, zameraný na performance art/ fyzické divadlo. Ich výsledkami boli viaceré realizované intervencie v exteriéroch Banskej Bystrice ako napríklad *Stred/t nad Európou* Barbory Horskej v ťažko dostupnej časti skládky za obchodno-zábavným centrom s cieľom jeho vyčistenia/ očistenia, resp. akčnej transformácie.

²⁶ LEHMANN, H.-Th.: *Postdramatické divadlo*. Bratislava : Divadelný ústav 2007, s. 158. ISBN 978-80-88987-81-9.

Literatúra

- BALLAY, Miroslav: *Vplyv a odraz pamäte miesta. Pawel Korbus: Influence Diagram*. Dostupné na internete: <http://www.mojakultura.sk/sk/clanok/vplyv-a-odraz-pamate-miesta-pawel-korbusinfluence-diagram>
- CARLSON, Marvin: *Dejiny divadelných teórií*. Bratislava : Divadelný ústav 2006, 449 s. ISBN 80-88987-23-7.
- FISCHER-LICHTE, Erika: *Estetika performativity*. Mníšek pod Brdy : Na konári 2011, 336 s. ISBN 978-80-904487-2-8.
- GAJDOŠ, Július: *Od inscenace k instalaci, od herectví k performanci*. Praha : KANT 2010, 198 s. ISBN 978-80-7437-3.
- HLAVICA, Marek: *Performanční studia*. Brno : Janáčkova akademie múzických umění v Brně 2008, 261 s. ISBN 978-80-86928-49-4.
- JOVIČEVIĆ, Aleksandra – VUJANOVIĆ, Ana: *Úvod do peformativnych štúdií*. Bratislava : Divadelný ústav 2012, 206 s. ISBN 978-80-89369-24-9.
- KOTTE, Andreas: *Divadelní věda. Úvod*. Praha: KANT 2010, 216 s. ISBN 978-80-7437-019-9.
- KUNDEROVÁ, Radka (ed.): *Tendence v současném myšlení o divadle*. Ad honorem prof. PhDr. Ivo Osolobě. Brno : JAMU, 2010, 311 s. ISBN 978-80-86928-82-1.
- LEHMANN, H.-Th.: *Postdramatické divadlo*. Bratislava : Divadelný ústav 2007, 365 s. ISBN 978-80-88987-81-9.
- OSOLSOBĚ, Ivo: *OstENZE, hra, jazyk. Sémiotické studie*. Brno : HOST 2002, 398 s. ISBN 80-7294-076-7.
- PAVIS, Patrice: *Divadelný slovník*. Bratislava : Divadelný ústav 2004. Heslo Performer, 542 s. ISBN 978-80-88987-81-9.
- SCHECHNER, Richard: *Performancia: teórie, praktiky, rituály*. Bratislava : Divadelný ústav 2009, 341 s. ISBN 978-80-89369-11-9.
- ZVADA, Milan: „Performance studies“: divadlo ako predmet, prax a poznanie. In *Javisko*, roč. 45, č. 1, 2013, s. 34-34. ISSN 0323-2883.

The Reflection of Performativity in the Contemporary Culture

The study brings a reflective view of performativity of the contemporary culture. The author makes an introduction to the study of the matter. He provides a basic insight into some aspects of the general understanding of performance, which can be found not only in the artistic culture. It resembles an introduction to the study of performance with the perspective to reveal its stagnation in the cultural area and outline possible effects and impacts in the communication process. Part of the study is dedicated to the examples of some manifestations in the contemporary artistic culture and their immediate reflection. By means of paying closer attention to common occurrences of performance in the artistic culture, the process of its formation and corresponding intervention at the venue is documented.

Štúdia vznikla v rámci projektu VEGA 1/0570/15 *Alternatívne divadlo v súčasnom myslení*.

Doc. Mgr. Miroslav Ballay, PhD.
Katedra kulturológie FF UKF v Nitre
Hodžova 1
949 74 Nitra
mballay@ukf.sk

Rezonancie a odkaz diela Søren A. Kierkegaarda v slovenskom kultúrnom kontexte

Katarína Gabašová

Abstrakt

V predloženej rozhládovej štúdii sa autorka venuje súčasnému výskumu a recepcii diela a odkazu dánskeho náboženského mysliteľa, filozofa, literárneho kritika, publicistu Sorena A. Kierkegaarda v kontexte slovenského kultúrneho prostredia. Cieľom je akcentovať dynamické vedecko-výskumné a publikačné aktivity najmä za posledné roky nového milénia, ktoré zahŕňajú medzinárodnú spoluprácu so zahraničnými výskumnými centrami, univerzitami a vedeckými spoločnosťami. Zámer autorky spočíva v iniciovaní záujmu o stále aktuálny odkaz, ktorý Kierkegaard vo svojich dielach zanechal a vytvoril tým priestor i pre kulturologické bádanie o človeku a kultúre.

Kľúčové slová

Søren A. Kierkegaard, výskum, odkaz, vplyv, Slovensko, človek, viera, kultúra, existencializmus.

„Ako búrka, génus letí proti vetru.“¹
Søren Kierkegaard

Predložená štúdia reflektuje súčasné dynamické aktivity v oblasti recepcie a výskumu diela ako aj odkazu dánskeho náboženského mysliteľa, filozofa, literárneho kritika, originálneho intelektuála, rytiera viery Sorena A. Kierkegaarda (1813-1855). Ide o sondáž aktuálneho stavu a možných perspektív vzhľadom na recepciu Kierkegaardovho diela v domácom kontexte. Pozornosť preto nie je upriamená na biografii, aj keď by si zasluhovala náležitú zmienku, ale na podnietenie záujmu o tohto výnimočného mysliteľa a témy, ktorým sa venoval.

Kierkegaard označovaný aj ako „kodanský Sokrates“ priniesol do myslenia 19. storočia „novú“ paradigmu a síce obrat v myslení o človeku, „zákutiach“ jeho existencie a strastí. Počas života nebol docenený a jeho diela sa dočkali svojho záujmu až po jeho smrti. Asociácie spájané s menom tohto dánskeho veľikána odkazujú primárne k existencializmu. Kierkegaard a jeho úsilie o revitalizáciu človeka, antropocentrizmu vychádzajúc zo sokratovskej tradície, antihegeliánska dialektika, dôraz na vzťah k Bohu a hľadanie subjektívnej pravdy, tento jeho zápas o pravú vieru a čistotu srdca vzbudzoval provokáciu a pohoršenie, čo vyústilo do skutočného zemetrasenia nielen v dejinách filozofie, teológie, ale i psychológie. Napriek tomu, že sám sa za filozofa nepovažoval a nevytvoril ucelený filozofický systém, dokonca existencialisti si ho za svojho „otca“ označili sami, stal sa inšpiračným zdrojom pre množstvo filozofov, psychológov,

¹ Kierkegaard, S.: *Kierkegaard's Journals and Notebooks*. Vol.2: Journal EE-KK. Edited by Niels J. Cappelørn et al. Princeton : Princeton University Press, 2008, Journal EE:158.

spisovateľov, teológov, sociológov, ale i teoretikov kultúry, čoho dôsledkom je neutíchajúci záujem o štúdium a výklad diel tohto súputníkom nepochopeného mysliteľa. S jeho menom sa teda nespája len filozofický či literárny existencializmus. Iste však práve tomuto myšlienkovému smeru Kierkegaard takpovediac „vdáčí“ za uznanie náležitého miesta v dejinách filozofie ako aj zaslúženú pozornosť. Práve tento fakt vyzdvihuje Milan Petkanič, slovenský filozof, autor viacerých odborných štúdií – a monografie *Filozofia vášne Sorena Kierkegaarda* (2010) a predstaviteľ tzv. mladšej generácie bádateľov Kierkegaardovho diela. Vo svojej recenzii odkazuje na predslov ku knihe *Kierkegaard's Influence on Existentialism. Kierkegaard Research: Sources, Reception and Resources*, vol. 9, v ktorom sa uvádza, že „Kierkegaard po prvýkrát vstúpil do štandardného kánonu západnej filozofie práve prostredníctvom existencializmu.“²

Odkaz Kierkegaarda sa stal predmetom živej diskusie, nadšeného nasledovania nevynímajúc ani ostrú kritiku často založenú na nepodložených tvrdeniach, dezinformáciách, ktoré vznikli ako výsledok vytrhnutia z kontextu a eklektického „poznania“ jeho diela. Na základe tohto „trendu“ recepcie jeho diela skôr zo sekundárnej literatúry (kvôli jazykovej bariére) najmä v súvislosti s jeho kontinuálnou kritikou dánskej oficiálnej luteránskej cirkvi, ako aj súdobej teológie, dostal sa do povedomia aj prostredníctvom českého kontroverzného časopisu *Volná myšlenka*.³ Vyslúžil si preto rozmanité prívlastky a interpretácie jeho diela sa niesli najmä v negatívnom svetle, jeho myšlienky a výzvy adresované „poslucháčovi“ alebo „čitateľovi“, ku ktorému sa v dielach obracal, boli označené za kontroverzné, no jeho význam a prínos je vo viacerých smeroch o.i. aj v oblasti kritickej reflexie kultúry, nesporný a jeho revolučné myslenie je považované za priekopnícke dokonca postmoderné. Dôkazom toho je aktívna recepcia a výskum najmä v období druhej polovice 20. storočia a v prvých desaťročiach nového milénia nielen na Slovensku, respektíve v bývalom Československu, ale primárne v globálnom meradle. Za významný je možné označiť aj vplyv slovenských bádateľov žijúcich v zahraničí, respektíve osobností so slovenskými koreňmi. Sú nimi americký historik kresťanstva, cirkevnej histórie, teológie a kultúry stredoveku, držiteľ Ceny Jeffersona, ktorú udeľuje americká vláda za výskum v humanitných vedách, Jaroslav Jan Pelikán (1923-2006), ktorý publikoval monografie aj o Kierkegaardovi – *From Luther to Kierkegaard: A Study in the History of Theology* (1950) a *Fools for Christ: Essays on the True, the Good, and the Beautiful* (1955)⁴; tiež Martin Beck Matuščík emigrant so slovenskými koreňmi, ktorý je rešpektovanou autoritou v oblasti recepcie Kierkegaardovho myslenia. Je autorom množstva vedeckých štúdií a niekoľkých monografií, napr.: *Postnational Identity: Critical Theory and Existential Philosophy in Habermas, Kierkegaard and Havel* (1993)⁵.

Niekoľko decénií trvajúce „obchádzanie“ myšlienkového odkazu tohto severana (nielen v slovenskom a českom prostredí) spôsobilo, že český a slovenský čitateľ mohol spoznať jeho diela len prostredníctvom prekladov primárne v nemčine, až neskôr na počiatku nového milénia v češtine a v slovenčine. Prvá monotematická slovenská monografia venovaná Kierkegaardovi pochádza od slovenského spisovateľa, kňaza a misionára Františka Siroviča – *Søren A. Kierkegaard. Filozoficko-kritická analýza diela* (2004). Za vskutku prekvapujúci je preto možno

² Petkanič, M.: Jon Stewart (ed.): *Kierkegaard and Existentialism*. (Kierkegaard Research: Sources, Reception and Resources, vol.9). s. ix. In *Filozofia*, 2013, roč. 68, č. 1, s. 87-90.

³ Pozri bližšie: Hajko, D.: *Vrúcnosť a čin. Kierkegaardovské meditácie*. Bratislava : H&H, 2011, s. 7-17.

⁴ Názvy monografií v slovenskom preklade autorky príspevku: *From Luther to Kierkegaard: A Study in the History of Theology*. (Od Luthera ku Kierkegaardovi: Štúdiá z histórie teológie); *Fools for Christ: Essays on the True, the Good, and the Beautiful*. (Blázni pre Krista: Eseje o pravde, Bohu a o kráse).

⁵ V preklade autorky: *Postnational Identity: Critical Theory and Existential Philosophy in Habermas, Kierkegaard and Havel*. (Post národná identita: Kritická teória a existenciálna filozofia u Habermasa, Kierkegaarda a Havla).

označiť vôbec prvý preklad Kierkegaarda do češtiny z roku 1910⁶ a už nie toľko prekvapivo až v roku 1949 bol publikovaný jeden z prvých slovenských príspevkov Rudolfa Košťala v časopise *Tvorba*.⁷ Tieto skutočnosti zaiste ovplyvnili aj politický režim a celková vtedajšia situácia. V oblasti výskumu a popularizácie Kierkegaardovho odkazu dominovali preklady jeho diel z dánčiny najmä zásluhou českej prekladateľky, teologičky a zanietenej bádatelky Kierkegaardovho života a diela – Marie Mikulovej-Thulstrupovej, pričom sa spolu s manželom Nielsonom Thulstrupom podieľala aj na vzniku špecializovanej dánskej edície *Biblioetheca Kierkegaardiana*, vychádzajúcej koncom osemdesiatych rokov 20. storočia. Je nutné podotknúť, že vybrané Kierkegaardove diela boli preložené do češtiny už začiatkom 20. storočia, no s prvými prekladmi Mikulovej – Thulstrupovej sa čitateľ stretol až po roku 1989.⁸ Prvý slovenský preklad pochádza z pera Milana Žitného a síce v roku 2003 bol vydaný preklad *Zvodcovho denníka/Forførelsens dagbog*, v origináli vyšiel ako súčasť rozsiahlej prvotiny *Enten-Eller* (1843). M. Žitný vo svojej prekladovej činnosti pokračoval a slovenský čitateľ mu vďačí aj za ďalšie preklady, pričom všetky boli vydané vo vydavateľstve Kalligram: *Bázeň a chvenie* (2005)/ *Frygt og Baeven* (1843), *Rovnováha medzi estetickým a etickým pri utváraní osobnosti* (2006)/ *Ligevægten mellem det Æsthetiske og Ethiske i Personligheds Udarbejdelse*, opäť jedna z kapitol *Enten-Eller* (1843) a *Bud' – alebo* (2007)/ *Enten-Eller* (1843).⁹

Viacere práce z dejín filozofie, evanjelickej teológie a religionistiky kvôli korektnosti a objektívnemu prístupu k spracovaniu nemohli Sorena Kierkegaarda vylúčiť, no objavujú sa aj prípady, kedy zmienka o Kierkegaardovi abscentuje.¹⁰

Zmena nastala postupne v 70. rokoch s politickým „odmätkom“ ako aj so vzostupom záujmu o tohto nevšedného autora, ktorý písal tiež pod množstvom pseudonymov. Paradoxne však záujem o svetovú filozofiu, najmä o filozofiu človeka evidujeme už od 60. rokov 20. storočia aj v univerzitnom prostredí. Myšlienkový odkaz Kierkegaarda však nie je hlavným predmetom záujmu, objavujú sa mená existencialistov J. P. Sartra, G. Marcela, K. Jaspersa, no s menom Kierkegaarda, ktorého pokladáme za priekopníka tohto myšlienkového prúdu, sa takmer vôbec nestretneme.¹¹

Spomedzi autorov, ktorí sa programovo alebo okrajovo venovali recepcii Kierkegaardovho diela v predrevolučnom období (pred rokom 1989), treba uviesť napríklad: Jozefa Lukla Hromádka, Zuzanu Svobodovú, Ľuděka Brožu, Ľudovíta Fazekaša, Karola Nandráškeho, Karela Michňáka, Milana Machovca, Jána Bodnára, Evelínu Bodnárovú. K uvedeným osobnostiam osobitne patrí aj slovenský filozof, literárny vedec, kulturológ, vysokoškolský profesor Dalimír Hajko.

⁶ Z prekladov do češtiny vyšli: Kierkegaard, S.: *Svůdcův deník*. Praha: Adámek, 1910; Kierkegaard, S.: *Okamžik*. Praha: Leichter, 1911; Kierkegaard, S.: *In vino Veritas*. Praha: Hugo Kosterka, 1913, b.d. Symposion sv. 37, s. 1-85.

⁷ Košťál, R.: Søren Kierkegaard. In *Tvorba*, 1949, roč. 8, č. 8, s. 114-116.

⁸ Okrem iných diel Mikulová-Thulstrup preložila a zostavila výber denníkov. Pozri bližšie: Kierkegaard, S.: *Z denníků a papírů*. Brno: CDK, 2010.

⁹ Žitného preklad *Bud'-alebo* bol ocenený Literárnym fondom a bola mu udelená Cena Mateja Bela za rok 2007. K reflexii Žitného prekladateľských aktivít Pozri bližšie: Čapková, A.: Rozhovory s Kierkegaardom. In *Filozofia*, 2009, roč. 64, č.1, s. 67-69.

¹⁰ Pozri bližšie: Žitný, M.: K niektorým aspektom Kierkegaardovho života a diela. In Kierkegaard, S.: *Bud' – alebo*. Bratislava: Kalligram, 2007, s. 816-838.

¹¹ Výberovo bratislavská filozofická škola v rámci FiF UK uvádza predmet záujmu jednotlivých osobností ako aj zástož z oblasti tvorby kvalifikačných prác študentov, pričom meno S. Kierkegaarda sa v období do roku 1989 neobjavuje. Pozri bližšie: Kizcko, L. – Laliková, E. – Zigo, M.: *Problémy a osobnosti slovenskej filozofie v 20. storočí* : (*Filozofia na UK*). Bratislava : Univerzita Komenského, 2013.

Hajkov kontinuálny niekoľko desaťročí trvajúci záujem¹² o Kierkegaarda svedčí nielen o pasívnej reflexii, ale o živej a plodnej vedeckej činnosti. V monografii *Vrúcnosť a čin. Kierkegaardovské meditácie* (2011) konštatuje, že viacero rozhovorov, prednášok, besied, literárnych pásiem z obdobia tzv. „pražskej jari“ realizovaných aj prostredníctvom verejnoprávneho rozhlasu (D. Hajko sa na viacerých autorsky podieľal) prinieslo cenný pramenný materiál o tomto mysliteľovi. O prieniku myšlienok existencializmu a ich recepcii uvádza: „V slovenskom kultúrnom prostredí mali často ideovo priekopnícky a inšpiratívny charakter, čo väčšinou súviselo aj s celkovým, všeobecnejším trendom prenikania vtedy obľúbených – zaiste i trochu módných – existencialistických myšlienok a životných postojov do kultúrneho priestoru bývalého Československa počas vtedajšieho tzv. obrodného procesu.“¹³ Hajkova tvorba zahŕňa širší diapazón vedeckého záujmu a prínosným je princíp interdisciplinarity, čo sa prejavilo v jeho odborných štúdiách, monografiách, esejach a prednáškach z oblasti filozofie, etiky, literatúry a kulturológie. V kontexte domácej akademickej sféry je vôbec prvým kulturológom, ktorý sa okrem iného venuje aj reflexii existencializmu a Kierkegaarda s istým akcentom na filozofiu kultúry a interdisciplinárne vzťahy. Z jeho ďalšej tvorby spomenieme monografie, ktoré predstavujú čiastkovú recepciu Kierkegaardovho myslenia v širších kontextoch: *Existencia v literatúre* (1996), *Tvorcovia veľkých myšlienok* (1998), *Úvod do indickej filozofie* (2008). Na adresu dánskeho mysliteľa Hajko uviedol: „Bol to doslova výbuch tvorivej energie, ktorý nemá obdobu v dejinách literatúry a filozofie, počas ôsmich rokov (1843 – 1851).“¹⁴ Okrem vybraných monografií Hajko publikoval zaujímavé vedecké štúdie nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí v anglickom, slovinskom a španielskom jazyku,¹⁵ i v rámci medzinárodného projektu *Acta Kierkegardiana: Supplement* v spolupráci so *Stredoeurópskym výskumným ústavom Søren Kierkegaard – CERI-SK*, ktoré bolo založené v roku 2011 slovenským teológom, filozofom, bádateľom diela a odkazu Kierkegaarda, zakladateľom Kierkegaardovej spoločnosti na Slovensku (spolu s P. Šajdom a J. Ligušom v roku 2005), a vysokoškolským pedagógom Romanom Králikom pri FF UKF v Nitre.

Autorom viacerých monografií, kolektívnych monografií a odborných štúdií o Kierkegaardovi je práve Roman Králik – napr.: *Problém zvaný Kierkegaard* (2006), *Zápas Sorena Kierkegaarda* (2006), *Kierkegaardův Abrahám. Kierkegaardova interpretace Abrahámovy víry* (2013). Jeho vedecko-výskumné, publikačné a popularizačné aktivity spojené so šírením duchovného odkazu Kierkegaarda, silný záujem o medzinárodnú spoluprácu a reprezentáciu nielen FF UKF v Nitre, ale i výskumu na Slovensku, predstavujú zásadný krok vpred na poli predtým skôr marginálneho záujmu o tohto dánskeho veľikána.

¹² Prvá odborná štúdia bola publikovaná už v roku 1969 v Slovenských pohľadoch. Pozri bližšie: Hajko, D.: Malá ukážka z veľkého mysliteľa (Søren Kierkegaard: Současnost). In *Slovenské pohľady*, 1969, č. 6, s. 113-115; ďalej Pozri bližšie: Králik, R. – Pavlíková, M.: Recepcia Kierkegaardovho myslenia na Slovensku. In *Filozofia*, 2013, roč. 68, č. 1, s. 82-86; a tiež: Králik, R.: Bibliografia Sorena Kierkegaarda v slovenskom jazyku do roku 2013. In Králik, R. – Khan, A. H. – Repar, P. et al (eds.): *Kierkegaard a existenciálny obrat*. Acta Kierkegardiana. Supplement 4. Toronto : Kierkegaard Circle, Nitra : CERI.SK, 2014, s. 310-343.

¹³ Hajko, D.: *Vrúcnosť a čin. Kierkegaardovské meditácie*. Bratislava : H&H, 2011, s. 13.

¹⁴ Hajko, D.: *Tvorcovia veľkých myšlienok*. Bratislava : Smena, 1998, s. 215.

¹⁵ Pozri bližšie: Hajko, Dalimír.: Siete Tesis Sobre Søren Kierkegaard. In *Xipe totek : Revista trimestral del Departamento de Filosofía y Humanidades ITESO*, Guadalajara, 2014, Vol. 23-2, no. 90, p. 105-112; K recepcii Kierkegaardovho myslenia na Slovensku a Hajkovmu prínosu v oblasti výskumu a šírenia jeho odkazu, Pozri bližšie:

Králik, R.: A Joint Project of Two Generations. In *Kierkegaard's International Reception. Southern, Central and Eastern Europe*. Tom II. Ed. Stewart, J. Copenhagen : Copenhagen University, 2009; tiež Králik, R.: A Short Study About Kierkegaard Studies in Slovakia. In Králik, R. et al. (eds.): *Kierkegaard and Faith*. Barcelona : Universitat de Barcelona, 2008. Monografia *Vrúcnosť a čin. Kierkegaardovské meditácie* (2011) je súčasťou fondu Hong Kierkegaard Library v MN, USA.

V intenciách rozvíjania vedecko-výskumných a publikačných aktivít nadviazal Králik medzinárodnú spoluprácu CERI-SK s viacerými zahraničnými univerzitami ako aj výskumnými centrami. V Slovinsku je to aktívna spolupráca s vydavateľstvom KUD Apokalipsa a Central European Research Institute Søren Kierkegaard – Ljubljana, ktorého vedúcou osobnosťou je slovinský filozof, básnik, vydavateľ a prekladateľ Kierkegaardových diel Primož Repar. Z jeho tvorby a prekladov uvádzame aktuálne vydané monografie – *Chcieť nemožné alebo skandalon rozhodnutia. Štyri štúdie o Kierkegaardovi* (2016), *Decision and the existential turn* (2016). Vydavateľská činnosť KUD Apokalipsa zahŕňa podporu publikačných aktivít nielen v oblasti tzv. Kierkegaardovských štúdií, no práve v tomto smere bolo vydaných niekoľko vedeckých monografií (nielen) slovenských autorov pôsobiacich aj na pôde Filozofickej fakulty UKF v Nitre – *Kierkegaardův Abrahám* (Králik, 2013), *Kierkegaard a obraz smrti vo svetle súčasnosti* (Gabašová, 2014), *Kierkegaard a tí druhí* (Králik, Štúr, Valčo, Valčová, Máhrik, Pavlíková, 2015). Okrem publikačných aktivít organizuje CERI-SK – Ljubljana aj medzinárodné vedecké konferencie venované Kierkegaardovi, toho roku – Søren Kierkegaard (Škocjan, Ljubljana, 2016).¹⁶

Spomedzi ďalších krajín, výskumných centier a univerzít výberovo spomenieme: Nemecko a aktuálne prebiehajúci výskumný projekt pod záštitou FF UKF v Nitre v spolupráci primárne s Goetheho univerzitou vo Frankfurtu, ale i ďalšími partnermi¹⁷ – *Kierkegaard and The Crisis of The Contemporary World/Kierkegaard a kríza v súčasnom svete* (2015-2016), ďalej sú to Španielsko, Dánsko, Veľká Británia, Poľsko, Maďarsko, Macedónsko, Kanada, USA, Mexiko, Brazília, Japonsko a v neposlednom rade susedná Česká republika. Výsledkom nadviazania vedeckej spolupráce FF UKF v Nitre a CERI-SK s Torontskou univerzitou, Trinity College a profesorom teológie Abrahimom H. Khanom okrem iného svojho času pôsobiacim aj vo funkcii prezidenta Kanadskej teologickej spoločnosti, sa stal publikačný projekt *Acta Kierkegardiana*¹⁸, ktorý je považovaný za medzinárodne etablovaný. V edícii už bolo od roku 2008 vydaných niekoľko zväzkov, pričom projekt bol v roku 2010 rozšírený o slovenskú a českú verziu – *Acta Kierkegardiana: Supplement*. Cieľom iniciátorov a editorov okrem iných aj Romana Králika bolo sprístupniť výsledky výskumov aj širšej slovenskej verejnosti. Na kvalite tohto projektu sa už podpísali bádatelia z viac ako 25 krajín sveta a jednotlivé zväzky edície sú výberovo obohatené aj o preklady častí spisov či denníkových záznamov Kierkegarda.

Pri zmienke o popularizácii diela a odkazu Kierkegarda prostredníctvom organizovania vedeckých podujatí na Slovensku je dôležité uviesť iniciatívy odkazujúce k príležitosti výročia narodenia a úmrtia dánskeho mysliteľa. Boli to medzinárodná vedecká konferencia na Technickej univerzite vo Zvolene, zásluhou Petra Krchňáka – *Kierkegardove dni* (1993), vydaný bol i zborník *Kierkegardove dni: Zborník z filozoficko-ekologického sympózia* (1993); séria prednášok na Trnavskej univerzite (2005) pod vedením Andreja Démutha s vydaným zborníkom – *Postskriptum ku Kierkegardovi* (2006); konferencia organizovaná Romanom Králikom v Šali – *Kierkegaard* (2006); na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre zorganizovala medzinárodnú konferenciu Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky v spolupráci s Kierkegardovou spoločnosťou na Slovensku, zásluhou vedúceho katedry Cyrila Diatku a Romana Králika – *Søren Kierkegaard – teológ, filozof, mysliteľ* (2007), konferenciou započali aktivity v rámci *Acta Kierkegardiana*.

¹⁶ Web (1): Pozri bližšie: Dostupné na internete: <http://kierkegaard-institute.si/index.php/si/simpoziji-in-konference/77-mednarodna-filozofska-delavnica-in-konferenca-pogum-za-dejanje>.

¹⁷ Web (2): Pozri bližšie: Dostupné na internete: <http://www.ceri.sk/index.php/sk/2011-12-29-12-21-47/medzinarodne-projekty/218-kierkegaard-and-the-crisis-of-the-contemporary-world>.

¹⁸ Web (3): Pozri bližšie: Dostupné na internete: <http://ceri.sk/index.php/sk/acta-kierkegardiana-series-sk/acta-kierkegardiana-sk/publikacie-acta-kierkegardiana-sk>.

ardiana, vydaný bol zborník *Čistota srdca* (2007); výraznejší ohlas na recepciu Kierkegaardovho myslenia nielen na Slovensku priniesla medzinárodná konferencia s početnou zahraničnou účasťou popredných „Kierkegaardovcov“ – *Etika a existencializmus* (2010), pričom opäť išlo o vyššie spomenutú spoluprácu a pôdu FF UKF v Nitre, publikačný výstup z konferencie s rovnomeným názvom vyšiel v roku 2011.

Aktuálne interpretačné snahy odzrkadľujú záujem o hľadanie kontextov a tiež úsilie o aplikáciu princípov interdisciplinarity. Vo vedúcom postavení v rámci výskumu sú teológovia a filozofi, no k reflexii odkazu existencionalistov nielen Kierkegarda sa vracajú aj psychológovia¹⁹, sociológovia, etici i kulturológovia. Napokon veľmi dôležitú úlohu zohráva skutočnosť, že do myšlienkového odkazu Kierkegarda mohol a môže čitateľ preniknúť aj prostredníctvom diel iných slovenských, ale i zahraničných autorov, ktorí sa Kierkegardom inšpirovali alebo z jeho koncepcie priamo čerpali. V slovenskom kultúrnom prostredí sme už naznačili možnú klasifikáciu staršej a mladšej generácie popredných autorit v oblasti výskumu. Zaslúženú pozornosť tak Kierkegardovi venovali a kontinuálne venujú predstavitelia staršej a mladšej generácie: D. Hajko, L. Fazekaš, K. Nandrásy, D. Ondrejovič, L. J. Veverka, M. Zigo; medzi mladších nasledovníkov patria A. Démuth, P. Šajda, M. Petkanič, M. Fedorko, R. Králik. Okrem uvedených sú to aj ďalší bádatelia z oblasti teológie, filozofie, etiky, psychológie, kulturológie, literárnej vedy a jazykovedy – o.i. Ján Šlosiar, Oľga Sisáková, Vincent Šabík, Etela Farkašová, Roman Michelko, Cyril Diatka, Tibor Máhrík, Peter Kondrla, Ľuboš Török, Martin Štúr, Cyprián Turčan²⁰, no štúdium Kierkegardovho diela a odkazu nie je ich primárnym či dominantným predmetom vedeckého záujmu, a jednak sú to aj výskumní pracovníci z FF UKF v Nitre (keďže autorka tejto štúdie je prostredie tzv. nitrianskej školy Kierkegardovských štúdií najviac známe a aktivity CERI-SK a spolupracovníkov sú v slovenskom prostredí najdynamickejšie). Máme na mysli Andreja Gogoru, Martinu Pavlíkovú²¹, ktorí aktuálne zasväcujú svoj výskum práve Kierkegardovi, čo je potešujúce. V akademickom prostredí je najmä za posledné decénium evidentný postupný nárast záverečných kvalifikačných prác venovaných Kierkegardovi, a to v Nitre, Bratislave, Banskej Bystrici a Prešove. Orientácia na výskum tzv. Kierkegardovských štúdií napreduje aj v Slovenskej akadémii vied, zásluhou slovenského filozofa Petra Šajdu, uznávaného odborníka na Kierkegardovo dielo, autora monografie *Buberov spor s Kierkegardom. O vzťahu náboženstva k etike a politike* (2013) a množstva odborných štúdií publikovaných v slovenskom časopise *Filozofia* a v zahraničných periodikách, tiež v edícii Jona Stewarta: *Kierkegaard Research: Sources, Reception and Resources*.

Úspešnosť výskumu a projektov si vyžaduje aj medzinárodnú spoluprácu, zároveň je to cesta k oboznamovaniu sa s výsledkami výskumov v iných krajinách a rozmanitých kontextoch. Preto okrem slovenského prostredia reflektujeme rezonancie diela a odkazu Kierkegarda aj v zahraničí. Spoločná história s Českou republikou, tiež takmer (ne)jestvujúca jazyková bariéra umožňuje najväčšiu dostupnosť nielen prekladov, sekundárnych zdrojov, ale tiež možnosť živej a konštruktívnej diskusie v prostredí českej i slovenskej odbornej i širšej verejnosti. Bohaté

¹⁹ Na základe inšpiračných zdrojov v dielach Kierkegarda boli etablované vedecké disciplíny: psychológia existencie a existenciálna psychoterapia. Pozri bližšie: Schneider, J.K. - May, R.: *Psychológia existencie*. Bratislava : Ikar, 2005.

²⁰ Bibliografiu uvedených autorov o Kierkegardovi do roku 2013 Pozri Bližšie: Králik, R.: Bibliografia Sorena Kierkegarda v slovenskom jazyku do roku 2013. In Králik, R. – Khan, A. H. – Repar, P. et al (eds.): *Kierkegaard a existenciálny obrat*. Acta Kierkegardiana. Supplement 4. Toronto : Kierkegaard Circle, Nitra : CERI.SK, 2014, s. 310-343.

²¹ Z aktuálnej publikačnej činnosti výberovo Pozri bližšie: Gogora, A.: Kierkegaard, opakovanie a digitalizácia. In Králik, R. et al. (eds.): *Kierkegaard and Existential Turn = Kierkegaard a existenciálny obrat*. Acta Kierkegardiana. Supplement 4. Toronto : University of Toronto, 2014, s. 302-309; Pavlíková, M.: Despair and Alienation of Modern Man in Society. In *European Journal of Science and Theology*, 2015, 11(3), p. 191-200.

sú publikačné aktivity českých filozofov Jiřího Olšovského, Václava Umlaufa, Petra Osolobě a Jakuba Mareka, ktorí nielen v rámci edície *Studia Kierkegaardiana* prispeli k rozvoju recepcie Kierkegaardovho myslenia.

Výskum Kierkegaardovho života, diela a odkazu si vyžiadal vznik špecializovaných inštitútov a vedeckých spoločností vo viac ako dvadsiatich krajinách sveta. K týmto pozitívnym krokom pribudlo založenie viacerých medzinárodných edícií.²² Za najvýznamnejšie a najvyhladávannejšie inštitúcie a spoločnosti pokladáme: Howard V. and Edna Hong Kierkegaard Library, The Søren Kierkegaard Society (USA); The Kierkegaard Circle (Kanada); Søren Kierkegaard Research Centre, (Dánsko). Nezameniteľnú úlohu má nezisková organizácia The Friends of the Hong Kierkegaard Library, ktorej poslaním je podporovať vzdelávaciu činnosť inštitúcie Howard V. and Edna Hong Kierkegaard Library, rozširovať zbierkový fond ako aj organizovanie konferencií a sponzorovanie hostujúcich odborníkov, akademikov a študentov. Viacerí z FF UKF v Nitre, Trnavskej univerzity a SAV už mali možnosť navštíviť Hong Kierkegaard Library a získať aj podporu svojej vedecko-výskumnej a publikačnej činnosti.

Nakoniec osobitnú pozornosť si zasluhujú desaťročia trvajúce prekladateľské aktivity manželov Hongovcov zo Spojených štátov amerických, ktoré pomohli sprístupniť Kierkegaardove diela nielen v Severnej Amerike, ale i v globálnom kontexte. Ich práca zahŕňala tiež zbierkovú činnosť v rámci etablovania renomovanej *Howard V. and Edna H. Hong Kierkegaard Library*, MN, USA.

Dielo a posolstvo Sørana Kierkegarda si našlo svoje patričné miesto aj v slovenskom kultúrnom prostredí, čoho svedectvom sú vedecko-výskumné, prekladateľské, publikačné a popularizačné aktivity zahŕňajúce medzinárodnú spoluprácu a vytváranie profesionálnych i priateľských kontaktov s kolegami z iných krajín.²³ V komparácii s inými krajinami o jasnej a „neumlčovanej“ rezonancii Kierkegaardovho odkazu na Slovensku hovoríme až v 21. storočí. O to viac je zaujímavá, inšpiratívna a zvedavosť vzbudzujúca otázka: Čo nám môže Kierkegaard, človek žijúci v 19. storočí v súčasnosti ponúknuť?! Nuž hľadanie odpovede predstavuje náročnú výzvu, no nie nereálnu. Spočíva: v hľadaní samého seba, svojho vlastného Ja ako jednotlivca pred tvárou Boha, pravého kresťanstva a zmyslu života ako aj smrti; ďalej v schopnosti kriticky myslieť, citlivo vnímať a kritizovať patologické javy v kultúre a spoločnosti, ale i v interpersonálnych vzťahoch; v schopnosti od reflexie dospieť k rozhodným činom práve prostredníctvom „povznášajúcich či vzdelávateľných rečí“ Kierkegarda, ktorými sa navždy zapísal do dejín.

Literatúra

BECK - MATUŠTÍK, M.: *Postnational Identity: Critical Theory and Existential Philosophy in Habermas, Kierkegaard and Havel*. New York : The Guilford Press, 1993, 328 p. ISBN 978-0898622706.

²²Edícia: Robert, L. Perkins (ed.): *International Kierkegaard Commentary*. Vol. 1-24; tiež J. Stewart (ed.): *Kierkegaard Research: Sources, Reception and Resources*. Edícia pod vedením Stewarta je v procese vydávania, dosiaľ bolo vydaných 14 zväzkov spolu s dodatkami. (pozn. autorky).

²³ K recepcii Kierkegaardovho myslenia nielen na Slovensku okrem už uvedených zdrojov Pozri Bližšie: Králik, R. et al (eds.): *Kierkegaard: East and West*. Acta Kierkegaardiana. vol.6. Toronto: Kierkegaard Circle, University of Toronto, 2013; Pavlíková, M. – Králik, R.: Kierkegaardovo prijatie v USA a Hong Kierkegaard Library. In: Králik, R. et al. (eds.): *Kierkegaard ako filozof lásky*. Toronto : Kierkegaard Circle, University of Toronto, 2012; Králik, R. Professor Hong's Message in Slovakia, behind the (Former) Iron Curtain. In Lorentzen, J. (ed.): *Toward the Final Crossroads. A Festschrift for Edna and Howard Hong*. Mercer: Mercer University Press, 2009.

- ČAPKOVÁ, A.: Rozhovory s Kierkegaardom. In *Filozofia*, 2009, roč. 64, č. 1. ISSN 0046-385 X. s. 67-69.
- DÉMUTH, A. et al.: *Postskriptum ku Kierkegaardovi*. Pusté Úľany : Schola Philosophica, 2006, 139 s. ISBN 8096948709.
- DIATKA, C. – KRÁLIK, R. (eds.): *Čistota srdca*. Nitra : FF UKF v Nitre, 2007, 304 s. ISBN 978-80-8094-195-6.
- GABAŠOVÁ, K.: *Kierkegaard a obraz smrti vo svetle súčasnosti*. Ljubljana : KUD Apokalipsa: Central European Research Institute Søren Kierkegaard Ljubljana, 2014, 164 s. ISBN 978-961-6894-59-3.
- GARAJ, R. et al. (eds.): *Etika a existencializmus. Podnety a výzvy pre súčasnosť*. Nitra : FF UKF v Nitre, 2011, 312 s. ISBN 978-80-8094-951-8.
- GOGORA, A.: Kierkegaard, opakovanie a digitalizácia. In Králik, R. et al. (eds.): *Kierkegaard and Existential Turn = Kierkegaard a existenciálny obrat*. Acta Kierkegaardiana. Supplement 4. Toronto : University of Toronto, 2014. ISBN 978-0-9878168-3-2. s. 302-309.
- HAJKO, D.: Malá ukážka z veľkého mysliteľa (Søren Kierkegaard: Současnost). In *Slovenské pohľady*, 1969, roč. 85, č. 6. ISSN 1335-7786. s. 113-115.
- HAJKO, D.: *Existencia v literatúre*. Bratislava : Print Servis, 1996, 134 s. ISBN 80-88755-29-8.
- HAJKO, D.: *Tvorcovia veľkých myšlienok*. Bratislava : Smena, 1998, 272 s. BEZ ISBN.
- HAJKO, D.: *Úvod do indickej filozofie*. Bratislava : H&H, 2008, 240 s. ISBN 8088700708.
- HAJKO, D.: *Vrúcnosť a čin. Kierkegaardovské meditácie*. Bratislava : H&H, 2011, 136 s. ISBN 978-80-88700-78-4.
- HAJKO, Dalimír.: Siete Tesis Sobre Søren Kierkegaard. In *Xipe totek : Revista trimestal del Departamento de Filosofía y Humanidades ITESO*, Guadalajara, 2014, Vol. 23-2, no. 90. ISSN 1870-2694. p. 105-112.
- KIERKEGAARD, S.: *Svůdcův deník*. Královské vinohrady: Adámek, prekl. J. Helm, 1910, 169 s.
- KIERKEGAARD, S.: *Okamžik*. Praha : Jan Laichter, prekl. M. Krausová – Lesná, 1911, 260 s.
- KIERKEGAARD, S.: *In vino Veritas*. Praha : Hugo Kosterka, prekl. H. Kosterka, 1913, b.d. Symposion sv. 37, 86 s.
- KIERKEGAARD, S.: *Zvodcov denník*. Bratislava : Kalligram, prekl. M. Žitný, 2003, 184 s. ISBN 80-7149-598-0
- KIERKEGAARD, S.: *Bázeň a chvenie*. Bratislava : Kalligram, prekl. M. Žitný, 2005, 156 s. ISBN 80-7149-714-2.
- KIERKEGAARD, S.: *Rovnováha medzi estetickým a etickým pri utváraní osobnosti*. Bratislava: Kalligram, prekl. M. Žitný, 2006, 208 s. ISBN 80-7149-802-5.
- KIERKEGAARD, S.: *Bud'-alebo*. Bratislava : Kalligram, prekl. M. Žitný, 2007, 840 s. ISBN 80-7149-913-7.
- KIERKEGAARD, S.: *Kierkegaard's Journals and Notebooks*. Vol.2: Journal EE-KK. Edited by Niels J. Cappelørn et al. Princeton : Princeton University Press, 2008, 600 p. ISBN 978-0691133447.
- KIERKEGAARD, S.: *Z denníků a papírů*. Brno : CDK, prekl. M. Mikulová-Thulstrup, 2010, 227 s. ISBN 9788073252076.
- KIZCKO, L. – LALÍKOVÁ, E. – ZIGO, M.: *Problémy a osobnosti slovenskej filozofie v 20. storočí : (Filozofia na UK)*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2013, 247 s. ISBN 978-80-223-3529-4.

- KOŠTIAL, R.: Søren Kierkegaard. In *Tvorba*, 1949, roč. 8, č. 8, s. 114-116.
- KRÁLIK, R.: *Problém zvaný Kierkegaard*. Bratislava : vo vlastnom náklade, 2006, 82 s. ISBN 8096950371.
- KRÁLIK, R.: *Zápas Sorena Kierkegaarda*. Nitra : UKF v Nitre, 2006, 168 s. ISBN 80-8094-025-8.
- KRÁLIK, R.: A Short Study About Kierkegaard Studies in Slovakia. In Králik, R. et al. (eds.): *Kierkegaard and Faith*. Barcelona : Universitat de Barcelona, 2008, ISBN 978-84-475-3260-5. p. 217-219.
- KRÁLIK, R.: A Joint Project of Two Generations. In *Kierkegaard's International Reception. Southern, Central and Eastern Europe*. Tom II. Ed. Stewart, J. Copenhagen: Copenhagen University, 2009. ISBN 978-0-7546-6350-8. p. 189-204.
- KRÁLIK, R. Professor Hong's Message in Slovakia, behind the (Former) Iron Curtain. In Lorentzen, J. (ed.): *Toward the Final Crossroads. A Festschrift for Edna and Howard Hong*. Mercer: Mercer University Press, 2009, ISBN 978-0-88146-159-6. p. 142-144.
- KRÁLIK, R. et al (eds.): *Kierkegaard: East and West*. Acta Kierkegaardiana. vol.6. Toronto : Kierkegaard Circle, University of Toronto, 2011, 249 p. ISBN 978-0-9809365-3-7.
- KRÁLIK, R.: *Kierkegaardův Abrahám. Kierkegaardova interpretace Abrahámovy víry*. Ljubljana: KUD Apokalipsa, 2013, 179 s. ISBN 978-961-6894-30-2.
- KRÁLIK, R.: Bibliografia Sorena Kierkegaarda v slovenskom jazyku do roku 2013. In KRÁLIK, R. – KHAN, A. H. – REPAR, P. et al (eds.): *Kierkegaard a existenciálny obrat. Acta Kierkegaardiana*. Supplement 4. Toronto: Kierkegaard Circle, Nitra : CERI.SK, 2014. ISBN 978-0-9878168-3-2. s. 310-343.
- KRÁLIK, R. et al.: *Kierkegaard a tí druhí*. Ljubljana : Kud Apokalipsa, Central European Research Institute Søren Kierkegaard, 2015, 166 s. ISBN 978-961-6894-61-6.
- KRÁLIK, R. – PAVLÍKOVÁ, M.: Recepčia Kierkegaardovho myslenia na Slovensku. In *Filozofia*, 2013, roč. 68, č. 1. ISSN 0046-385 X. s. 82-86.
- KRCHŇÁK, P. (zost.): *Kierkegaardove dni: Zborník z filozoficko-ekologického sympózia*. Zvolen : Technická univerzita, 1993, 126 s. ISBN 9788022802802.
- PAVLÍKOVÁ, M. – Králik, R.: Kierkegaardovo prijatie v USA a Hong Kierkegaard Library. In: Králik, R. et al. (eds.): *Kierkegaard ako filozof lásky*. Toronto : Kierkegaard Circle, University of Toronto, 2012, 298 s. ISBN 978-0-9809365-8-2. s. 288-298.
- PAVLÍKOVÁ, M.: Despair and Alienation of Modern Man in Society. In *European Journal of Science and Theology*, 2015, 11(3). ISSN 1841-0464. p. 191-200.
- PELIKÁN, J. J.: *Fools for Christ: Essays on the True, the Good, and the Beautiful*. Philadelphia: Fortress Press, 1955, 172 p.
- PELIKÁN, J. J.: *From Luther to Kierkegaard: A Study in the History of Theology*. Second edition. Saint Louis: Concordia Pub. House, 1963, 171 p.
- PETKANIČ, M.: *Filozofia vášne Sorena Kierkegaarda*. Kraków : Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2010, 202 s. ISBN 978-83-7490-303-5.
- PETKANIČ, M.: Jon Stewart (ed.): Kierkegaard and Existentialism. (Kierkegaard Research: Sources, Reception and Resources, vol.9). s. ix. In *Filozofia*, 2013, roč. 68, č. 1. ISSN 0046-385 X. s. 87-90.
- REPAR, P.: *Chcieť nemožné alebo skandalon rozhodnutia. Štyri štúdie o Kierkegaardovi*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2016, 159 s. ISBN 978-80-7165-993-8.
- REPAR, P.: *Decision and the existential turn*. Toronto – Ljubljana : Kierkegaard Circle, Central European Research Institute Søren Kierkegaard Ljubljana, KUD Apokalipsa, 2016, 204 p. ISBN 978-1-988129-03-7.

- SCHNEIDER, K.J.-MAY, R.: *Psychológia existencie. Integratívna a klinická perspektíva*. Bratislava : Ikar, 2005, 336 s. ISBN 80-551-1052-2.
- SIROVIČ, F.: *Søren A. Kierkegaard. Filozoficko-kritická analýza diela*. Nitra : SBS, 2004, 200 s. ISBN 80-85223-64-3.
- ŠAJDA, P.: *Buberov spor s Kierkegaardom. O vzťahu náboženstva k etike a politike*. Bratislava : Kalligram, 2013, 224 s. ISBN 978-80-8101-779-7.
- ŽITNÝ, M.: K niektorým aspektom Kierkegaardovho života a diela. In Kierkegaard, S.: *Bud' – alebo*. Bratislava: Kalligram, 2007, ISBN 80-7149-913-7. s. 816-838.

Internetové odkazy

- Web (1): Dostupné na internete: <http://kierkegaard-institute.si/index.php/si/simpoziji-in-konference/77-mednarodna-filozofska-delavnica-in-konferenca-pogum-za-dejanje>.
- Web (2): Dostupné na internete: <http://www.ceri.sk/index.php/sk/2011-12-29-12-21-47/medzinarodne-projekty/218-kierkegaard-and-the-crisis-of-the-contemporary-world>.
- Web (3): Dostupné na internete: <http://ceri.sk/index.php/sk/acta-kierkegardiana-series-sk/acta-kierkegardiana-sk/publikacie-acta-kierkegardiana-sk>.

The Current Resonances of Søren A. Kierkegaard's Works and Message in the Slovak Cultural Context

The presented study deals with the current research and reception of Søren A. Kierkegaard's works and message in the context of slovak cultural environment. The author attempts to emphasize dynamic research activities in recent years including international colaboration with Kierkegaard research centers and universities worldwide. The goal is to initiate interest in the still current legacy, which Kierkegaard left in his works and journals and therefore created a space for the research about man and culture even in the field of cultural studies.

Mgr. Katarína Gabašová, PhD.
Katedra kulturológie FF UKF v Nitre
Hodžova 1
949 74 Nitra
kgabasova@ukf.sk

ROZHLADY

Budovanie značky štátu – *Nation Branding*

Veronika Moravčíková

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá problematikou tvorby a budovania imidžu krajiny prostredníctvom národnej značky alebo tzv. nation branding. Tvorba značky krajiny s medzinárodným akcentom je súčasťou zahraničnopolitického pôsobenia jednotlivých štátov. V príspevku sa budeme zameriavať na teoretické vymedzenie problematiky budovania identity národnej značky a na jej konečné vnímanie vo viacerých rovinách. Oblasť národnej značky je jedným z nástrojov marketingovej komunikácie a propagácie jednotlivých štátov v medzinárodnom prostredí s cieľom ovplyvňovať pozitívnu percepciu krajiny v zahraničí. V príspevku tiež okrajovo priblížime aktuálnu situáciu budovania imidžu krajiny a národnej značky so zreteľom na Slovenskú republiku.

Kľúčové slová

značka, národná značka, nation branding, imidž krajiny, Slovenská republika

Imidž ako spoločenský fenomén je v súčasnej spoločnosti, v kultúre i v živote jednotlivcov hlboko zakorenený. Vyskytuje sa vo všetkých segmentoch spoločnosti. Je súčasťou reklamy, životov jednotlivcov, komunikačných stratégií spoločností a firiem i masovej kultúry, no čoraz viac sa stáva súčasťou budovania obrazu o medzinárodnom postavení každej krajiny. Poznať vnímanie krajiny v zahraničí je z hľadiska zahraničnopolitických cieľov každého štátu mimoriadne zaujímavé. V príspevku sme sa preto zamerali na budovanie národnej značky – nation branding. Aspoň okrajovo sa budeme zaoberať práve vnímaniu Slovenskej republiky v zahraničí a procesom utvárania značky *Slovensko* aj v kontexte s predsedníctvom Slovenskej republiky v Rade Európskej únie.

Skôr, ako sa bližšie venujem vzniku a symbolike (významu) značky štátu (tzv. nation branding), pokladám za dôležité aspoň stručne priblížiť oblasti, pre ktoré je dôležité budovanie imidžu. Podľa Radoslava Klamára a Martina Rosiča ide o faktory, „ktoré priamo ovplyvňujú regionálne dispozície pre určitú ekonomickú aktivitu a majú bezprostredný vplyv na čistý zisk, t. j. sú determinované trhovými silami alebo priamymi intervenciami trhu.“¹ V súčasnosti sa však v kontexte zvyšovania konkurencieschopnosti štátov v medzinárodnom meradle zdôrazňujú tzv. mäkké lokalizačné faktory, ako je napríklad značka územia, imidž oblasti, kvalita života, mentalita obyvateľov na konkrétnom území, kultúrne faktory a pod. Mäkké lokalizačné faktory sú

¹ KLAMÁR, R., ROSIČ, M.: *Image regiónu jako mäkký faktor percepcie rozvoja*. [online]. [2016-04-01]. Dostupné na: <http://www.unipo.sk/public/media/13200/Image%20regi%C3%B3nu%20ako%20m%C3%A4kk%C3%BD%20faktor%20rozvoja.pdf>.

tie, „ktorých dopad je buď nepriamy, alebo nemajú žiadny viditeľný, resp. merateľný dopad na ekonomické výstupy (zjednodušene povedané, že sa neobjavujú v účtovných knihách).“² V našom príspevku sa orientujeme predovšetkým na imidž územia a na jeho značku, s čím, pravda, súvisia aj kategórie kvality života alebo kultúrne atribúty, ktoré sú z hľadiska predmetu nášho výskumu kľúčové. Podľa Kvetoslavy Matlovičovej a Jany Kolesárovej sú tieto kategórie „ťažko uchopiteľné, kvalitatívne, viac-menej subjektívne a nehmotné atribúty územia, ponúkajú istý potenciál pre diferenciaciu území, ktoré vykazujú z pohľadu mnohých tradičných lokalizačných faktorov stále vyššiu mieru podobnosti.“³ Náš pohľad však nie je ekonomický, zdôrazníme predovšetkým kultúrny a kulturologický aspekt sledovanej problematiky.

Tvorba značiek firiem, spoločností, produktov a v našom prípade aj miest, regiónov alebo krajín je dnes mnohostranne pertraktovaným kultúrno-spoločenským fenoménom, ktorý podvedome, no často zásadne vplýva na človeka práve v procese určovania jeho preferencií a výberu. Tvorba značky štátu sa často prirovnáva k tvorbe značky produktu, lebo jedinečná značka sa využíva na odlišenie od konkurencie a pomáha pri budovaní individuálnych preferencií. Podobný postup nájdeme aj v prípade tvorby značky krajiny alebo koncepcie *nation branding*.

Termín *nation branding* prvýkrát použil v roku 1996 Simon Anholt, ktorý sa systematicky a dlhodobo zaoberá problematikou imidžu krajín.

Nation branding predstavuje oblasť komplexných postupov zameraných na cieľavedomé budovanie, vytvorenie značky daného štátu alebo jej zmenu a prácu s ňou. Ide o značku štátu, ktorá bude pre daný štát špecifická a jasne zadaná v kontexte medzinárodných vzťahov. Takáto krajina je tak pre pozorovateľa jasne rozpoznateľná a je možné ju jednoduchšie identifikovať aj na základe jej charakteristík a atribútov. „*Umenie tvorby značky v oblasti medzinárodných vzťahov zahŕňa predovšetkým tvorbu identity, a to v spojitosti s realitou. Je nutné vytvoriť či modelovať identitu, s ktorou sa môžu občania identifikovať a ktorá zodpovedá skutočnosti*“⁴ Ľudmila Čábyová k tomu uvádza: „*Keď hovoríme o budovaní imidžu krajiny, musíme si uvedomiť, že budovanie imidžu je v tomto prípade ešte náročnejšie. Na imidž krajiny pôsobí veľký počet činiteľov, ktoré môžu budovanie imidžu posunúť nesprávnym smerom. Stačí ekologické nešťastie, politický škandál, ekonomická kríza či nezvládnutá zahraničná návšteva a imidž krajiny je nashtrbený.*“⁵ Môžeme tak uvažovať o veľmi citlivej, ťažko budovanej a krehkej kategórii. „*Nástroje vlády sú zapojené v záujme budovania pozitívneho imidžu, resp. riadenia reputácie národa, prípadne nation branding – tento pojem reprezentuje snahy o vytvorenie značky daného štátu podľa vzoru značky produktu. Takáto značka napomáha zreteľné vymedzenie na medzinárodnej scéne a jej cieľom je vytvárať pozitívnu percepciu štátu na medzinárodnom poli a prilákať tak investorov, obchodných partnerov a turistov. Vo všeobecnosti má vytvoriť chuť spolupracovať s daným štátom*“⁶ To znamená, že prezentovaný kultúrny, ekonomický alebo politický a iný potenciál krajiny sa využíva na utváranie a budovanie pozície na medzinárodnej scéne. Nemusí to však byť vždy iba v pozitívnom zmysle, negatívne ovplyvnenie percepcie krajiny v zahraničí sa realizuje omnoho jednoduchšie: „*Dnešné intenzívne informačné prostredie prináša bezpre-*

² Ibidem.

³ MATLOVIČOVÁ, K., KOLESÁROVÁ, J.: *Place branding – význam a možnosti využitia v rozvoji území*. [online]. [2016-04-01]. Dostupné na: <http://www.unipo.sk/public/media/16282/Matlovicova-Kolesarova.%20Place%20Branding%20-%20v%C3%BDznam%20a%20mo%C5%BEnosti%20vyu%C5%BEitia%20v%20rozvoji%20%C3%BAzem%C3%A>D.pdf.

⁴ PETERKOVÁ, J.: *Veřejná diplomacie*. Praha : Aleš Čeněk, 2008, s. 19.

⁵ ČÁBYOVÁ, Ľ.: Imidž a marketingová komunikácia Slovenska. In PAVLŮ, D. (Zost.): *Marketingová komunikace a image*. Zlín : Malá edice FMK UTB/5, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta multimediálních komunikací, 2006, s. 52.

⁶ GAŽOVÁ, V.: *Úvod do kulturológie*. Acta culturologica. Zväzok 17. Bratislava : Národné osvetové centrum, 1999, s. 101.

*cedentnú dynamiku rizík pre kredibilitu a príťažlivosť krajín. Nejde tu len o rýchlosť, akou môže byť atraktivnosť štátu podkopaná, ale aj o jednoduchosť a dostupnosť nástrojov umožňujúcich takéto negatívne vplyvy.*⁷

Vo všeobecnosti možno povedať, že v súvislosti s pojmom *branding* hovoríme o snahe vytvoriť značku, identitu alebo imidž daného štátu. Inak povedané, ide o predstavy, ktoré sa s daným štátom spájajú v očiach zahraničnej verejnosti. Súčasťou týchto predstáv, pochopiteľne, nie je iba oblasť kultúry, tradícií, obyčají, umenia, hodnôt, ideí, turizmu, ale tvoria ich aj predstavy, ktoré sú ovplyvnené stereotypnými pohľadmi na politický či ekonomický systém, na podmienky rozvoja podnikania, geografické, demografické a iné špecifiká. „*Vo všeobecnej rovine značka (brand) je stručným vyjadrením najdôležitejších peakperformances danej spoločnosti (v tomto prípade – krajiny), ktoré slúži na zachytenie pozornosti, zlepšenie orientácie, rámcovanie komunikácie a prehlbovanie dôvery. Cieľom brandingu je teda v informačne intenzívnom globálnom prostredí dosiahnuť rýchlu rozpoznateľnosť danej krajiny a v optimálnom prípade dosiahnuť i vytváranie apriórne pozitívnych konotácií spojených s touto krajinou.*“⁸

S pojmom *nation branding* sa často spája aj oblasť verejnej diplomacie. Tieto termíny nie sú totožné, ale majú určité zhodné prvky – sú zamerané na zahraničnú verejnosť, na jej vnímanie štátu a jeho aktivít – hoci majú aj domácu dimenziu, obidve predpokladajú dlhodobé cieľavedomé pôsobenie na možný úspech, avšak ako východisko im slúžia zahraničné predstavy o danom štáte, nie predstavy domáceho obyvateľstva. Základný rozdiel spočíva v tom, že *branding* je zameraný na tvorbu identity a jej prezentáciu a verejná diplomacia na podporu a realizáciu pozitívnych medzinárodných vzťahov. V prípade *nation branding* hovoríme (okrem jasného diferencovania štátu od iných medzinárodných aktérov prostredníctvom značky) predovšetkým o jednosmernej komunikácii, ktorá je zacielená na upútanie pozornosti zahraničnej verejnosti najmä na ekonomické záujmy.

Koncepcia *nation branding* predstavuje koncept, ktorý by sme mohli pripodobniť konceptu PR, teda public relation, inak prácu, styk alebo vzťah s verejnosťou, ktorý nepriamo propagačne pôsobí na publikum, predkladá mu informácie, na základe ktorých si príjemca buduje pozitívny vzťah k prezentovanému subjektu. Takýmto spôsobom vedie príjemcov k požadovaným postojom, ktoré sú potrebné na budovanie dlhodobého pozitívneho vzťahu k prezentovanému subjektu, v našom prípade ku krajine, štátu a jeho kultúre. *Nation branding* využíva na dosiahnutie stanovených cieľov presne mierenú a cieľavedomú komunikáciu s tendenciou vybudovať pozitívny vzťah príjemcu k subjektu. *Nation branding* teda predstavuje progresívne a kľúčové východisko predovšetkým pre krajiny, ktoré sa pokúšajú o medzinárodnú akceptáciu, či už ekonomického, hospodárskeho politického alebo kultúrneho hľadiska. Procesy budovania značky štátu zabezpečujú odlišiteľnosť, rozpoznateľnosť a celkovo zvyšujú mieru identifikovateľnosti značky daného štátu, preto majú opodstatnenie aj pre tie krajiny, ktoré sú síce na medzinárodnej scéne etablovanejšie, ale pokúšajú sa o vyššiu mieru odlišiteľnosti spomedzi ostatných „národných značiek“.

Tvorba „značky“ krajiny je dôležitá aj preto, že obraz o niektorých krajinách môže byť v mnohých prípadoch nejasný a do značnej miery skreslený. Príkladom môže byť aj obraz Slovenskej republiky, ktorá je často v očiach zahraničnej verejnosti zamieňaná s Českou republikou alebo so Slovinskom. Nekoordinovaný a nesystematizovaný proces komunikácie vytvára obraz,

⁷ BÁTORA, J.: Verejná diplomacia – akým, štátom je SR? In *Brúsenie valašiek*. Bratislava : Kaligram, 2010, s. 172.

⁸ *Branding Slovenska – Od ideového konceptu k posolstvám a komunikácii*. [online]. [2016-09-04]. Dostupné na: https://www.mzv.sk/documents/10182/12495/BRANDING_SLOVENSKA_studia_komunikacne_posolstva.pdf/675019fa-077d-45ea-9b38-3b01bb71d566.

ktorý nekorešponduje s realitou, čo môže byť pre nás znevýhodňujúci a kontraproduktívny, a tak aj náš dialóg s inou krajinou vedie ku komunikačným nesúladam.

Keďže značka krajiny sa buduje prostredníctvom cieľavedomej a koordinovanej systematickej komunikácie a prezentácie, pomocou ktorej sa môže aj stereotypná „značka“ zmeniť alebo znovu vytvoriť. Za takou kampaňou zvyčajne stojí snaha zviditeľniť územie (predovšetkým mestá, regióny, alebo aj malé štáty), oživiť, obnoviť starú povesť územia (tak, aby značka pomohla ekonomickým záujmom krajiny a jej rozvoju), alebo umožnila zamedziť šíreniu negatívnej reklamy o danom území.⁹ Proces nation branding prebieha v niekoľkých fázach. Prvá fáza predstavuje uvedenie značky, najmä u málo známych krajín a miest. Ďalšou je cielenie publika, pokiaľ je značka známa, ale chceme pozornosť upriamiť na inú zložku populácie. Poslednou je korekcia vnímania značky, ak je daná krajina alebo územie známe na základe negatívnych dôvodov, prípadne je obraz o ňom skreslený a nestotožniteľný so skutočnosťou a realitou.¹⁰

Národná značka je budovaná nielen navonok, ale aj dovnútra. Budovanie nation branding sa vzťahuje nielen na veľké štáty etablované v rámci medzinárodných štátov, ktoré chcú zmeniť vnímanie svojej značky. Rovnako sa nevzťahuje iba na malé štáty, ktoré chcú byť identifikovateľné na medzinárodnom poli s ich vlastnými identifikátormi, atribútmi a charakteristikami, ale nation branding sa vzťahuje aj na väčšie celky, akým je napríklad Európska únia. Značka Európskej únie vplyva aj na charakter národných značiek štátov, ktoré ju tvoria. Značku jednotlivých štátov zvnútra ovplyvňujú mestá a regióny, ale aj ďalšie administratívno-právne jednotky, prírodné bohatstvo, tradičná kultúra a pod.

Súčasťou hodnoty alebo oceňovania značky je oblasť ľudského faktora, ktorá podľa Simona Anholtu predstavuje percepciu ľudského kapitálu daného územia. Významnou oblasťou je turistika, ktorá je najviditeľnejšie propagovanou súčasťou národných značiek. Oblasť kultúry sa vzťahuje na ľudovú, masovú i na vyššiu kultúru a jej vnímanie. Oblasť obchodnej značky je spojená s otázkou krajiny pôvodu značiek firiem konkrétneho štátu. Kategória investícií predstavuje intenzitu motivácie zahraničných obyvateľov žiť a pracovať v konkrétnej krajine. Kategória politiky sa vzťahuje na vnímanie vnútropolitckej situácie, ale aj na pozíciu štátu v rámci medzinárodných vzťahov.¹¹

S pojmom nation branding úzko súvisí verejná a kultúrna diplomacia. Verejná diplomacia a nation branding sa v mnohom prekrývajú. Branding je formou určitej národnej reklamnej kampane a hoci cieľom tohto procesu je dlhodobé budovanie pozitívneho vzťahu, vzhľadom na svoju transparentnosť a viditeľnosť ľahšie podlieha politickým cieľom, ktoré sú krátkodobé. „*V porovnaní s verejnou diplomaciou je branding širším konceptom, ktorý pokrýva viacero oblastí. Na rozdiel od verejnej diplomacie sú tiež motivácie pre jeho využitie prevažne ekonomickej povahy.*“¹²

Kultúrna diplomacia môže byť tiež prospešná pri budovaní národnej značky, pretože svojím pôsobením vytvára zázemie pre pozitívne vnímanie štátu navonok. Kultúrna diplomacia však buduje dlhodobý vzťah a pohľad občanov iných štátov na danú krajinu. Nie je krátkodobou reklamnou kampaňou s primárne ekonomickými cieľmi.

Spoločnou črtou národných značiek a tiež aktivít v oblasti kultúrnej diplomacie je tendencia pozitívne ovplyvňovať vnímanie krajiny vo všetkých aspektoch jej pôsobenia na medzinárodnej scéne, pričom motiváciou štátov je práve priaznivé ovplyvnenie príjemcov týchto tendencií a pôsobenie na nich.

⁹ Bližšie o tom TOMALOVÁ, E.: *Kulturní diplomacie, Francouzská zkušenost*. Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 2008, s. 21.

¹⁰ Tamže.

¹¹ Ibidem, s. 22.

¹² Ibidem, s. 23.

Budovanie národnej značky - Slovenská republika

Otázka pozície Slovenskej republiky v rámci sledovanej problematiky je v súčasnosti mimoriadne aktuálna predovšetkým v súvislosti s procesmi, ktoré prebiehali pred začiatkom predsedníctva Slovenskej republiky v Rade Európskej únie. Z tohto dôvodu považujeme za dôležité sa v nasledujúcich riadkoch zaoberať otázkou prezentácie a komunikácie krajiny v zahraničí, otázkou cielenej komunikácie so zahraničným publikom a otázkou budovania značky. Často býva prezentácia krajiny v zahraničí redukovaná iba na činnosť oficiálnych zahraničných zástupiteľstiev alebo oficiálnych štátnych predstaviteľov. Z pohľadu komplexnej prezentácie krajiny v zahraničí to však nemôže stačiť. Ako uvádza Jana Adamcová v súvislosti s prezentáciou štátu možno hovoriť o komplexe rozmanitých aktivít. Ide napríklad o „*oficiálnu účasť krajiny na prestížnych výstavách a veľtrhoch, stálu a dlhodobú spoluprácu so zahraničnými médiami, priebežné vydávanie prezentačných tlačovín a publikácií, prezentáciu prostredníctvom elektronických médií, prezentáciu zástupcov štátnych organizácií a inštitúcií na seminároch a konferenciách s rozmanitým odborným zameraním, zahraničnú rozvojovú pomoc, podporu výučby českého jazyka, medzinárodnú spoluprácu v oblasti vedy a výskumu a tiež zahraničné cesty oficiálnych predstaviteľov štátu.*“¹³ Spomína tiež aktivity a činnosť tvorivých osobností spoločenského, vedeckého alebo umeleckého života, ktorých význam a práca presahuje hranice domovského štátu, ale aj šírenie dobrého mena tradičných alebo moderných produktov podnikateľov a prezentáciu významných značiek. Spomínané aktivity zasahujú do poľa pôsobnosti verejnej a kultúrnej diplomacie, ktoré umožňujú opäť potvrdiť prelínanie týchto dvoch dôležitých oblastí kultúrnej komunikácie krajiny.

Od 1. októbra 2012 má na základe novely Kompetenčného zákona úlohu zabezpečiť jednotnú prezentáciu Slovenskej republiky v zahraničí Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky (MZVaEZ SR). Vypracovanie komplexného brandingu Slovenskej republiky bolo dôležité aj pre predsedníctvo Slovenskej republiky v Rade Európskej únie. Budovanie značky štátu je komplexný a zložitý proces, preto MZVaEZ SR spolupracuje pri tvorbe stratégie jednotnej prezentácie Slovenska v zahraničí s mnohými odborníkmi a viacerými rezortmi. Budovanie imidžu krajiny je nehmotná kategória, ktorá sa veľmi ťažko buduje. Pôsobí na ňu veľké množstvo činiteľov, ktoré môžu budovanie pozitívneho vnímania krajiny ovplyvniť aj negatívne. Je preto potrebné, aby sa dokázala s národnou značkou stotožniť väčšina obyvateľov. Z toho dôvodu sa musí národná značka zakladať na pravde, teda musí byť dôveryhodná aj pre domáce obyvateľstvo i zahraničnú verejnosť. Z hľadiska efektivity je dôležité, aby bola jedinečná a jasne diferentná od iných značiek štátov, no v neposlednom rade musí byť atraktívna a prítiažlivá. Slovensko ako samostatný štátny útvar by malo mať vybudovanú značku Slovenska a na základe nej budovať jedinečný imidž krajiny. MZVaEZ SR v kontexte budovania značky sa upriamilo na štyri základné okruhy hodnôt, na ktorých Slovensko stojí a ktoré sú definované ako charakteristiky brandingu Slovenska:

- svojráznosť,
- vitalita,
- rozmanitosť,
- vynachádzavosť.

V očiach zahraničnej verejnosti sa Slovensko vníma ako krajina so silným príbehom; je krajina, ktorá našla svoju stabilitu, čo vyvoláva uznanie a rešpekt. Pre Slovensko je to výzva, aby sme

¹³ ADAMCOVÁ, J.: Kľíč je doma pod rohožkou. Vznik, základní úkoly a postupná realizace jednotné prezentace české republiky. In PAVLŮ, D. (ed.): *Marketingová komunikace a image*. Zlín : Malá edice FMK UTB/5, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta multimediálních komunikací, 2006, s. 45.

tento silný príbeh aktualizovali.¹⁴ Hodnota vitality Slovenska sa odvíja od historickej schopnosti prežiť, od húževnatosti a adaptability obyvateľov. S vitalitou ide ruka v ruku sila, zdravie originalita, prirodzenosť, schopnosť adaptácie ako dôkaz životaschopnosti. Hoci je Slovenská republika územne malá, je pre ňu príznačná hodnota zachovávať jednotu v rozmanitosti regiónov Slovenska. Táto jednotu v rozmanitosti evokuje potenciál k inovácii, k nečakaným a svojráznym kombináciám, predznamenáva nové stretnutia, konfrontácie a dialóg. Keďže hovoríme o značke Slovenska a o prezentácii krajiny aj s možným očakávaným ekonomickým zreteľom, v prípade rozmanitosti možno hovoriť aj o kultúrnej a prírodnej diverzite, ktorá má potenciál pre cestovný ruch. Atribút vynachádzavosti je zasa dôsledkom už spomínaných a definovaných hodnôt. Potreba prežiť a vynásť sa rozvinula v všetkých obyvateľoch Slovenska schopnosť prinášať príklady pozitívne formovanej komunikácie. Teda už nehovoríme iba o štyroch základných a nemenných hodnotách, komunikačných rámcoch, alebo máme na mysli také ideové rámce, ktoré definuje množstvo drobných charakteristík a ich prepojení.¹⁵ Hoci je Slovensko malá krajina, predsa je ešte stále málo známa nielen v očiach zahraničia. Aj to je jedna z devíz, na ktoré je možné nazeráť ako na možnosť pozitívneho presadenia sa Slovenska. Slovensko je teda krajinou, ktorá môže prevapíť, ako niečo neobjavené, teda má silný potenciál. V tejto fáze vytvárania brandingu boli primárnou výskumnou metódou expertného tímu (Marian Timoracký, Oľga Gyárfášová, Jozef Bátor) skupinové diskusie alebo fokusové skupiny, ktoré prebiehali v období máj – júl 2013. Šiestich diskusných skupín sa zúčastnilo 45 účastníkov z rôznych segmentov spoločnosti (odborníci, kreatívci, žurnalisti, študenti, pracovníci ministerstiev, pracovníci cestovných agentúr a podobne). Výsledkom týchto diskusií bol výber interpretácií štyroch základných hodnôt, ktoré skupina navrhla na celospoločenskú diskusiu. Vybrané posolstvá motivovali k úvahám o tom, aký by mal byť branding Slovenska. Bolo zadefinovaných 40 interpretácií spomínaných kľúčových hodnôt, napríklad autenticnosť, emocionálnosť, prirodzený autentický folklór (napríklad aj spájanie tradičného s moderným), mnoho kontrastov na malom území, priesečník civilizácií, progresívna krajina, kde sa stále niečo deje, adaptabilnosť, inovatívnosť, šikovnosť, ambicióznosť a podobne.

Otázka brandingu krajiny musí nevyhnutne smerovať aj dovnútra, na domáce obyvateľstvo – teda ako Slovensko a jeho obyvatelia vnímajú seba a svoju krajinu. Verejná diskusia a komunikácia o budovaní a tvorbe značky nevyhnutne musela spĺňať kritérium otvorenosti a transparentnosti, pretože sa táto problematika týka všetkých obyvateľov Slovenska. Diskusia bola realizovaná v období od júla – decembra 2014 a prebiehala v rámci internetového portálu www.brandingslovenska.com. V uvedenom období internetové sídlo navštívilo takmer osemtisíc návštevníkov z toho päťsto registrovaných užívateľov vyplnilo štruktúrovaný dotazník. Jedným z dôležitých záverov verejnej diskusie bolo, že viac ako 92 % respondentov zastáva názor, že Slovensko by malo investovať do budovania národnej značky. Diskutovalo sa o vizuálnej stránke prezentácie, pričom najviac respondentov si myslím, že by vizuálna prezentácia mala vychádzať z farieb trikolóry. Ďalšie návrhy boli napríklad folklórne ľudové prvky alebo motív štátneho znaku Slovenskej republiky. Diskusia tiež zohľadňovala aj identifikáciu vlastností, ktoré podľa respondentov najviac vystihujú Slovenskú republiku a ľudí, ktorí v nej žijú. Respondenti považujú za najvýstižnejšiu vlastnosť folklór, ktorý je aj vhodnou platformou na prezentáciu

¹⁴ Tlačová konferencia k príprave brandingu Slovenska. [online]. [2016-09-04]. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=kIRr0ZYG0nw>.

¹⁵ Branding Slovenska – Od ideového konceptu k posolstvám a komunikácii. [online]. [2016-09-04]. Dostupné na: https://www.mzv.sk/documents/10182/12495/BRANDING_SLOVENSKA_studia_komunikacne_posolstva.pdf/675019fa-077d-45ea-9b38-3b01bb71d566.

rôznorodosti Slovenskej republiky. Ďalej je to napríklad šikovnosť, veľká kontrastnosť na pomerne malom území, pohostinnosť alebo príroda. Respondenti tiež pomerne často v súvislosti s pozitívnym ovplyvňovaním imidžu Slovenskej republiky označovali viaceré súčasné alebo historické osobnosti.¹⁶

Logo predsedníctva Slovenskej republiky v Rade Európskej únie

Jedným z krokov na ceste k budovaniu národnej značky Slovenska a jednotnej prezentácie Slovenskej republiky v zahraničí bolo aj vyhlásenie výzvy na tvorbu vizuálnej identity slovenského predsedníctva v Rade Európskej únie. Participácia na tvorbe loga a komplexnej vizuálnej identity bola otvorená pre odbornú aj laickú verejnosť, čím MZVaEZ SR demonštrovalo odhodlanie nielen intenzívnejšie komunikovať s verejnosťou, ale ju aj aktívne do dôležitých procesov zapájať. Víťazná vizualizácia a logo reprezentuje Slovenskú republiku počas predsedníctva v Rade EÚ. Návrhy bolo možné predkladať do 16. marca 2015, všetky návrhy (prihlásených bolo 229 uchádzačov) boli vyhodnotené odbornou komisiou. Následne došlo k postupnému spracováaniu loga a všetkých náležitostí, ktoré s tvorbou jednotnej vizuálnej prezentácie a identity súvisia. Na logo a vizuálnu prezentáciu sa oprávnené kladli vysoké nároky, keďže logo ako také je jedným z najviditeľnejších aspektov prezentácie slovenského predsedníctva. Vybrané logo slovenského predsedníctva bolo prezentované 22. februára 2016. Nielen kvalitné logo, ale predovšetkým celkové pôsobenie Slovenskej republiky na zahraničnú verejnosť počas jeho predsedníctva v Rade Európskej únie má pomôcť k lepšiemu spoznaniu Slovenskej republiky, čo môže mať mnoho pozitívnych efektov na viaceré oblasti politického, spoločenského, ekonomického alebo kultúrneho života, ako aj poskytnie možnosti pre implementáciu značky v povedomí zahraničnej verejnosti.

Z verejnej súťaže napokon vzišlo víťazné logo¹⁷, ktorého autorom je dvadsaťtriročný študent Vysokej školy výtvarných umení v Bratislave, dizajnér a výtvarník Jakub Dušička. Uvedené logo „...obsahuje špecifické slovenské prvky – diakritické znamienka a farby slovenskej trikolóry. Písmo použité v logu patrí do písmovej rodiny Deva Ideal, ktorej autorom je tiež slovenský dizajner“¹⁸. Logo predsedníctva je prezentované ako mladické a hravé. Princíp hravosti sa prejavuje napríklad aj v tom, že pri zmene diakritických znamienok použitých v logu je možné vytvárať rozličné výrazy tváre a emócie, keďže aj tvár Slovenska je dynamická a mnohoaspektová. Logo je nápaditou minimalistickou grafickou skratkou, je utvorené interpunkčnými a diakritickými znamienkami, ktoré sú typické pre slovenský jazyk. Logo slovenského predsedníctva vyvolalo po zverejnení viacero protichodných reakcií. Okrem pozitívnych, to boli aj rozpačité reakcie. Na sociálnych sieťach a v médiách sa objavilo množstvo parodujúcich grafických vyhotovení. Aj napriek viacerým kritickým i kontroverzným reakciám, je podľa slov ministra zahraničných vecí a európskych záležitostí Miroslava Lajčáka logo „autentické a jedinečné. Nikto nič podobné počas svojho predsedníctva nepoužil. Je ľahko zapamätateľné, je veľmi jednoduché na pochopenie a je tiež svojou podstatou pritažlivé a možno aj jemne provokatívne. Po druhé je absolútne ľudské a univerzálne pretože vyjadruje ten najpozitívnejší a najpríjemnejší zo všetkých pocitov – úsmev a dobrú náladu – niečo, čo spája ľudí na celom svete a je to univerzálny jazyk. Po tretie, je typicky slovenské. Jednak je mladické a dynamické, a dynamika a energia sú aj základnou

¹⁶ Porov. Verejná diskusia k „značke Slovensko“. [online]. [2016-13-09]. Dostupné na: <http://www.mzv.sk/znacka-slovenska/verejna-diskusia-k-znacke-slovensko>.

¹⁷ Obrázok 1

¹⁸ Logo slovenského predsedníctva. [online]. [2016-09-04]. Dostupné na: https://www.mzv.sk/europske_zalezitosti/predsednictvo_v_rade_eu-logo_slovenskeho_predsednictva.

filozofiou nášho predsedníctva. Zároveň využíva aj niečo, čím je slovenský jazyk jedinečný – naša interpunkcia. (...) Po štvrté je nepochybne európske, pretože pozitívna energia, ktorá z tohto loga ide, symbolizuje náš kladný vzťah k Európskej únii.“¹⁹

Namiesto záveru - Značka Slovensko

Cesta k vytvoreniu zaujímavej, atraktívnej a hodnotnej značky Slovensko, ktorá by mala pomôcť Slovenskú republiku jasne a ľahko identifikovať v zahraničí, je dlhá a zložitá. Rovnako zložitá je aj jej uplatňovanie v prezentačnej a diplomatickej praxi. Tento problém však úzko súvisí s jednotnou prezentáciou v zahraničí. Potenciál Slovenska teda stojí na štyroch základných bodoch, ktorými sú rôznorodosť, vynachádzavosť, vitalita a autenticnosť. Potenciál Slovenska „...tkvie najmä v kreativite, ktorá je chápaná ako aplikovaná imaginácia, inteligencia, vynachádzavosť a schopnosť učiť sa za pochodu. Slovensko v tomto duchu vnímame ako krajinu vo vývoji, autentickú krajinu, krajinu protikladov, ako koncentrovanú strednú Európu, krajinu inovácií, krajinu schopnú adaptácie, ako krajinu zaujímavých ľudí či pozitívnych prekvapení“²⁰. Podrobné rozpracovanie príbehu a idey značky Slovensko ako krajiny dobrých nápadov – *Good idea Slovakia* bude predmetom inej štúdie.

Obrázok 1 Logo slovenského predsedníctva v Rade Európskej únie

Zdroj: www.europedirectsnv.eu [cit. 4. 9. 2016] Dostupné na: <http://www.europedirectsnv.eu/?p=4655>

Literatúra a zdroje

ADAMCOVÁ, J.: Klíč je doma pod rohožkou. Vznik, základní úkoly a postupná realizace jednotné prezentace české republiky. In PAVLŮ, D. (ed.): *Marketingová komunikace a image*. Zlín : Malá edice FMK UTB/5, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta multimediálních komunikací, 2006, s. 44-51.

BÁTORA, J.: Verejná diplomacia – akým štátom je SR?. In *Brúsenie valašiek*. Bratislava : Kaligram, 2010, s. 172-175.

¹⁹ Prihovor M. Lajčáka počas slávnostného odhalenia loga slovenského predsedníctva v Rade EÚ. [online]. [2016-09-04]. Available at: https://www.youtube.com/watch?v=Mg7Nm96wq5c&ebc=ANyPxKodFtrxy30LMQiD-KJ6GbJfFgSribKfyg1xlkooa4qRJ8gaq7XCYe_PO2AsGCoR_RwM5lx0vfe2zgS6yVUChzDHk6ivWQ.

²⁰ *Príbeh značky Slovensko*. [online]. [2016-13-09]. Dostupné na: <http://www.mzv.sk/documents/10182/2217795/Pr%C3%ADbeh+zna%C4%8Dky+Slovensko/d75270a5-5ab5-4b3d-b559-47550a2cd4ed>.

ČÁBYOVÁ, E.: Imidž a marketingová komunikácia Slovenska. In PAVLÚ, D. (Zost.): *Marketingová komunikácia a image*. Zlín : Malá edice FMK UTB/5, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíne, Fakulta multimediálních komunikací, 2006, s. 52-56.

GAŽOVÁ, V.: *Úvod do kulturológie. Acta culturologica*, Zväzok 17. Bratislava : Národné osvetové centrum, 1999.

KLAMÁR, R., ROSIČ, M.: *Image regiónu jako mäkký faktor percepcie rozvoja*. [online]. [2016-04-01]. Dostupné na <http://www.unipo.sk/public/media/13200/Image%20regi%C3%B3nu%20ako%20m%C3%A4kk%C3%BD%20faktor%20rozvoja.pdf>

MATLOVIČOVÁ, K., KOLESÁROVÁ, J.: *Place branding – význam a možnosti využitia v rozvoji území*. [online]. [2016-04-01]. Dostupné na <http://www.unipo.sk/public/media/16282/Matlovicova-Kolesarova,%20Place%20Branding%20-%20v%C3%BDznam%20a%20mo%C5%BEnosti%20vyu%C5%BEitia%20v%20rozvoji%20%C3%BAzem%C3%AD.pdf>.

PETERKOVÁ, J.: *Veřejná diplomacie*. Praha : Aleš Čeněk, 2008.

TOMALOVÁ, E.: *Kulturní diplomacie, Francouzská zkušenost*. Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 2008, 128 s. ISBN 978-80-86506-73-9.

Správa o činnosti Pracovnej skupiny pre koordinovanú prezentáciu Slovenska v zahraničí za rok 2013. [online]. [2016-05-04]. Dostupné na: https://www.mzv.sk/documents/10182/12495/140227_Sprava_o_cinnosti_PS_za_rok_2013.pdf/916a1c13-b2c6-4f2f-9b16-1bb9952c0185.

Imidž Slovenska z pohľadu zahraničia. . [online]. [2016-09-04]. Dostupné na: https://www.mzv.sk/documents/10182/12365/Studia_imidz_Gyarfasova_Butora_Butorova.pdf/a09de88a-d3f3-41da-a59e-aedbdff46bea.

Branding krajiny: skúsenosti Nórska, Švédska a Fínska. [online]. [2016-09-04]. Dostupné na: <https://www.mzv.sk/documents/10182/12365/Branding+-+Norsko%2C+Svedsko%2C+Finsko+%281.pdf/3dcd6c59-dd5b-4345-b650-466d542aec62>.

Slovensko – krajina s potenciálom, štúdia bola vypracovaná v roku 2011. [online]. [2016-09-04]. Dostupné na: https://www.mzv.sk/documents/10182/12365/Slovensko_krajina_s_potencialom_DEF.pdf/b55d5ed2-e4e6-40b0-a413-a8a2181cf248.

Branding Slovenska – Od ideového konceptu k posolstvám a komunikácii. [online]. [2016-09-04]. Dostupné na: https://www.mzv.sk/documents/10182/12495/BRANDING_SLOVENSKA_studia_komunikacne_posolstva.pdf/675019fa-077d-45ea-9b38-3b01bb71d566.

Tlačová konferencia k príprave brandingu Slovenska. [online]. [2016-09-04]. Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=klRr0ZYG0nw>.

Logo slovenského predsedníctva. [online]. [2016-09-04]. Dostupné na: https://www.mzv.sk/europske_zalezitosti/predsednictvo_v_rade_eu-logo_slovenskeho_predsednictva.

Príhovor M. Lajčáka počas slávnostného odhalenia loga slovenského predsedníctva v Rade EÚ. [online]. [2016-09-04]. Available at: https://www.youtube.com/watch?v=Mg7Nm96wq5c&ebc=ANyPxKodFtrxy30LMQID-KJ6GbJfFgSribKfyglxlkooaa4qRJ8gaq7XCYe_PO2AsGCoR_RwM5lx0vfe2zgS6yVUChzDHk6ivWQ.

Ideový príbeh značky Slovensko a jeho subznačiek. [online]. [2016-13-09]. Dostupné na: <http://www.mzv.sk/znacka-slovenska/ideovy-pribeh-znacky-slovensko-a-jeho-subznaciek>.

Príbeh značky Slovensko. [online]. [2016-13-09]. Dostupné na: <http://www.mzv.sk/documents/10182/2217795/Pr%C3%ADbeh+zna%C4%8Dky+Slovensko/d75270a5-5ab5-4b3d-b559-47550a2cd4ed>.

Verejná diskusia k „značke Slovensko“. [online]. [2016-13-09]. Dostupné na: <http://www.mzv.sk/znacka-slovenska/verejna-diskusie-k-znacke-slovensko>.

Country Brand Building - *Nation Branding*

The paper deals with the creation and building of a country image by means of the national mark or the so-called nation branding. Forming the country brand with the emphasis on international impact is a part of the foreign policy operation of particular states. In the article we will define the theoretical issues of building the national brand identity and focus on its final perception on several levels. The national brand resembles one of the marketing communication and promotion tools of individual states in the international environment, which aims to influence the positive perception of the country abroad. In the article we will also, marginally, present the current situation connected with forming a country image and national brand with the focus on The Slovak Republic.

Mgr. Veronika Moravčíková, PhD.

Katedra kulturológie FF UKF v Nitre

Hodžova 1

949 01 Nitra

moravcikova.v@gmail.com

Z výskumu kultúrnych a literárnych dejín národnej identity

Viera Žemberová

Abstrakt

Spoločenské vedy posledné desaťročia aktívne vstupujú do iniciovaného a zhodnocovaného medziodborového výskumu. Pre literárnu vedu to znamená prínos predovšetkým v literárnohistorickom precizovaní materiálu, ktorý spravídla na spoločnú výskumnú tému zapojených viacerých vedných odborov a ich špecifických predmetov, no prirodzene inou metodológiou, spracovávajú historiografické a teologické výskumy, bokom neostávajú ani prehľbujúce sa metódy tých spoločenských vied, ktoré patria medzi podporné výskumy literárnej vedy. Zosúladené a špecifikami konkrétneho predmetu výskumu prehľbované vedomosti a poznanie o dejinách národného spoločenstva vedú k ďalšiemu historickému javu, na ktorom svojou erudiťou pracuje výskum národného spoločenstva, na vymedzovaní genézy, postupu, komponentov a entít kvalitatívneho formovania národnej identity, čo sa deje prostredníctvom sústreďovania, zhodnocovania a overovania komponentov súčinného výskumu vedy, kultúry a tých zložiek, ktoré vymedzujú jedinečnosť národného spoločenstva.

Kľúčové slová

dejiny, literatúra, J. I. Bajza, J. Záborský, sv. Cyril a Metod, latinská tradícia a kultúra

Osudy cyrilo-metodskej misie a súvisiacich udalostí sú všeobecne známe

Význam misie Cyrila a Metoda sa v kultúrnej a literárnovednej praxi spája s inštrukciou na rozvíjanie vzdelanosti a s úctou ku knižnej kultúre obsiahnutej v Proglase, s ich tvorivým, praktickým a metodickým vkladom do duchovného obohatenia slovanského obyvateľstva na území Veľkej Moravy. Publikácia *Kult svätých Cyrila a Metoda v tradícii latinskej cirkvi* s podtitulom *Vybrané kapitoly cyrilo-metodského kultu*¹ v siedmich tematických častiach sa vyrovnáva s duchovným kultom Cyrila a Metoda v dejinách a v teologickej literatúre, v teologickej praxi aj vo svetskej kultúrnej praxi, keď sa sústreďuje a rozčleňuje materiál a vysvetľujú sa súvislosti podporené odkazmi na doterajší výskum: *Filiácia stredovekej cyrilometodskej literatúry*, *Cyrilo-metodský kult v hagiografickej zbierke Acta sanctorum*, *Kult sv. Cyrila a Metoda na Slovensku s prihliadnutím na okolité vplyvy*, *Cyrilo-metodské tradície z východu Slovenska*, *Vývoj kultu sv. Cyrila a Metoda v liturgii hodín v strednej Európe* a *Kult Cyrila a Metoda v diele Jána Pavla II. (1978-2005)*. Výklad autor posilnil Pramenňou prílohou I. a Pramenňou prílohou II. Do *Pramennej prílohy I.* sú zahrnuté *Cyrilo-metodské texty vybraných vydání liturgie hodín (a omši) zo strednej Európy (1349 – 1966)* a do *Pramennej prílohy II.* včlenil autor *Výberovú antológiu cyrilo-metodských textov v diele svätého pápeža Jána Pavla II. (1980 – 2005)*, ktorú rozčlenil na *Encykliky a (apoštolské) listy*, *Homílie*, *príhovory a pozdravy*, na *Príhovory na Anjel Pána* a uzatvára ju časť *Knihy*.

¹ ZUBKO, Peter: *Kult svätých Cyrila a Metoda v tradícii latinskej cirkvi. Vybrané kapitoly z cyrilo-metodského kultu*. Ružomberok : Verbum, 2014. 252 s.

Autor publikácie Peter Zubko² pracuje s ambíciou vyčerpávajúco syntetizovať dostupné pramene a prístupné výsledky výskumov, metodicky ich usporiadať tak, aby vzájomným vzťahom či podmienenosťou a časom svojho vzniku utvorili celostný dejinný prierez ním zvolenej témy, ktorá má dve zložky: prvá sa komplexne venuje Cyrilovi a Metodovi, ich pôvodu, životu, dielu, osudom, písomnostiam nimi vytvorenými a písomnostiam o nich a im venovaných. Druhá zložka tejto jedinečnej publikácie sa venuje genéze, šíreniu, adaptáciám a historickému, ale zvlášť teologickému vymedzeniu javu kult. Rekonštrukcia sa sústreďuje detailne na historickú genézu, cirkevné prijímanie a duchovné rozvíjania kultu Cyrila a Metoda s upresnením obsahu a precizovaním hodnoty termínu kult v tradícii latinskej cirkvi. Autor publikácie na podloží dejinného času v európskych duchovných a náboženských pohyboch objasňuje príchod a historickú prítomnosť osobností svätcov zo Solúna, ich hodnotársky postup v cirkevných štruktúrach, vzťah medzi latinčinou a staroslovienučinou v cirkevných písomnostiach („*latinské oficia slovanského pôvodu*“) a osudy nimi vytvorených a ich učeníkmi šírených cirkevných písomností v slovanskom aj neslovanskom prostredí, z ktorých sa utváralo a upevnilo sa do dnešných čias vážnosť duchovného a kultúrneho uctievania Cyrila a Metoda, ich činov a spôsob šírenia kresťanskej vierouky, vzdelania, náuky, činnosti a aktívneho odkazu v latinskej cirkevnej tradícii po prítomnosť.

Pri objasňovaní a ujasňovaní komponentov zahrnutých do spojenia vyjadrujúceho „rozšírenie kultu“ autor konštatuje, že „*miesto, na ktoré sa viazal ich primárny kult bol Velehrad (civitas Welligrad in Moravia) a boli titulovaní ako biskupi a vyznávači (episcopi et confessores)*“, ďalej spresňuje, „*že kult sv. CM bol rozšírený v troch krajinách, v ktorých sa na ich úctu používali vlastné liturgické texty*“: Poľsko, Morava a Čechy aj s upresnením názvov cirkevných textov, s ich datovaním a s menom cirkevnej autority, ktorá používanie textov schválila³. Zubkov výklad pracuje s termínom kult vo viacerých rovinách, čo zodpovedá kategórii časovému prijímania, obnovovania a aplikovania cirkevného obsahu termínu kult, s písomnosťami, geografickým a lokálnym prijímaním a dotváraním písomností v európskom cirkevnom prostredí. Výnimočnú rekonštrukciu osudov solúnskych bratov na Veľkej Morave a dejov okolo šírenia a cirkevného rešpektovania ich aktivity, jej uznania za nadčasovú hodnotu duchovného života v cirkevnom i svetskom prostredí uzatvára autorov obdiv k úsiliu Jána Pavla II., ktorý svojou autoritou a písomnosťami upevnil a šíril slovanský kult svätého Cyrila a Metoda tak, ako žiadny z jeho predchodcov. Dokumentom tohto zámeru je *Chronológia a periodizácia cyrilo-metodského kultu za Jána Pavla II.*, ktoré autor uvádza takto: „*Všetky vyjadrenia pápeža Jána Pavla II., v ktorých spomenul sv. CM možno usporiadať v chronologickom poradí, z ktorého možno odvodiť jeho periodizáciu*“ a začína sa 13. decembrom roku 1978 „*prihovorom k bulharskému ministrovi*“ a prehľad sa uzatvára rokom 2005 knihou *Pamäť a identita*⁴. Peter Zubko spracoval odborný cyrilo-metodský, duchovný aj svetský materiál, pre študentov teológie, ale historická a kultúrna línia rekonštrukcie a výkladu problematiky, objasňovanie udalostí okolo vzniku a emancipácie staroslovienského jazyka v cirkevnej praxi, zdôvodnenie udalostí okolo šírenia staroslovienskej vzdelanosti a vymedzovanie identity slovanského spoločenstva v európskom cirkevnom a kultúrnom priestore poslúži ako jedinečná študijná inšpirácia vo svetskom literárnovednom a širšom spoločensko-vednom vzdelávacom prostredí.

²ZUBKO, Peter: *Dejiny Košickej cirkvi v prameňoch (1803 – 2006)*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2006.

³ ZUBKO, Peter: c. d., 2014, s. 39 – 40.

⁴ ZUBKO, Peter: c. d., 2014, s. 104 – 106.

Pri výskume archívnych materiálov sa ukázalo, že viacero údajov o živote či štúdiách J. I. Bajzu je nutné poopraviť, spresniť a rozšíriť.

Vykročením zo staroslovienských čias utváraných Cyrilom a Metodom v 9. storočí nášho letopočtu do európskeho a slovenského osvietenstva sa stalo výročie venované *Jozefovi Ignácovi Bajzovi v kultúrnom a literárnom kontexte* (2013)⁵. Jozef Ignác Bajza (1755-1836) bol katolíckym kňazom, spisovateľom a kultúrnym činníkom, ktorý aktívne vstupoval do problematiky verzológie a lingvistiky, do obsahu a funkcie teologických tlačí. Kultúrne a literárnovedné jubilejné vyrovnávania sa s dejinnou osobnosťou a jej prínosom do národnej kultúry a vedy majú svoju aktuálnu hodnotu v zámere súčasníkov celostne sa vyjadriť k dostupnému poznaniu, novému výskumu a k iniciáciám na ďalší spoločenskovedný výskum, čo je zachytené aj v publikácii, ktorá sa venuje Jozefovi Ignácovi Bajzovi, ako to naznačuje jej názov, v kultúrnom a literárnom kontexte. Viacrozmernosť prístupov k osvietenskému autorovi na prelome osvietenskej a klasicistickej filozofie a estetiky, k vedeckému poznávaniu, k pojmu národné spoločenstvo, národná kultúra, prináša podnety so spoločným priesečníkom, tým je potreba aktualizovať výskum diela Jozefa Ignáca Bajzu ako textového celku, predovšetkým v medziodborovom výskume, čím sa aj tento jubilejný výstup z dedikácie osobnosti dostáva do hľadáčka aktuálneho metodologického konceptu literárnej histórie, lingvistiky⁶, cirkevných dejín a reálií⁷ a historiografie.⁸

Literárna história osobnosti a tvorbe Jozefa Ignáca Bajzu venuje latentnú pozornosť. Pritom sa dá naznačiť i to, že sa generačne medzi literárnymi historikmi „odovzdáva“ poznanie jestvujúceho výskumu a metodicky i materiálno sa novou generáciou výskumníkov obnovuje a rozširuje ujasňovanie si Bajzovej roly v dejinách slovenskej svetskej a duchovnej kultúry a literatúry predovšetkým tým, že sa jeho tvorba aj aktivity v jazykovede, verzológii, cirkevnej tvorbe, v literárnej tvorbe a kultúrnych aktivitách, ktoré súviseli s jeho kňazským povolaním ocitli v európskych hodnotových súradniciach na prelome osvietenstva a klasicizmu, teda v priesečníku odlišného prístupu k chápaniu bytia, jeho poslania a hodnoty medzi transcendentnom a racionalitou⁹. V Bajzovej tvorbe sa výrazná pozornosť venuje z genologického a textového prístupu jeho románu¹⁰ *René mládenca príhody a skúsenosti*¹¹. Poznatky, ktoré sa dotýkajú Bajzovho textu

⁵ ŽEŇUCHOVÁ, Katarína (ed.): *Jozef Ignác Bajza v kultúrnom a literárnom kontexte*. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV / Obec Dolné Dubové, 2013, 168 s., ISBN 978-80-89489-14-5, pozri aj ŽEŇUCHOVÁ, Katarína (ed.): *Jozef Ignác Bajza v kultúrnom a literárnom kontexte (2. doplnené vydanie)*. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Slovenský komitét slavistov, Obec Dolné Dubové, 2016, 206 s. ISBN 978-80-89489-29-9

⁶ DORULA, Ján: Bajzova slovenčina v románe *René Mládenca Príhody, a Skúsenosti*. s. 31-44 a HLAVATÁ, Renáta: Dobrodružný román Jozefa Ignáca Bajzu a jeho jazykovo-historické kontexty, s. 117-128. In ŽEŇUCHOVÁ, Katarína (ed.): *Jozef Ignác Bajza v kultúrnom a literárnom kontexte*, c. d.

⁷ KAČIC, Ladislav: Náhľady Jozefa Ignáca Bajzu na cirkevnú hudbu (podľa románu *René mládenca príhody a skúsenosti*, s. 129 – 134; Zuzana Lopatková: Jozef Ignác Bajza a jeho pôsobenie vo farnosti Dolné dubové, s. 135-146; Ivan Goidič: Osudy a hodnoty Kostola Nanebovzatie Panny Márie v Dolnom Dubovom, s. 147-152. In ŽEŇUCHOVÁ, Katarína (ed.): *Jozef Ignác Bajza v kultúrnom a literárnom kontexte*, c. d.

⁸ FRIMMOVÁ, Eva: Profil J. I. Bajzu, jednej z najvýraznejších osobností slovenského osvietenstva, s. 11-30. In K. Žeňuchová (ed.): *Jozefovi Ignácovi Bajzovi v kultúrnom a literárnom kontexte*, 2013.

⁹ Anna Istvánová: Analýza ženských postáv v románe *René mládenca príhody a skúsenosti*. In Žeňuchová, K. (ed.): *Jozef Ignác Bajza v kultúrnom a literárnom kontexte*, 2013, s. 104, 113: „*Jozef Ignác Bajza sa narodil v roku 1755, teda v období, keď sa zmenil filozofický predpoklad spoločenského myslenia v celej Európe*“. Istvánová aplikuje tézy postmodernej schémy na dvojakú ženskú postavu a prognózuje: „(...) *Bajzove zobrazenie ženy a takisto aj jeho nasledovníkov z netradičného pohľadu môže byť základným kľúčom k ďalším výskumom národnej identity* (...)“.

¹⁰ Román sa žánrovo označuje za dobrodružný, pozri Renáta Hlavatá.

¹¹ GÁFRIKOVÁ, Gizela: Bajzov polemický koncept slovenskej (literárnej a kultúrnej) minulosti a prítomnosti, s. 45-50; Ivana Kollárová: Jozef Ignác Bajza za hranicou jozefínskej „slobody tlače“, s. 51-62; Erika Brtňáková: Inovativnosť Bajzovej umeleckej metódy, s. 89-102. In: Žeňuchová, K. (ed.): *Jozef Ignác Bajza v kultúrnom a literárnom kontexte*, c. d.

s nezvyčajným osudom vo svojej dobe a pri jeho návratoch do aktuálneho literárnovedného výskumu treba prijať s uznaním a želať si, aby sa dostali do svetskej vzdelávacej praxe, čím by sa prekročil tradovaný výklad spojený s naturelom autora (Bajza sa označoval za *Uhro-Slováka*)¹² a rozšíril sa o jeho estetické a sociálne predstavy aj požiadavky voči cirkevnej a spoločenskej praxi. Na tie jeho text reagoval a rozšírili by sa o európske literárne iniciácie z antiky¹³ a francúzskej prozaickej tvorby. Podnetný prístup k Bajzovmu románu naznačuje Renáta Hlavatá, ktorá sa sústredila invenčne na medziodborový prienik, keď v Dobrodružnom románe Jozefa Ignáca Bajzu identifikuje jeho jazykovo-historický kontext: „*Bajzove tlačené literárne i polemické diela možno z hľadiska periodizácie vývinu slovenčiny zaradiť do predpisovného obdobia, pod pojem kultúrna slovenčina. Išlo o kultivovanú, nadnárečovú, primerane štylisticky diferencovanú, ale nekodifikovanú celospoločensky ešte nie záväzná formu slovenského jazyka*“¹⁴.

Bajzove Epigramy¹⁵ zostávajú otvoreným výskumným terénom pre literárnu históriu nie svojím žánrom, ale ako objekt odlišných dobových a spoločenských hodnotových a noetických prístupov (koncepčné, lingvistické a teologické napätia: Bernolák - Bajza; Bajza - Fándly)¹⁶. Napokon autor príspevku o Epigramoch (Slovenské dvojnásobné epigramata, 1794) vnáša časový aj javový výsledok voči európskemu pohybu vo filozofii, estetike a pri novom chápaní národnej identity, keď konštatuje: „*Posunúť hranicu vnímania nástupu klasicizmu do slovenskej literatúry o dve a pol desaťročia skôr ako vyšli Šafárikovej a Palackého Počiatkové..., ktoré konsenzuálne vnímame ako presadenie klasicizmu v našej kultúre, je snád' to najmenej, čo k náprave vnímania J. I. Bajzu a jeho diela môžeme urobiť. Jeho dielo je plodom uvedomelého klasicistického programu a toto prvenstvo by bolo spravodlivé mu aj priznať*“¹⁷. Bajzovo zmýšľanie o jazyku, prozódii, o funkcii a hodnote literárneho textu iniciovalo výklad venovaný Humoristickej a zábavnej prózy v diele J. I. Bajzu medzi literatúrou a folklórom¹⁸. Katarína Žeňuchová si vybrala text z roku 1795. Žánrovo odkazuje na anekdoty a hádanky, ale „*Ak teda chceme hovoriť o hraniciach medzi literárnou tvorbou a folklórom v intenciách krátkych humoristických žánrov(.), musíme mať na pamäti aktívnu komunikáciu a vzájomný dialóg slovenského prozaického folklóru s knižnou literárnou kultúrou*“¹⁹. Kultúrohistorický pohľad na kňaza, spisovateľa a kultúrneho činníka Bajzu, jeho teologický a svetský kultúrny odkaz podporí užitočná informácia: „*Portrét J. I. Bajzu sa nezachoval, ale sochár Jozef Pospíšil v roku 1933 vyhotovil jeho reliéf podľa žijúcich potomkov v Predmieri. Reliéf sa nachádza pri vchode do krypty v Dóme sv. Martina v Bratislave*“²⁰, v ktorom Jozef Ignác Bajza dokončil svoju kňazskú službu a náročnú púť životom.

¹² Odkaz na poznámku č. 30 pod čiarou, A. Istvánovej: c. d., s. 112.

¹³ Pozri ŠTEVČEK, Ján: *Dejiny slovenského románu*. Bratislava : Tatran 1989, s. 85, porovnaj Erika Brtáňová: c. d., s. 92. Literárna historička aktualizuje inšpirácie z tvorby Bohuslava Tablica, Mateja Boda, Ignáca Mészároša, Augustína Doležala, Liboslava Zieglera a sústreďuje sa na komparatívne kontakty medzi Bajzovým textom a textom Wiliama Darwella.

¹⁴ HLAVATÁ, Renáta: Dobrodružný román Jozefa Ignáca Bajzu a jeho jazykovo-historické kontexty, s. 118-119. In ŽEŇUCHOVÁ, Katarína (ed.): Jozef Ignác Bajza v kultúrnom a literárnom kontexte, c. d.

¹⁵ BABIAK, Michal: Epigramy Jozefa Ignáca Bajzu, s. 63-70; Renáta Hlavatá: Dobrodružný román Jozefa Ignáca Bajzu a jeho jazykovo-historické kontexty, s. 117-128. In ŽEŇUCHOVÁ, Katarína (ed.): Jozef Ignác Bajza v kultúrnom a literárnom kontexte, c. d.

¹⁶ GÁFRIKOVÁ, Gizela: c. d., s. 45: Bajza „*nebol ochotný akceptovať konsenzuálne riešenia v konceptných otázkach slovenského jazyka a prozódie*“.

¹⁷ BABIAK, Michal: c. d., s. 69.

¹⁸ ŽEŇUCHOVÁ, Katarína: Humoristická a zábavná próza v diele J. I. Bajzu medzi literatúrou a folklórom. In ŽEŇUCHOVÁ, Katarína (ed.): Jozef Ignác Bajza v kultúrnom a literárnom kontexte, c. d, s. 71-88.

¹⁹ ŽEŇUCHOVÁ, Katarína: c. d., s. 77.

²⁰ FRIMMOVÁ, Eva: c. d., s. 28.

Záborský nebol človekom, ktorý by konal nerozvážne, ale práve naopak, vďaka nesmiernej inteligencii a vernosti svedomiu bol horlivým, pravdivým a spravodlivým mužom (...).

Jonáš Záborský posunul literárnohistorické výklady prítomnosti a následkov slovenského literárneho romantizmu a spoločenského romantizmu takmer skokom do reality, racionality a k práhu literárneho realizmu. Za viaceré podnety, ktoré to spôsobili môže Záborského profesia kňaza, zložitú utváranie si vzťahu k činovníkom v cirkvi a k svojej sociálnej situácii kňaza na východe Slovenska v obci Župčany. Peter Zubko publikáciu venovanú Jonášovi Záborskému v službe Košickej diecézy s ústredným titulom *Kňaz nie každodenný* začína takto: „*Ked' sa v utorok dopoludnia 25. januára 1876 košický biskup Ján Perger dozvedel o smrti kňaza Jonáša Záborského, prikázal tajomníkovi vziať do rúk brko, ten ho namočil do čierneho atramentu a na handrový papier zapísal nadiktovanú kondolenciu s dvoma výraznými črtami Záborského osobnosti, ktoré navzájom súvisia: Bol to kňaz horlivý a nie každodennej hlčky vzdelanosti*“²¹. Biskup Košickej diecézy Ján Perger (1868 – 1876) zo všetkých cirkevných činovníkov, a nebolo ich málo, s ktorými Záborský počas svojho zložitého kňazského pôsobenia prišiel do kontaktu, mal porozumenie, prejavil uznanie a rešpekt voči jeho osobnosti, literárnej²² a cirkevnej tvorbe (*Múdrosť života ve chrámových rečech pro všecky roku církevního příležitosti* I.- II., 1853) aj k spôsobu riadenia jeho cirkevného stánku v Župčanoch. Záborského farníci spísali (anonymne) šesť dochovaných a siedmu tradovaných sťažností na svojho kňaza. Vždy išlo o peňažné a majetkové sťažnosti, s ktorými Záborský často nemal nič do činenia, ale ilustrujú spoločenský nelichotivý kontakt, aký vládol v predminulom storočí medzi farníkmi a ich kňazom na slovenskom vidieku²³. Farníci zo Župčian písali cirkevnej vrchnosti do Košíc sťažnosti na Záborského, ale aj Záborský, mal za sebou nedokončené právnické štúdiá, podával pravoty, sťažoval sa na prešovský súd. Autor pointuje túto časť jeho aktivít takto: „Záborský vyšiel zo všetkých káz ako morálny víťaz“²⁴.

Autor podnetnej publikácie, ktorá rekonštruje písomnými materiálmi, úradnými dokumentmi a archívnymi cirkevnými dokladmi Košickej diecézy²⁵ odvrátenú tvár kňaza Jonáša Záborského utvorenú z úradnej korešpondencie týkajúcej sa farnosti Župčany, kde pôsobil v rokoch 1853 – 1876, a jeho farníkmi a „*na základe týchto dokumentov bolo možné napísať túto prácu ako sondu do jeho života, ktorá je súčasne klasickým príkladom bežného života katolíckeho kňaza Košickej diecézy a tradičnej vidieckej šarišskej farnosti v tretej štvrtine 19. storočia*“²⁶.

Kompozične autor rozčlenil publikáciu do štyroch častí: *Predžupčianske obdobie a vymenovanie do Župčian, Župčianske benefícium, Pravoty, Tíšiny oltárov*. Výklad Záborského života a kňazského pôsobenia v Župčanoch sprevádza, vysvetľuje a podporuje faktami Chronológia, Terminologický slovník a Bibliografia z archívnych, tlačených prameňov, odborná literatúra a elektronická literatúra. Jonáš Záborský nebol jediný kňaz, ktorý z precízne zdôvodnených podnetov zmenil svoju cirkevnú príslušnosť, počas celého profesijného života mal starosti so spoločenským a cirkevným zhodnocovaním svojho rozhodnutia: farníci a cirkevné predstavenstvo mu nedôverovali, čo sa pre-

²¹ ZUBKO, Peter: *Kňaz nie každodenný. Jonáš Záborský v službe Košickej diecézy*. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2013, ISBN 978-80-89489-13-8, s. 7.

²² Autor publikácie dôvodí textami Dejiny kráľovstva uhorského od počiatku do časov Žigmundových. Vypravuje Jonáš Záborský, 1875 a 2012; Dva dni v Chujave, 1953 a 1974; Panslavistický farár, 1953; Vlastný životopis, 1953.

²³ ZUBKO, Peter: c. d., 2013, časť *Pravoty (Tradícia župčianskych pravôt; Spor s predchodcom Jozefom Dubový; Iné spory)*, s. 71 – 102.

²⁴ ZUBKO, Peter: c. d., 2013, s. 99.

²⁵ Košická diecéza vznikla v roku 1804.

²⁶ ZUBKO, Peter: c. d., 2013, s. 9.

javilo znevýhodňovaním a nedodržaním príslubov (profesúra v košickej akadémii), vyžadovaním cirkevných skúšok atď. Záborský, ako zaznamenal autor, „začínal svoju kňazskú službu v Župčanoch s ešte jedným predsavzatím, že skoncuje s písaním a pri farárovaní chce zabudnúť na minulosť, ktorá sa mu nevydarila podľa jeho predstáv“ a ako sám Záborský napísal: „Uznan som teda za najmúdrejšie, hoc ma srdce bolelo, mlčať a s tým predsavzatím som prišiel do Župčian nepísať viac ani slova. I zostal som za šesť rokov tomuto predsavzatiu verným. Bol som okrem povinností farárskych výlučne len gazdom“²⁷. Literárnovedné výklady²⁸ Záborského tvorby aj jeho osobnosti sa nie raz dotýkajú jeho zložitej povahy, čo spôsobuje napätie medzi Záborského reálnou spoločenskou praxou na zaostalom vidieku, národnostné, jazykové a konfesijné napätia s cirkevnou vrchnosťou a kňazovo autorské želanie, aby jeho texty si našli vzdelaného a kultivovaného čitateľa.

Spoločenskovedné návraty do dejín a k osobnostiam národnej kultúry sa ukazujú vo svojej podnetnosti, čomu by sme mali rozumieť predovšetkým tak, že sa dopĺňa, alebo nanovo utvára náročné, navrstvovaná aj rozporuplná mozaika tých dejov a činov, poznávanie tých odkazov vzdelancov, ktorí utvárali predpoklady k autentickej národnej identite na viacerých postoch svojich aktivít, keď im to ich umožnilo odhodlanie.

Literatúra

ZUBKO, Peter: *Kňaz nie každodenný. Jonáš Záborský v službe Košickej diecézy*.

Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV 2013. 182 s. ISBN 978-80-89489-13-8.

ZUBKO, Peter: *Kult svätých Cyrila a Metoda v tradícii latinskej cirkvi. Vybrané kapitoly cyrilometodskej kultúry*. Ružomberok : Verbum 2014. 250 s. ISBN 978-561-0167-4.

ŽEŇUCHOVÁ, Katarína (ed.): *Jozef Ignác Bajza v kultúrnom a literárnom kontexte*. Bratislava : SlovSlav. Centrum excelentnosti SAV 2013. 166 s. ISBN 978-80-89489-14-5.

Cultural and Literary-Historical Research on the National Identity

Over the last decades, social sciences actively participate in initiated and evaluated interdisciplinary research. For literary studies it is a contribution, especially in literary-historical elaboration of material that generally associates several disciplines and their specific subjects for common research topic, however, naturally by using a different methodology, they process historiographical and theological researches as well as deepening methods of those social sciences belonging to supporting researches of literary studies. Harmonized and deepened knowledge through particular subject of the historical research of national community leads to other historical phenomenon performed by national community and its erudition defining genesis, process, components and entities of qualitative formation of national identity through collection, evaluation and verification of the components of a cooperative scientific research, culture and the components that define the uniqueness of the national community.

Prof. PhDr. Viera Žemberová, CSc.
Filizofická fakulta Prešovskej univerzity
Ul. 17. novembra 1
080 01 Prešov
viera.zemberova@ff.unipo.sk

²⁷ ZUBKO, Peter: c. d., 2014, s. 43.

²⁸ Predovšetkým výklady Oskára Čepana, ktoré sa dotýkajú Záborského vyrovnávania sa s panslavizmom, literárnym romantizmom, realizmom, ktoré vyúsťujú aj do poetiky a estetiky literárneho naturalizmu, čím sa vnáša vo výkladoch jeho tvorby aj do osobných riešení životných situácií rozporuplnosť. Pôsobisko v Župčanoch iniciovalo viacero jeho literárnych tém a literárnych postáv.

Spomienky na starú keresturskú faru

Peter Žeňuch

Abstrakt

Príspevok obsahuje spomienkové rozprávanie kerestúrskeho rodáka Dr. Janka Naďa, ktorý spomína na svoju mladosť a študentské roky, ktoré prežil medzi dvoma svetovými vojnami v Ruskom Keresture na Dolnej zemi vo Vojvodine. Osobitne sú dôležité tie časti spomienkového rozprávania, ktoré ozrejmujú rozličné aspekty každodenného života dolnozemských gréckokatolíkov. Spomienky ponúkajú opis i reflexiu rozličných sociálnych i kultúrnych reálií, cennými sú aj pohľady narátora na etnické či etnicko-konfesionálne stereotypy.

Kľúčové slová

Ruski Krstur, dolnozemskí gréckatolíci, Rusnáci, spomienkové rozprávanie, oral history

Spomienkové rozprávanie zo života sa v literatúre často označuje aj ako memorabile, memorát či poviedka, keďže predmetom takéhoto rozprávania je rozprávačov osobný zážitok, ktorý prežil v kontexte rozličných historicky verifikovateľných udalostí. Prvoradou úlohou týchto spomienkových rozprávání je podať subjektívny opis udalostí, ktoré sa udiali v konkrétnom historickom či kultúrno-spoločenskom prostredí. Osobné skúsenosti môže rozprávač či autor takýchto spomienkových rozprávání obohatiť aj ďalšími, hoci nie už bezprostrednými zážitkami či spomienkami, v ktorých spomína na to, čo počul od svojich predkov, príslušníkov staršej generácie, od deda, otca, svojho súčasníka. Aj sprostredkované zážitky a spomienkové rozprávania podané v takomto memoráte zvyčajne majú priamy vzťah ku skutočnosti, ktorá je predmetom rozprávania. Cieľom takéhoto rozprávania, ktoré sa v súčasnej vedeckej spisbe označuje aj anglickým termínom „oral history“, nie je získavanie či zbieranie faktografických údajov s cieľom ich presnej historiografickej verifikácie, ale predovšetkým ide o výskum subjektu, na ktorý konkrétne historické skutočnosti vplývajú. Z kultúrno-historického hľadiska je preto dôležitejšia reflexia konkrétnych každodenných udalostí, ktoré môžu poskytnúť nielen cenné informácie o kultúrnych a spoločenských reáliách miestneho prostredia, ale najmä vďaka rozprávačovi či autorovi takéhoto memorátu vzniká veľmi dôležitý priestor pre ďalšie poznatky o určitej skúmanej udalosti a kultúrno-spoločenských či historických procesoch. Osobitne dôležité sú však práve názory a postoje narátora (rozprávača) k jednotlivým udalostiam lokálnej histórie.

Takým je aj rozprávanie MVDr. Janka Naďd'ord'a-Naďa (Janko Nadjdjordja-Nad, ďalej uvádzame len Janko Naď), rodáka z Ruského Kerestura (srb. Руски Крстур) vo Vojvodine v Srbsku a repatrianta. Rukopis, resp. strojom napísaný text spomienok na rodnú dedinu a keresturskú farnosť som získal ešte v roku 2000 od docenta Štefana Švagrovskeho, ktorý mi venoval tento strojopisný záznam. V priloženom fascikli som našiel aj xerokópie rukopisu, z ktorého tento prepis vyhotovil sám autor, alebo niekto z jeho príbuzných alebo blízkych začiatkom roka 1984 v Senci. Súbor spomienok, autobiografických úvah, humorných príbehov a historiek sú usporiadané do dvoch častí v chronologickom poriadku. Ide predovšetkým o rozličné významné či menej

významné udalosti späté s jeho detstvom a jeho študentským obdobím, ktoré však majú spojitosť s keresturskou farou. V tom období bol keresturským gréckokatolíckym farárom Msgr. Michal Mudri a jeho sestra bola matkou autora týchto spomienok. Niektoré spomienky opisujú rozličné detské a mládenecké huncútstva. Hoci nereflektujú žiadne historizujúce momenty, alebo neopisujú nijakú významnejšiu spoločenskú udalosť, ktorá by významnou mierou prispela k hlbšiemu poznaniu spoločenského života, predsa však utvárajú obraz o každodennom živote miestneho spoločenstva dolnozemských gréckokatolíkov. Osobitne sú však dôležité také rozprávania spomienkového charakteru, ktoré svojou výpovednou hodnotou ozrejmujú rozličné aspekty sociálneho charakteru, vystačovalectvo za prácou, vzťahy medzi jednotlivými jazykovými, etnickými i spoločenskými skupinami obyvateľstva vo multietnickom prostredí Báčky. Cennými sú pohľady na etnické či etnicko-konfesionálne stereotypy, ktoré Janko Nad' reflektuje s nadhľadom.

Prvá časť rukopisu nesie názov *Harscočka spomínokch spod liskovca na starej keresturskej parochii* a obsahuje príbehy a spomienkové rozprávania: 1. *Harscočka spomínokch spod liskovca na starej keresturskej parochii*. 2. *Jahodi*. 3. *Pozlaceňe križika na keresturkej turňi*. 4. *Perše putovaňe pokojnoho vladiku Ňaradija i panoca do školoch do gimnaziji do Zahrebu*. 5. *Duľan na bruchu – Bosaňec*. 6. *Ribi na viľiju*. 7. *Kanarik*. 8. *Šekera jak ľik*. 9. *Pečarki*. 10. *Parochov bajber*. 11. *Ostatňa navščiiva Dr. Gabora Kostelnika u Ruskim Keresture*. 12. *Na koňec*.

Druhú časť rukopisu tvorí spomienkové rozprávanie *Jak še daraz robelo i žilo u Keresture?* ako *Druha časť mojih spomínokch na Ruski Kerestur*. Ide o voľné pokračovanie spomienkového autobiografického rozprávania Janka Nad'a, ktoré opisuje život počas druhej svetovej vojny v Ruskom Keresture a v ktorom rozpráva o odchode z rodného Ruského Kerestura do bývaleho Československa, kde po skončení druhej svetovej vojny ukončil veterinárne štúdiá a po rigoróznjej skúške tu pracoval ako veterinárny lekár (pozri časť *Urivok z mojoho života – kukurični krupi*).

Strojopisné záznamy sa zhodujú s rukopisným variantom textového súboru. Okrem týchto textov je k rukopisu priložený aj text listu, ktorý Janko Nad' odoslal keresturskému farárovi 1. februára 1984. V liste sa uvádza, že rukopis je pripravený na publikovanie, keďže vznikol po jeho návšteve na keresturskej fare v roku 1982 ako spomienky človeka, ktorý miluje svoju vieru, cirkev i národ.

V súvislosti s výskumami jazykovej a kultúrnej identity dolnozemských gréckokatolíkov sa v roku 2007 podarilo uskutočniť niekoľko nahrávok bežnej komunikácie s vybranými respondentmi. „Pri realizovaní nahrávok zameraných na zachytenie vplyvu jazykového vedomia dolnozemských gréckokatolíkov v predpísaných cirkevnoslovanských modlitbách a liturgických textoch sa podarilo nahrat' respondentku Máriu Džudžarovú (87 rokov), ktorá do mikrofónu spievala paraliturgické piesne z nejakej tlačenej modlitebnej knižky, o ktorej tvrdila, že je napísaná v liturgickom (cirkevnoslovanskom) jazyku. Počas nahrávky sa však zistilo, že ide o ukrajinčinu. M. Džudžarová nám však zaspievala aj piesne v jej rodnom jazyku (teda v jazyku dolnozemských gréckokatolíkov) a pomodlila sa do mikrofónu aj známe modlitby v cirkevnoslovanskom jazyku. Z fonetického hľadiska sa jej jazykový prejav i deklamácia cirkevnoslovanských modlitieb ničím výrazne neodlišovala od deklamácie predpísaných cirkevnoslovanských modlitieb medzi gréckokatolíkmi na východnom Slovensku. Respondentka na otázku, či vidí rozdiel medzi ukrajinčinou a cirkevnou slovančinou, odpovedala negatívne. Dôvodila tým, že knihu, ktorú používa pri speve paraliturgických piesní, využíva už dávno. Uvedomuje si však rozdiel medzi materinským a liturgickým jazykom. O tejto skutočnosti sme sa s určitosťou presvedčili vtedy, keď nám povedala, že „už še pomodľila molitvu,“ ktorú sme od nej požadovali. V tej chvíli nám bolo jasné, že všetko, čo je odeté do habitu religiozity, naberie odrazu iný kód, iný jazykovo-religiózný príznak. Vidno to už aj z vyjadrenia M. Džudžarovej – už še pomodľila molitvu, v ktorom vedľa seba stoja dve

slová rovnakého pôvodu, no z vývinového hľadiska ide o dve rozdielne slová. Sloveso pomodľíť sa je súčasťou inventára slovnej zásoby materinského jazyka respondentky, preto celkom prirodzene sa tu neprejavil systémový jav známy v južnoslovanskom i východoslovanskom prostredí (zjednodušenie spoluhláskovej skupiny -dl- > -l-). V slove molitva sa spoluhlásková skupina -dl- nenachádza; pod tlakom liturgického (cirkevnoslovanského) jazyka sa tu presadil religiózny príznak, ktorý v podvedomí respondenta prevážil nad jazykovým vedomím. Cirkevnoslovanské slovo молитва vo výpovedi respondentky svedčí o jej religióznom povedomí.⁴¹ Osobitný význam má aj výskum vzťahu medzi ľudovým jazykom a liturgickou cirkevnou slovančinou, ktorý poukazuje na to, aká dôležitá je pre dolnozemských Rusnáčov, ktorí vo Vojvodine z jazykového hľadiska predstavujú disparitou pôvodne východoslovenského obyvateľstva, identita založená na príslušnosti k cirkvi a jej liturgickému jazyku. Dolnozemskí gréckokatolíci si podnes v prostredí Vojvodiny zachovali svoj jazyk, tradície i obrady. Migrácia východoslovenského obyvateľstva byzantského obradu do oblasti Vojvodiny v Srbsku v polovici 18. storočia umožnila petrifikovať stav ľudového jazyka gréckokatolíkov z východného Slovenska.

Hoci sa o jazyku dolnozemských gréckokatolíkov viedli spory, ukázalo sa, že ľudový jazyk dolnozemských Rusnáčov je východoslovenské nárečie ovplyvnené srbským jazykovým prostredím a druhotne aj prevzatiami z cirkevnej slovančiny a ukrajinčiny,² ktoré možno dobre doložiť aj v texte spomienkového rozprávania Janka Naďa, napr. *anhel* (csl. ангелъ, 'anjel'), *blahoslovení* (csl. благоворенный, 'požehnaný'), *cerkva*, *cerkev*, *cerkvočka* (csl. церковь, 'chrám východného obradu', od toho odvodené *cerkovník*, 'kostolník, osoba poverená starostlivosťou o poriadok v chráme'), *vladika* (csl. владыка, 'bikup', z toho odvodené *nadvladika*, 'arcibiskup'), *paska* (csl. пасха), *sanočne* (csl. всенощное, 'celonočné bdenie'), *večurňa* (csl. вечерня, 'večie-reň, večerná bohoslužba') a pod.

Skutočnosť, že ľudový jazyk dolnozemských gréckokatolíkov má svoj základ vo východoslovanskom zemplinskom nárečí, potvrdili terénne výskumy uskutočnené v tejto oblasti začiatkom 60. rokov 20. storočia. Organizoval ich Jozef Štolc³ a svoje závery publikoval v Kultúrnom živote a v Novom živote v Petrovci.⁴

Hoci v prostredí dolnozemských gréckokatolíkov vyšiel celý rad spomienkových rozprávanií i niekoľko významných vedeckých historických prác,⁵ aj vydanie týchto spomienkových rozprávanií Janka Naďa môže obohatiť poznanie záujemcov o realie a každodenný život dolnozemských gréckokatolíkov medzi dvoma svetovými vojnami.

¹ ŽEŇUCH, P. – ŽEŇUCHOVÁ, K.: Jazykové, etnické a konfesijné procesy v byzantsko-slovanskom prostredí karpatského regiónu v 18. a 19. storočí. In ŽEŇUCH, P./ (ed.): XIV. Medzinárodný zjazd slavistov v Ochride. Príspevky slovenských slavistov. Bratislava : Slovenský komitét slavistov / Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2008, s. 109-133. ISBN 978-80-968971-9-3

² ЖЕНЮХ, П.: Источники византийско-славянской традиции и культуры в Словакии / *Pramene k byzantsko-slovanskej tradícii a kultúre na Slovensku*. Monumenta byzantino-slavica et latina Slovaciae. IV. Roma – Bratislava – Košice : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV – Pontificio Istituto Orientale Roma – Slovenský komitét slavistov – Centrum spirituality Východ-Západ M. Lacka, 2013. 482 s. ISBN 978-88-7210-387-6.

³ Pozri ŠTOLC, J.: Slovenské nárečia v Juhoslávii. In *Kultúrny život*, 1947, roč. 2, č. 21, s. 3; tenže: Slovenské nárečia v Juhoslávii. *Kultúrny život*, 1947, roč. 2, č. 22-24, s. 4; tenže: O pôvode a rozvoji slovenskej reči v Juhoslávii. In *Nový život. Časopis pre literatúru a kultúru*, 1965, roč. 17, č. 4, s. 333-342.

⁴ Blížšie o tom ŽEŇUCH, P.: K dejinám cyrilскеj písomnej kultúry na Slovensku. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa, 2015, s. 63-64.

⁵ Treba tu spomenúť napríklad monografickú prácu ПАМАЧ, Я.: Русини у јужној угарској (1745-1918) / *Русини у јужној угарској (1745-1918)*. Нови Сад : Војвођанска академија наука и уметности, 2007. 526 s. ISBN 978-86-85889-13-4 a 978-86-85889-14-1 či viacväzbové dielo o dejinách dolnozemských Rusnáčov, ktorého autorom je ЖИРОШ, М.: Бачванско-сримски Русини дома и у швеце. I-V. Нови Сад : Руски слово, 1997-2003.

Memories of Old Clergyman's House in Kerestur

The paper contains commemorative narration by native of Kerestur Dr. Janko Nagy who reminisces about his youth and student years between the two world wars in Ruski Kerestur in Vojvodina. Parts of commemorative narration that illustrate many aspects of everyday life of lowland Greeks Catholics life are particularly important. These memories provide a description as well as reflection of different social and cultural realities. Insights into ethnic or ethnic-confessional stereotypes of narrator are also valuable.

Воспоминания о старом приходе в Керестуре

Доклад содержит воспоминания уроженца Керестура доктора Янко Надя о его молодости и студенческих годах, прошедших между двумя мировыми войнами в селе Руски Керестур в Воеводине. Особенно важны те части мемуаров, в которых упоминаются различные аспекты повседневной жизни грекокатоликов. Воспоминания предлагают описание и реакцию на различные социальные и культурные реалии, ценными являются также воззрения повествователя на этнические или этно-конфессиональные стереотипы.

Slava Isusu Christu!

Mili paroch,

modl'im Ce barz krašne, nehñivaj še na mñe, že Ci odoberam Tvoj drahoceni čas, a'le ñemam še na koho obracic okrem Tebe, a preto i z vel'ku doviriju gu Tvojej osobi modl'im Ce, že bi ši mi pomohol toti istorki skorigovac.

Dumam i verim, že še pametaš, že zme o ñich hutorel'i išče z pokojnim nadvladikom Havriilom tedi, ked som bul Vašim hoscom na parochiji, 1982 r. „In illo tempore” sce mi hvarel'i da toti istorki napišem, ja ich i napisal, jak som obecal. Toto šicko mi dalo dosc roboti, napisac, pozberac i preložic. Toti istorki som pisal jak Rusnak, chtori l'ubi svoju viru, cerkvu i svoj narod. Original ma vel'o pravopisni chybi – jak pisomni tak i gramatični, a'le dumam, že tu je hlavñe dobra dzeka.

Ked sebe daraz najdzeš š'leobodnoho času, modl'im Ce, prečitaj toti šoriki i napiš mi iskreno, co o tim šicko думаš. Ma to smisla dac toto šicko na javnosc, abo ñe? Ked že ñe, ta to šicko odlož, a ked raz pridzem do Kerestura tam, ta mi to vraciš. Ked že думаš, že hej, mal bi som z toho radosc. Dumam, že o tim z našich l'udzoch išče ñichto ñepisal. Dumam, že toti zaprašeni istorki bi najvecej čitali starši l'udze, chtori še išče i ñeška' pametaju na starokerestursku parochiju. Ked думаš, že bi še to dalo na javnosc, ja bi najvol'el, ked bi to šicko višlo jak jedna kñižka. Tu je teraz jeden vel'ki problem. Ja peñeži na vidañe kñižki ñemam. Či bi to ñebulo možne vidac na trovi cerkovni a ked že bi bul z tej kñižki eventualni dajaki chasen, tot naj bi bul pre kerestursku cerkvu.

Ked hej?! Dobre bi bulo na'lepici i sliku starej parochiji, chtoru ja tu ñemam. Pošilam i fotografiji.

Mili paroch,

pri tej priliki dozvol', že bi som Ce u meno mojej famel'iji, jak i u meno moja, povolal do nas. Pridz! Budzeš našim najmilšim hoscom. Pojdzeme vjedno na hrob sj. Kirila i Meftoda i indzej. Ked bi ši prišol, bulo bi to pre nas vel'ke šveto.

Za šicko Ci barz krašne dzekujem, l'em mam jednu vel'ku brigu, že jak Ci še za toto šicko

odvďačim, za brigi, chtori budzeš mac okolo tej korekcii.

Za šicko Ci barz krašne dzekujem a od ščiroho šerca Ci žičim, da i nadeľej tak mudro vedzeš svojo ovečki, jak i doteraz.

*Najmilši pozdrav Ci pošila
(podpis)*

Senec 1. II. 1984

PREDCHODNE SLOVO

Ruski Kerestur zoz svoju prekrasnu cerkvu, z jej pišnu i visoku bilu turňu, jakej na široko i daľeko ňet, ma u svojich persoch dzvon Petro, chtori svojim hlasom rozšiva hlas cerkvi, hlas Rusnacoch, hlas ľubovi gu svojej viri, gu svojomu narodu. Tot hlas cerkvi ma odhuk do šickich končinoch šveta, to magnet, chtori cahal, caha a budze cahac šickich Rusnacoch domu, do svojej d'ïdovščini, gu svojim milim, pod kridla svojej maceri keresturskej parochiji.

Mi, Rusnaci, chtori žijeme daľeko od rodneho kraju, daľeko od svojich najmilšich, daľeko od svojoho naroda, daľeko od žemi, u chtorej zme uvidzeľi perši zarji slunka i peršu ľubov našich rodičoch, barz milo spominame, dze zme prežil'i našo ňevini dzeciňski roki a prave toti roki nas cahaju vse nazat do rodneho domu, valala, do žemi, dze zme še narodzeľi.

Mi choč jak daľeko od rodneho domu, aľe našo dumki často ľetaju nad Kerestuirom, nad valalmi, dze zme še narodzeľi, a ked še ščeš'ivo vracime medži svojich do rodneho valalu, to pre nas šickich vse veľke šveto.

Rusnaci, tak povedzene skorej narodzeni a chtori išče i ňeškaľ žiju a chtori buľi narodzeni od roku 1900, abo i poslejše, sigurno že še išče pametaju na staru kerestursku parochiju a o chtorej bi som scel napisac dakeľo mali spominki, jak i o Keresture, chtori okrem slova mac ľubov gu bľižňomu, ľubov gu svojomu narodu, to najkrašše slovo pre nas Rusnacoch, chtori žijeme u cudzini.

Dr. Nad'd'ord'a-Nad' Janko
ČSSR

1. HARSCOČKA SPOMINKOCH SPOD LISKOVCIA NA STAREJ KERESTURSKEJ PAROCHII

Motto: Ľubov gu svojomu, caha Rusnaka domu!

Pravda je, že dzeci rošňu, mi starňeme od narodežna a život beži daľej. Mi prišľi do našich a po nas zaš pridu našo. Jest na švece veľo ľudzoch, co ľem dluho buľi, aľe ňežil'i, bo ňeškaľ už jest i dvacec ročni d'ïdove a jest i ošemdzešat ročni ľudze išče zoz mladim šercom a staraju še, že bi buľi chasnoviti pre svojich bľižňich, žebi ich robota bula na slavu Božu a chasen pre svoj narod i svoju famel'iju.

Jeden stari i mudri filozof napisal tak, 'Scripta manet verba volant,' co znači, že slova odléca, alé napisane ostaňe. I ja už mam svojo roki, ked pišem toti šoriki a mam meňej pred sobu, jak za sobu, alé u dobrej volí i dzeki, z dobrimi dumkami gu l'ubovi svojoho naroda, pišem toti spominki u jednostavnim stilu pisaňa. Mojo povolaňe ñe pisatel', aňi poeta, a pišem to tak, jak mam na rozume. Pišem to na jaziku, chtori me naučel'i mojo rodiči, na jaziku, s chtorim še da malo povesc, alé ma veľke značeňe. Ked som še už na stari koľena lapel dakus do pisaňa, ta bi som scel choľem u kratko napisac dajaki mali istorki, chtori už davno zaprašeni, istorki spod l'iskovca na starej keresturskej parochiji. Scel bi som napisac o tím, co som tam jak chlapec i škol'ar čul i vidzel. Da to budze bľišše i jasňejše našim čitateľom, že odkal' to mam? Mam to z toho, že moja pokojna mac bula šestra pokojnoho panoca Msgr. Mudri Michala, chtori bul veľo roki parochom na starej keresturskej parochiji. Panocec Mudri ñebul žeňeti, von barz l'ubel dzeci i kvece. Mňe l'ubel jak vlasnoho sina a ja še od bačika veľo naučel dobroho a joho prikladi života i na mňe ochabel'i dobri upečatok do ñeska.

Osnovnu školu som započal na Bilej na salašu, po škol'i som doma na salašu pasol šviňi i kravi, jak sin parastkoho oca. Do trecej osnovnej školi som počal chodzic gu učiteľovi Lazorovi už u valaľe a bival som na parochiji. Po skoňčeňu osnovnej školi som pošol do gimnaziji, chtoru som zakončel u Zagrebu. Ja bul barz živi i zdravi chlapec a veľo som vidzel a zamerkoval, co še robelo na parochiji. Panocec Mudri l'ubel svoju cerkvu, svojich virnich, svoj narod a co robel, robel to šicko pre cerkvu i blaho svojoho naroda.

Ked že som rosul za tich časoch, tak povesc, u kulturnim centru našoho naroda na keresturskej parochiji, dze še schodzel'i panocove, učiteľe i ostatňa inteligencia, mal som možnosc čuc i vidzic o našej viri, o našej kulturi, o našej prešlosci od prisel'eňa zoz Horňici, co už o tím veľo pisane i preštudovane. O našej prešlosci ja še ñescem rozširovac, choč ju barz dobre poznám, bo tu u našej davnej d'ídovščiňi, odkal' mi pochodzime, žijem už šteracec roki. No alé ipak choľem daco spomňem:

U žimušňich časoch, ked bul'i kratki dňi i dluhi noci, často prichodzel panocec Mudri do chiži svojej maceri, dze i ja bival vjedno z babu, a tam som še učel, bival i spal. Do maceri i gu bratovi často dochodzela i moja mac i jej šestra nina Olejarova. Voňi jak šestri predľi. Mac predla špargu bratovi na bugni a nina daco i platala, kedi co prišlo. Baba isto ponajvecej platala a mňe často pripovedala pripovedki. Baba mala trinacecero dzeci, z chtorich vichovala dvoch panococh, Michala i Vlad'imira. L'udze hvarel'i, že panocec Vlad'imir mal barz krasni až hadvabni hlas. Pri tich dluhich večaroch panocec Mudri vše daco pripovedal intresantne i cikave, jak pre šestri svojo, tak i pre mňe. Tedi aňi radija, aňi televiziji ñebulo, takže l'udze po večaroch še zabavjal'i, chto jak znal.

O tím prisel'eňu tak pripovedal pokojni panocec: „Sluchaj, Jani, dobre. Ďido tvojej maceri i nini Olejarovej jak i moj volal še Ferko a i naš ocec še volal Ferko a moj d'ído nam dzecom tak pripovedal, že dňešni Kerestur už stal, dze je i teraz, pred našim prisel'eňom a volal še Bačkerestur a až po prisel'eňu našich ho premenovali na Ruski Kerestur a to preto, že našo d'ídove še perše prisel'el'i do Kuli a zoz Kuli še prisel'elo do išče Bačkerestura 12 famel'iji. Zoz tich dvanastich famel'ijoch bul'i šejsc famel'iji z Ruskova z terašňej Čechoslovackej a šejsc z Kerestura, chtori valali išče i ñeskal' tu stoja. Da budze mir i zadovol'stvo premenovali Bačkerestur na Ruski Kerestur.

Tu, teraz u Čechoslovackej, odkal' teraz i ja pišem toti istorki, tu u tich valaloch i varošoch jak napr. Košice, Prešov, Bardejov, Svidňnik, Michalovce, Kračunovce, Šariš, Ruskov, Kerestur i druhi, tu še i ñeskal' tak hutori i bešeduje, jak hutorime i bešedujeme mi u Ruskim Keresture, abo po našich druhich ruskich valaloch u Srime i u Bačkej. U greckokatol'ickich cerkvoch tak še

isto otrimuju obradi, jak i u našich cerkvoh a špivaju išče i šeškal' tak, jak še špivalo daraz po našich cerkvoh zborovo i dzijaci napredok a narod za njima. Za toti šteracec roki co tu žijem, mal som veľo raz možnosc vidzec i čuc o živoce tunajšich ľudzoch, upoznac jich običaji, ich folklor i druhe.

Folklor tichto ľudzoch po tich valaloch i varošoch, co spominam, barz je podobni našomu folkloru. Špivaňe večar po valaloch išče i šeškal' panuje tak, jak še daraz špivalo po našich valaloch večar, dzivki i legiňe. Jedla sľični jak u nas a i tanci maju podobni, jak u nas. Mi mame prevžate od Srboch kolo a našo tu maju karičku. Voňi o nas do konca druhej švetovej vojni skoro aňi ňeznali, ľem toti starši, aľe jak še škončela druha švetova vojna, ta našo kulturni a prosvitni robotňici z Kerestura i z druhich valaloch nadvjazali kontakt i počali chodzic z kulturnim programom. Prave na fundamentu tich kulturnich programoch, tota už skoro zabudnuta d'idoľščina, znovu ožila. Voňi už dobre znaju o nas a mi o ňich a znaju i to, že mi ich odseľeni braca. Naša literatura, naš folklor, našo kulturni vimeni nas znovu zjediňeli na vičnich bratoch i šestri.

Scem še teraz vracic gu jednej istoriji zpod ľiskovca: Jugoslavija po druhej švetovej vojne bula rozdzefena na kraľevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, kasňejše bula rozdzefena na 8 banovini. Naš Kerestur patrel do dunajskej banovini. Už ňepametam, z jakej priliki raz zavital do Kerestura i sam ban dunajskej banovini. Von bul prijati zoz šickima počescami, jaki tedi valal i srez u Kuli mohol dac. Tak isto krašňe bul prijati i od cerkovnich vlascoch a bul milim hoscom i na keresturskej parochiji. Na starej parochiji ho dočekaľi toti panocove: o. Mudri, o. Bindas, o. Besermeňi, o. Budiňski, o. Mikloľš, o. Hirjovati i ostatňa keresturska inteligencia. Pri uradovej bešedi ban obeal finančnu pomoc na cerkvu i na školi. Bešeda še trimala o kulturni našoho naroda, o joho počeskoscoch, bo bula kriza, bešedovalo še o cerkvi, o školoch i druhim.

Toti šicki hosci šedzeľi u veľkej sali, dze bulo dakus i cesno i horuco a na podňet panoca Mudrija išľi pošedac pod ľiskovec, dze už bul'i pripraveni karsceľi u zahradi.

Ked už bul'i po poludzenku a barz bulo horuco, ta vino ňebarz sceľi pic, i spadla odluka, že še budze pic pivo. Choč vino bulo barz dobre, chtore vše nabavjal dzijak Ňaradi zoz Erdutu, odkal' bula jeho supruha, aľe u takej horučave pivo ľepše smakuje. Bula jedna chiba, že na parochiji tedi pivo bulo ľem običňe, aľe podachtori hosci hvareľi, že bi radšej čarne pivo. I sam ban hvarel, že bi i von radšej čarne pivo. Male ňedopatreňe še friško napravelo. Panocec Mudri me zavolal, ja še tam motal okolo hoscoch i sluchal, co voňi bešeduju, choč som tomu veľo ňerozumel a aňi jak chlapca me to ňeinteresiralo. Vše som še mušel ozvac, tak me učeľi, že modľim krašňe, modľim hej, abo modľim ňe, to bula moja drezura. Jak me o. Mudri zavolal i takoj zavolal i moju macer, ta jej hvarel: „Julko, vežňi totu čizmu a Jani naj priňeše od Miroňa čarne pivo.“ Tak i bulo a ja skokom do Miroňa. Čizma bula pejc litrova, skl'eňena a daroval ju prezident Masarik vladikovi Ňaradovi i o. Mudrijovi, ked bul'i u Prahi na eucharistickim kongresu. Kačmar Miroň mal odložene pivo na ľadze u jakešik šopi, co bula prikrita zoz nadom, taku sľičnu ľadovňu mal i mesar Filip. Do tej ľadovňi še vožel ľad z Golovičovej doľini. U tich časoch ňebul'i išče fridžideri abo zmaržľaki i sľičňe, jak šeškal'. Na mirnici jedlo i mľeko i co še friško pohubelo, ta ľudze odkladaľi do pivňici, chto mal, a chto ňemal, ta ňemal. Perša čizma z čarnim pivom še barz friško vipražňela i ja bežal takoj po druhe čarne pivo. Ked som dobehnul i z druhu čizmu, ta mi hosci teľo nadavaľi dinari, že som cali tidzeň mal na sladoľed u bačika Kirila Horňaka, co mal kiosk či bufet pri valalskej chiži na uhľe Džuňovej. Dobri sladoľed predaval i jeden Makedoňec a volal še „Capala.“ Von bul človek čistotni i dobri a veľo roki prežil u Keresture.

Ked že čizma bula od prezidenta Masarika, ta o. Mudri pripovedal, že jak bulo i co še slučeľo na večeri u prezidentskej palat'i, dze bulo veľo vladikoch i hoscoch zoz šickich končinoch šveta, ked že še robelo o eucharistickim kongresu. Na tej večeri bul vladika Ňaradi, Msgr. Mudri, moja

mac i išče dva ženi jak delegatki. Hlavne česke jedlo, to išče i něškaľ že še dava, pečene meso, knedľi i kapusta. Pri tej priliki jedna aňďa scela až i nato, da to budze, jak še hvári, po paňski. Vžala tacňu z mesom pred sebe, položela falatok a jak davala ďaľej, jako šik bula nervozna, tacňa še jej višľisla z rukoch a šicok sadržaj še viľal na prekrasni šňihovi bili partok. Na toto sam prezident Masarik jak mili hoscitel i mili inteligentni človek hvarel toto: „To nič, i ja bul veľo roki vojak i husar a z koňa som spadnul, tak že i toto še každomu može slučic, a na pamjatku, že sce bul i mojo mili hosci, darujem vam totu sklěňenu čizmu a ked budzece z něj pic, spomňice sebe, že u Prahi mace svojoho virnoho prijateľa.

Ďaľej panocec pripovedal, že ked išľi nazat zoz Prahi, ta bul i na hrobe sj. Kirila i Meftoda u Velehradu, to na Maravi u ČSSR.

Ked že ban mal išče drahu pred sobu, okolo pijatej še krašňe odpital i odputoval na fijakeru do Kuli na hajziban. Dajedni hosci, ked pošol ban, ta pošľi i voňi, aľe u hlavnom ostaľi panocove ďaľej šedzic pod fiskovcom a po takej dobrej hosciňi i po čarnim pivu žadala še im čarna kafa, chtoru ponuknul o. Mudri. Na to šicki počaľi zlošňe kričac, že vivat kafa, vivat kafa. Hvári o. Mudri: „Chlapci, ja kafu mam, a i pic ju budzem, ked ju sebe nameľece.“ Ja priňesol z kuchni dreveni mľiňčok a bul tam i bakarni dzeškaľ z Bosnej, aľe na tim še barz pomali i češko mľelo, von bul okruhli i mal ručku, čo še dvaraz lamala.

Perši počal mľec dzijak Ňaradi, vec še meňaľi panocove a dokončel o. Budiňski, bo von bul najmladši. Kafa še servirovala u malich šolkoch a bula barz pachňaca i mocna, bo pred tim dzeň, jak maľi prisc hosci i sam ban, kafa še pražela na špeciľalnim pražěňaku, chtori spravel pokojni klomfer Malacko na toto cil. A ked še kafa pražela, ta pachnul cali šor po friškej kafi. Kuchňa bula Ňizka, ta še mušelo luftirac, bo z kafi bul dim i odľična aroma, barz priľatna za nos. Každy večar kafu pil. i o. Mudri zoz svojim vernim pajašom učiteľom Galuskom. Sami namľeli a už panocec dzeškaľ z Ňemeckej priňesol eletričňi varič, chtori bul spojeni iz harčkom, taki das 1 litra še doňho mescela, prave tak na kafu abo na čaj. Tot varič ja našľidzel po panocovej šmerci a ked som bul študent za vojni u Peštu, ta veru i ja sebe sam často na Ňim uvarel čaj abo daco iňše, krompl i abo vajca na mechko, ked bula Pešta rozbita a Ňedalo še nigdze Ňič kupic.

Ked už bulo po kafi, tedi o. Mudro hvári o. Bindasovi: „Nože, Ďuri, povedz nam i ti daco o tej našej d'idovšičňi, šak Ti mudri i rozumni človek, veľo toho znaš.“ Toto, co som skorej pisal, tverdzel i o. Bindas a medzi tim pripovedal, že ked še našo seľeli zoz Horňici tu na rovinu, ta bul i barz chudobni, maľi bidni koňiki, koči bul i opľeceni zoz prutami, kedže u Ňich putovaľi na ďaľeku drahu. U tich kočoch bivaľi i spaľi po draže. Chto bul dakus bohatsi, ta cahal i dva koči a tri koňi mal. Kedže draha bula barz ďaľeka, ta sebe u dajakich grofstvoch mušeli i privirobic na chlěbik i sol.

Kedže naš narod bul barz bohobojni, perše, ked še priseli, ta sebe spraveli drobn i chiži zoz pruca a bul i omasceni z blatom a z nadom prikriti. Okolo terašňoho Kerestura bulo veľo dolňi, u chtorich rosnul nad, z chtoroho, jak som spomnul, praveli chiži a z tim nadom bula prikrita i perša cerkvočka a nabivana bula zoz hľinu. Tota perša provizorna cerkvočka stala tam, dze teraz, jak še daraz volala nova škola a dze teraz na makovskim šore stojí Hudakova chiža za parochijalnu zahradu. U tich dolňinoh bulo i veľo ribi, a preto hlopi v ješěňi abo v ľece chodzel i do Segedina konopu žac, z chtorej še robelo platno a i šparga chtoru našo d'idove chasnovali na pľeceňe bugnoch i chalovoch, da možu lapić ribi u tich dolňinoh, bo ribi bul i zadarmo a meso bulo drahe. Kedže žem okolo Kerestura Ňebula barz urodna, ta Ňetrimaľi aňi veľo statku, a preto bulo meňej mesa a veľo še i poscelo. Na tich žemoch okolo Kerestura rosnul choscec, na chtorim še pašľi pčoli a z medom še veľo chasnovali jedla a med še i predaval do švabskich valaloch. Oralo še ľem na drevenich pluhoch a šalo še zoz kukuricu. Bili chlěb še jedol ľem na Veľku

noc (Paska) i na kračun. Kukurična kaša še často varela, zameška še veľo chasnovala z mľekom a z medom. Veľo našich d'idoch trimalo ovci i kozi, bo toti životiňi ňepotrebovali teľo pokarmu jak kravi. Kedže bulo malo hnoja, bula i slabša uroda. Šicki jedla še sladzeľi z medom, bo cuker ňbul a išče našo ženi znaju pečic z medom dobri medovňiki, chtorich znaňe še našľidzovalo z generaciji na generaciju.

Ked že našo d'idove prisel'al'i do Kerestura, chtori už pred tim existoval, jak tverdzeľi o. Mudri i o. Bindas, co čul'i od svojich d'idoch, že bul Kerestur i pred tim, al'e ho Turci zňičel'i. A ked voňi, našo stari d'idove, prišľi zoz Kuli do Kerestura, ta bul'i ľem tri chiži. Žem ňerodzela dobre, bo našo d'idove hnoj predaval'i Švabom, al'e postupom civilizaciji i dobroho obrabaňa žemi, co našo Rusnaci vidzeľi od Švaboch, postupňe še i keresturski chotar zmeľel na urodnu i bohatu žem.

Ked bul'i spraveni perši domki i perša cerkvočka, ta našo d'idove ňemal'i panoca. U provizornej cerkvočki še čitala evanhel'ija i druhi sjati čitaňa, nahlas molitvi a obično to robel dajaki mudrejši človek, chtori znal čitac i pisac. Perši dijakon bul Janko Naď. Po poladňu v ňedzeľu vihaňal'i ovci i kozi na jaraš a tam še vec chlopi vjedno baveľi a i koňi še šedlaľi, chtori še chodzeľi pasc do minešu.

Toti šicki istorki pripovedal ostatňim panocom o. Bindas, panocom, co šedzeľi pod ľiskovcom na starej keresturskej parochiji. Ja tam bosí šedzel na žemi, jomu pri nohoch, i toto som šicko čul i zapametal. Ked už toto vipripovedal, ta stanul i dakus še poprechodzel, bo ho boľel'i križi a vec zaš šednul i hvarel'i toto: „Sluchaj, Jani, ja už stari, už še mi ňebarz sce vecej pripovedac, al'e ti mladi, chodziš do školi a ľubel bim, da sebe toto, co ši teraz čul odomňe a i od tvojoho bačika, da sebe toto zapametaš, bo toto ja pripovedal i mojim sinom.” Ja sebe toto šicko zapametal a teraz o tim pišem. No al'e še mi vidzi, že toti stari istorki nihto ňebudze čitac a už či budze, abo ňebudze, ja to ľem napišem.

Daľej bešedoval o. Besermeňi, že večar še šedzelo pri kahancoch z mascu abo z lojom, od čoho chiži bul'i barz okureni. Vše pred Veľku nocu chiži še biľel'i jak znuka tak i zvonka išče i do ňedavna, dok ňbul'i moderni domi, še u Keresture biľel'i chiže na bilo. Pre vapno chodzeľi až do Segedina na kočoch. Ked že še nošel'i šmati zoz platna svojej roboti, ta trebalo i konopu, al'e vona še u Keresture ňerodzela, bo konopa sce dobru žem. Na to o. Mudri hvarel, že čul od svojoho d'ida, že Rusnaci predaval'i hnoj Švabom, da im ňešmerdzi. Hnoj še trimal pred domom a ňe u humňe. Našo d'idove chodzeľi konopu žac do Maďarskej okolo Segedina, Pitvarošu i Makova. Zoz zarobenej konopi še v žime predlo ruske platno, z chtoroho bulo obľečivo spodňe a z ovcoch i kozoch zoz skoroch še šil'i peršňaki i bundi. Stari d'idove i do cerkvi išče do ňedavna, co i ja išče pametam, u širokich gačoch chodzeľi. Tak pametam na d'ida Rusovoho i d'ida Keteleša. Chto bul bohatši, mal i širši gači a ženi opl'ečka nazberani i narancovani. Z konopi še pravela šparga i paňvaši i druhi potrební artikli pre domacnosc. Na toto šicko reagoval dzijak Ňaradi i hvari von tak: „Tedi ňebula ‚kadifa‘ jak ňeškaľ. Nastal veľiki šmich. „Našo podachtori ľudze,” hvari von daľej, „prišľi, nak še hvari, na ranc pre kadifu. Či dzivka bula chudobna, abo bohata, kadifa mušela buc, choč na jutro mušela isc dzivka na nadňicu na rizkaši.“

Ked už toti istorki bul'i vipripovedani a bulo barz sparno, choč panocove šedzeľi vonka pod ľiskovcom, tedi stanul o. Budiňski i hvari von mňe: „Jani, tu maš 10 dinari, zaplac pivo a co ci ostaňe, to tvojo.” To o. Mudri ňescel dovol'ic, da von placi pivo, al'e i pak jakošik ostalo po joho. Ja vžal čižmu i hajt zaš skodom do Miroňa pre čarne pivo. Ked som pivo priňesol, ta o. Budiňski še tak opital ostatňim panocom, že či znaju, co hvarel vladika Štrosmajer? No co, co hvarel? Ta hvarel, že pri každej reči vipic še šveči. Nastal šmich. Voňi daľej bešedoval'i a medži tim me poslal panocec Mudri pre učitel'a Galusku, chtori bival na budžaku a pre jakušik pričinu

ňemohol buc na parochiji od rana. Ja z ňim vjedno prišol, i ked ho ostatŇi panocove obačeli, ta počali kričac i kľapak, že „vivat Jozefus, vivat Jozefus, naj žije Osif!“ Panocove znalŇi, že po dobrej večeri budze i dobre vino, bo zoz Ňiskej parochijalnej kuchŇi še už širel zapach až pod ľiskovec do zahradi. Kedže panučitel Galuska bul na parochiji jak doma, šicko poznal, ta mu hvari o. Mudri: „Jovška, pre starich mojich pajtašoch priŇeš stare vino.“ Na večeru bul kotľikovi paprigaš zoz riboch a po Ňim pečeni ribi na maslu, aľe skorej, jak še vino po večeri malo davac, ta hvarel o. Mudri o. BudiŇskijovi i Joškovi, že bi voŇi daľi vino zachladzic do studŇi, ked už bula veľka horučava, ta žimne vino ľepše smakovalo. Na toto reagoval o. BesermeŇi. Tak hvarel, že vino muš i buc žimne a čaj horuci. Ribi še vareľi na dvore pod jahodu za hambarom, do chtorocho še zberala rokovina za miricu od virnich. Bakarni kotľik bul kupeni u Prahi a kupel ho o. Mudri, ked tam bul i na eucharistickim kongreše. Po šmerci panoca kotľik še stracel.

Kedže vino ma buc žimne, ta naj budze, I o. BudiŇski i učitel Galuska dzeškaľ nabaveľi jakišik paŇvašički či špargu, či co, ja už dobre Ňepametam. Ľemže i ja še tam kolo Ňich motal. VoŇi nabralŇi dva koršovi, das po 10 litre u jednim, staroho i dobroho vina a haľt z Ňim do studŇi, da še ochladzi. Tak i bulo. Ľemže stalo še toto. Na toti koršovi voŇi privjazalŇi jakišik kuľi či hlavi zoz sodovich hlavoch oloveni, da čim hľibše koršovi plivaju u žimnej studŇi. Jak tot koršov o. BudiŇskij pušcal do studŇi, šparga jakošik bula slabša, ta še roztarhla i koršov spadnul na tot koršov, co už pred tim bul, ta še obidva rozbiľi. Ked še o tim o. Mudri doznal, ta hvarel: „U kaľdŇim zlu jest daco i dobre, bo ked daš vino do vodi, ta še voda opravi. A na parochiji budze od Ňeskaľ dobra voda.“ Nastal šmich. Po tej priliki stanul panocec Mudri i calkom ozbiľno hvari von tak toto: „Sluchajce, chlapci,“ voŇi bulŇi šicki rovnaki pajtaše až na o. BudiŇskija, chtori tam bul najmladši, „idzeme hlasovac.“ Šicki še čudovalŇi, ta co, ta co hlasovac? „Ta ja vam povem, že co. Naša parochija už paru roku čeka, že nas pridze navščivic mitropolŇita Drohobecki, naščivic našu cerkvu i naš narod, aľe von jakošik Ňeidze. A naša parochija pre totu naščivu už paru roki čuva stare erdutske vino, žebi še s tim vinom pričašcal Ňeľem naš narod, aľe že bi z Ňim bul pohosceni i naš mili hosc. Pitam še vas teraz šickich, či sce zato, da ho načŇeme.“ OstatŇi panocove popatreľi sebe jeden na druhoho, počalŇi še ošmiškovac a vec kľapak i bulo odhlasovane, že vino še načŇe i bul preslov: „Vivat Michaeli, vivat Michaeli.“ Po dobrej večeri še servirovalo stare vino, z chtorocho ostalo išče das 50 litri za slučaj, že bi prišol metropolita do Kerestura. Ja o tim vinu znal. Vino načal a na druhi dzeŇ scahnul do meŇšoho hordova učitel Galuska a ja mu trimal švičku u starej pivŇici, chtora bula bľisko ľiskovca.

Pred večeru scichol i o. Segedi zoz Mitrovici. Večera zoz riboch še davala zaš u sali, bo pod ľiskovcom Ňebula aŇi lampa, aŇi eletrika a už i suŇogi ľetalŇi i ščipalŇi. Po dobrej večeri še špivalŇi cerkovni pišŇi, aľe še špivalŇi i našo ruski narodŇi pišŇi, z chtorich sebe i ja jednu zapametal a prekrašŇe ju zašpival baritonovim hlasom o. Segedi Vladimir zoz Mitrovici. PišŇa še vola: „Pod strechu še hŇizdzi lastovka.“ Ked totu pišŇu o. Segedi špival, ta ho na hušľoch provadzel o. Mudri i to bula jedna z najkrašich pišŇoch, co som ich ted i čul. Totu pišŇu išče i ja Ňeskaľ sebe daraz zahrajem abo zašpivam. Tota pišŇa mi vše pripomina staru kerestursku parochiju, dze som prežival prezbrizŇi svojo dzeciŇski roki.

Toto šicko še trafelo jednoho dŇa a to v sobotu. Pametam, že na druhi dzeŇ, jak v Ňedzeľu, še mala pošvecac, dumam, že statua maceri Božej u Vodici abo manastir abo daco podobne, už točŇi Ňepametam. Toto šicko ja pišem ľem zoz pametaŇa, bo tu u ČSSR Ňemam Ňijaku pomocnu literaturu, aŇi Ňič, co bi mi išče daco pripomenulo, aľe co som zapametal, ta toto i pišem a to pišem, jak znam i jak čuvstvujem. Toto, co tu opisujem, na tim šickim jest veľo pravdi.

Vracim še išče gu tomu staromu vinu, co z Ňoho ostalo za slučaj, že bi zavital do keresturskej starej parochiji mitropolŇita Drohobecki. Ked pošľi hosci v Ňedzeľu, ta panocec Mudri poslal, da

idzem pre bačika Jovgena Janovoho, že naj pridze na parochiji, dok hodzen a čim skorej. Bači Jovgen prišol i tot hordovik zakopal do pisku, chtori von skorej privezol až zoz Erdutu na koču. Bači Jovgen obrabjal parochijalnu žem. To bul jeden dobri i šorovi robotni človek. U tich istich časoch mi, chlapci, barz zme še šicki i u šickim dobre skladałi. Učel'i zme še dosc dobre, chtori jak, ałe zme še ľem viučel'i. Z nas dzešatich žijeme išče ľem dvome a to Jovgen, advokat Džuňa, i ja. Ostatni už šicki na pravd'i Božej. Mi, chlapci jak šlapci, huncuti, šintere, jak še hvari, scel'i bi zme sebe dakedi daco vipic a mali zme už po 17 – 19 roki, ałe nebulo zaco a ked i bulo, bula kriza.

Do toho našoho študenskoho kolektivu abo do partiji patrel'i škołare: pokojni Janko Ňaradi, sinovec vladiki Ňaradija, von bul najstarši, pokojni Vlado Kołesar, profesor, pokojni Dr. Janko Erdel'i zoz Zagrebu, Janko Erdel'i, režiser u teatru a ZGB-u, pokojni Janko Palkov Vislavski. Pokojni Dzvono Segedi spadnul u vojni. Pokojni Ing. Ďura Segedi, Jovgen Džuňa, advokat u Novim Sadze, Dr. Janko Nađ'ord'a Nađ', teraz u ČSSR. Slavko Pabjankov, ekonom. Podmladak bul terašni bačvanski vikar o. Michajlo Makai i novinar Jeffrem Kołesar i Saša z pošti. Mi, hore menovani, prez dzeň zme še chodzel'i kupac na novi begel', ked zme ěpomahal'i daco rodičom doma, a večar zme še schodzel'i pred portu na korzo. A chodzel'i na toto korzo i dzivčata – študentki. Parastki dzivčata še chodzel'i modłic gu križu. Može buc, že chodzel'i vecej pre chlapcch gu križu, jak pre molitvu, ałe tedi to tak bulo.

Raz, tak to po večeri, ked zme še už zišłi, už zme še i nakorzoval'i i nakurełi, už nam i dakus bulo i dosadno, peñeži nebulo, že bi zme išłi do Miroňa, bula kriza, darmo. A pic bi še pilo, ked bi bulo za co. Taka tedi bula situacija. Pokojni Janko Vislavski Glumac, von bul moj virni pajtaš a von znal o tim odloženim vinu na starej keresturskej parochiji, co bulo odložene, jak som už o tim spominal skorej, i hvari von: „Chlapci! Nužda zakon meňa a iňšakej pomoci ěnet, ľem jedna.” „Ta jaka pomoc, jaka?” „Ta ja vam povem, že jaka. Sluchajce. Ja znam o jednim izvoru staroho i dobroho vina, chtore ěnepije choč chto. A tu medži nami naš pajtaš Janko Nađ'ord'a. A mi zname, že ‚von gazda na parochiji’ a dobre zna, že dze kľuč od pivňici, dze odložene stare vino. A co bi še stalo, ked bi zme i mi z toho vina choľem dakus okoštoval'i, či slučajno ěnedostalo osuhu?” Hvari von daľej: „Panocec Mudri bi mal smertel'ni hrich, ked bi še toto stare vino malo skisnuc, abo osuhu dostalo.” Nam vecej ěnetrebalo. Dumka še narodzela jak hrom z čistoho ěneba. Pokojni panocec vše toto vino čuval jak oko u hlavi, bo še vše nazdaval, že vladika pridze.

Kedže stvar bula dakus i opasna, ta še dalo hlasovac, že chto za to, da še vino okoštuje. Šicki zložno zme odhlasoval'i, že vino še načne, ałe ěne takoj išče z večara, ałe poslejše, ked panocec zašpi. Tak i bulo, bo rezolucia bula prijata a pre pajtašoch šicko.

Po tej rezolucii ja pošol do kuchňi do kredenca, dze vše kľuč od pivňici, pri kuchňi bul i špajz, u chtorim bul i vel'ki harčok, u chtorim še masc vipražala a menši harčki, ałe ja vžal menši ipak za každi slučaj. Dvonko pokojni Segedi me čekal u konku i mi pomahači bosu pocichi hajt do pivňici. Švička tam bula. Nina Hricova vona z chlapcami Jovgenom i Vladom spala na dvore u hospodarskej parochijalneji budovi. Prez ľeto ja daraz spal doma a daraz na parochiji. Mal som dva domi i poznal som domačinstvo na parochiji. Panocec Mudri už bul češko chori, von už ěnebarz zbal, tak že o to nam bulo ľechčejše še dostac do pivňici. Pri kapurki od cerkvi z porti nas čekal'i Janko Ňaradi i Vlado Kołesar z Jankom Palkovim, ostatni pajtaše cerpežľivo čekal'i, že co i jak stvar dopadňe. Zoz menšim harčkom vžal ja i varešku, bo pohari ěnebul'i pod ruku. U pivňici še robelo pri švički. Tu zaš bula jedna prepreka, ěne a ěne vicahnuc dreveni d'ugov zoz hordova. Bil'i mi po ěnim zoz pescu i koj jak ałe von bul barz hľiboko zabiti i tedi pokojni Dvonko Segedi odskočel prejga do šovgra Oľejara, dze von bival i priňesol jakišik resel'ov. Mi po nužd'i z tim resel'ovom d'ugov vidlobal'i a zoz šlauchom nacahal'i polni harčok, das 10 litrovi, staroho i dobroho vina. Pri tej operaciji nam pomahal i pokojni Janko Vislavski, chtori

pomahal cahac vino zoz hordova do harčka. Pri tim še von i zakašľal, bo jak še hvári, zbehlo mu do ‚šalenej dzirki‘ i barz še zakašľal a jak kašľal, ta mu hvári Dvonko: „Sluchaj, Janku, ked ce ničto ňezabil, ta ja ce zabijem, ked ňeprestaňeš kašľac.“ Von še ucichnul. Harčok už bul polni i hajt mi z ňim do porti pod konk, dze še odborňici v ňedzelu schodzel‘i. Z harčkom zme išľi jak po dikicoch barz oprezno, da ňedaj Bože, da še rozľeje. Perši vino okoštoval najstarši Janko Ňaradi i ked ho okoštoval, ta tak hvarel: „Sluchajce, chlapci, po mojim ukusu možem povesc ľem tel‘o, že anheli, ked bi mali usta, i voňi bi z ňoho piľi.“ Piľi zme šorom zoz varechu, co še zoz ňu viňimali obarovini, ked še šviŇa zabila. Vino bulo mocne i stare, mi chlapci išče mladi i mi še tak poguraželi, že zme tak špivali u porti za cerkvu, až še križik na verch turŇi tresol. U tej dobrej dzeki Janko Ňaradi stanul do štredu i hvári von: „Ja sebe modľim slovo,“ i dostal ho. A hvári von tak: „KrašŇe je pre domovinu umrec, išče krašše pre domovinu žic a najkrašše pre domovinu pic.“ Totu prislovku von hvarel na latiŇskim jaziku i mi po tej prislovki počali špivac ‚Gaudeamus igitur iuvenes dum sumus,‘ co znači tel‘o, že: ‚Vešľe me še dok zme mladi.‘

Co še stalo z tim ostatŇim vinom, co zme ho ochabeli išče u hordove, ja ňeznam, bo medži tim panocec Msgr. umar a ja tim prestal buc ‚gazdom‘ na parochiji.

2. JAHODI

Raz, jednoho horucoho dŇa v ľece, prave žrel‘i jahodi, už davno posadeni dreva, a jahodi, jak še hvári po našim, buli kalamni – veliki i sladki. Toho dŇa pred poladŇom zavital na staru kerestursku parochiju stari pajtaš i kolega o. Mudrija, Monsieur Rossi z Rima. Zos Kuli ho privezol na fijakeru panocov šovgor Olear. Tot čarni fijaker, co bul jedini u valaľe, še chasnoval ľem pre velkich hoscach a fijaker u šore vše otrimoval šovgor Olear a daraz i kovač Badarka. Miloho hosca dočekali ľem paroch aľe i kapelaŇe. VoŇi bešedovali na latinskim jaziku u chladku pod druhu jahodu. Nina Irina Hricova, jak zme ju šicki volali – nino, mala dvoch sinoch, Jovgena i Vladu. Jovgen še viučel za skravca a Vlado za stolara. Pred prichodom visokoho hosca mi už z Vladom buli skoro na verch jahodi, bo tam buli najvekši i najsladši, kedže tam bulo najvecej slunka. Kedže na parochiju prišol taki velki hosc, naravno že nina Irina mala vel‘o roboti, ta še o nas aŇi ňestarala. Chlapci jak chlapci, vše tam, dze ich Ňetreba. Vlado a ja zme še viškrabali až na čeperka, skoro pod sami verch. Ked monsieur prišol i pozdravel še zoz panocom o. Mudrim i kapelanmi Miklovšom, terci už ňepametam, že chtori to bul, a tak, jak bešedovali u chladku na dvore, ta bulo počuc praskaŇe dajakoho konara z verchu jahodi. Panocec o. Mudri isto popatrel jak i ostatŇi hore na verch jahodi i zavolal na nas, da merkujeme i da ňespadŇeme a pri tim zavolal i ninu Irinu, da i vona na nas merkuje, ked budzeme zichodzic dolu. Ked nina Irina obačela, že mi z Vladom skoro na samim verchu i hoscime še zos sladkima jahodami, od chtorich i košuli buli zabelaveni, vona tedi zalamala z rukami i hvári: „O, Bože, Isuse Christe, odpušče mi hrichi, že tak mušim povesc: Ňebulo bi mi žal, ked še ti huncut jeden zabiješ, aľe ja gdovica i narobiš mi trošku.“ Na to Vlado hvári maceri: „Mamo, Ňebojce še, šak ja tu už ňe perširaz,“ a pravi von, „šak prave toti najsladši oberam pre Vas a i pre toho panoca, co prišol z Rimu.“ Vlado i ja zme pomali z jahodi zišli domu, košuli od jahodoch, gambi belavi a ruki čarni od jahodoch. Vlado naisce toti sladki jahodi dal maceri i šicko še dobre skončelo. Za paru dŇi, ked už jahodi buli skoro prezreti, ta i sami padaľi. Mi ich očuchali od prachu i žedľi. OstatŇi jahodi, ked už buli uzreti, ta še otriesali do velkej poŇvi i pekla še z nich dobra paľenka ‚dudovača‘ u Bereka, dze bula bakarna paľenčarŇa a paľenka bula fina, pachŇaca a čím starša, tim bula vecej žovta. Pilo še z Ňej, jak še hvári, ľem ked zub bolľel.

3. POZLACEŇE KRIŽIKA NA KERESTURKEJ TURŇI

Ňepametam še už točno, že čtoroho roku na keresturskej cerkvi bul'i vimeŇeni dreveni šindl'i za eternit, aŇe dumam, že mohlo to buc okolo roku 1926. To Ňehlavne, že kedi bul'i vimeŇeni, aŇe hlavne je to, že nastal jeden problem, že jak pozlacic na verch turŇi križik, čtori nutno bulo obnovic, ked že už cerkva mala novi šmati z vonka a i nuka bula krašŇe opravena i pošorena. O tej malej istoriki še pametam Ňem tak zoz hlavi, bo tu, u Čechoslovackej, dze pišem o tich istorkoch, Ňemam Ňijaku pomocnu literaturu, že bi som sebe zos Ňej daco pomohol. O tim pozlaceŇu všel'ijak rozдумoval paroch i odborŇici cerkovni, že jak križik pozlacic. Panocec Mudri še už scel obracic i na vladičestvo do Križevcoch, že bi vono poslalo dajakoho stručníka, čtori bi to opravil. Prave u tim čaše prišol na parochiju i Badarka, kovač, čtori robil obruči na miricu, co še do Ňej viberala rokovina. Išče pred tim na parochiju zavolal i paŇskoho kačmara Pavloviča, čtori tedi bul direktor fajvergeroch, že či bi to voŇi eventuelŇe Ňemohl'i križik zŇac a po pozlaceŇu u VaradiŇe, že bi še zaš položil na svojo mesto. Kedže še panocec Mudri ponosoval majstrovi Kovačovi, že jaku ma brigu zoz križom. A Ňebula to zaš taka maličkosc na verch turŇi visc, križik zŇac a dolu zisc a da še Ňetrafi dajake Ňeščesce, ta to bula briga. Na tot šicok problem hviri majster kovač Badarka toto: „Ja vam poradim.“ „Ta koho?“ pita še panocec, „ta koho?“ „Vi ho barz dobre poznace a človek to barz vetši a može buc, že to spravi i zadarmo.“ Majster trimal dakus u šachu panoca i napinal mu dakus i živci. A ked mu panocec hviri: „Šak už Ňem povedzce, že čto bi to mohol buc tot človek?“ „Že čto? Šak dzijak Vlado EdeliŇski.“ A tak še i stalo. Na druhi dzeŇ po službi Božej zavolal panocec dzijaka na parochiju i roztolkoval mu, že o co še robi. Ked už dzijak vipočul panoca, ta hviri: „To Ňijaki Ňe problem, ja to poprobujem spravic.“ A panocec še ho opital'i: „AŇe co to od pril'iki budze koštovac?“ Na to dzijak odpovedal, že choč jake stare vino abo fľaška dobroho rumu. Panocec hvarel, že to zaš Ňe problem z joho strani. CerkovŇik Pašo nabavel dzeškaŇ dva dluhi paŇvaši a od Makaja deščara preŇesl'i tri druki, barz dluhi. Do tich družikoch dzijak popchal karfi i spravel drabinu sličnu, jak co maju horolezci a z trecim družikom založil totu paŇvašovu drabinu za križik. Po više šalukatroh na cerkvi jakošik višol vonka i vidrapal še až gu samomu križiku. Ked už bul calkom hore, viŇal zoz kišenki rum, ta še z Ňim podkripel a ked ho vidzel panocec, že co dzijak robi i že na verch turŇi pije rum, ta hviri panocec: „O, mili Bože, Tvoja zahrada veŇka a i kvece jest u Ňej všel'ijake.“ Ked dzijak už bul dolu zoz križikom, ta mu panocec i ostatŇi serdečno gratuloval'i.

Druhi dzeŇ dzijak odputoval do Varadina kupic zlatko i inše, co trebalo. Križik krašŇe pozlacial a čtori sličnim sposobom zaš hore dal, jak i znal. Na totu opasnu dakus robotu še pripatrlo veŇo Ňudzoch i škol'are zoz novej školi, co i ŇeškaŇ stoji za parochijalnu zahradu. Za totu česnu i opasnu robotu dzijak Ňescel Ňič, Ňem sebe v Ňedzel'u po veŇkej službi vipil'i oldomaš, jak paroch, tak i cerkovŇici vjedno zoz dzijakom.

Od nas Rusnacoch, co žijeme daŇeko od rodnoho kraja, ked vidzime tot križ na keresturskej turŇi, ta možeme povesc, že zme doma. Tot križ šeje do caloho šveta švetlo i Ňubov gu svojej cerkvi, Ňubov gu svojomu valalu, Ňubov gu svojomu narodu. Ňubov gu svojomu caha Rusnaka domu.

4. PERŠE PUTOVAŇE POKOJNOHO VLADIKU ŇARADIJA I PANOCADO ŠKOLOCH DO GIMNAZIJI DO ZAHREBU

Vo vremja ono, ked pokojni vladika Ňaradi i pokojni panocec Mudri išče jak chlapci, scel'i pojsc, jak še hviri po našomu, po školoch, ta z Ňima rodiči mal'i brigu, že jak tich chlapcch ta

zavesc, ked tedi išče hajzibani buľi barz ritko a o avtobusoch še išče ňikomu aňi ňešňilo. Vladikov i panocov ocec, voňi še cimbořeľi, a pomahaľi sebe vjedno i na poľu, ked buľi vekši roboti, dosc na tim, že buľi pajtaše. Poradzeľi še voňi, že chlapcnoch odvežu na koču až do Zagrebu a veru tak i bulo. Pripovedal panocec, že vladikov ocec pošol do Kuli i dal spravic dva veľki pľeceni kuferi jak pre Denčija tak pre Michala, da sebe chlapci maju u čim trimac svojo stvari a toti kuferi buľi mušeľi vitrimac najmeňej ošem roki, bo telo tirvala gimnazija. Ked už kuferi buľi hotovi, ta po ňich pošol panocov ocec i privez ich domu a do tich kuferoch im daľi perinku, zahlavok, daskelo ručňiki i najpotrebnejše obľečivo, jak i žimski šapki za žimu a po dvojich cipeloch. Jedni do cerkvi a jedni do školi. Cipeli buľi dosc veľki, že za slučaj, ked bi ich chlapci ňezodraľi, ta budu i na druhi rok. U tich časoch chto išol do gimnaziji do Zagrebu, ponajvecej išľi še učic za panococh, bo u Zagrebu jest i ňeškaľ išče postoji greckokatolľicki seminar, u chtorim i ja še učel i bival, ked som chodzel do Zagrebu do gimnaziji. Gimnazija to bula klasična i barz stoga, aľe človek u ňej dostal dobri fundament do života, jak u seminaru. Išče i ňeškaľ bi som točno znal povesc režim i program caloho dňa. Rano še stavalo o pijatej, vec do cerkvi a pred tim zme še mušeľi umic do pasa u žimnej vodi, bo chto še ňeumil, dostal karenciu, ňedostal frištik a vec sebe rozdumal, či še druhi dzeň umije u žimnej vodi, abo ňe. Peňeži ňešľebodno bulo mac pri sebe, da sebe daco kupime u školi, choč tam i predavaľi žemľiki zoz salamu abo zoz sirom. Prez dzeň še učelo do poladňu na šetňu a vec še zaš učic, večar do cerkvi a vec o dzevjatej spac. To bul ukratko režim a vse pod dohladom prefekta abo doktora.

Kedže už bulo šicko prepravene na drahu, ta še i ich ocove sprahl'i i zoz Bošsku pomocu hajt na drahu do Zagrebu. Na drahu vžal'i šeno do šorogľoch pre koňi, jak i ovs a obrošňici i kabel na napajaňe koňoch po draže. Pre sebe vžal'i slaňinu, ovčoho sira, madžunu i medu jak i makovo buchti, bo voňi dluho buľi čerstvi, bo u ňich bul mak. Vodu maľi u koršove. Daľej panocec pripovedal, že johu ocec mal čutoru, chtora bula obšita zoz cel'acu skuru, i tu i tam sebe zoz ňej lignul a nam chlapcom ňescel dac verovatno. To bula dajaka paľenočka na okripľeňe. Prez dzeň na koču přešľi kolo pejdzešat až šejdzešat kilometri. U vinkovcnoch bul dlukši odpočinok, hlavňe pre koňi. Koč mal nad sobu i šator za pripad, slučaj, žebi padalo a u koču maľi i pokrovci doma tkani zoz ovčej volni, buľi cepli. Po jednom tižňu putovaňa ščešľivo scihľi do Zagrebu. Ocec nas pridal do seminaru a nazat sam do Kerestura. Draha tirvala hore dolu das šternac dňi. Na draže še ocovi pochorel koň i dzeškaľ kolo Brodu zdochol. Tak moj ocec vec prišol na jednim koňikovi až do Kerestura pomali. Po skončeňu peršej klasi zaš po nas prišol vladikov ocec. Von tak isto putoval, jak i moj ocec, ľem von bul o telo ľepši, že na draže mu koň ňezdochol. Chlapci še dobre učel'i i obidvome buľi odl'ikaše a ked prinesľi domu cajgnesi i ukazal'i rodičom, že še obre učel'i, ta rodiči zabudľi na šicki brigi, co maľi do teraz zoz chlapcami a išče i jaki ich čekaju, aľe tak še hvári, že: Vše stari holub karmi mladoho a ňigda ňe naopak.

5. DUŤAN NA BRUCHU – BOSANĚC

Jedna mila i už davno zaprašena istorka z pod ľiskovca na starej keresturskej parochiji še trafela takato: Isto raz tak v ľece, ked panocec Mudri i panocec Miklovš šedzeľi pod ľiskovcom u zahradi, dze bulo karscel'i i lavočka po potrebi, bo na starokerestursku parochiju vse dachto prišol a ňebulo dňa, žebi chtoška ňeprišol, či už virjaci abo hosci. Panocec Mudri tak hvarel: ‚Hocs do domu, Boch do domu‘ i vse každoho krašňe privital a pozdrav bul: ‚Slava Isusu Christu.‘

Raz tak jednoho ľetnoho dňa prišol na parochiju i Bosanec z ladičku na bruchu u chtorej mal noži, bičaki, hamovi, trombi, colšťok, pipki, poposari, hrebeňi, žveratka, ornogľi do vlasoch,

brilantini, šnurki do cipeloch i všel'ijaki druhi tuñi stvari. Ked Bosañec vošol do konku, u chtorim buľi virobene všel'ijaki ptici i dajaki sjati obrazi i tak daľej, ta nahlas pozdravkal: „Dobar dan, gospodine župniče, izvolte najfiniju robu.” Panocec prišol z pod ľiskovca a Bosañec mu ukazuje toto i toto i chvali von, že jaka to dobra i fina roba, choč to bulo šicko trecej klasi. Počne von ukazovac panocovi to i to a ja pri ñim stojim a ľem še mi tak oči šviceľi, ked mi Bosanec ukazal bičak ripku, trombu i klajbas. Bosañec znal, že co mñe treba. Von človek prešol šveta, von znal, že jak koho može lapić i co pitac. Pital triraz vecej, jak to koštaló, aľe ked še z ñim človek jednal, ta spuščel.

Panocec sebe kupel pipku s piposarom, choč ju ñebars tak nužne potreboval, aľe kupel i noži do kuchñi a mñe bičak i trombu a i hamovi. Medzi tim z kuchñi višla do konku i panocova mac, moja baba a jak starša žena, ta še počala muštrovac s panocom, že naco to kupuje, ked už toto šicko mame, ľem virucuješ peñeži pre ñič za ñič. Na toto muštrovañe svojej maceri odvitoval panocec tak: „Mamo moja mila, šak dobre vidzice, že jaki utrapeni, ohoreni od slunka a hvari, že ma doma u Bosnej trinacecero dzeci a vi dobre znace, že i ja pochodzim zoz trinacecerich dzecoch a chtože od ñoho kupi teraz u tej krizi, ked ñe keresturski paroch. Baba še ulahojela i pošla do kuchñi po svojej roboti. Panocec Bosanca viprovadzel, chtori še hľiboko klaľal i bul barz zadovolñi, že dobre predal robu a po dobrej targoviñi cigurno že dluho spominal na dobru mušteriju. Ja z bičakom takoj do jarku na šore i bičaćkal som še z Andrijom Homzovim i Jankom Verešovim. Na trombi som hral i vešelo poskakoval po zahradi za ľiskovcom, dze panocove robeli svoju robotu.

Ked Bosañec odchodzel z konku, ta i baba višla z kuchñi a u jednej ruki mala falat chľeba a u drugej slañinu zakrucenu u paperu, dala Bosancovi, chtori podzekoval i pošol daľej po svojej roboti a hvarel, že pridze i druhiraz.

6. RIBI NA VIľIJU

Ľeto ma svojo, i žima ma svojo. Jak radosci, tak i starosci. Bula kriza, dinarčka bulo po meñej, jak po vecej a žic treba a dinar še češko zarabjal. Baba Šimkova hvarela, že vona, ked dinar dava z ruki, ta ho dvaraz obraci i dobre ho trima, bo von še ľechko višľišñe z ruki i otkotuľa. Žima še pribľižovala a pribľižovali še i veľki kračunski šveta, kedi še dzeci už pomali učeli špivac na viľiju a maceri pomali šil'i meščki dzecom po špivañu. Toho roku jakošik skorej prišla žima i napadal veľki šnich a panocec Mudri me poslal, da idzem do bačika Šuhajdi i d'ida Bucija, ta da pridu odrucac šnich z podľiskovca, chtori zavjal stol, karscel'i i lavku. Bul tam i hordov, co še z ñoho v ľece zaľivala žeľeňava, bula u ñim voda, chtora zamarzla i von prasknul. Bači Janko Šuhajda i d'ido Buci, voñi v ješeñi na parochiji kopaľi zahradu i dobre še poznal'i zoz panocom. Bul'i to dobri, robotni i česni ľudze. Robotu spraveli tak, jak treba.

Das dva-tri dñi pred kračunom bači Šuhajda zaprahal koñika, ta hajt na ñim do Bogojeva na ribi za kračun. Človek kupel skoro polni koč a koñik veru mal co cahac z Bogojeva do Kerestura ribi za kračun. Ribi bul'i jak paľci, drobní jak sardinki. Ľudze na ñich popatrel'i i daľej od koč a ñichto ich ñekupoval a bači Janko bi ribi predaval až strach a tu ñichto ribu ñesce a viľija idze. Človek dal do toho peñež, scel zarobic, mal dzeci, chtori trebalo karmic i obľekac a targovina ñijak ñeišla. Žena še zoz ñim vadzi a grajcar, co dajaki mal, i tot dal za ribi a kračun idze. U Šuhajdi zle ñedobre a ked ho už bulo nikud, ta hajt von na parochiju. Už pri kapurki žňal šapku i pod pazuchu, zroñeni pridze von do kondzelariji i nahlas pozdravka, Slava Isusu Christu. Panocec dzvihnul hlavu zponad pisacoho stola i pita še ho: „Co mace dobre bači Janku? Co

sce nam dobre prišesli?" „Ta, modlim, ich krašne, aňi naj še ńepitaju, panocec moj mili, zle ńedobre." „Ta co?" „Kupel som u Bogojevu ribi za kračun a ľudze ich odo mńe ńekupuju." „A jaki že to ribi?" pita še panocec. „Ša jaki? Jak paľci." „No, a naco že sce taki drobni ribi kupel'i?" Bači Janko na to otvitoval: „Šak dumal som, že kriza, ľudze maju grajcar po meńej a dumal som, že pre chudobnih ľudzoch budu dobri, aňi na to, chudobni ľudze, chudobni ribi. Šicki mi ostaľi u koču." „Keľo že ich mace?" „Šak keľo? Šak dva metri, ta som, reku, i vam prišol ponukuc, či bi sce z ńich ńekupel'i za kračun." Medzi tim nina Irina Hricova už davno kupela potku za viľiju. Na toto šicko, panocec dakus rozdumoval i hvari mu: „Sluchajce, bači Janku, privežce vi toti šicki ribi na parochiju, ta še dajak pojedname." Panocec mu šicki ribi zaplacen a tot dzeń bul najščešľivejši u živoce bačika Janka Šuhajdu. Bači Janko ribi privezol na parochiju a z timi ribami še karmel'i šviňi. Od tich riboch šviňi stlustľi, bo ich aň dakedi u februaru klaľi. Ked še šviňi otvoreľi, ta ich bulo čuc, jak še hvari za ribu i ńič še z ńich ńedalo pochasnovac. Tedi panocec hvarel: „Šuhajda zarobel a ja prerobel, aľe i tak dobre, bo koho pan Boh miluje, toho i križom navšćivuje."

7. KANARIK

Panocec Mudri i druhi starši panocove chodzel'i na bohosloviju do Austriji, dumam, že to bul Insbruk, a tak isto i do Rima, dze še viučel'i za panococh.

Panocec Mudri perfekťne bešedoval po ńemecki, laťinski, maďarski a znal dakus i po ciganski. Panocec Mudri mal dobroho pajtaša i kolegu išće zoz školoch. Tot joho dobri pajtaš i kolega ńebul druhi, jak vladika Knap, chtori raz zavital privatno do Kerestura navšćivic svojoho staroho pajtaša. Pri tej priliki mu prińesol krasni hušľi i u malej kľitki kanarika. Toti hušľi išće i ja mam ńeškaľ a na ńich daraz hral i bači Jakov Čižmar, bo mu ich panocec požičel, ked mu legińe dzeškaľ rozbiľi jeho hušľi. Hušľi maju barz čisti i krasni hlas a hral'i i na koncertoch. Tota kľitka, co u ńej prińesol vladika Knap kanarika, ta bula mala. Ta zato panocec dal spravic kľitku vekšu zoz bakarnoho drotu a spravel ju klomfer Malacko. Verim, že še, moťe buc, išće i ńeškaľ najdu ľudze u Keresture, chtori chodzel'i na parochiju i že ju tam vidzel'i vjedno z kanarikom a kľitka mala i malu turńočku zoz križikom.

Kanarik bul žovti i barz drobni, aľe špival vecej prekrasni ariji a daraz ho panocec scel napodobńic i zoz hušľami na cenkej struňi ‚E‘. Panocec, ked už mal svojo roki, bul už starši jak mladši, ta še mu už aňi ńebarz scelo hrac, bo už pokus i pochoroval, ta mi toti hušľi daroval. Skorej, jak mi ich dal, ta sebe zahral totu pišńu: ‚Zahučel'i hori, zahučel'i ľesi, ej, dzeťe še podzel'i mojo mladi roki.‘ Hušľi pobočkaľ i daroval mi ich a pri tim mi hvarel, že ked budzem na ńich hrac, da sebe nańho popametam i po dobrim spominam. A tak i robim i vťe mило spominam na mojoho dobroho bačika.

Kanarik bul samčok, u kľitki mal hńizdo zoz sardinkovej škatulki. Mal von tam kocku cukru, šemeńec, marchvu, škarupinu z vajca i šicko mal, ľem ńemal šľebodu. Tak še raz nad ńim pokojni panocec zmiloval, ta ho u žimušńim čaše puščel po kondzelariji, da sebe dakus poľeta i da užije šľebodi. Aľe co še stalo? U kondzelariji bul pec, chtori mal i dva relni. Na jednej relni še ohrival veľki kandur. Medzi tim kanarik šednul na kanabel'. Panocec coškaľ pisal daľej i ńeobačel, že kandur bľiskovo viskočel z relńi na kanabel, chmatnul kanarika i už ho vecej ńebulo. Bul końec arijom a počatkom smutka za krasnim kanarikom. Tedi panoc stal i hvarel, ked išće kandur trimal u pazuroch kanarika: „Kladzem kľadbu na tvoj rod i tvojo pľemeno, bo ši mi zńičel, co bulo mile mojej legińskej duši." Vipadľi mu slizi za kanarikom a baba ho rucela do šporheta, aľe skorej sebe zoz ńoho išće panocec vitarńnul daskel'o pirka na pamjatku.

8. ŠEKERA JAK L'IK

Po žimi prišla jar a koncom mešaca maja počali už pomali u parochijalneji zahradi zrec pol'ski jahodi. Jahodi bulo polno a dzeci tedi kolo parochiji ňebulo zaš veľ'o. Prave zoz salašu prišla do babi služic i moja šestra Melanka. Jahodi bul'i veľ'ki i sladki. Na starej parochiji bul i veľ'ki dvor, chtori kedi ňe kedi trebalo pozametac. Ja zavolal pajtašoch a to Andri Homzov, Jakim Lisoho, Janko Verešov, Emil Sopkov, Ďura Petrigalov i druhi i mi raz-dva dvor pozametaľi. Na to nam panocec dal po dajakim dinarčku a obecal, že ked jahodi uzreju, ta sebe možeme prisc natarhac. Kedže zme dostaľi dinari od panoca, toti še u nas dluho ňeohraľi. Takoj zme išľi splachnuc prach zoz sladofedom do bačika Kirila Horňakovoho, do kiosku pri valalskej chiži.

Mi, chlapci jak chlapci, na draški, po chtorej chodel panocec, i dze še modľel, ochabeľi zme motiku, co zoz ňu Janko Verešov scel vikopac kerticu. Panocec pred večarom, ked še išol modľic zoz knižku do zahradi, a častoraz še modľel i nahlas a modľel še tak: „O Hospodine, visliš molitvu moju, naj budze na slavu Tvoju a odpuščeňe hrichoch mojich virnich,“ daraz popatrel i do knižki, ta ňeosetel, že na draški motika, do chtorej še podšpocel. A tak ňezgodno, že mu takoj barz stanulo do križoch i mal veľ'ki boľi. Chto to pozna, ta tomu uveri. Ja še tam bl'izko motal kolo huluboch, a mal som naduvaci i vipirjaci, voňi krašňe hurkotaľi už na mesto pokojnoho kanarika. Ked som bul na bl'isko, ta som takoj prišol, ked me panocec zavolal, a co vidzim. Vidzim, že panocec še podpera zoz košiskom z kosi, bo od boľu ňemohol rovno chodzic, i tak še pomali z kroka na krok dostal pod ľiskovec na lavočku. Takoj me poslal pre dochtora Naľivajku. Tot takoj prišol, popatrel i napisal jakušik masc, chtoru bulo čuc na kamfor. Ked som prišol zoz Solonarovej apatiki, chtora tedi bula išče naproci valalskej chiži, zoz predpisanu mascu, už tam bul i čkal dzijak Ňaradi, bo trebalo križi masirovac zoz totu mascu. Panoca popod pazuchi odvedľi do posceľi i panocec mušel ľežac na deskoch, na tvardim štiri dňi a na križi, choč bula i veľ'ka horučava, dochtor predpisal, že treba davac horuci otrubi. A tak i bulo. Na štvarti dzeň panocovi už bulo ľepše a na pijati dzeň už služel i službu Božu u cerkvi, pri čim šedzel na karsceľu. Dumam, že tedi cerkvňik bul d'ido Pašov. Kedže križi išče stalno poboľoval'i, znovu prišol dochtor Naľivajko i hvari von panocovi: „Ja dakedi še učel i čital u ruskich knižkoch, že ked boľa križi, ta najšepše rubac drevo, abo tvardi pňaki, aľe treba ich rozrubac, ňelem rubac.“ Medzi tim prišli navščivic choroho panoca i novtaruš Pol'ak, učiteľ Galuska, von tam bul dnevno, i druhi učiteľe. Kedže dochtor hvarel, že treba rubac pňaki, ked treba, ta treba, i tak me poslal, da idzem pre šovgra Oleara, naj pririchťa veľ'ku šekeru. Šovgor Olear dal šekeru naoštric kovačovi Badarkovi i jak še hvari, rubala sama. Ked šovgor šekeru priňesol, ta mu hvari panocec, nože šovgor, naľej sebe z toho, z chtoroho i pan Boh odpušča hrichi, vipi sebe a vec u drevarňi pohľedaj dajaki šorovi tvardi pňaki, bo še idzem ľičic. Pňaki zme šovgrovi pomahaľi i mi, chlapi, hľedac, a to Emil Sopkov i ja. Mi dvome na pňak veľ'ki zoz Emilom stavaľi pňacki meňši zoz tverdoho dreva a panocec choč dakus i stukal od boľoch u križoch, aľe ich rozščipel. Bulo ich štiri. Ked pňaki bul'i poščipani, panocec sebe utrel znoj zoz čola a hvarel: „Co ňevil'čel dochtor i apatikar z ich mascu, ta vil'čela veľ'ka ostrá šekera.“

9. PEČARKI

Raz v pijatok v ľece po frištiku poslal me panocec Mudri, da idzem kupic do d'ida Halasa ribi za poludzenok. Ja pošol i zoz Ďurom Petrigalom i mi priňesľi jednu menšu pot'ku i jednu čuku. Ďido Halas vše mal u malim potočku, dze voda precekala, u takim malim šľajsiku, ribi, za slučaj,

žebi chtoška prišel ribu kupic. Tak bulo i tedi. Nina Hricova i baba z glavoch spraveli dobru jušku a ostatnu vipraželi. I riba še jedla zoz kislimi krompljami na šalatu. Bul pijatok i poscelo še. U tich časoch barz často pomahal u kondzelariji panocec Janko Budiński Burjan. Von bul barz vešti človek i mal poznaštva až i na ministeriji Beogradu i veľo ľudzom spravel dobroho, koj pendziji, ta koj gdovske i co ja znam, ľem teľo znam, že za nim ľudze chodzeľi, bo im spravel dobre. Toti pripraveni ribi jakošik panocovi Burjanovi ňebarz smakovaľi. Či už ňeľubel ribi, či co, to ňeznam, ľem teľo, že som nini Hricovej pomahal odňejsc taňeri zoz stola z podľiskovca, dze voňi šedzeľi zoz panocom Mudrijom. Ked nina prišla poucerac stol, ta še jej pita panocec Burjan: „Nino!” „Co, modľim krašne?” „A co budze na večeru?” Na to mu odvitoval panocec Mudri: „O, Janku pažerni, da maš taki dobri hlas, jaki maš dobri žaludok, ta bi som ce doporučel špivac choč i do baziliki sjatoho Petra u Rime.” Von še zašmejal i robel svoju robotu daľej.

Po tim šickim zoz pľecenu košarku u ruki prišol pod ľiskovec dzijak Ňaradi, u chtorej bulo polno pečarki zoz Erdutu. Kedže pred tim padal diždž, ta pečarki narosľi a dzijakova supruha vona bula Švabica i rozumela tim pečarkom a hvari panocovi dzijak, že ich posebno treba trimac za veľke, ked že ich nazberala sama moja supruha. Poslejše prišla i paňi dzijakova na parochiju i baba i nina Hricova i voňi toti pečarki na švabski sposob porichtaľi za večeru. Ked už na večeru pečarki buli pripraveni i nina zavolala panococh na večeru a paňi dzijakova dumala, dostaňe izvanrednu pochvalu jak za špecijalitu, aľe to še ňestalo, bo panocec Budiński vihlašel tak, že „aňi moj d'ido, aňi moj ocec pečarki ňejedľi, ta ňebudzem aňi ja, aľe za milu ušilovnoc i dobru voľu od šerca dzekujem a modľim sebe pol litri kisloho mľeka i falatok chľeba.” Za toto šicko krašne podzekoval a rano še chvaľel, že jak dobre spal. Na to mu panocec Mudri hvarel: „Ked bi ši vecej robel, meňej dumal na jedlo, ta bi ši mohol buc chudi jak Don Kichot.” Von še zaš ľem zašmejal i pital še nini, že co budze na poludzenok.

10. PAROCHOV BAJBER

Pisal še rok 1928, kedi po dlukšim vremenu zavital do svojoho rodnoho valalu i zoz sinom Irenejom panocec i naš najvekši poeta Dr. Gabor Kostelnik. Von bival u svojoho brata Michala za parochijalnu zahradu, aľe iňšak cali dzeň bul na parochiji. Bulo ľeto, prave še končela kosidba a počalo še tlačic. Dr. Gabor Kostelnik prišol zoz Frajburgu do Kerestura pozdravic svoj narod i svoju rodzinu. To bulo joho ostatňa navščiva rodzenoho Kerestura. Ked že še už žito tlačelo, ta panocec Mudri, Dr. Gabor Kostelnik i jeden panocec zoz Zagrebu na fijakeru prišľi na Bilu, na naš salaš gu tlačitbi. Po poludzenku odputovali nazat do valalu. Na fijakeru ich vožel Michal Džuňa, chtori bul perši predsednik Kooperativi u Keresture. Nazat zoz salašu pošol i ja z ňima, bo trebalo isc koj na poštu, koj daco do Dušana kupic, abo babi daco pomahac. Na druhi dzeň po poladnu bula krasna chvil'a i bulo barz horuco. Toho istoho roku bula i barz veľka žima, na chtoru še išče i ňeškaľ cigurno pametaju dachtori starši ľudze. Raz som v žime pošol z ocom do Kuli na sankoch a u sankoch zme maľi horuci cehli pod nohami, da ňezamaržňeme a ked zme še vraceli zos Kuli, ta koňi mali taki compl'i jak čutki na nosoch. Toto som ľem tak spomenul na okraj, co som sebe zapametal išče jak dzešecročni chlapec. Na druhi dzeň, jak som už spomnul, panocec Mudri i Dr. Gabor Kostelnik išľi vjedno na begel' lapac ribi. Tot panocec zoz Zagrebu odputoval medzi časom do Varadina. Panocove, ked išľi do begel'u, ta im baba dala do pľecenej košarki chleb zoz slaňinu i dajaku ovoc, dumam, že to buli jabluka – janovki. Ja im nošel totu košarku i dva cigoňi, chtori porichtal dzijak Ňaradi. U košarki bulo cesto zoz paprigu i varena kukurica, ribi lapal'i na širokim.

Jak tak voňi išli pešo pomali prez valal, ta maľi jakušik barz živu bešedu, z chтореj ja barz malo rozumel, bo bešedovali i na cudzich jazikoch. Vše sebe tak hutoreľi, sluchaj Mižu a sluchaj Gabre, a tak, ked bešedovali na ruskim jaziku, ta hvári panocec Mudri Dr. Kostelnikovi: „Sluchaj Gabre, ti i ja zme še narodzeľi u chudobnich chižkoch i malich a čim bula meňša chižka, tim z nej višol vekši človek – a to ti, Gabre, z malej chižki, aľe ši veľki človek, ňeľem celom aľe i zoz dušu. Takich ľudzoch jak ti aňi pred tobu už vecej ňebudze u našim narodu.” Na to mu hvári Dr. Kostelnik: „No, no, dobroho pre svoj narod i pre svojich virnich a jak vidziš, že u tich češkich časoch robime, co možeme a robime na tim najvecej, da še naš narod kulturňe podzvihňe.“

Jak prišli na begel, pripraveli cigoňi zoz cestom a ked ribi ňebraľi, ta meňali kukuricu, aľe i tak ribi ňebraľi verovatno pre veľku horučavu.

Kedže ňijaku ribu ňelapel'i, ta zme pošli do d'ida Halasa, dze o. Mudri kupel živi ribi i bula večera, bo bul pijatok. Tot isti dzeň pred večarom mal prisc i parochov bajber, bajber Galuska, že panoca obritvi i oštriha. Dr. Gabor Kostelnik von še štrihal, jak še hvári, na kefu i von še scel dac ušoric, kedže išla ňedzeľa a trebalo še pred svojim narodom ukazac u cerkvi i indzej. No aľe bajber jak bajber. Dzeškaľ še človek zatrimal i ňeprišol na čas, ta me poslal panocec na budžak po ňoho. Jak ja išol po kapitanskej ulički a pri Galuskovim duťanu bul jarok a i dosc vodi u ňim bulo, bo jarok bul nižši, jak bosa draha, kedže pred tim padal veľki diždž. Jak bajber kolo toho jarku išol, ta še podšpocel i pľusk doňho a kedže mal dakus, jak še hvári, pod kalapom, ta to ňebulo aňi čudo, že doňho spadnul. No a jak še už z ňoho drapal hore a vše spadnul, bo boki buli šľiski i hvári von: „Ti, jarok bul i budzeš, aľe vecej bajbera za nohi cahac ňebudzeš. A ja z tebe vidzem, choč takoj vischňeš.” Mi, dzeci kolo ňoho i šmejaľi zme še, jak še bajber ňemože vidrapac vonka z jarku a pri tim sebe dudral tak: „Paľenko, paľenko, budz ti prekľata, bo ši bajbera rucela do blata.”

Na druhi dzeň takoj po frištiku prišol bajber calkom šorovi človek i obidvoch panococh dal do šoru. Ked už bul hotovi zoz svoju robotu, ta hvári von obidvom panocom, Dr. Kostelnikovi i o. Mudrijovi. „Sluchajce, vi, mili panocove, šak mi še pozname išce od chlapcove, a preto še vam dozvoľim i daco opitac, ľem ňeznam, či možem.” „Naravno, že možece.” „Vi učice svoj narod, i da dotrimuje točno dzešec zapovid'i Boži i to od vas barz krašňe, že tak učice svoj narod i našo dzeci, aľe ja znam dzešec zapovedi bajberski.” Na to obidvome panocove še opital'i: „Ta jaki to zapovid'i?” A bajber hvári: „No, ta sluchajce,” i počal tak: „Perši pohar jag od med, druhi naľeješ hňed, treci pohar smaku doda, štvarti pohar še odbic ňeda, pijati chvalic ňepostarčiš, zoz šestim smak ňezahaciš, po sedmim spl'etaš esa, po osmim ci hlava klesa, po dzevjatim ši jak kameň, po dzešatim ci je amen.” Za toti zapovid'i še ho opital'i obidvome panocove, že dze še to naučel. A von hvarel, že to životna praksa. Skorej, jak pošol zoz starokeresturkej parochiji zpod ľiskovca, dze obidvoch panocov britvel i štrihal, ta še išce raz opital obidvom panocom, že či znaju, čim še železo oštri. Na to panocove odvitoval'i, že zoz železom. No ta vidzice, jak to idze u živoce, a preto še i vino pripiva z vinom, a preto i vi mňe za poharik dajce a z panom Bohom ostavajce. Hľiboko še pokloňel i jak šorovi človek pošol do valalu po svojej bajberskej roboti.

11. OSTATŇA NAVŠČIVA DR. GABORA KOSTELNIKA U RUSKIM KERESTURE

Bulo ľeto i pisal še rok 1928, kedi ostatňi raz zavital do rodzenoho kraju i valala veľki poeta i veľki človek ruskoho naroda Dr. Gabor Kostelnik (Homza). Jak som už pred tim opisoval, že mili hose už bul das jeden tidzeň u Keresture a bul i na Bilej i na begel'u i dajaki rodzini ponavšćivoval i tak daľej, ta prišla i ňedzeľa. V ňedzeľu do poladňa prišol navšćivic staroho pajtaša i kolegu o. Ďura

Bindas, panocec, jak perši podpredsidať Ruskoho narodnoho prosvitnoho družstva u Keresture.

Po poladňu še išlo do večurňi, chtoru služel'i trome panocove a to: Dr. Gabor Kostelnik, o. Mudri i o. Bindas. Ked už bulo das pol večurňi, ta pred oltar višol Dr. Gabor Kostelnik i tak hvarel: „Mili moj ruski narod, sudba mojoho života sce, da pojdzem z rodnoho kraja i valala daľeko do šveta a ňeznam, či še išče daraz vracim medzi vas.“ Tedi še nadichnul i zašpival pisňu Bohu: „Viruju vo jedinaho Boha.“ Pisňu špival z veľkim čuvstvom zoz dna duši prekrasnim baritonovim hlasom. U cerkvi bulo barz cicho i každi sluchal totu prekrasnu pisňu, z chtoru še lučel Dr. Gabor Kostelnik z rodnoho Kerestura. Veľo ľudze plakal'i a po skončeňu večurňi ho pričekaľi pred staru parochiju, dze še von rozlučel zoz svojim narodom zoz slizami u očoch. Po tej navšči vi še už ňigda vecej do Kerestura ňevracel.

Toto šicko som napisal, co som sebe zapametal išče jak chlapec i škol'ar. I ja už mam 66 roki, kedi som napisal toti zaprašeni istorki spod ľiskovca zoz starej keresturskej parochiji. No či dachto toti istorki budze čitac, abo ňe, to ňeznam, ľem že ked som pred dvoma rokmi bul už na novej keresturskej parochiji, dze me prijal nadvladika Dr. Bukatko i teraz bačvanski vikar o. Makaji. Ta mi obidvome hvarel'i, že da toto, co som vidzel i čul, ta da napišem.

No vične budze žic tota pisňa, co ju zložel Dr. Gabor Kostelnik: „Bačko moja, Bačko, u tim švece širim, ja za tobu tužim, ňigda še ňezmil'im. Voľim tvojo pisňi, co ich čuc večarom, jak co pisňi, co ich hraju carom. A u širim švece ja prez šerca žijem, ja tu na roboti a o tebe šňijem.“

12. NA KOŇEC

Veľo raz, co človek čuvstvuje u duši, u šercu, ňeda še zoz slovami opisac, aľe poprobujem opisac čuvstva človeka, čuvstva ľudzoch, chtori ľubja svoj rodzeni kraj, aľe žiju daľeko od ňoho, už či ich tam sudbina odcahla, abo išľi za robotu. Chto robel i žil u cudziňi, tot zna, že to z počatku ňel'izac med, a ked hej, tak prez sklo! Ľudze, chtori počal'i žic u cudziňi, veľo raz jazik tam ňepoznal'i, češše dostaval'i robotu a ked ju i dostal'i, ta bula horše placena, jak u domašňich. Človek u cudziňi mušel veľo robic a ňeraz prelignuc i horku pilulku. Cudzina je češka i češko še u ňej žije a ked ma človek ponajvecej češkoscí, tedi prave najvecej duma na svoj rodni kraj, na svojich najmilšich, o čim pisal i Dr. Gabor Kostelnik: „A u švece širim ja prez šerca žijem, ja tu na roboti a o tebe šňijem.“

Kerestur, to čoškaľ veľke, to čoškaľ fantasticke, to atraktivne, chtori pricahuje pod svojo krídla šickich Rusnacoch, zoz šickich končinoch šveta. Kerestur zoz svoju turňu zoz svojim dzvonami, zoz svojim običajmi, zoz svojim folklorom, to šicko magnet, chtori caha Rusnaka domu. Ked už pridzeme domu, idzeme na temetov pokloňic še rodičom, maceri podzekovac za mľeko, z chtorim nas vichovala, a ocovi za robotu, že nas na nohi postavel'i i vichoval'i. Jest i takich Rusnacoch, co svoj život prežil'i u cudziňi, aľe na koŇec prišľi do rodnoho kraju choľem umrec.

Ked pridu veľki šveta jak Kračun, Veľka noc, Rusadľ'a, kirbaj i druhi šveta, tedi nas najvecej domu caha.

U cerkvi še krašne špiva a prave u cerkvi, dze zidzeno veľo naroda, tam človek vidzi, že už veľo tich, co ich daraz poznal, už ich ňet a može vidzie ľem ich križi na temetove, a tedi sebe možeme pripomnuc, že co mi, ta i voňi bul'i daraz, a co voňi, ta i mi budzeme, to je jedna vična i spravodľ'iva pravda. No, na koŇec ochabme melancholiju a berme život taki, jaki je. A život krasni i treba še u ňim boric za pravdu, za každodeňi chľebik. Tak da budze jutrejši dzeň krašši, jak dňešni a na koŇec scem vijavic lem tel'o: Ľubov gu svojomu, caha Rusnaka domu.

DRUHA ČASČ MOJICH SPOMINKOCH NA RUSKI KERESTUR

1. JAK ŠE DARAZ ROBELO I ŽILO U KERESTURE?

Hľiboko som prešvedčeni, že starši ľudze odo mňa bi to o veľo ľepšie i krašše znaľi opisac, o čim ja scem teraz ukrátko napisac, aľe budzem še trudzic, da to opišem tak, jak to ja vidzel, zažil i přežil.

Jak chlapec som pošol z domu, jak še hvári po našomu, do školoch. Prez ľeto som na vakácii prichodzel domu a vidzel som toho dosc, aľe cigurno, že ňe teľo, jak ľudze, chtori su už starši a žiju od svojoho narodžeňa. Ta toti, cigurno, že i vecej znaju i vidzel'i jak ja, co še robelo i jak daraz žilo u Ruskim Keresture, abo po druhich našich ruskich valaloch.

Ruski Kerestur od svojoho prisel'eňa zoz Horňici (i ňeskaľ jest u Keresture i u Bačincoch famel'ija Horňakova) do ňeskaľ ostal jak parastki valal. Jak taki ňema ňijaku industriju, až po vojni tota dakus počala na minimalnim stepěňu dzvihac. Perše bul suvač, vec konopari a teraz uz zadruga valal podzvihla, jak še hvári, na nohi. Teraz Kerestur krasni i bohati valal, ľem jedna veľka škoda, že jej najkrašu krasu okrem cerkvi virubali – topol'i, chtorich široko i nadaľeko ňebulo vidzic tak, jak u Ruskim Keresture. No už bul'i stari i mušeli pojsc vonka a može buc, co ja i verim, že o ňedluho u Keresture budu pachňaci ruži pred každim domom, bo našo ľudze, chtori teraz robja v cudzini, cigurno, že přiňešu totu kulturu krasnich ružoch i kveca i do keresturskich šoroch i uličkoch. No ja še scem vracic gu tomu i choľem dakus poprobovac to opisac.

Naš ruski narod bul vše Bohabojni, bul robotni i skromni u šickim. Pri tim svojo čuval a cudze ňescel. Bul skromni či už u obľečeňu abo u kostu. Čitac i pisac už i davno znaľi šicki a to jeden barz ozbil'ni kročaj u živoce človeka, da še može i kulturně podzvihovac.

Teraz už orača žem okolo Kerestura, daraz ňebula tak urodna jak ňeskaľ. Žem še malo hnojela a ňebulo aňi teľo veľo statku jak ňeskaľ a ked ňebulo statku, ňebulo aňi hnoja a žem prez hnoja, to jak zahrada prez plotu, abo žena prez muža. Plitka brazda, kratka slama.

Oralo še ľem na drevenich pluhoch, na chtorich dolu bulo železo. Oralo še na koňoch abo na voloch, daraz cahali i kravi. Šalo še z ruki. Tlačalo še tak, že statok chodzel po žice, abo še žito bilo zoz pal'icami a vec še na vitre sevelovalo. Až pozdzejše bul'i viterňici, to ňebulo tak, jak ňeskaľ, že kombajn šicko spravi a friško a dobre a naraz. Tedi to tak bulo.

Preto, že še dosc bidno žilo u Keresture, žem okolo ňoho ňestarčela šickim dac chl'eba i iňše, pri čim našo famel'iji davno mal'i barz veľo dzeci. Bul'i famel'iji, dze mal'i i petnac dzeci abo i vecej. Žimski večari bul'i dluhi, radio, televizija aňi kina ňebuli. Večar še šedzelo pri kahancoch. Chlopi še kartali a ženi predli. Každi zabival večar jak mohol a u druhim pol roku roka še najvecej rodzel'i dzeci, chtorich našo stari ľudze barz ľubeli a i panocove u cerkvi učeli i nakazovali, že dzeci u dome, to blahoslov Boži. Mladši chodzel'i do gazdiňi na pratki, dze še učeli dzivčata presc, chlapei špivac i tancovac a daraz še i brackovali.

Kedže život u Keresture bul češki, ta še veľo našich Rusnacoch odsel'elo, abo pošlo na robotu do Ameriki abo Argentini a veľo z Kerestura še odsel'elo do Varadina abo do Srimu i do Ďurďova i tak daľej. Voni šicki išli hľedac ľepši i ľechčejši chl'ebik.

Toti, co pošli do Ameriki, ta še o par roki vraceli a to chtori jak. Dajeden, jak še hvári, še dakus okrepel a dajeden i co mal i to stracel, preto že i u Ameriki še češko žilo a zavišelo na tim, či dostal i jaku robotu dostal. Toti, co še vraceli bohatsi, i přiňešli dajaki grajcar zoz sobu, ta sebe spraveli i chižu abo kupeli i hoľt dva žemi. Ženom přiňešli i dajaki krasni šmati. Druhi ženi im zavidzel'i, i tak vec bula zložená jedna písňa: 'Idz ti muži, idz do Ameriki.' Dajedni chlopi išli až do Argentini a jak pošli, tak i prišli. A kedže tak prišli, jak pošli, ta zloželi i na ňich písňu:

„Americki dzeň, robim každi dzeň, ľem sebe rachujem, keľo prišporujem na pedu. Jak prišla peda, nič nam ňetreba, paľe tu taľari, daj polni pohari, da še napijeme na pedu. Mam kalap stari, ľeci mi z hlavi a šmati mojo šmati, šak sce sami plati, kupim sebe novi na pedu.“

Ňeznam, chto zložel toti pisňi istorijskoho značeňa, aľe dumam, že še išče dluho budu špivac u našim narodze i po našich valaloch. Može buc, že u dňešnim času isto dachto skomponuje dajaku pisňu o našich, chtori teraz žiju na roboti rozšati po calej Europi i u Kanadi. Ja sebe tak dumam, že grajcar tam zarobeni je dvaraz zasluženi a chto tomu ňeveri, ta naj idze probovac, aľe chto nič ňerobi, ta aňi nič ňema. Scem še išče vracic gu roboti našich ľudzoch po peršej švetovej vojni. Našo ľudze, co ňemaľi vlasnej žemi, ta chodzeľi jak risare na ris do gazdoch. Každi snop z maradika, u chtorim bulo jedenac, bul risarski. Kukurica še kopala zoz šestoho. Každi šesti košar bul risarski. Hlapci, chtori zakončeľi osnovnu školu, ta išľi jak služkove do gazdoch čuvac šviňi abo kravi, prez ľeto abo za šegertoch. Už starši legiňe od petnac do ošemnac rokoch išľi do gazdu služic na cali rok. Dajedni famelji i išľi i za birešoch na salaši do gazdoch. Gazdove žiľi u valaľe. Dzivčata i mladši ženi chodzeľi na nadňicu na rizkašu pri novim begel’u.

Ňe o dluho po peršej švetovej vojňe še počal na Bilej i po švabskich salašoch pestovac chmeľ, dze hlavňe našo ženi i omladina išľi oberac a dumam, že to bul dobrí sezoni zarobok. Robelo še na šedzaci a chmeľ še oberal. Veľo našich ľudzoch sebe zarabjalo na chľeb a pri tlačarkoch, pri tlačěnu žita. To bula barz češka i ňezdrava robota, bo bul barz veľki prach, horučava veľka a voda običajňe bula cepla, co ju piľi. Voňi še kostiraľi sami i vše im každi dzeň na koču privezľi cepli poludzenok i večeru. Spaľi pri slame i vše a barz skoro rano stavaľi robic, dok ňehorucu, aľe i choč i bulo horucu, robelo še od cmi do cmi. Tlačarki, ked namokľi a maľi široki železni koľesa, ta ich daraz mušeľi i voli abo koňi cahac. Často še stalo, že pre dižďži mašina ňemohla prisc i žito poroslo u bradloch. Ľudze chodzeľi i okopovac kukuricu, bo tota bula barz užitočna. Ľudze sebe vikarmel’i praše. Bula i pre živinu a u žimušňich časoch še varela i zameška zoz mľekom, abo daraz i zameška zoz kolbasu. Na svadzboch še davala hoscom sladka kaša zoz cimetom, to ja i ňeškaľ ľubim. Posľejše na svadzbi še pekľi pokeraji i čeregi. Ňeškaľ už i torti, aľe o tim bi še dalo veľo pisac. Ja odbočel a scem še vracic gu tej industriji a vše mi daco pridze na rozum i jak mi prijdze, ta tak pišem.

2. INDUSTRIJA NA VEĽKIM ŠORE U RUSKIM KERESTURE

Na veľkim šore bul Pročvijov mľin tam, dze teraz novi mľin pokojnoho bačika Josifa Raca Miškovoho. Pri suvaču bula jakašik spuščena šopa. Pod totu šopu, das jeden meter visoko, bul’i nabiti hrubi slupi, chtori bul’i obkoľešeni zoz dvoma veľkima obručami, da še ňerozidu. Po tich slupoch do okola bežal jeden veľki kameň, skoro jak koľeso na koču, a mal formu jak tevčir. Tot kameň hnal jakišik motor, chtori vodňe-vnoci tľukal. Pod totu šopu ľudze chodzeľi konopu trec, abo pred tim, da ju koľeso dakus polame, bo še veckaľ konopa ľepše tarla. Konopa še tarla na slunku z pazdzerom, ked už bul’i moderňejši časi, ta še i nabivalo do pecoch i topelo še u našich ruskich chižoch. Bulo barz od ňi ceplo, aľe opasno. Raz, pametam, že na kračun rodiči dobre zatopeľi, da budze dzecom ceplo, a išľi do sanočnoho na kračun a ked še vracel’i, ta dzeci skoro pomarľi tim, že bul’i otrovni od toho gazu abo plinu. Z pazdzerom še topelo i do ruskich pecoch. Kedže konopa bula barz užitočna, ta še vše vecej i vecej počala pestovac, bo z ňej še dalo všel’ijaki stvari upresc i spravic. Gazdove potrebovaľi štrangi do štvercoch, paňvaši, ked še zvožovaľi i robel’i druhi roboti kolo domu. Ženi potrebovaľi paňvašičiki na sušeňe obľečiva a, vera, i košul’i i ručňiki i partki i šicko, co treba bulo pre obisce, abo ked še dzivka odavala, ta už od narodzeňa mac tkala do ladi, ta dok še oda, ta da ma polnu ladu.

Pokijni bači Štefan Malacko bival na veľkim šore. Von človek še viučel za štrangara i bul odlični master, rozumel svojej roboti. Ked prišli novi dzvoni, na šicki upľetol štrangi, a zadarmo. Pravel von i dluhi paňvaši, ked že dvor mal mali, ta u ľetušnim čaše von človek toto robel na šore. Mal daraz i šegerta a ked ňemal, ta mu jakušik veľku špeciálnu kudzel obracala joho supruha. Na šore pozabival do žemi špeciálni koľiki, po chtorich cahal toti konopni šnuri, chtori vec zapľetal do paňvaša i trebalo ich až osem abo i vecej. Zavišelo, že chto jaki paňvaš scel, von mu taki spravel a chodzel predavac i na vašeri. Ked už bul šnur barz dluhi, to už bulo bl'isko i pri karčmi Nad'ord'ovej a vec bači Štefan pošol splachnuc hardlo od prachu. Ked splachnul, ta še isto po tej isteji drahi vracal i nazat a napred sebe mal belavi fartuch a u ňim krasnu bilu konopu. Roba to bula barz kvalitna, až i Švabi z Fil'ipova chodzeľi kupovac toti štrangi. Pokojni Janko Vislavski mal pri bačikovi Štefanovi d'ida, a kedže mu buli verni pajtaše, i mi še tam chodzeľi bavic, ta som vidzel, jak bači Štefan robel i pravel štrangi na veľkim šore a bula to perša ručna fabrika i industrija u Keresture.

Treba tu teraz spomnuc i to, že našo Ruskiňi – ženi buli barz vredni, robotni i šorovi, ľubeli čistotu i šor u obiscu. V ňedzeľu, ked še išlo do cerkvi, ta buli ženi jak zoz škatul'ki a pogotovi dzivki. Co bulo extremne i barz krašne povesc na dňešni časi, že d'idove chodzeľi do cerkvi u bilich gačoch jak šňich. I ja še išče pametam, že pokijni d'ido Rusov mal veľiki bili bajusi, chodzel u šňihovo bilich gačoch do cerkvi a ked išol, ta zašol i pre pajtaša Keteleša i voňi buli toti dvome d'idove, krasni jak dva bili holubi.

Z biloho platna išče i ja nošel košul'u i gači jak i moj brat, až ňeskorše še kupovalo duťanske platno i z toho še šil spodni veš. Starši d'idove še štrihal'i na harčok a mascel'i vlasí z mascu, na predku bula čulka a za ňu kalap, košul'a bula bila z ruskoho platna. Platno še na jar biľelo abo na pažici abo na dvore i často še poľivalo zoz vodu, da budze čím bilše. Ukratko ľem teľo, že konopa bula barz užitočna i z ňej še robela domašňa industrija, a to jak u Keresture, tak, dumam, to bulo i po druhich našich ruskich valaloch. Ľudze tedi buli spokojňeši, buli skromňeji, ňeponahľali še tak, jak ňeškaľ i buli zadovoli. Zridka bulo čuc, žebi chtoška umar, jak še hviri po našomu, na šerco, na infarkt. Tedi vecej ľudze umerali na jeftiku – tuberkulozu, bo veľo robeli a kostirali še slabše, pri čím veľo i češko zarabjal'i svoj každodeňi chl'ebik. Tedi to tak bulo a ked ňebudze vojna, ta uvidzime, ked dožijeme, a ja verim, že vojna ňebudze, bo bi mal zdravi rozum nadvladac pichu ľudsku i začuvac mir pre blaho nas šickich, pre našo dzeci, pre narodi caloho šveta.

3. CO BULO PERŠE U RUSKIM KERESTURE?

1. Perša cerkvočka po prisel'eu zoz Horňici bula nabivana, omascena z blatom, prikrita z nadom a stala tam, dze teraz Hudakov dom na makovskim šore pri Novej škol'i za parochijalnu zahradu. Takoj po prisel'eu panoca ňemali, ľem u tej cerkvočki čital evanhel'iju i sjate pismo dajaki rozumni i pismeni človek.
2. Perša parochija bula spravena roku 1784.
3. Perši temetov bul pri budžackim mosce a pre spodňu vodu bul preloženi gu novej školi, dze daraz stala chiža d'ida Miškovoho, jak še idze na kapuščani šor. Ked d'ido Miškov pravel dom i kopal fundament, ta tam našli mertvi hlavi a odňesol ich na parochiju.
4. Perši diakon bul Janko Nad'.
5. Perši ruski vladika bul Dr. Dionizij Ňaradi, rodzeni u Keresture.
6. Perši človek pochovani u keresturskej cerkvi vladika Ňaradi.

7. Perši keresturski paroch bul Kopčaj Janko, chtori spravel i teračnu cerkvu.
8. Perši naš poeta bul Gabor Kostenik, rodzeni u Keresture.
9. Perši cerkovni chor vedol dzijak Majnola.
10. Perši učiteľe u Keresture bul'i Kuzmjak i Kamenca, na Bilej bači Džudžar.
11. Peršu gramatiku na našim jaziku napisal Dr. G. Kostelnik.
12. Perši bukvar na našim jaziku napisal učiteľ Poľivka i o. Mudri.
13. Perši ľikar Rusnak u Keresture bul Dr. Ďura Papp.
14. Perša apatika bula Solonarova naproci valalskej chiži.
15. Perši raz (1924 r.) še hrala Jeftajova dzivka u parochialnej zahradi.
16. Perša ruska knižnica bula u Erdeľovej chiži na ciglašore.
17. Perši kulturni dom bul tam, dze teraz stoji drukarňa. Kupel ho cerkovni odbor. Pred tim tam bula paňska karčma Pavlovičova.
18. Peršu štampariju pre Ruske slovo i kaľendar kupel o. Mudri.
19. Perši Ruski novini vychodzeľi u Novim Sadu a redaktor bul o. Pavič.
20. Perši predsedaťel Ruskoho narodnoho prosvitnoho družtva bul o. Mudri.
21. Perši ruski kanonik bul kanonik Nad' (Mit'ov), rodzeni u Keresture.
22. Perši monsiňor (Msgr.) bul panocec Mudri, rodzeni u Keresture.
23. Perša gimnazija dostala temel' 1938. Fundament pošvecel o. Firak a birov bul bači Janko Lisi Sabadoš, novtaruš Borota.
24. Perši novtaruš i kapelan bul o. Pavič.
25. Peši ruski advokat bul Dr. Maftej Vinaji, rodzeni u Keresture.
26. Perša artejska studňa bula vikopana roku 1929 a bula pri valalskej chiži i voda bula barz dobra jak na pice tak i na rajbaňe. Poslejše pre slabi pritisak bula zaharnuta. Na totu vodu chodzeľi keresturski ženi až z konca valala, bo še hutorelo, že bula az i ľikovita. Často še slučelo, že ženi, ked išľi na vodu, ta nabraľi polnu kantu kukurici abo žita i hajt z ňu do Vajsaňi (vona mala duťan na platno i karčmu). Do tej karčmi še v ňedzeľu popoladňu chodzeľi gazdove kartac. Ked už ženi odňešľi par kanti kukurici, bo Ilona karmela huski a hvarela, že barz ľubela hušacu pečinku i meso z huski, ta vec tim ženom za totu kukuricu dala na bluznu abo na fartuščok. Ja to vidzel, bo jej sin Erni še z nami vjedno bavel i vjedno zme chodzeľi do školi gu Mariški Manojlovej. Samuel Vajs i joho žena Ilona mal'i duťan na uhl'e tam, dze teraz stoji novi kulturni dom. Mal'i išče jednoho sina, volal še Tibi, a von hvarel tak, že: „Tri put Bog pomaže a čvrti put sreča pokaže.” Bul'i to barz mudri chlapi, šicki pomarľi u lageru za Hitlera. Brat Iloni Vajsovej še volal Andor i von chodzel bosi po paňvašu a krašne znal špivac.
27. Perši suvač bul Provčijov, dze še mľelo žito na muku a tarla še tam konopa. Tam še pravel i makuch. Tam še v žime schodzeľi chlapi, bo še tam virabjal i oľej. Dze bulo vecej bratoch a ľem jedni čižmi, ta tot, co čižmi obul, ta išol pasc koňi do minešu, to bulo v čaše, ked še hnoj ňevožel na poľo.
28. Peršu motor-bicigľu – motorku mal Jakim Provči. Z motora na koľeso ju cahal remeň a ňe lanc. Jakim Provči išče i ňeškaľ žije.
29. Peršu bicigľu mal učiteľ Šandor, vona mala jedno koľeso veľke a jedno male, mala polni gumi, a kedže ľudze ňeznaľi, jak to pomenovac, ta pomenovaľi totu bicigľu Šandorkoľeso. To bulo slavne.
30. Perši bicigľi mal'i znak Star a voňi še mušeli stalno obracac, i preto ju volali – že Ciganka. Poslejše bul'i zoz torpedom jak i ňeškaľ a volaľi ich Frajla.
31. Perše auto mal Dioniz Papp, hoňel ho učiteľ Petrigala.
32. Perši traktor mal Michal Džuňov, volal še Fordson, von bul isto i perši predsedaňik kooperativi u Keresture.

33. Perši nemi film še hral u paňskej karčmi. Ľudze to volaľi mozi abo živi slici.
34. Perširaz bula zavedzena elektrika u Keresture roku 1924.
35. I perše radio na elektriku mal paňski kačmar Pavlovič. Ked Ľudze išľi do cerkvi, von ho puščel a truba, co bula u oblaku, ta hutorela i špivala. Babi še prežehnaľi i hvareľi, že to nečiste a hvareľi, že muši buc vojna, bo narod barz spišnel.
36. Perši telefon bul ľem na pošti.
37. Perši fijaker mal panocec Mudri. Na ģim še voželi ľem veľki hosc – jak vladika, ban i hosci z cudzini. Kočiš bul M. Olear i Bačo Janov.
38. Peršu tlačarku mal Vlado Šovš i Janko Naďord’a, volala še Kormik.
39. Perši RTG rentgen mal dochtor Levi Isidor von bul i zubar.
40. Peršim zubarom bul u Keresture Osif Budiňski, ked tarhal zubi, ta vse kľišči zamočel do paľenki. Von bul i perši sliker.
41. Perši ruski veterinar Dr. Janko Naďord’a rodzeni u Keresture, teraz u ČSSR.
42. Perši profesor Rusnak u Keresture bul Jaša Bakov z Ľurd’ova.
43. Perši hokejovi klub založel Jaša Bakov.
44. Perši raz misionare bul’i u Keresture roku 1927.
45. Perši veľki kovruš, jak je i neškaľ, bul spraveni 1934 roku.
46. Perša hajzibaňska draha bula zoz Červinki do Kerestura, vožela še cvikla, bula uzkoľajova.
47. Perši raz nad Keresturom ľecel graf Cepelin roku 1928 do poladňa.
48. Perši taxikar bul Šandor Miškov-Hardi.
49. Perši autobus zoz Kerestura do Kuli mal Michal Džunka i Jakim Sabolov. Pre podľu drahu še ho ochabeľi.
50. Perširaz še varel na šted valala paprigaš, ked viberaľi Janka Lisija za birova. Von spravel po calim valaľe draški popod čiži.
51. Perši hudaci bul’i Jakov Čizmar, Osif Gadňanski, Janko Miškov i cigan z Laliťu.
52. Perši troťkoše hral’i u karčmi nini Naďord’ovej.
53. Perši kovač bul d’ido Lagan a i joho d’ido bul kovač a maľi šopku na šore, dze še kovaľi koňi.
54. Perša bajberňa bula Bučková a voni virabjaľi i barz krasni kudzeľi. I za to ich i volaľi že Kudzeľarovo.
55. Perši klomfer bul Onufrij Malacko.
56. Peršu mesarňu mal Filip Mesar i Pašo.
57. Peršu konoparňu mal Jakim Harhaji i Vlado Brugoš.
58. Perši z Kerestura do Novoho Sadu za jeden dzeň prišol na paňskich korčuloch Elemir Bučkov i nazat do Kerestura. Stavel še z paňskim kačmarom.
59. Perši viterňak mal d’ido Šimkov na Bilej.
60. Perši kalapar bul Vnčel’ovski, von pravel i farbel kalapi.
61. Perša sodara bula na ciglašore Kaňuchova.
62. Perširaz še hral fotbal na pažici roku 1927, hrače bul’i perši: Jovgen Miška, Vlado Hrubeňa, Šandor Miškov, Jakim Hafič, Janko Bodvaj, Kolbas Michal, Feri z paňskej karčmi, Ferdinand Il’kov, ostatňich už ģepametam. Často raz bul suďija Jovgen Miškov-Hardi.
63. Perši duťan bul Rezakov.
64. Perši paňski skravec bul Ľura Bijaloš i Jovgen Hricov. U ich radňi študenti hral’i šach. Master šachu bul Jovgen Plančak i Ľura Bijaloš.
65. Peršča cukrarňa bula otvorena roku 1946.
66. Perše kupatilo bulo pri šľajsu 1936 r. Spravel ho Dr. Eugen Herbut.
67. Perši do vodi skočel z visokoho Veprovackoho mostu do begel’u Jakim Provči.

68. Perši ribolov provizorni mal d'ido Halas (bul Švab).
69. Perši legiŋe u Keresture nošeli ostrohi na cipeloch, ked še tancovalo.
70. Perši škipaci cipeli u Kresture virabjal Jakim Džudžar (dzijak).
71. Perši Batov duťan bul u d'ida Šimkovoho na veľkim šore.
72. Perši u valaľe provadzel osiguraŋe Ferenc Nagy, von bul Maďar.
73. Perši lovarski klub, družstvo zakladal Mitro Salak i Ďura Majnola.
74. Peršu bajberňu na ondulaciju ženoch mal Jovkan Čakan.
75. Perši mal veľku modernu motorku Slavko Papp.
76. Perše terchovne auto mal'i Hafičovo, co mal'i ml'in na veľkim šore.
77. Perši škofarski orchester bul roku 1937. Vedol ho dzijak Janko Mučenski, teraz je u Kanadi a hraľi u ŋim: pokojni Janko Vislavski, pokojni Vlado Koľesar, pokojni Dr. Janko Erdeľi, Janko Mučenski, Janko Naďord'a.
78. Perši chiži zoz antiku še počali pravíc 1938 r. Perša bula Naďord'ova.
79. Ostatňa chiža, co ma oblaki do slunka, išče i ŋeškaľ stojí, Naďord'ova, pokojnoho Jakima a ma buc jak muzej.
80. Perši mertveni koč garažoval za cerkvu, dze je ŋeškaľ, ŋeznam.
81. Perši pijaci bul'i na našim pijacu pri Kolbasovej chiži.
82. Perši pekol gestiŋi na pijacu bači Ďura Silad'i.
83. Perši pilot Rusnak bul supruh Oski Bijalošovej.
84. Perši sijartov (remenar) bul Štefan Naď.
85. Perši bilijard še hral u paŋskej karčmi Pavlovičovej.
86. Perša dzijakovňa bula za parochiju, tam bula najhl'ibša studňa.
87. Perši križ stal na štred valala. Kupel ho M. Šimko, teraz je pri cerkvi.
88. Perši u Keresture mal u chiži kupatilo Dr. Ďura Papp.
89. Perši begeľaroš bul bači Vasil' Miťov, chodzel až po Verbas po begeľu.
90. Perša šegertska škola bula u novej škol'i. Zlich šegertoch Ďura Mojnola bil zoz meterom.
91. Perši vatrogasni koč še pumpoval zoz rukami a mal sivarvaň na furiku.
92. Perši nabil policajta z legiňoch J. P. Policajt še volal Trivi.
93. Perši legiŋe, ked še bavel'i, ta barz krašne špival'i našo pišŋi.
94. Perširaz še počal'i nošic kabati okolo 1934 roku, bul'i krasni jak vipirjaci holubi.
95. Perši legiŋe še chodzel'i bic a to na pr. veľko šorce na ciglašor abo obratno, daraz bul'i i podžobani, l'ičel Dr. Tešeŋi u Verbaše.
96. Perširaz proboval ľecic zoz amrelom i jakušik plachtu Ferdinand Ilkov.
97. Perširaz na keresturskim kirbaju bula pol žena, pol riba 1929 roku.
98. Perširaz hral Rusin vonka z Kerestura u Kuli. Sudzel Dr. E. Pol'ivkov.
99. Perširaz zavital'i do Kerestura ukrajinski novinare 1938 roku.
100. Perši najľepši glumac bul Janko Boďanec, Vitomirov ocec.

4. ŠPORT U KERESTURE

U dŋeŋŋich časoch, ked človek pridze do modernich kvartel'och, či už u varošu abo na valaľe, ta vidzi, že u dzecinskej chiži polno baviska jak pre chlapcnoch tak pre dzivčata. Daraz, ked ja bul chlapec, ta to ŋebulo tak, aľe bulo tak: Chlapci še v žime korčol'oval'i po dol'inoch. Na jednej širšej lati bul pocahnuti hrubi drot a šľiskalo še na jednej nohi po keresturskich dol'inoch, chto

bul švitši, tot bul slavnejši. Dajedni mal'i na pal'ici i hvozd, z chtorim še podriľoval'i. Dzeci, chlapeci, ked už bul'i jarki suchi, ta še bičaćkal'i u blatu. Prez ľeto zoz švinskich bundavoch praveľi tlaćkerki a tlaćel'i prach, tota bundava mala koľesa z drugej bundavi spraveni na drevenej osovini. Jak som už skorej spomnul, perši paňski korćul'i mal Elemir Bućkov.

Prez ľeto še chlapeci išće školaře chodzel'i gu temetovu gu Miľovej dol'ini orucovac zoz chantami, veľkošorci zoz ciglašorcami a kurtašorci zoz budžaćaňami. To bulo barz opasne, bo še slućelo, že dakomu rucel'i chantu do tvari abo i do oka. Tot šport zabraňel'i panocove i učitel'e, bo še chlapeci tam naućel'i lac i šicko ňedobre. Hto pobezeľ, ta druhi dzeň u školi bulo slavňe i hvareľo še: „Aľe zme vam daľi.“ Dzivćata praveľi babki zoz handroch a daraz še praveľi i herľićki, chtori še na špargu uvjazal'i na dzveri i jak še dzveri otveral'i i zaveral'i a herľićka višela na lampi, ta tak ľecela po chiži.

Chlapeci okrem korćul'ovaňa še i sankoval'i a sanki bul'i doma najvecej virobeni zoz bagremovoho dreva. Veľki legiňe, chtori ňeslužel'i po gazdoch a bul'i doma, ta sebe daraz požićal'i koňi od toho, čto ich mal, i sankoval'i še v žime vjedno po valaľe zoz dzivćatami. Divki chodzel'i do gazdiňi, dze še ućel'i presc, višivac a daraz i brackovaňe pripravel'i. Chlapeci še u gazdiňi ućel'i tancovac i špivac a i karti hraľi. Daraz medzi ňich prišol i harmunikar Toma. Daraz ocove sinom spraveľi i d'ida zoz šňihu a mal marchvu u ustoch. Praveľi še zoz šňihu i hori, z chtorich še chlapeci spuščoval'i na sankoch.

Ked bul veľki post, ta še u karćmoch ňehralo i mladi legiňe a i chlopi še išľi tekac na pažicu. Teki to bul'i okruhli kul'i zoz dreva, robel ich kudzel'ar Bućko obićajňe za stari kalap, z chtoroho potreboval lager, dze bulo položené piro na kudzel'i. Obićajňe bulo dvacec štirme legiňe abo chlopi. Voni mal'i pal'ici taki jak orćiki na koću. Jeden teku podrucel a tot ju mušel trafic zoz pal'icu a čim išla daľej, tim bulo slavňejše. Daraz še stalo, že teka i popekla a ked išla barz daľeko i visoko, ta toti, co bil'i i rucal'i pal'ici, ta še pital'i hevtim, co hrizľi: „Bula vaša tam,“ co še išće i ňeškaľ chasnuje toto slovo, ked daco krasne abo fine.

5. ČINAGAŇE ABO HRA NA TUNGAUS

V ňedzel'u abo na šveto šicki išľi do cerkvi okrem toho, čto pre dajaku prićinu ňemohol. U cerkvi še krašňe špivalo zborove i služba tirvala od dzešatej do pol dvanastej i zoz kazaňom. Ked dajeden legiň ňebul u cerkvi, ta še ho ocec pital, že co panocec nakazoval, a von ňeznal, ta pri poludzenku mal taňer na rubi.

Po službi Božej še išlo gu hlašeňu, co nove u valaľe i tak daľej. Kišbirov stanul na jednu garadiću a mal tam i stol'ik, na chtorim čital a počal tak: „Česni gazdove, dalo še vas naprec vihlašic...“ Po tim hlašeňu še išlo domu, abo dachto i do Miroňa, abo nina Šantovej na pivo. Po poludzenku starši išľi do večurňi a po ňej salašćaňe na salaši. Legiňe, chtori še ostaval'i na večar bavic zoz dzivćatmi na šore prez ľeto, ta po poladňu, abo i mladi chlopi, išľi še činagac. Toto činagaňe vipatralo tak: Bula jedna sanko, na chtoru še položel koľićok jak jedna ćutka kukurici i do toho koľika še rucal'i pal'ici i čim daľej koľik ľecel, to bulo slavňejše. A toti, co hrizľi, ta ho mušel'i lapic. Dzešec rucalo pal'ici a dzešec hrizľi i lapaľi. Rucalo še dzešec raz, ked z toho hevti, co hrizľi lapaľi šejsc abo vecej raz činag, ta vec voňi išľi rucac pal'ici a toti, co teraz rucal'i, ta voňi išľi hrizce. To še obićeňo hralo ľem na jar, ked bul veľki post, bo karćmi pre post bul'i zaparti a ňetancovalo še, aľe až po Veľkej noci. No tot šport friško prepadnul, bo še stalo, že činag znal i zubi vibic a novi, zlati bul'i barz drahi a praveľi ich ľem u Varadiňe.

6. PEIVAŇE

Ked že bulo okolo Kerestura veľo doľini a čee i neškaľ išče, jak še daraz volal, Veľki begel', ta dobre bulo, chto znal plivac. Chlapci aľe i dzivčata, co žeznaľi plivac, ta še chodzeľi ućic gu budžackomu mostu, odkal' vychodzel mali i dosc plitki stari begel', u chtorim bula voda cepla a nebarz hl'iboka. Na spodku bulo veľo žabovich koritkoch. U plitkej vodi še učelo o štvornož, z rukami išol po žemi a zoz nohami pl'uskal a často še i mutnej vodi napil, bo žeznal trimac hlavu hore. Chto mal širši gaći, ta sebe do ņich nadul vozduch i tot ho trimal nad vodu. Dzivčata še kupal'i i u kupaćkoch na mesto čamca, chtori mal ľem d'ido Halas.

Vekši chlapci i legiŇe še chodzeľi kupac na novi begel' abo na šľajs, na chtorim še dobre skakalo do vodi zoz haci. Chto bul dľužej pod vodu i čim daľej vipľival pred širokim, to bul najšľavŇejši. Najľepše znal plivac Jakim Provćijov.

Večar v ľece, ked še baveľi dzivki i legiŇe, ta na harmuniki našo stari pisŇi a i kola znaľi barz krašŇe hrac Janko Nad'ord'ov Gabrov i Jovgen Sitkarov, unuk d'ida Lagana, peršoho kovaća u Keresture. Dzivki barz krašŇe zborovo špival'i: „U hajovim ľeše drevko voda ņeše, na tim drevku dzivće drobni vlasi čee. Ked ich rozčesalo, žalošŇe plakalo, ' i tak daľej. Isto barz krasna pisŇa bula i tota: „Jeftajova dzivka krasna, bo do poľa ņechodzela, bo do poľa ņechodzela, čarni baršoŇ ņenošela' i tak daľej. Bul'i to barz krasni keresturski obićaji, škoda, že ich ņelapeľi na magnetofon pre mladši generaciji.

Hokej u Keresture perši založel profesor Jaša Bakov, von bul i perši olimpijski hrać u Tokiju.

7. HROZNO I VINO

Pri peršich priznakoch ľudskej civilizaciji okrem zarna takoj še spomina i vino, chtore še naućel ćlovek spravac z hrozna. Už u najstaršich kulturnich narodoch nachodzime zapiski o vinu, o joho pomenovaŇu, tak napríklad Kelti volaľi vino gvin, Armenci kvin, Gruzinci gvino, Etiopci wain, latiŇski vinum, francuski vin, talianski vino, ņemecki wein, po ruski vino i tak daľej. Vino ma i svoju mitologiju. Davno predavno, ked bulo vecej bohoch, tak bul medzi ņima i boch vina. Tak napríklad u Egiptu boh vina še volala Osiris, Židzi volaľi Noe, Libijci Amona, Greci Dioniza, RimľaŇe Bakchus i tak daľej. Istorija o vinu piše, že veľo zavišelo na kvaliti vina od žemi aľe i od slunka. Kedže vino bulo božski napoj, ta ho ľudze tak i poštoval'i, vino še vše ņepilo každy dzeŇ, aľe ked še pilo, ta to bulo šveto. I sam kral' Salamon hvarel, že vino ņtreba pic, vino treba ľem koštovac. A ked sebe vipil, ta hvarel: „PaŇe Bože, o tri stvari ce modľim: 1. Pomož mi, da mam zoz mojima sušedami pokoj i mir, 2. udzel' mi mudri i dľuhi život, 3. daj mi frišku i mirnu šmerc.

Sam Isus Christos hvarel a i tak napisane: Chto budze jesc celo mojo i pic moju krev, tot vićŇe živi budze." Panocec Mudri hvarel, že vino, to Božija krev. Stari Icik, ked umeral, i na svojej smertel'nej poscel'i hvarel najstaršomu sinovi taku tajnu, že: „Iz hrozna še da vino spravac." Daľej napisane, že i sľati bul'i a vino piľi. Stare vino to jak stari i dobri prijatel', s chtorim vino pijeme, aľe ņepijeme ho zato, že bi zme še opili, aľe pijeme ho preto, žebi zme še poćešeli i maľi dobru dzeku, bo vino rozvešeli i šerco ćloveka. Veľo češkich problemoch še virešelo pri pohariku dobroho vina. Dobre vino žeŇe ćloveka, da špiva, aľe voda u ņim ćloveka hŇiva a preto, ked ćlovek gu vinu ņema hl'iboke ćvstvo i smak, ņtreba ho pic, bo tedi vecej poškodzi, jak pomože. Vino treba pic z miru.

ViŇica potrebuje ņel'ľem modľitbu aľe i motiku, bo najľepše tota viŇica rodzi, co sam gazda po ņej chodzi. U krasnim hordove može buc i podle vino a dobri hordov može opravac slabše vino.

Pľemenitosť toho napoja seba zasluži, žeby joho pice bolo vše milim i sjatočnim obradom, žeby vše služelo na dobre zdravľe, radosť u šercu jak i radosť zoz života a ľnepijeme ho preto, žeby zme še poňíželi, aľe preto, žeby zme še pocišeli. U vinu pravda, bo ľlovek pri vinu veľo raz povedal pravdu. Filozof Seneka napísal tak: ‚Vino i drevo – to barz dobri prijateľe, bo vino najľepše z drevenoho hordova.‘ Daľej piše, že ‚vino še užíva od dreva po drevo,‘ co znači teľo, že keď še ľlovek narodzi, davaju ho do drevenej koľiski a na krescinoch še pije. Ľloveka cali život provadzi drevo, či už stvari zoz dreva, abo stol, na cťhorim ľlovek je, poscel’ i tak daľej a na koncu života zaš ľem davaju ľloveka do drevenej truni a vona isto ľem zoz dreva a či smutno, či vešelo, vše še pije, bo vino še z dreva rodzi, bo i viňica zoz dreva.

Humor to soľ života a cťto je zoz ľnim nasoleni, ta dľhuo vitrima, bo cťto še šmeje, špiva i tancuje, tot dľhuo žije, pri cťim ma i dobri dumki a dobri dumki robja dobru krev, dobra krev je naďija na dobru dzeku, cťtora robi dobre rozpoložené a dobre rozpoložené robi dobre d’ila a dobre d’ila robja ľloveka ľlovekom. Na toto dobre rozpoložené dakedi treba i pomoc a vona je dobre vino, bo prez vina pri vešeliu ňet veľo dobrej dzeki, jak ňet zanata prez alata. Vino je jak i stari prijateľ, cťim starše prijateľstvo a cťim starše vino, tim ľepše. Raz po dľhich rokoch ňevidžeňa stretľi še stari dvome dobre prijateľe, z cťtorich jeden bul bohati a jeden chudobni. Tot bohati u svojim dome ponuknul staroho prijateľa zoz starim dobrim vinom. Jak še napil, ta še ošvižel po dľuhej drahi i hvári von tak: ‚O, vinko, vinko, pan Boh tebe sedme ňebo daj, a ti, prijateľu moj, u ňebu odpočivaj preto, že ši vistatoho i putujušcťoho ľloveka okripel i duševňe posilňel. Tebe vinko bohače pijú od rozkoši a chudoba od ľalu, da še od tebe rozvešeli a i da zabudňu na svojo brigi. A preto, co u tvojich siloch, naj budze u mojich žiloch. Tvoj cťokot naj nigda nevíschňe a blahoslaveno tvojo meno, naj še začuva až do konca šveta, bo cťto mirňe vino pije, tot dľhuo žije.‘ Veľo raz še slučelo, že keď še stretľi stari pajtaše po dľukšim cťaše, ta sebe i tak zavínčovaľi, keď pil’i perši pohar na zdravľe. Krašňe za domovinu pic. Pravda je pravda, že ľlovek pri vinu pove pravdu, a preto veľo raz ľloveka poznaš po joho roboti i pri vinu, bo vino jazik otvera a hvarja, že zoz šickich robotoch pri vinu najľechčejše prevracic pohar. U Prahi na jednim hordove piše tak: ‚Cťto sce vinko pic, muši ho i dorobic.‘ Prezident Masarik pri jednim frantovaňu hvarel: ‚Ľeško splašic ľabu do vodi a pojaňicu nahnac do karčmi.‘ Raz som cťtal u Ruskim kaľendare, že prez uzki kačmarski dzveri še prešľisla chiža i cali majetok a ostala ľem žobracka paľica. Tak isto še tvrdzi, že vecej ľudze pomarľi od vina i paľenki jak u šickich vojnoch po švece.

Tu u Ľechoslovackej, dze narod mudri, dobri i robotni, aľe še ľubja i povešelič po skončenej dobrej roboti, voni maju barz krasni i bohati folklor. O tim bi še dalo veľo pisac, aľe ja scem ľem to pripomnuc, že cťasto sebe zašpivaju taku pišu pri vinu: ‚Ľepi, Janku, ľepi vodu, voda ci je ľem na škodu, aľe ti še napi vina, to je dobra medicina. Voda, voda, ňescem ja ju, ňescem ja ju, naj še u ňej dzivčata okupaju, aľe vinko, vinko, to pic budzem, to pic budzem, dogod ja na švece živi budzem. U vodi su hadi a najdu še i žabi, a preto ňescem ja ju, naj še z ňej voli napavaju.‘

Pan Boh na hori Holhofti prikazal Mojsejovi, da napiše dzešec zapoviďi Boží. Na hori Olimp, dze za davnich časoch žil boch bohoch Zeus, von mal až dvacec zapoviďi o vinu i o nektaru a hvarel: ‚Keď moj kolega Mojsej ma dzešec zapoviďi, ja ich muším mac duplom a to su toti: perši pohar jag od med, druhi naľeješ hňed, treci tebe smaku doda, štvarti še odbic ňeda, pijati chvaľic ľnepostarčiš, zoz šestim smjad ňezahaciš, po sedmim spl’etaš esa, po osmim ci hlava klesa, po dzevjatim ši jak kameň, po dzešatim ci je amen. Jedenasti od radosci, dvanasti od ľalosci, trinasti še za tich pije, co ich žem už krije, šternasti za krasni ženski oči, okolo cťtorich še švet toči. Petnasti naj žiju ľudze stari, šesnasti naj žiju i mornari, Sedemnasti za tich, co gazduju, osemnasti za tich, co šporuju. Dzevetnasti za farara, dvaceti za hrobara.‘

8. URIVOK Z MOJOHO ŽIVOTA – KUKURIČNI KRUPI

Raz som čital u jakešik knjižki, že každi človek ma svoju sudbinu, dachto ľepšu, dachto horšu. A ja mal i taku i taku a verim, že tota sudbina postoji. Ja znam, co život a, jak še hvári, že znam i to, že keľo tarki za groš, bo ja proboval, ta znam. A chto ňeproboval, ta tomu ňemuši veric, aľe i tak še hvári, že jedna probovala, ta chlapca mala.

Veľo ľudze še mi pitaľi, že čom ja pošol do Českej. Neškaľ še tu mam dobre i som zadovolľni na stari koľena, ľem jedno me trapi, že som ňe doma medzi svojima u rodzenim Keresture. Trapi me vše nostalgija, tužba po domovini. I dok budzem umerac, ta budzem dumac na moj rodzeni valal, na mojich najbližšich, na Rusnacoch, na šicko toto, dze som prežil svojo dzeciňski roki. Mi, chtori žijeme u cudzini, mi šicki totu chorotu pozname a vona še da viľičic tedi, ked človek pridze medzi svojich domu, do rodnoho kraju.

Poprobujem opisac moju sudbinu, chtora mala veľku roľu u mojim živoce. Bulo to tak. Veterinarnu medicinu som počal študovac u Zagrebu po skončeňu klasičnej gimnaziji. Na univerzitu som še zapisal roku 1939 i 1940. Prišla vojna a Maďare okupirali Bačku. Ja už nazat do Zagrebu ňemohol vracic, a tak aňi do Beogradu, da nastavim študiji. Ked me ňebulo nikud, ta hajt do Peštu, dze še dalo a bula tam i veterinarska univerzita, hutorelo še o ňej, že ma dobre i svetove meno. Barz mi tam bulo češko, bo po maďarski som ňeznal aňi slovo. Roku 1942 som mušel narukovac na katonu a jak veterinaru me daľi služic gu koňom, gu husarom. Narukovaľi zme vjedno zoz Jovgenom Govlojovim.

Ked mi pridzeľeľi koňa, ta koň bul mudrejši jak ja, bo som ňeznal, aňi tomu ňerozumel, že co to znači jobra abo balra itd. Ked som šedzel na koňovi, aľe koň už bul stari, ta po rozkazu tizedeša išol tam, dze treba a ja še večar učel zoz slovňika, že co toto abo toto znači. Po troch mešacoch som dostal i kvece z kromplľi (hvizdočka – ervezete) jak visokoškoľar. Šedlac som už znal (o tim, jak tam bulo veľo i veľo frantovňe, bi som znal pisac) a po troch mešacoch som pošol do oficirskej školi, do Peštu, aľe preto, že som ňeznal jazik, ta som za oficera ňeskončel, a to bulo i mojo ščesce.

Po skončeňu tej školi, choč som jazik ňeznal, aľe som dobre znal šedlac i ovladal dobre oružije, ta me kapitaň, volal še Klempa, puščel domu na eltavozaš. Bulo to pijatok a pondzelok som še mušel hlašic u kasarňi. Tak i bulo. V ňedzeľu som do poladňa pošol do cerkvi a po službi Božej som išol domu. Pri Dzvonnarkovim duťanu me štretnul dochtor Barna, pozdraveľi zme še i hvári von mňe: „Sluchaj, Jani, išče ňe poludzenok, podzme mi do Miroňa, ta sebe daco popijeme a scem ci daco povesc i zamodľic ce.” „No, dobre, šak podzme,” hvarim ja jomu. Ked nam priňesľi po špricoru i hvári mňe človek toto: „Sluchaj, Jani, ja mam u Peštu brata a teraz vojna, pošta ňe stopercentna, ta bi som ce scel zamodľic, či bi ši ňebul taki dobri, da mu odňešel jeden pakecik.” Ja mu na to hvarim, že z radoscu mu to spravim. Tot isti večar prišol dochtor Barna do nas i priňesol jakišik pakecik a co bulo u ňim, co ňe, ja ňeznam do ňeškaľ, ľem teľo, že bul dosc češki. Človek mi dal i pismo, ja večar odputoval, u rano som bul u Peštu i u večar hajt do Budinu, dze von bival. Uľička še volala Cimbalom utca. Pametam, jak ňeškaľ. Ked som hvarel, že som z Kerestura, ta še mi zradoval i zavolal nuka i pohoscel, ked som mu pakecik uručel od joho brata. Tu še tedi zpečatěla moja sudbina. To bul počatok. Ja za pohosceňe podzekoval i pošol do kasarňi. Po tim šickim o tri dňi me volal do kondzelariji moj predstaveni. Tam pridzem i koho vidzim, bul to Barna, aľe ja ňeznal, že chto von i co von, človek fini i šorovi krašňe obľečeni. Von me vipital z kasarňi i pošľi zme do ňich na večeru. O dzevjatej som už mušel buc nazat u kasarňi. Pri večeri hvári von mňe, dosc dobre bešedoval po ruski i hvári von: „Sluchaj, Jani, moja supruha cerpi na žovč a muši trimac dietu a vidziš, že jak je, vojna, raz toho a raz

toho ňet. Mi mame das šteracec kurčata a ňemam ich z čim karmic. Potreboval bi som pre ňich krupi. Ti zoz Bačkej, odkal' i ja, a tam kukurici nadosc a i krupi. Mohol bi ši mi nabavic i priňesc, pri čim ja to ňežadam zadarmo. A ja ci urlab nabavim i pojdzeš domu." Ja toto z radoscu prijal a cešel som še, že zaš možem pojsc domu. Urlab bul spraveni na 24 hodzini a z Peštu do Kerestura i nazat dvacec štiri hodzini, išče i krupi nabavic, to ňebula maličkosc. Človek mi za toti krupi obecal veľku odmenu, chtoru i spravel, každa mu česc. Urlab bul u kišenki, času barz malo i hajt ja friško na keleti na brzi Arpad i domu pre krupi. Prišol ja do Verbasu a z Verbasu spoj ňebul do Kuli. Ja bi še ponahl'al až strach. Čekal som das dva hodzini i hajziban, co išol Novi Sad – Zombor, me odvezol do Kuli. Z Kuli do Kerestura isto večar ňebul spoj, aŇi avtobus, aŇi živej duši na šore, šicko cichi, Ňigdze Ňič, ľem ja sam na cmej staŇici u Kuli. Co som mal robic, jak še hvari, pomascel som popod koľena, ta hajt pešo do Kerestura a prišol ja takoj po pol noci domu. Mac už Ňežila, ocec spal. Ja zobudzim oca i barz še mi zradoval i pita še mi ocec, že či som prišol načisto zpoza katonactva. Ta hvarim ja ocovi: „Ta dzeže na čisto, takoj še ponahl'am nazat, ľem muším nabavic krupi." „Ta jaki krupi." „Šak pre kurčata." Ocec še me pita, „šak jaki že ti maš kurčata, ked ši za katonu?" Hvarim ja ococi: „Ja ňemam Ňijaki, aľe pan Barna me poslal pre krupi i da mu odŇešem." Tak mi bulo. Mi z ocom takoj na pojd, nalupaľi zme das petnac abo dvacec kila kukurici i takoj zoz Ňu do krupari do Janka Haluškovocho. Človek išče spal, mi ho zobudzeľi. Ocec ho ponuknul z jednu ľutu, von nam kukuricu zdaraloval i ja mal dušu už na pol mesce, aľe dze išče Pešt od krupari. Autobus Ňechodzel a hajziban Ňečekal. Ocec mi dal do taški slaŇini, kolbasi i chl'eba na drahu. Krupi bul'i u meščku a bul'i i dosc češki, mohl'i mac das petnac kili. U jednej ruki som mal meščok, u druhej tašku i často som prerucoval z pľeca na pľeco. Pred Kulu som še už počal i znojic, choč bulo i dosc žimno. Na hajziban som scihnul na vreme jak i do Peštu. Ja krupi pridal joho paŇi, chtora me pohoscela i podzekovala i ja pošol do kasarŇi. Po tim šickim o štiri dŇi zaš prišol pan Barna za mnu do kasarŇi i povolal me do Ňich na poludzenok na Ňedzeľu.

Pri poludzenku še mi pital, že jak še mi služi. Hvarim ja jomu: „Ked inšak Ňemože buc, ta i tak dobre." Ja mu pripovedal, že na cimri u jednoj čiži bivam z troma grofmi, z grofom ApoŇi, grofom SečeŇi i grofom Kalmar a že som raz u ApoŇiho grofa bul i na poludzenok a u SečeŇiho na večeri. Voni me ľubel'i a vše še zo mŇe šmejal'i, že mam čiste maďarske meno a že Ňeznam po maďarski. Bul'i to dobre i inteligentni chl'apci, bul'i vše skromni, choč bul'i i grofi a Ňigda Ňedal'i znac, že su grofove. VoŇi trome vec narukoval'i na ruski front i šicki tam ostal'i. Ked ja toto vipripovedal, ta še mi pan Barna opital, či bi ja Ňescel isc do civil'u. A ja naŇho popatrel i pital som še u duši, či von ma rozum, abo toti otrubi u hlavi. Hvarim ja jomu, ša znace, že jak to katona a šegert. AŇi čert Ňescel buc i hvarel mi, že daco spravime. Von mi človek napisal molbu, da idzem do civil'u i da možem daľej študirac i po skončeŇu školi, da budzem vojenski veterinar. Ja to prijal z radoscu i za das šternac dŇi som išol do civil'u. Po tim šickim som še zapisal na univerzitu i Peštu, dze som absolvoval šicki semestri i prepodavaŇa. Raz tak po poladŇu, ked zme bul'i u saľi na operaciji, prišol medzi nas jak viplašeni jeden kolega Serbin, šepkal, da Maďare Ňečuju, i hvari von nam, co zme tam bul'i Serbi, BuŇevci, Slovaci i ja sam Rusnak medzi Ňima, že nas obkoľešel'i Ňemci a že scu, da idzeme do Ňemeckej armiji. Mi, ked še toto doznaľi, i na zadŇi dzverka, o chtorich Ňemci Ňeznaľi, ta zme poscekal'i na perši hajziban i domu. Išlo o zachranu života, bo Ňemci Ňepoznaľi pardon.

Pri tim šickim som tedi ochabel šicko, co som mal, jak šmati, tak veš i radio som mal, varič od panoca Mudrija. U kratko, co som mal u Peštu, šicko mi tam ostalo a ja prišol u jednich šmatoch domu. Vecej do Peštu som še Ňevracel. Po dajakim čaše, ked som už bul doma, ta som še dobrovol'Ňe hlašel do partizanoch do Titovej armiji, dze som bul dvacec dva mešaci u peršej

vojvodanskej brigadi a u šesnastej diviziji. Narukoval som do Beogradu a ked som skončel kurz veterinarni, ta zme pošli do Bosnej, do Sloveniji do Kraňu, na Bled i natočec som skončel na Paliču. Po dvacec dvoch mešacoch u partizanoch a už bul pomali i kočec vojni, ta zme še starši ročniki zruceľi do civilu. Po tim šickim som še prihlašel na univerzitet u Beogradu, dze mi nesceli priznac toti ispiti, co som skladal u Peštu. Mne še nescelo išce raz zapisovac toti semestri, co som už odposluchal a robic išce raz toti ispiti, co som ich skladal u Peštu, ta som vec preto napisal do Brna, či mi priznaju šicki školi i ispiti. Fakultet z Brna z Českej mi napisali, že mi šicko priznaju. Ja tu prišol a za rok som skončel i dostal diplom, pri čom som robel i rigoroz, z čoho som dostal i Dr. veterinarne medicini. Tu še mi pačelo i ostal som doňeskaľ. Tu mam svoj dom i zahradu i šicko u šore, ľem me trapi nostalgija, aľe umrec bi som ľubel u rodnim kraju i valalu, medzi svojima u Ruskim Keresture.

Može buc, že zaš dajaki krupi zmeňa moju sudbinu a pridzem u svoju domovinu, a jak še hvári, všadzi dobre a doma najľepše. Bo chto šcesce nienajdze doma, u cudzini še barz češko ľľeda, a preto še hvári u našim narodze, že ľubov gu svojomu caha Rusnaka domu.

9. JEDNA MILA EPIZODA Z MOJOHO ŽIVOTA – TA TO ŇE VŠE TAK

Keresturski kirbaj to šveto cerkovne, kedi še Rusnaci zchodza do svojej maticii Kerestura zoz šickich ruskich valaloch, jak zoz Ďurďova, Kocura i zoz srimskich valalou. Srimci še šmeju Keresturcom, že u Keresture slunko vichodzi zoz žemi a nēvichodzi jak u Srimie zoz ľesa, dze šviži vozduch, ta še od toho vozduchu dakus i slunko ochladzuje, i preto tak u Srimie nēbarz horuce jak u Keresture. A i to išce še šmeju Keresturcom, že najviša hora u Bačkej, to turska bundava a že z begelu, chtori čēce kolo Kerestura, ta Keresturci jedza veľo ribi. A ked že ribu treba znac lapič, ta treba znac i plivac, a preto šicki Keresturci znaju plivac. To naisce pravda, že u Keresture, ked horuco, ta horuco, až še dakedi i nēda chodzic bosí, bo až peče žem a ked nēpada, ta je často až i popraskana.

Raz tak v ľece som prišol zoz Českej domu na vakaciji do rodného valalu do Kerestura. Perši dzeň som pošol na temetov podzekovac maceri za mľeko, z chtorim me vichovala a ocovi za robotu. Pošol som i na parochiju, dze som virosnul, a tam me prijal pokojni vladika Dr. Havriil Bukatko, jak i bačvanski vikar o. Makaj Michajlo. Voňi me krašne prijaľi i pohosceli. Pri tim milim šedžeňu zme spominaľi na stari dobri časi, spominaľi zme našo zažitki zoz seminaru zoz Zagrebu, dze me pokojni arcibiskup Dr. Bukatko učel po francuski, ked že som bul dlukši čas chori i dakus som zostal u peršej klasi. Spominaľi zme folklor u našej prastarej d'ídovščini, spominaľi zme hrob sjatého Kirila i Meftodija, bo voňi tu pochovani u Českej a tot valal še vola Velehrad. Spominali jak i o tich šorikoch, co ich teraz pišem a pokojni nadvladika i o. Makai mi hvareľi, da to opišem, jak znam, a ja o tim i pišem, jak co som vidzel, dožil i čul i tak daľej.

Raz tak jednoho horucoho dňa takoj po frištiku u mojoho brata Jovgena prišol mojoho sinovca Mirka sin Zlato i hvári von: „Ocec i mac Vas daľi pozdravic, že nēškaľ na šore, da pridzece do nas na poludzenok a toto poludzenok ma buc na vašu počesc.“ Ja krašne podzekoval i čelēdnika viprovadzel. Na odchodze ľem tel'o hvarel, že to ma buc iberašung iznenadžeňa nēdajaki poludzenok na zbojnicki spôsob.

Pred poladňom ja prišol do Mirkovoho domu a von človek me už čekal i šedzel pod karčuňskim drevom u zahradi, okolo chtorého bul do rovna krašne oštrihani guzbanok. Privitaľi zme še jak i zoz gazdiňu Etelku, ta zme pošedaľi do chladku. Joho druhi sin Julin takoj priňesol u kvetovanej fláški na tacňi i par pohariki odľičnej kajsovački. Mirko, jak domačin takoj naľel a na paľenki

som vidzel, že bul lancušok storaz krašši jak zlati. Mi sebe popil'i po jednim, jak še hvari aperitiv pred poludzenkom. Na to takoj prišol sušed Džudžar ta i zoz nim. Jak mi tak bešedujeme, ta prišol i Jovgen Makai, co robi u Nemeckej, ta i z nim po jednej a hvarim ja Mirkovi: „Sluchaj, človeče, že budze dosc,” a Mirko hvari tak: „Ked zdochla krava, naj zdochne i ceľe. Nebojce še nič, to paľenka dobra a za chvil'u budze i poludzenok.” A tak i bulo. Už pri prichodu do Mirkovoho domu išče pri kapurki som zapachal jakišik odľični miris po cibul'i, mesu i paprigi a čim som išol bližej do dvora gu humnu, dze še poludzenok varel, tim vecej jedlo fino pachlo.

Medzi tim Etelka i sušedzi richtal'i stoli na dvore, bo u chižoch bulo barz horuco a slunko, vono robelo svoju zadaču, hralo a až praželo, horučava veľka. Ked už stoli bul'i krašne prikriti zoz ruskima bilima partkami, naraz še otvori kapurka zoz humna do dvora, dze mi šedzel'i, a Zlatko hvari maceri: „Mamo, dajce tot partok hetka zoz stola, bo tam scem položic horuci kotľik,” u chtorim bula veľka varecha. U kotľiku bul paprigaš na zbojňicki spôsob a to tak, že bulo u nim veľo cibul'i, paprigi a najvecej švinskoho, dakus hovediho a ceľačoho mesa. O štvartim mi šescel'i povesc, že jake to meso bulo, ľem bulo to barz dobre i smačne. Ja jak perši hosc, a ked že to bulo na moju počesc, ta som sebe načerpal tak, das do pol taňera, pri čim bul i barz dobri friški mechki chľeb. Po mňe sebe naberal'i ostatni sušedi i šicki, co tam bul'i, i šicki barz chvalel'i, že jaki Zlato odľični kuchar a tam som še dopočul, že von tak isto zna varic i kotľikovi gul'aš halasle zoz riboch. Von na toto šicko človek ma sersam, jak kotľik, tak gaz a mal tam i suchi čutki i tak daľej. Človek še porichtal i ňezahaňbel še za svoju robotu i kucharsku veštinu a jak Serbi hvarja: Alal mu vera.

Po dobrim i barz smačnim poludzenku na par minuti gazda i moj sinovec Mirko še vitracel i za par minuti von tu, aľe ňe naprazno. Von priňes jeden polni koršov vina a dobroho, z chtorim mi zaľival'i tot gul'aš. Slunko i daľej hralo a na ňebu aňi jedna chmarka. Tak še hvari, že tot budze spašeni, co vitrima a mi vitrimal'i das do štvartej, pol pijatej a pomali še rodzina počala rozchodzic po roboti domu. Mi šicki krašne podzekoval'i za barz mile i bohate pohosceňe i pomali zme še rozišli.

Ked že som už na druhi dzeň mal odputovac nazat do Českej, ta reku ňepojdzem ja z Kerestura, da ňepojdzem še rozlučic i z mojim jedinim bratňakom Jankom Nad'ord'ovim i z joho famel'iju. Ja šednul do avta i hajt do bratňaka Janka. Po draže od sinovca Mirka do bratňaka Janka ja ňikoho na draže ňepoznal, bo toti, co som ich poznal, už veľo pomarl'i. Poznal som ľem Jakima Miťovoho, chtori košel travu u jarku. Ked som prišol do bratňaka Janka, von me človek i zoz famel'iju krašne privital. Poukazoval mi svoj jak še hvari gazdašag, i vec po tim nuka do chiži. U chiži bulo dosc dobre i skoro chladno, aľe už jak som išol do ňoho, ta som modľel pana Boha, da mi ňedavaju nič jesc, bo som u sebe už mal dva taňeri dobroho zbojňickoho paprigašu, gulašu a z dobrim vinom zaľatim.

Jak mi tak po privitaňu i po prepatrunku dvara šedzime u chiži, naraz joho mila i šorova, čistotna supruha And'a Irina vidzim, že ňeše polnu tacňu mesa. Tedi som sebe podumal: „O, paňe Bože, preco me tak kareš, že vidziš, že ňemožem a mušim.” Tak i bulo. Na miski bulo pečene švinske meso, friški kolbasi, hurki, pečeňe z kački i z kureca a tacňa bula obložena zoz krompl'ami, chtore barz fino pachľi jak i meso.

Patrim ja na totu tacňu i patrim, dze najmenši falatok. Vžal ja sebe jedno pečene rebro, bo som sebe dumal, že na tim najmeňej mesa. Tak i bulo. Ked som toto rebro jakošik zmascel, ta me daľej bratňak i joho supruha ponukaju, že naj sebe vežňem išče, ta som sebe išče vžal puporok z kački. Medzi tim še zapijalo vinom dobre chladzenim. Jak mi tak šedzime, and'a dakus pošla z chiži vonka a naraz vona tu a co vidzim, vona trima u dvoch rukoch veľku misku zoz sarmu u kapustovim ľiscu. Moj sinovec Julin, co je teraz na roboti u Nemeckej, ta ked vidzel i zapachal

taku sarmu, ta hvarel: „Čuvaj, to je pre chudobnih l'udzoch.” Von tak raz hvarel na jednej svadzbi a mal pravdu. Aňďa Irina hvari: „Nože Jani, vežňi sebe, poprobuj moju trapezu.” Ta dumam sebe, ta jaka to trapeza, ked miska polna zoz sarmu. Vona barz fino pachla i ja jednu vžal i jakošik som ju do sebe zmotal. Vona me ponukla daľej, aľe ja podzekoval a vona hvari: „Na co som še teľo navarela, ked ňesceš jesc a jakošik še pišiš.” No ňebul išče koňec. Jak mi tak šedzime, vona še zaš dakus vitracela a co vidzim, neše vona polnu tacňu rejteša zoz sirom ta i z bundavu i z jablukami a bul'i tam kolači i na kvasu. Ja už najedzeni, do mňe bi še už, dumam sebe, ňezmescelo aňi makove zarno. Ponukaju voňi mňe, aľe na mňe až horučava idze. Hvarim ja im, že už ňemožem a bratňak Janko hvari, že choč jaki polni koč zoz šenom, ta še išče na verch mesi i kočiš na ňim.

Išče som bul študent u Zagrebu, ta mi moja pokojna mac u paku pošilala rejteša zoz bundavu a duma sebe, ša už budze, jak budze, ta poprobujem tot zoz bundavu. Išče pametam, že daraz i Ing. Julin Malackov zoz Kerestura me zamodľel, da mu od joho maceri priňešem bobaľki zoz kračuna a ja mu ich odňesol u jednej kantički zoz mľeka až do Zagrebu. Von človek ľubel bobaľki a ja rejteša zoz bundavu.

Ked že som mal isc na večeru do šestri Melanki a už bulo pomali i gu večaru a i voňi maľi robotu okolo statku, ta ja še pomali poberal a hvarim im ja, že to ňetrebalo taki brigi sebe robic zo mnu, mňe bi bulo dosc, ked bi sce mi daľi das dva tri deci kisloho mľeka, ked teraz taka horučava. Mi bešedovaľi o našim dzecinstve, jak zme pasľi šviňi i kravi davno na bilej i tak daľej. A naraz joho supruha tu a čuduj še švetu, co vidzim, vona žena noši u veľkim pohare kisle mľeko. Ked som toto mľeko vidzel, co ja inač barz ľubim, ta som sebe podumal: „No, Janku, ked ši ňigda ňeskapal, ta teraz skapeš.” Ňedalo še ňič robic i z bosku pomocu ja i toto mľeko vipil. To bulo žimne i šviže, to mi, može buc, i najvecej od šickoho smakovalo.

Jak mi tak šedzime, pripovedame, ja už bul na odchodze, naraz tu profesor Nad' Bandurik i hvari von mňe: „Bači Janku, pozdraveľi vas otec i mac, že da do nas pridzece, ked sce u Keresture, bo i mi bul'i u Vas.” Ja pozvaňe prijal i pošol som do ňich. Ľudze me krašňe prijaľi i pohosceľi zoz čarnu kafu, ja im krašňe podzekoval i pošol do šestri, chtora me čekala zoz večeru.

Ked som odchodzel od bratňaka Janka i z joho šorovoho obisca, ta som im barz krašňe za šicko podzekoval, za take mile i bohate pohosceňe a hvarel som, že to ňemušelo až tak buc. A na to bratňak hvari: „Ta to ňe vše tak.”

RECENZIE A SPRÁVY

Vzdelávanie festivalom?

Medzinárodný festival Divadelná Nitra má nezastupiteľné miesto v kontexte dramaturgie kultúrneho života tradične vždy na začiatku nového akademického roka. Tvorí stabilne renomovanú kultúrnu udalosť (pokiaľ tak vnímame festival) ako rýdzo významnú kultúrnu prezenciu interkultúrneho charakteru.

Rovnako prítomnosť festivalového podujatia zaujíma i osobitý postavenie v profilácii študentov odboru kulturológie. Stáva sa symbolickou introdukciou zimného semestra konkrétneho akademického roka. Študentom kulturológie poskytuje zreteľný edukačný potenciál: t. j. využiť divadlo na vzdelávanie, vzdelávať sa divadlom najmä veľkou rozmanitosťou tém jednotlivých inscenačných výpovedí, či rôznymi inovatívnymi postupmi súčasného divadla atď. Týmto spôsobom je každý festivalový ročník poslucháčom kulturológie k dispozícii prevažne ako komplementárny študijný materiál s unikátnou možnosťou nadobudnúť vzácny, pozoruhodný prehľad v trendoch súčasného európskeho divadla.

Ďalším neodmysliteľným spojivom medzi pracoviskom našej katedry a Divadelnou Nitrou je forma spolupráce v podobe kontinuálnej línie dobrovoľníctva na tomto festivale. Je nielen súčasťou praxe v Bc. a Mgr. štúdiu, ale aj svojím spôsobom určitou prestížou. Participácia na najväčšom medzinárodnom divadelnom festivale na Slovensku predstavuje nepochybne pre študentov cennú skúsenosť napríklad pre koordináciu, tímovú spoluprácu, flexibilitu komunikačných kompetencií, jazykovú zručnosť a v neposlednom rade dobrý pocit a zážitok z úspešného priebehu festivalového podujatia.

Blízka spriaznenosť našej katedry s festivalom svedčí do istej miery o kulturologickom záujme o festival a vyplýva taktiež i zo zreteľnejšej potreby jeho teoretickej reflexie. Inými slovami povedané – odbor kulturológie zjavne potrebuje festival kvôli permanentnému monitoringu súčasného divadla, praxi, rešeršovaniu, hľadaniu, vzdelávaniu i recepcnému obohateniu. Na platforme festivalu sa rysujú pre kulturológiu neraz zásadné otázky vyslovene kulturologických tematických okruhov: divadlo ako miesto interkultúrneho dialógu, festival ako forma kultúrnej prezentácie, kultúrna mobilita a jej výzvy, kultúrna diplomacia a jej jednotlivé stratégie, aktuálne trendy umeleckej kultúry, kultúrnej politiky, dramaturgie kultúrneho života, kultúrnej teológie, globalizácie kultúry, multikulturalizmu, minorít v subsystéme kultúry a pod. Na ploche zrealizovaného festivalu sa každoročne odrážajú mnohé zo spomenutých kulturologických otázok. Aj posledný ju-

bilejný ročník medzinárodného festivalu Divadelná Nitra 2016 nebol výnimkou a poskytol priestor pre načerpanie ďalších vzácnych impulzov pre teoretickú reflexiu.

Špecifikom posledného ročníka Divadelnej Nitry (23. – 28. 9. 2016), ale aj tých ostatných predchádzajúcich ročníkov tohto festivalu je ich špeciálne zameranie. Už často samotná téma (naposledy to bola *Óda na radosť*?) neraz implikuje, ba priam vyzýva k teoretickým reflexiám, uvažovaniu o rôznych oblastiach kultúry a jej súdobých, aktuálnych problémoch. Festival na vzorke množstva pozvaných inscenácií a performancií dominantne rastuje akútne spoločenské otázky a prostredníctvom divadla/divadelných výpovedí, či jednotlivých modusov vplyvov na publikum z recepcnej perspektívy núti ku konfrontácii, často aj žiaducej provokácii. Rovnako je dôležité zdôrazniť, že festival (Divadelná Nitra) aj so svojou zabehnutou dramaturgickou koncepciou treba „čítať“ de facto ako príbeh, resp. sledovať jeho príbeh v kontexte prebiehajúceho ročníka festivalu. Programová štruktúra k tomu jednoznačne nabáda. Celostný zážitok zo sumy videných a zažitých predstavení možno dekodovať prioritne v kontexte festivalu. Vzniká neraz raritná situácia: cez prizmu divadelného diela zaostriť cieľene na festival a jeho tematické určenie, prípadne z festivalovej (generálnej) témy zase pristúpiť individuálne k sledovaniu konkrétnej divadelnej produkcie/performancei atď. V tom tkvie zároveň náročnosť vnímania i zakúšania festivalu ako sviatku – špeciálnej, unikátnej nekaždodennej udalosti v bezprostrednom oddávaní sa divadelnej recepcii par excellence. Výnimočnosť tohto festivalu zaiste stojí na tejto intenzite. Je to predovšetkým ideálna možnosť vidieť na malej ploche (šiestich festivalových dňoch) takú kolekciu produkcií, ktorá svojim návštevníkom otvára brány ku kultúrnej prezentácii, interkultúrnemu dialógu, percepcii „iného“ divadla, prinášajúceho na domácu pôdu potrebnú prieraznosť už len napríklad jazykových rozmanitostí etc.

Podobne sa na každom konkrétnom ročníku prezentujú viaceré režijné osobnosti (osobitosťou festivalu je, že sa za svoju existenciu špeciálne orientuje na vyhľadávanie, objavovanie mladých, začínajúcich hviezd európskeho súčasného divadla) s ich vyhranenými režijnými rukopismi: provokujúcich nielen tematikou, ale aj formálnou invenčnosťou, prípadne neobvyklými využitými prostriedkami a pod. Dramaturgická rada festivalu Divadelná Nitra v určitom zmysle už trvalejšie testuje kapacitu prijímania i porozumenia pomerne náročným výpovediam v inscenačnej rovine, prípadne inovatívnym výrazovým a vyjadrovacím prostriedkom. Aj v tomto náročnom rastru dynamicky pulzujúceho divadelného jazyka sa týmto spôsobom overuje univerzálna reč divadla.

Režisér Ondrej Spišák poskytol v rámci festivalu vo svojej najnovšej inscenácii *Cirkus Charms* (Teatro Tatro Nitra, 2016) svoju víziu románového diela Daniila Charmsa: *Cirkus Šardam* ako univerzálne, humánne poslanstvo nielen pre detského diváka. Predstavil šarmantný (bábkový) cirkus so „živými“ hercami, prezentujúcimi *de facto* antiilúziu samotného bábkového cirkusu, kde rôznymi trikmi a vlastnou sugesciou prezentovali jednotlivé nezvládnutia artistických, cirkusových čísel. Herci akoby ich naschvál nevedeli predviesť a v tom spočíval rozkošný figel. Pre diváka univerzálneho vekového typu sa zdanlivá, sympatická poloha nešikovnej akrobatickej zručnosti stala bravúrnou prehliadkou komickej lapidárnosti, triviálnej efektnosti a priznanej antiilúzie *par excellence*. O. Spišák umne kombinoval divadelnosť s cirkusovými prostriedkami, čo je pre poetiku tohto kočovného (exteriérového) divadelného združenia kontinuálne vôbec príznačné.

Holandská režisérka Susanne Kennedy razantne pristúpila k extrémnemu popretiu herectva tým, že jednotlivým hercom v inscenácii *Prečo pána R. postihol amok?* (Münchener Kammerspiele, Mníchov, 2015) eliminovala celkový verbálny prejav. Hlas hercov sprostredkoval dabing, keďže na tvárach mali silikónové masky. Museli k nemu prispôbiť pohyb do najmenejších nuáns. Inscenácia podľa rovnomeného scenára Michaela Fenglera a následného filmu Reinera Wernera Fassbindera z roku 1970 zjavne iritovala, provokovala, ale aj udivovala nevšednou disciplinovanosťou hercov, ktorých nadabované repliky reprodukováných hlasov temer synchronizovali s pohybom postáv v maskách na javisku. Išlo o zreteľný príklad prieniku iných médií do divadla, ktoré sú vždy viac-menej razantnou provokáciou i výzvou na prehodnotenie živosti (autenticity) divadla.

Rovnako aj „scénický“ koncert *Ruže* (Dakh Daughters Band, Kyjev, Ukrajina, réžia: Vlad Troitsky) otvoril polemiku adekvátnosti divadla v spojitosti s koncertom. Hudobné performerky v extravagantných kostýmoch spracúvali zväčša ukrajinský folklórny materiál, ale v textoch piesní aj napríklad citácie zo Shakespeareových Sonetov či iných textových žánrov. Ich živý koncert doslova roztancoval publikum vo Veľkej sále Divadla Andreja Bagara v Nitre. Tento koncert s divadelnými prvkami (spektakulárnou kostýmovou zložkou, podmanivou vizuálnou videoprojekciou) zaujal značnou politickou angažovanosťou, z ktorého sa viacnásobne vydierali apelatívne roviny účinkov (hudobná kapela takýmto spôsobom vehementne vystúpila v decembri roku 2013 na Majdane v Kyjeve). Aj v tomto prípade možno upozorniť na zrejme prelínanie viacerých umeleckých druhov a ich hraničných presahov: hudobný koncert v divadle – divadlo v koncerte, resp. určitá symbióza divadla (divadelnosti) v živom vystúpení hudobníčok v rámci koncertu a pod. Ukrajinské hudobníčky z kapely Dakh Daughters Band, Kyjev zreteľne roztancovali na festivale publikum vo Veľkej sále Divadla Andreja Bagara v Nitre. Zarezonovali živou intervenciou tematicky ladeného koncertu v istom dramaturgickom koncepte a „príbehovosti“ v kontexte kon-

certného vystúpenia s niekoľkými presahmi k zvýšenej divadelnej performancii.

Poľská inscenácia *Kantor Downtown* (Teatr Polski Bydgoszcz, réžia: Wiktor Rubin) by sa tiež dala zaradiť do radu experimentov s funkciou divadelnosti, jej prehodnotenia, inovovania, transformovania. Tvorcovia a realizátori tejto inscenácie zjavne odkazovali na osobnosť poľského divadla, významného predstaviteľa réžie druhej polovice 20. storočia Tadeusza Kantora (1915 – 1990), jeho niekdajšieho i súčasného chápania alternatívnymi divadelníkmi zo súčasnej perspektívy spomienok. Tvorcovia zdanlivo chceli na scéne s identickými školskými lavicami pripomenúť jeho azda najlegendárnejšiu inscenáciu *Umarla klasa/Mŕtva trieda* (1975). Namiesto hercov/manekýnov, ktorí si usadili do školských lavíc (preživší s mŕtvymi) sa objavili dvaja súčasní performer i citujúci výpovede jednotlivých Kantorových manifestov a v samotných laviciach sa nachádzali veľké plazmové obrazovky, na ktorých sa projektovali rozhovory s predstaviteľmi americkej i európskej kontrakultúry (Lee Breuer, Linda Chapman, Ozzie Rodriguez, Lola Pachalinski, George Ferencz, Jill Godmilow, Penny Arcade). Mladí poľskí tvorcovia namiesto rekonštrukcie Kantorovej *Mŕtvej triedy* (1975) nás dostali viac-menej do roviny percepcie video dokumentu o víziách, vzletoch, osudoch, túžbach niekdajších predstaviteľov alternatívnej kultúry ovplyvnených T. Kantorom v konfrontácii so súčasnou podobou a víziami alternatívy vo všeobecnosti.

Slovenská performerka Sláva Daubnerová vo svojej performancii *Sólo lamentoso* (P.A.T. 2016) odkryla intenzifikujúcim spôsobom v rámci dokumentárnych divadelných postupov skutočnú kauzu tzv. spievajúceho domu v Štúrove. Jeho nevšedná obyvateľka Eva N. jednotlivci dennodenne počas niekoľkých rokov súvislo púšťala stále tú istú opernú áriu v podaní Plácida Dominga od 6.00 do 22.00 h., pretože jej vŕt prekážal brechot psov zo susedského okolia. Stala sa z toho nevšedná rarita Štúrova. S. Daubnerová sa v tomto zmysle podujala na krutú sondu do psychiky tajomnej osamelej ženy ako aj hlbších etických otázok: či má človek (čestný, pracovitý, svedomitý) trpiaci zjavnou inakosťou a sociofóbiou vôbec právo na pomstu. Neustále prejavované ataky okolia na čudnú obyvateľku viedli svojím spôsobom k rezistentnej obrane – šíreniu hudby v určitom tolerovanom, povolenom rozsahu intenzity. Išlo doslova o boj s okolím prostredníctvom hudby šírený nemenne deň čo deň! S. Daubnerová poskytla vo svojom najnovšom diele opätovne jasný presah fyzického divadla / performance s inými médiami autentickými reportážami komerčných televíznych staníc, zachytávajúcich bulvárnym spôsobom túto štúrovskú atrakciu. Rovnako kombinovala svoj fyzický jazyk pohybového prejavu s reprodukoványm hlasom z iného médiá, čím vskutku zostala verná svojej sudzujúcej tendencii v hraní, fyzických, zväčša komponovaných partitúrach. Mohli by sme povedať, že artikulovala vo svojom pohybovom diele *Sólo lamentoso* individuálne odhodlanie obyčajnej, osamelej ženy, vnútorne nešťastnej občianky, vehementne bojujúcej so spoločnosťou, systémom nekompromisne i svojrázne.

Ďalšiu sortu tohtoročnej dramaturgie festivalu Divadelná Nitra tvorili inscenácie, ako napr.: *Výpočutie* (Komorná scéna Aréna Ostrava, 2015), *Vtedy v Bratislave* (Slovenské komorné divadlo Martin, 2015), *Jama deravá* (Astorka Korzo '90 Bratislava, 2015), ktoré rezolútne zatínali do pamäti kultúry, sebaspytovania svedomia z tráum minulosti ako aj problematiky národnej identity. Český režisér Ivan Krejčí v inscenácii hry Tomáša Vůjtky *Výpočutie* priblížil v podobe osudov Adolfa Eichmanna nielen fašistickú ideológiu, kľúčiaci antisemitizmus, ale tiež skryté mechanizmy xenofóbie, latentnej nenávisti a akýchkoľvek predsudkov. Ich atavizmy sú citeľné v celom stredoeurópskom priestore (vrátane Slovenska!). Martinskí tvorcovia v inscenácii *Vtedy v Bratislave* sprítomnili obdobie komunistickej totality v bývalom Československu. Režisér Patrik Lančarič v inscenácii zdramatizovaného rovnomeného autobiografického románu Žo Langerovej *Vtedy v Bratislave* (autor dramatisácie: Peter Pavlac) prostredníctvom retrospektívnych monológov Žo (Jana Ol'hová) a hlavne dialógov so svojimi dcérami pred i po emigrácii do Švédska tlmočil reflexívnu sondu do tienistej totalitnej doby plnej paradoxov, hrôzostrašných i strastiplných svedectiev. Bratislavskí tvorcovia sa zase v inscenácii *Jama deravá* namiesto historickej rekonštrukcie, príp. dramatisácie pustili spolu s režisérom Michalom Vajdíčkom kolektívne, autorsky evokovať nelichotivý obraz Slovenska na základe dokumentárnych štatistických údajov. Artikulovali často nie celkom ideálnu správu o mentalite národa, stereotypoch, tradíciách ako aj netransparentných politických aférach, kauzách či škandáloch, ktorými sa nie vždy reprezentatívne preukazujeme navonok najmä v rámci predsedníctva v EÚ.

Jubilejný 25. ročník medzinárodného festivalu Divadelná Nitra priniesol ako vidieť patričnú pluralitu, rôznorodosť i pestrú zmes režírných poetík viacerých osobností režisérov súčasného európskeho divadla. Sumárne možno konštatovať, že sa tvorcovia poväčšine zameriavali na inovatívnu rovinu využitých experimentálnych divadelných postupov: autorských kolektívnych prístupov (*Jama deravá*), prieniky viacerých umeleckých druhov križujúcich sa vedno na rozhraní (*Prečo pána R. postihol amok?*), rekonštrukcie minulosti a súvislejšie sprítomnenia kultúrnej pamäte (*Výpočutie*, *Vtedy v Bratislave*), intervencie performativnosti do jednotlivých divadelných produkcií (*Solo lamentoso, Kantor Downtown*), apelativnosť a aktuálna komunikativnosť, resp. artikulácie posolstiev výrazne v súčasnosti rezonujúcich (*Ruže, Piliere krvi, Zrazu noc*), príp. univerzálne humánne posolstvá pre akékoľvek vekového kategórie publika (*Cirkus Charms*).

Takmer zo všetkých festivalových predstavení tohto ročníka Divadelnej Nitry sa predsa len predierala na povrch komunikačno-artikulačná dimenzia divadelného posolstva akejsi ľudskej výpovede, ktorú je evidentné vziať do úvahy ako relevantnú správu o akosti sveta. Na festival je preto dozaista potrebné nazeráť ako na účinnú diagnostiku celkovej spoločensko-kultúrnej atmosféry. Vďaka takýmto parametrom komunikativnosti festivalu a jeho príbehu sa črtá priam modelová platforma vzde-

lávania. Z programovej vzorky festivalu Divadelná Nitra 2016 si možno vytvoriť ucelenejší obraz nielen o aktuálnych trendoch súčasnej inscenačnej praxe. Frekvencia určitých tém festivalu vždy o čomsi svedčí. Nejde pritom len o zážitok zo samotného festivalu. Z jednotlivých inscenačných posolstiev festivalových produkcií sa v určitom zmysle čiastočne naznačili recipientom odpovede na otázky ako porozumieť súčasnému zložitému svetu. Aj v tomto smere sa potenciálne festival môže využiť na zreteľné edukačné platformy neformálneho vzdelávania, príp. viacnásobne poslúži ako výskumný materiál pre vedecké, študijné účely nielen odboru kulturológie. Práve v tom podnetne prebieha už niekoľkoročne vzdelávanie festivalom v podmienkach kulturologickej profilácie absolventov našej katedry.

Miroslav Ballay

Michal Reiser: *Možnosti smrti. Nik nie je odsúdený na život*

Najnovšia knižná publikácia Katedry kulturológie FF UKF v Nitre nesie názov *Možnosti smrti. Nik nie je odsúdený na život*. Jej autorom je interný doktorand katedry Mgr. Michal Reiser. Publikácia vznikla v rámci riešenej grantovej úlohy VEGA (1/0410/14) (*De)tabuizácia smrti v súčasnej kultúre*.

Autor sa v texte primárne venuje výskumu fenoménu samovraždy ako aktu slobodnej vôle. Svojou štúdiou vymedzuje akési pomyslené hranice slobody (nielen) v súčasnej spoločnosti. Ide o súbor prípadových a čiastkových štúdií, ktoré spája do uceleného diela leitmotív dobrovoľnej smrti. Reiser často konkretizuje a uvádza príklady demonštrujúce diferentnosť a roztrieštenosť v kontextoch vnímania samovraždy spoločnosťou. V texte deskribuje a zároveň podrobuje kritike myšlienkové prúdy z rôznych historických období. Autor využíva tzv. sieťový model koncipovania textu, čo znamená, že jednotlivé kapitoly na seba lineárne a kontinuálne nenadväzujú a umožňujú tak čitateľovi ľubovoľne komponovať ich sled počas čítania. Z tohto dôvodu mi pripadá táto vedecká monografia skôr ako zborník jednotlivých, samostatných Reiserových pohľadov. Pokladám za dôležité stručne charakterizovať každú z nich, pretože obsahom i metodológiou sú viac-menej rozrôznené.

Prvá kapitola nesie názov *Landsberg*. V nej sa autor venuje otázkam kresťanskej viery (cirkvi) v kontextoch samovraždy (ako formy eskapizmu). Kapitolu rámčuje dvoma myšlienkovými prúdmi, a to odsudzujúcimi názormi sv. Augustína a oponujúceho Landsberga. Čitateľovi tak ponúka akési kontrastné videnia a uchopenia problematiky kresťanstva vs. siahnutia si na život „vlastnou rukou“, ktoré vzájomne komparuje. Text neskôr doplní o ďalšie diferentné a vzájomne sa vylučujúce teórie k danej problematike. Prvú kapitolu tak Reiser koncipuje doslova mozaikovo.

Druhá kapitola s príznačným názvom *Kráľčkovy sebevraždy* reflektuje súčasnosť. Autor ju netradične otvára citáciami z elektronického (internetového) spravodajstva a konverzácií rôznych *chatov* na webe. Kontinuálne predkladá čitateľovi štatistiky o zvyšujúcom sa náraste či trende samovražd. Reiser tvrdí, že v kontexte štatistických výskumov danej problematiky musíme brať do úvahy i tzv. neúspešné samovraždy či pokusy o samovraždu. V tejto kapitole sa odvoláva na texty Masaryka a Lipovetského, ktorí taktiež reflektujú narastajúci trend v oblasti dobrovoľných úmrtí. Zároveň hovorí o vplyve postmodernej doby a tzv. slobodných štátov. Reflektuje i zmeny v spôsobe („trendoch“) spáchania samovraždy. Reiser skúma i zvyšujúci sa počet neúspešných pokusov o dobrovoľnú smrť. Táto kapitola je primárne špecifická svojim sociologicko-štatistickým charakterom.

Tretia kapitola s názvom *Plathová* je ako jediná členená i na podkapitoly, ktoré čitateľovi umožňujú ľahšiu orientáciu v texte. Reiser v nej predovšetkým postihuje Freudove teórie v kontexte myšlienky: „Cieľom všetkého života je smrť“. Autor však konfrontuje Freudovu analýzu a podrobuje ju konštruktívnej kritike. Ako kľúčovú selektuje Reiser Freudovu teóriu pudu smrti, ktorú sa snaží implementovať do oblasti umeleckej činnosti. Skúma tak umenie ako výsledok tohto pudu. Zároveň čitateľovi kontinuálne ponúka exkurz ostatnými psychologickými teóriami. Tie rovnako podrobuje kritike a poukazuje na ich nedostatky. Text z oblasti psychoanalýzy plynulo prechádza do životopisu Plathovej. Reiser z jej života selektuje vybrané momenty, ktoré pokladá v rámci tematiky za dôležité. Text je kreatívne vystavaný z častí vedeckého textu i úryvkov z Plathovej denníkov či básní. Tie Reiser podrobuje analýze.

Michal Reiser

Možnosti smrti. Nik nie je odsúdený na život

Približne v polovici vedeckej publikácie autor uvádza báseň od Francisa Giauquesa, ktorá pretína koncept skúmania fenoménu samovraždy vo všeobecnosti. Dielo vo svojej „druhej polovici“ reflektuje samovraždu v kontextoch individuality a subjektivity jedinca.

Nasledujúca kapitola *Ozveny* hovorí o zmenách spoločnosti v 18. storočí. Konkrétne o akomsi „úpadku“ či „zvrhnutí“ vplyvu Boha. Hovorí o prechode z tzv. kresťanskej morálky k morálke modernej – bez Boha. Do popredia stavia prítomnosť a pozemský život. Reiser sa snaží ponúknuť odpovede na otázky samovraždy v kontextoch tzv. pastoraľnej moci, ktorú definoval Foucault. Zároveň polemizuje nad aktom samovraždy ako previnením sa voči spoločnosti či štátu. Na základe toho stavu čitateľovi ponúka filozofickú reflexiu v rámci problematiky mocenského vzťahu - štát kontra jedinec. Samovraždu tak uchopuje ako prejav slobody či slobodnej voľby.

Piata kapitola nesie názov *Adapa*. V jej úvode Reiser ilustratívne vykresľuje staroveký Babylonský mýtus o Adapovi, na základe ktorého skúma problematiku vedomia smrteľnosti človeka. Hovorí o ľudskej či osobnej konfrontácii s myšlienkami o smrti. V tomto kontexte porovnáva myslenie tzv. prírodných národov a tzv. západného sveta. Čitateľovi tak predkladá svoj čiastkový „antropologický“ výskum orálnych i písomných kultúr.

Posledná kapitola, *Farmakon*, kontinuálne nadväzuje na predošlú kapitolu a pojednáva o moci jazyka. Reiser metaforicky hovorí o jazyku ako o farmakone. Skúma spoločné atribúty medzi jazykom a samovraždou i samotný vzťah medzi nimi. Kľúčový je pre neho sám pojem samovraždy, ktorý skúma prostredníctvom lingvistiky či etymológie.

Vedeckú monografiu *Možnosti smrti. Nik nie je odsúdený na život* môžeme uchopiť ako Reiserovu zbierku esejí. I keď sa text môže zdať sčasti roztrieštený, autor čitateľovi ponúka široký diapazón možností uchopenia problematiky samovraždy či dobrovoľnej smrti. Text reflektuje konkrétne fragmenty problematiky, ktorými Reiser opisuje (súčasný) stav spoločnosti a jej vzťah k fenoménu samovražd. Knižka neponúka konkrétne odpovede, ale núti ho k zamysleniu sa. Pozoruhodný je výber témy, ktorá je v spoločnosti tabuizovaná a zároveň aj jej netradičné a kreatívne uchopenie. V závere možno tiež vyzdvihnúť i sám minimalistický vizuál publikácie, ktorý tematicky korešponduje s reflektovanou problematikou a esteticky ju umocňuje.

*Jozef Puškár, interný doktorand
Katedry kulturológie FF UKF v Nitre*

Tematizovanie otázok feminizmu v inscenácii *Pravidlá hry*

Tvorcovia Študentského divadla VYDI pri UKF v Nitre ako poslednú premiéru v akademickom roku 2015/2016 odohrali autorskú inscenáciu *Pravidlá hry*, ktorá svojim divákom ponúkala náhľad a súčasne ich reflekto-

vane v otázkach vnímania a objektivizovania ženy. Zo širokého spektra si zvolili tematizovanie materstva a ideál „správnej ženy“ a súčasne rôzne postoje k jeho naplneniu prostredníctvom životných príbehov piatich žien.

Konvencie a pravidlá, pretavené do stereotypného nazerania na svet a jedinca patria ku každodennej realite bez ohľadu na pohlavie či gender. Statusy, ktoré počas života získavame, nahrádzame či strácame, sa časom stanú našou nálepkou, bez ohľadu na naše rozhodnutie. Posudzujú nás podľa nich. Splňanie určitých predstáv sa nevyhnutne spája so spoločenským odsúdením jedinca. Jednoduchšie je vnímať okolie na základe vžitých konvencií a stereotypov aj napriek tomu, že my samy ich nemusíme úplne stopercentne naplňať. Tvorcovia inscenácie pracovali najmä so stereotypným nazeraním na ženy a ich „nálepkou“ ženy-matky. V prípade žien si často neuvedomujeme, že sú verejnosťou hodnotené neustále. V podvedomí vládnu predstavy „správnej ženy“ spojené s ideálom krásy, dokonalosti manželky, so zručnosťami domácich pani, starostlivých matiek či neúnavných pracovníčok. Nereálny stav, v lepšom prípade ojedinelý. Každý z nás je úplne odlišný, jeho napĺňanie rolí, vzájomné vzťahy, túžby, postoje, napríklad aj k posaniu matky. Konfrontácia s iným pohľadom na svet býva bolestivá, núti premýšľať, prehodnocovať do hĺbky, nielen toho druhého, ale aj seba samého.

Aj napriek rozšíreniu sfér „vhodných“ pre ženu, aj dnes pretrvávajú hodnotenia a posudzovania. Je zaráža-

júce, že v tomto prípade sú väčšinovými kritikmi ženy. Práve tie, ktoré si náročnosť „byť správnou ženou“ samé prežili, alebo sú v rovnakej situácii. V tom je ich slabosť i sila súčasne. Neustála konfrontácia s „nedokonalosťou“ často ženie k udržiavaniu nezmyselného stereotypu o dosiahnutí nemožnej dokonalosti. Odsudzovaná nedokonalosť je hodnotou, ktorú si samé neuvedomujú. V tom tkvie ich devíza, moc, v pluralite jedinečnosti ženy, človeka.

Svojou autorskou inscenáciou *Pravidlá hry* sme mali ambíciu nastoliť a upozorniť na otázky, čo v prípade, ak vystúpime z davu, nebudeme sa uberať pre spoločnosť adekvátnou cestou? Nastane odsúdenie? Nebodaj podpora? Zmenilo sa vôbec niečo v nazeraní na ženu, ktorá nechce naplniť úlohu a status matky? Pozerajú sa samotné ženy na seba inak ako na ostatné ženy? Žiaden človek nemá patent na dokonalosť, no stále je možnosť dosiahnuť svoju vlastnú individuálnu dokonalosť, stačí nazerať do správnych zrkadiel.

Lucia Valková: *Pravidlá hry*; scenár, réžia: Lucia Valková, dramaturgia: Dominika Gerháťová, svetlá a zvuk: Andrej Rekšák, Samuel Jašo, hrajú: Michaela Kancianová, Mária Mačeková, Klaudia Belicová, Júlia Šusteková, Kristína Hagarová, Simona Vraníková, premiéra: 6. apríla 2016 o 20.00 h v Univerzitnom tvorivom ateliéri FF UKF v Nitre.

Lucia Valková, interná doktorandka
Katedry kulturológie FF UKF v Nitre

Fotografia: Mgr. Tomáš Špánik

Správa o vedecko-pedagogickej činnosti Katedry kulturológie FF UKF v Nitre (2013 – 2016)

Zhrnúť pomerne krátke obdobie rokov 2013 – 2016 do jednotiacej, ucelenej správy je náročnou i podnetnou výzvou. Katedra kulturológie je mladou katedrou, perspektívne sa rozvíjajúcou. Jej zakladateľom je prof. PhDr. Peter Liba DrSc., emeritný rektor, literárny vedec, teoretik, kulturológ, ktorý sa významným spôsobom zaslúžil o presadenie tohto odboru na pôde Filozofickej fakulty. V rokoch 2004 – 2012 rozvíjal túto katedru spisovateľ literatúry faktu, básnik prof. PhDr. Jozef Leikert, Litt.D., ktorý prispel k jej celkovému pozdvihnutiu i zviditeľneniu najmä rozmanitými kultúrnymi podujatiami mimoriadneho spoločenského významu. Od roku 2013 vedie katedru doc. Mgr. Miroslav Ballay, PhD.

Aj sledované obdobie posledných štyroch rokov (2013 – 2016) prioritne vystihovala najmä pestrosť a rôznorodosť vedeckého i pedagogického života. Katedra v tomto období prešla výraznými personálnymi zmenami, zmenila svoje zloženie, čo spôsobilo odchod niektorých jej členov na iné pracoviská alebo do dôchodku. Z pôvodných desiatich interne zamestnaných pracovníkov v roku 2013 je v súčasnosti (t. j. v roku 2016) na katedre osem interných pracovníkov (doc. Mgr. Miroslav Ballay, PhD., prof. PhDr. Peter Žeňuch, DrSc., prof. PhDr. Július Fuják, PhD., Mgr. Jozef Palitefka, PhD., Mgr. Erika Moravčíková, PhD., Mgr. Veronika Moravčíková, PhD., Mgr. Katarína Gabašová, PhD., Mgr. Kristína Jakubovská, PhD.) a traja interni doktorandi (Mgr. Michal Reiser, Mgr. Jozef Puškár a Mgr. Lucia Valková). Administratívnou pracovničkou je Mgr. Ľudmila Molnárová. Na katedre donedávna aktívne pôsobili: prof. PhDr. Dalimír Hajko, DrSc. – na poste predsedu odborovej komisie 3. 1. 2 kulturológia, ale aj prof. PhDr. Slavomír Gálik, PhD., a krátky čas i doc. PhDr. Marwan Al-Absi, CSc. Z ostatných pracovníkov pôbiacich na pôde katedry treba spomenúť muzikologičku Mgr. Máriu Žilíkovú-Mandákovú, PhD., ďalej PhDr. Miroslavu Polákovú, a z externých spolupracovníkov Mgr. Moniku Árvayovú, PhDr. Ladislava Skraka, doc. PhDr. Augustína Maňovčika, CSc., a ďalších.

Za prezentované obdobie rokov 2013 – 2016 sa mimoriadne priaznivo akcelerovala projektová, vedecko-výskumná iniciatíva viacerých pracovníkov a ich publikačná výkonnosť, čo je dobrým znamením perspektívne nastaveného vedeckého progresu katedry. Zároveň vzrástla za toto obdobie tvorivá aktivita jej odborných pracovníkov najmä v oblastiach vedenia vedeckých seminárov, organizovania konferencií a ďalších podujatí umeleckého, pedagogického, osvetového, popularizačného a odborného charakteru.

K najprestížnejším udalostiam vedeckého života katedry za uplynulé štyri roky jednoznačne patrili medzinárodné vedecké konferencie. V dňoch 24. – 25. 10. 2013 sa konala medzinárodná vedecká konferencia *Minority v subsystéme kultúry*, ktorej výsledky boli publikované v konferenčnom zborníku *Minority v subsystéme kultúry*

(2014) editorov: BALLAY, Miroslav - GABAŠOVÁ, Katarína - KUDLAČÁKOVÁ, Veronika (eds.). Dvojdnňová konferencia sa tešila mimoriadnej priazni za bohatej medzinárodnej účasti. Programovú dramaturgiu tiež tvoril tematicky sprievodný program v Univerzitnom tvorivom ateliéri FF UKF. Dňa 6. novembra 2014 sa uskutočnila ďalšia úspešná vedecká konferencia s názvom *Kumšt (k) smrti*, ktorá tvorila zároveň prolegomenu k rámcovej téme projektu VEGA 1/0410/14 (*De)tabuizácia smrti v súčasnej kultúre*. Jej vytýčenými zámermi sa stalo redefinovanie kategórie smrti ako negácie života v súčasnej kultúre. V popredí záujmu bola jednoznačne „evidencia“ smrti v rozličných, novodobých variantoch jej nebývalej fascinácie, až po kompletne vytesnenie tabuizovania, demonizovania a pod. Súčasť konferencie tvoril tematický off program nielen v Univerzitnom tvorivom ateliéri FF UKF, ale tiež v Galérii na schodoch Katedry kulturológie FF UKF v Nitre. Opätovne výsledky tejto vedeckej konferencie sa dočkali svojho publikačného výstupu v podobe zborníka abstraktov ako aj samotného konferenčného zborníka s názvom *Kumšt (k) smrti. Z kulturológických priezorov* (2015) editorov: BALLAY, Miroslav – MORAVČIKOVÁ, Erika – KUDLAČÁKOVÁ, Veronika (eds.). V súčasnosti sa pripravujú na vydanie kolektívne monografické práce s týmito tematickým zameraním.

V súčasnosti sa na katedre realizujú viaceré vedekovýskumné programy, ktoré garantujú a organizujú jej pracovníci. Súčasný stav slovenskej divadelnej kultúry pertraktuje doc. Mgr. Miroslav Ballay, PhD., výskum cyrilskej písomnej kultúry na Slovensku a jej vzťah k ostatnému slovanskému prostrediu v kontexte európskeho kultúrneho vývinu realizuje prof. PhDr. Peter Žeňuch, DrSc., otázky semiotiky nezávislej kultúry a hudobnej kulturológie so zameraním na alternatívne žánre sleduje prof. PhDr. Július Fuják, PhD., oblasť mediálnej kultúry a jej fenoménov výskumne zabezpečuje Mgr. Erika Moravčíková, PhD., filozofiu kultúry a súčasné kulturológické koncepcie realizuje Mgr. Katarína Gabašová, PhD. a Mgr. Jozef Palitefka, PhD., kultúrnú diplomáciu a aktivity kultúrnej diplomacie skúma Mgr. Veronika Moravčíková, PhD., problematike revitalizácie kultúrnych tradícií sa venuje Mgr. Kristína Jakubovská, PhD. Od roku 2014 sa na katedre realizuje interdisciplinárny výskum tabuizácie i detabuizácie smrti v rámci riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0410/14 (*De)tabuizácia smrti v súčasnej kultúre*.

Doktorandské štúdium v internej forme za obdobie rokov 2013 – 2016 úspešne ukončila Mgr. Kristína Jakubovská, PhD., Mgr. Maroš Lahučký, PhD., Mgr. Veronika Pleštinská, PhD., Mgr. Marcela Králiková, PhD., a PhDr. Martina Pavlíková, PhD. V externej forme doktorandského štúdia obájili svoju dizertačnú prácu PhDr. Stanislava Knapčoková, PhD. a Ing. arch. Mária Bednáriková, PhD.

Z publikačnej činnosti treba za monitorované obdobie 2013 – 2016 celkovo vyzdvihnúť predovšetkým nárast počtu odborných publikácií monografického typu. Je to výrazný posun oproti predchádzajúcemu obdobiu. Za uplynulé štyri roky pribudli dôležité publikačné výstupy:

Prof. PhDr. Július Fújak, PhD. sa vo svojej publikácii *Margonálie* (2013) sústredil na viacnásobnejšie reflexie, postrehy „...na margo“ videné prevažne v semiotickej optike recepcného myslenia a zakúšania v rozmanitých oblastiach. Monografická práca bola vydaná vo vydavateľstve Modrý Peter v spolupráci s Katedrou kulturológie FF UKF v Nitre.

Mgr. Mária Žilíková-Mandáková, PhD. publikovala vedeckú monografiu s názvom *Hudba v katechéze – katechéza v hudbe. K teórii a praxi hudobnej výchovy (nielen) v cirkevných školách* (2013). Autorka v nej ponúkla bohatú empiriu nadobudnutú kontinuálnou pedagogickou činnosťou najmä v oblasti hudobnej výchovy.

Mgr. Erika Moravčíková, PhD. sa zaoberala v monografii *Výbrané megatrendy v súčasnej mediálnej zábave* (2013) aktuálnym spektrom fenoménov mediálnej kultúry, v ktorých podrobne pomenúvala niektoré vyskytujúce sa neblahé rysy zábavnosti.

Prof. PhDr. Peter Žeňuch, DrSc. predstavil v monografii s názvom *K dejinám cyrilskej písomnej kultúry na Slovensku* (2015) kultúrne diskurzy byzantsko-slovanského a latinského konfesijného prostredia, ktoré ovplyvňovali cyrilskú písomnú tradíciu na Slovensku. Zameral sa predovšetkým na jazykovo-historickú a kulturológickú interpretáciu prameňov, ktoré sú späté s tradíciou cirkvi byzantsko-slovanského obradu na Slovensku i v širšom karpatskom priestore. Ponúkol systematizujúci obraz vzťahov religióznej kultúry v stredoeurópskom priestore, na priesečníku konfesijných vplyvov medzi slovanským Východom a slovanským Západom v centrálnej časti Európy.

Mgr. Veronika Kudlačáková-Moravčíková, PhD. predložila monografickú prácu s názvom *Výbrané kapitoly z kultúrnej diplomacie* (2015), v ktorej prezentovala teoretické poznatky z oblasti kultúrnej diplomacie a jej jednotlivých stratégiách, aktivitách, príp. rôznorodých podobách v súčasnosti.

Mgr. Katarína Gabašová, PhD. a interný doktorand Mgr. Michal Reiser publikovali svoje monografické práce ako parciálne výsledky riešenia grantovej úlohy VEGA č. 1/0410/14 (*De)tabuizácia smrti v súčasnej kultúre*, realizovanej na Katedre kulturológie FF UKF v Nitre. Kým Mgr. Katarína Gabašová, PhD. sa vo svojej monografii s názvom *Kierkegaard a obraz smrti vo svetle súčasnosti* (2014) väčšmi zaujímala o reflexiu a interpretáciu smrti v diele dánskeho spisovateľa Sorena Kierkegaarda, interný doktorand Mgr. Michal Reiser sa v monografickej práci *Možnosti smrti. Nik nie je odsúdený na život* (2016) poďul na reflexiu tabuizovanej tematiky samovrážd.

Za najvýznamnejšie počiny v oblasti publikačných výstupov možno zaradiť najmä zahraničné monografie, vydané v zahraničnom vydavateľstve. Ide o už spomínanú monografiu Mgr. Kataríny Gabašovej, PhD. s názvom *Kierkegaard a obraz smrti vo svetle súčasnosti* (2014), vydanú v slovenskej Ljubljane vo vydavateľstve KUD Apokalipsa a Central European Research Institute Søren Kierkegaard. Prof. PhDr. Júliusovi Fújakovi, PhD. vyšla jeho najnovšia monografia s názvom *Various Improvisations.*

Text on Music (and) Semiotics (2015) v Helsinkách vo vydavateľstve Semiotic Society of Finland - Acta Semiotica Fennica XLVII. Taktiež je rovnako potrebné vyzdvihnúť i ďalšie cenné publikačné výkony odborných pracovníkov našej katedry so svojimi štúdiami v zahraničných časopisoch registrovaných v indexovaných databázach.

Od roku 2013 sa významným spôsobom etabloval na pôde katedry tiež špecifický cyklus vedeckých prednášok s medzinárodnou účasťou s názvom *Culturologos*. Jeho odbornými garantmi dodnes sú prof. PhDr. Peter Žeňuch, DrSc., prof. PhDr. Július Fújak, PhD., doc. Mgr. Miroslav Ballay, PhD.

Potrebné je pri tejto príležitosti zdôrazniť, že iniciátorom takejto vedeckej platformy je prof. PhDr. Július Fújak, PhD. ako aj jeho stabilným garantom a často aj organizátorom. Culturologos ponúka priestor prezentovať svoje výskumy z oblasti kulturológie a príbuzných odborov pozvaným hosťom zo Slovenska, zo zahraničia, ako aj interným vedeckovýskumným, vedecko-pedagogickým pracovníkom našej univerzity a študentom doktorandského stupňa vysokoškolského vzdelávania.

Prvá prednáška sa konala dňa 25.3. 2013, prednášajúcim bol zakladateľ Katedry kulturológie FF UKF v Nitre, emeritný rektor UKF v Nitre, literárny vedec, kritik a kulturológ prof. PhDr. Peter Liba, DrSc. Od svojho etablovania sa v rámci tohto cyklu predstavilo viacero výnimočných osobností nielen z našej katedry, ale aj mnohých odborníkov z domácich ako aj zahraničných vedeckých, príp. univerzitných pracovísk. Spomenúť by sme mohli doteraz zastúpených hostí tohto prednáškového cyklu: hudobník, skladateľ a semiotik Dr. Eufrazio Prates, PhD. (BRA) z University of Brasília, Mgr. Denisa Mateašiková, Mgr. Kristína Jakubovská, nositeľka ceny UNESCO, skladateľka, performerka, umelkyňa, pedagogička Amy Knoles z California Institute of Arts v Los Angeles, Bc. Martina Doričová, prof. PhDr. Július Fújak, PhD., PhDr. Dagmar Podmaková, CSc., Mgr. Igor Jakubovskij, Mgr. Maroš Lahučský, doc. PhDr. Margita Jágerová, PhD., doc. PhDr. Martin Soukup, PhD., prof. PhDr. Václav Soukup, CSc., MgA. Ladislav Železný, Bc. Lukáš Perný, doc. Mgr. Juraj Malíček, PhD., Mgr. Miroslav Hafák, PhD., PhDr. Viktor Timura, CSc., Mgr. art. Romana Štorková Maliti, Mgr. Ľubomír Pavelka, Mgr. Martin Hrnčár, Mgr. Jakub Juhás, MgA. Edgar Omar Rojas Ruiz, PhD., Dr. Yasemin Akiş, Mgr. Milan Zvada, MA, Mgr. Katarína Gabašová, PhD., Mgr. Simona Petřík, Mgr. Veronika Valkovičová, MA ako aj doc. Mgr. MgA. Michal Rataj, PhD., Mgr. Ale-na Čierna, PhD.

Každoročnou súčasťou „dramaturgie“ akčného diania na katedre je i organizovanie intermedialného festivalu Postmutartfest zásluhou prof. PhDr. Júliusa Fújaka, PhD. Jeho súčasťou je okrem koncertov, vystúpení, performancií aj cyklus prednášok v rámci vedeckého cyklu Culturologos, čím sa prepojenosť festivalu s katedrou kulturológie vedno dosahuje.

Dôležité je tiež spomenúť, že pri Katedre kulturológie FF UKF v Nitre funguje i Kulturológická spoločnosť, tvorená zo študentov a pedagógov katedry. Jedným

z najprestížnejších podujatí realizovaných Kulturologickou spoločnosťou je i slávnostné udeľovanie Cien Pavla Straussa osobnostiam kultúrneho a spoločenského života za trvalý prínos pre slovenskú kultúru a umenie. Dňa 25. 11. 2014 sa v priestoroch Starého divadla Karola Spišáka v Nitre uskutočnilo odovzdávanie Cien Pavla Straussa za rok 2014. Cenu za trvalý prínos do kultúry a umenia si prevzali hudobný skladateľ Vladimír Godár a literárny vedec Peter Liba. V roku 2016 sa odovzdajú Ceny Pavla Straussa po dvoch rokoch štyrom osobnostiam. Cenu za trvalý prínos do kultúry a umenia získajú tentoraz literárny vedec Tibor Žilka, divadelná režisérka Viera Dubačová, hudobný skladateľ Marián Varga a kňaz Anton Srholec in memoriam.

Na katedre funguje aj Galéria na schodoch, ktorá sa predovšetkým v rozmedzí rokov 2013 – 2016 otvorila najmä mladým, talentovaným, začínajúcim umelcom. V Galérii na schodoch v danom období vystavovalo niekoľko začínajúcich umelcov (Daniel Kosír, Igor Hanečák, Anna Mária Hulínová) ako aj profesionálov (Petra Štefánková, Jozef Sušienka), Henrieta Rojková, združenie výtvarníčok z Bodu – G. Ďalej to boli špeciálne výstavy mladých fotografov zo združenia Filthy Monkeys, príp. študentov katedry – v jedinej výstave s názvom *Architektúra 20. storočia v Nitre*, alebo nevšedná pútavá výstava fotografií študentov a priateľov katedry, ktorá vznikla na podklade viacdnovej odbornej exkurzie v Transylvánii (názov výstavy: *Transylvánia – krajina za lesmi* dňa 23. 2. 2016). Galéria na schodoch je čím ďalej tým viac v súčasnosti k dispozícii aj iným katedrám na výstavy rôznorodého osvetového a edukačného charakteru.

Jedným zo stabilných formátov vyprofilovaných kultúrnych podujatí sú aj Kultúrne potulky, ktoré sa každoročne organizujú v Starom divadle Karola Spišáka v Nitre. Za posledné obdobie sa vysťahovali v tomto cykle besied spisovateľa a textár Kamil Peteraj, herečka Táňa Pauhofová, spevák a herec Daniel Heriban, režisér Samuel Spišák.

Každoročnou akciou je tiež vždy na začiatku februára Deň otvorených dverí, na ktorom sa pripravuje pre potenciálnych uchádzačov pestrá ponuka prezentácie katedry nielen v priestoroch Auly Magny UKF, ale tiež v Univerzitnom tvorivom ateliéri FF UKF v Nitre s bohatým programom študentov kulturológie pre aktuálnych maturantov.

Príťažlivou súčasťou štúdia sú pochopiteľne odborné exkurzie (jednodňové, viacdnové), ktoré sú integrálnou súčasťou študijných programov Bc. a Mgr. štúdia. V rámci jednoduchých odborných exkurzií sa tradične navštevujú viaceré kultúrne inštitúcie, nezávislé kultúrne centrá, divadlá, múzeá a pod. Viacdnové odborné exkurzie sú realizované väčšinou v zahraničí za účelom návštevy pozoruhodných pamiatok svetového kultúrneho dedičstva. V rámci katedry pôsobí i Študentské divadlo VYDI, ktorého umeleckou šéfkou je od roku 2013 Mgr. Marcela Králiková. Zameriava sa na širokospektrálnu umeleckú tvorivosť študentov nielen Katedry kulturológie, ale aj ostatných záujemcov. Doménou tohto umeleckého telesa je

najmä autorská tvorba s osobitou výrazovosťou študentského espritu. Interná doktorandka Mgr. Marcela Králiková absolvovala so súborom študentského divadla viacero festivalov a prehliadok (v Prešove, Trnave, Bratislave, Kozárovciach, Banskej Bystrici, Prahe), kde dôstojným spôsobom reprezentovala svoju alma mater. V roku 2015 jej bola udeľená Cena dekana FF UKF v Nitre za spoluprácu so študentskou komunitou.

Na záver si dovoľím poznamenať, že Katedra kulturológie FF UKF v Nitre má od roku 2016 aj svoj vlastný publikačný orgán – časopis **CULTUROLOGICA SLOVACA**, ktorého zakladateľom a hlavným redaktorom je **prof. PhDr. Peter Žeňuch, DrSc.** Vznikom tohto časopisu sa kulturologický vedecko-pedagogický a vedeckovýskumný rozmer istotne posilní, najmä preto, že ako voľne prístupný časopis poslúži k jednoduchšej prezentácii poznatkov z kulturologického odboru na Filozofickej fakulte UKF v Nitre. Osobitne sme radi, že tento časopis bude mať svoju podporu nielen na kulturologickej katedre, ale vzhľadom na zloženie redakčného kolégia poskytne priestor všetkým príbuzným odborom, ktoré fungujú nielen na FF UKF v Nitre, ale aj na ďalších vysokých školách a vedeckovýskumných pracoviskách na Slovensku i v zahraničí. Veď Katedra kulturológie FF UKF v Nitre je progresívne sa rozvíjajúcou katedrou a v rámci celej fakulty sa prezentuje ako katedra s mimoriadne tvorivou klímou, bohatými akciami a pestrým študijným programom. Stojí za tým idea sprostredkovať študentom okrem teoretického penza poznatkov o dejinách kultúry a kulturologických koncepciách aj tvorivý zážitok z usporadúvania rozmanitého množstva kultúrnych podujatí, ktorých cieľom je aj zážitkové sprostredkovanie participácie na viacerých vedeckých projektoch. Tým sa zreteľne naplní hlavná idea pracoviska, ktorú formuloval zakladateľ našej katedry prof. PhDr. Peter Liba, DrSc.

Miroslav Ballay,
vedúci Katedry kulturológie FF UKF v Nitre

Správa z konferencie venovaná 1. svetovej vojne

V priestoroch Hotelu President, situovanom v historickom srdci samotného epicentra vypuknutia prvej svetovej vojny, v bosniackom Sarajeve, sa od 5. do 8. októbra 2016 konala medzinárodná konferencia zameraná na dedičstvo prvej svetovej vojny, so zvláštnym akcentom na jej reprezentácie i reinterpretácie, čo plynie aj zo samotného názvu – Heritage Of The First World War. Representations and Reinterpretations.

Išlo o stretnutie odborníkov, vedeckých výskumníkov, univerzitných pracovníkov, ale i študentov, organizované Katedrou etnológie a kultúrnej antropológie Filozofickej fakulty Univerzity v Ľubľane pod vedením profesora Božidara Jezernika, v spolupráci s Vý-

skumným centrom Slovinskej akadémie vied a umení, s Katedrou histórie Univerzity v Tuzle i Univerzity vo Východnej Anglii, no tiež s Katedrou juhovýchodnej histórie a antropológie Univerzity v Grazi.

Výber miesta i času konania konferencie bol výrazne ovplyvnený storočnou pietnou spomienkou na obeť i udalosti súvisiace so štyrmi dlhými a krvavými rokmi prvej svetovej vojny, nezabúdajúc pri tom na konkrétne dôsledky týchto bojov v rámci hlavného mesta federácie Bosny a Hercegoviny, mesta s historicky pretrvávajúcou bohatou kultúrnou i náboženskou diverzitou, nazývaného tiež Jeruzalem Balkánu – Sarajevo. Vo všeobecnosti hovoríme tiež o dôsledkoch v kontexte samotného Balkánu, i celej Európy, resp. iných častí sveta, ktoré sa taktiež stali aktívnymi bojiskami prvej svetovej vojny.

Konferencia bola členená na niekoľko samostatne vystupujúcich celkov. V prvom bloku príspevkov sa rozoberala problematika Pamätníkov a memoriálov z obdobia prvej svetovej vojny, pričom zazneli príspevky z oblastí Slovinska, Macedónska, Grécka i Slovenskej republiky. Zaujímavosťou bola prezentácia slovinského mierového projektu s názvom *The Walk Of Peace – From The Alps To The Adriatic*, ktorý pracuje s historickou pietnou spomienkou bolestivých udalostí spojených s dvanástimi bitkami medzi rakúsko-uhorskou a talianskou armádou počas obdobia prvej svetovej vojny. Táto séria bojov nesie označenie Bitky na fronte Isonzo. Projekt prezentovaný Tadejom Korenom z Výskumného centra Slovinskej akadémie vied a umení, Inštitútu kultúrnej histórie v Lubľane, predstavuje edukačno-turisticky zameraný prechod územím Slovinska, ktorý návštevníkov prevedie po stopách histórie, v duchu okúsenia slovinskej prírody i majestátnosti hôr. Návštevnícke centrum daného projektu má svoju základňu v známom a turisticky atraktívnom slovinskom regióne s názvom Soča, konkrétne v mestečku Kobarid.

V poradí druhý blok konferencie sa zaoberal reinterpretáciou historických osobností prvej svetovej vojny. V tejto sekcii zazneli príspevky zobrazujúce najvýraznejšie ikony spomínanej Svetovej vojny. Konkrétne išlo o osoby Gavrila Principa – srbského aktivistu, ktorý sa v Sarajeve, roku 1914, postaral o spáchanie atentátu na Františka Ferdinanda d'Este, nasledovníka rakúsko-uhorského trónu a tiež jeho manželku Žofiu Chotek; Rudolfa Maistera – slovinského poeta, politického aktivistu a vojenského dôstojníka v jednej osobe; Rudolfa Zistlera – rakúsko-uhorského socialistu a právnika, známeho najmä pre prípad obhajovania členov revolučnej organizácie juhoslovanskej mládeže Mladá Bosna pred súdom, ktorý sa týkal atentátu na Františka Ferdinanda d'Este; rovnako sa počas konferencie spomínala aj osoba zabudnutého juhoslovanského kráľa Alexandra I. – známeho ako Alexander Zjednotiteľ.

Výskumníci a vedci tretieho bloku vo svojej unikátnosti rozpovedali antropológicko-historické sumarizácie k téme spomínania na prvú svetovú vojnu v rámci centrálnej a juhovýchodnej Európy, so špeciálnym zame-

raním na samotné Sarajevo, Montenegro či opätovne Slovinsko. Zaujímavo pôsobil príspevok sústrediaci sa na politickú situáciu Bosny a Hercegoviny v rámci prvých rokov historického štátneho celku zvaného Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov. Doktor Adnan Jahić z bosniackej Univerzity v Tuzle tu rozoberal konflikt medzi dvoma vtedajšími politickými stranami – Juhotatármi a Domuzovinou.

Mimo vychodených ciest: Marginalizované príbehy z čias prvej svetovej vojny – ako názov štvrtej sekcie – odprezentoval štvoricu príspevkov, začínajúc mladým anglickým historikom Samuelom Fostrom, s následným presunom k slovinskej vedeckej produkcii. Za zmienku stojí príspevok týkajúci sa vojnových denníkov ako miesta uchovania slovinskej identifikácie z pera Daše Lineč a Saši Babič, pracovníkov Výskumného centra Slovinskej akadémie vied a umení, Inštitútu slovinskej etnológie v Lubľane.

Umelecká sekcia konferencie niesla názov Populárne interpretácie a umelecké reprezentácie prvej svetovej vojny. Jej obsahom boli príspevky z oblasti literatúry (Prvá svetová vojna v Petrovičovej novele *Šiesty deň* rozoberaná srbskou pracovníčkou Inštitútu etnografie SASA v Belehrade – Ivanou Basic). Výrazne zastúpenie tiež mala hudobná zložka, či už v podaní zobrazovania sarajevského koncertného života v období prvej svetovej vojny (Lana Šehović Pačuka – Hudobná akadémia, Sarajevo), či populárnej hudobnej produkcie na území Slovinska v období po prvej svetovej vojne, ktorá vo vtedajšom čase svedčila o existencii inokultúrnych prílevov a vplyvov najmä z oblasti amerického kontinentu (Rajko Muršič – Katedra etnológie a kultúrnej antropológie Univerzity v Lubľane). Oblasť fotografie sa venoval varšavský výskumník Dragnoslaw Demski. Uznávaný historik Karl Kaser z Univerzity v Grazi zas prezentoval príspevok o filmovom archíve tzv. Jugoslovenskej kinoteke ako exkluzívnej forme konzervácie kultúrno-umeleckej produkcie súvisiacej s Veľkou vojnou.

Piaty blok konferencie sa zameriaval na historickú spomienku v rámci udalostí prvej svetovej vojny, a to konkrétne cez prizmu samotnej krajiny.

Posledná, v poradí šiesta sekcia, sa niesla v duchu uchovávanía ne/hnuteľného dedičstva z obdobia Svetovej vojny v kontexte Slovinska, a to napríklad prostredníctvom verejných i súkromných muzeálnych zbierok (Jože Hudales – Katedra etnológie a kultúrnej antropológie Univerzity v Lubľane) či komemoratívnymi snahami v regióne Bohinj (Tatiana Bajuk Senčar z Výskumného centra Slovinskej akadémie vied a umení, Inštitútu slovinskej etnológie v Lubľane).

Témou môjho príspevku, ktorý zaznel v úvodnom prvom bloku konferencie, boli – Memoriály zasvätené padlým v prvej svetovej vojne na území dnešnej Slovenskej republiky.

V práci som sa zamerala na etnologicko-historické výskumy slovinského historika Juraja Babjaka, publikované v Časopise pre vojenskú históriu, múzejníctvo a archívniectvo – Vojenská história, a tiež Časopise Pamiat-

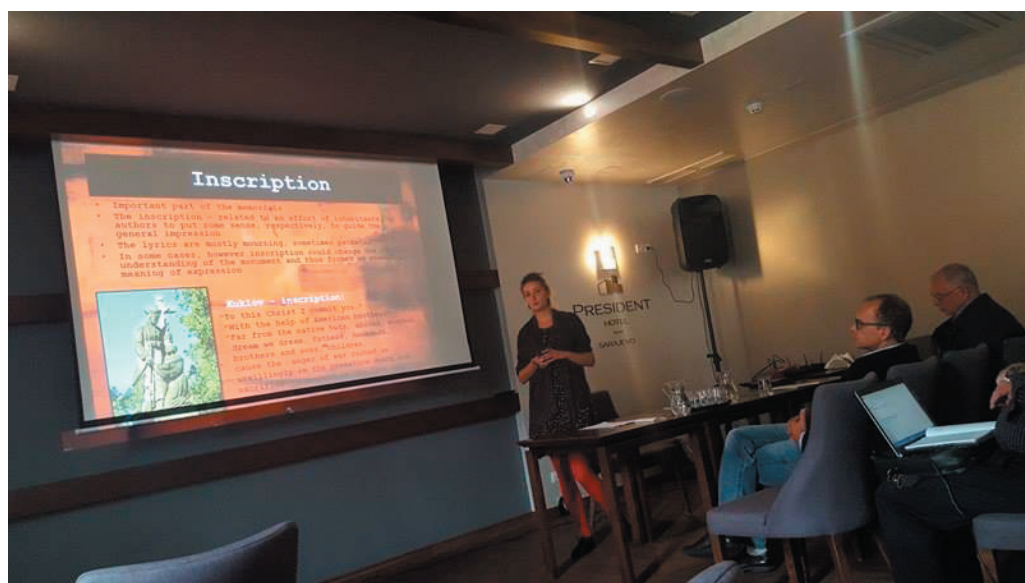
kového úradu SR na prezentáciu vedeckého poznávania kultúrneho dedičstva – Monument Revue.

„Napriek tomu, že pomníky padlým v prvej svetovej vojne patria medzi najrozšírenejší druh memoriálnych objektov na Slovensku, stoja takmer na periférii záujmu odbornej literatúry. Autori syntézy *Výtvarná moderna Slovenska im vyhradili len malý priestor s konštatovaním, že obvykle nedosahovali dostatočnú umeleckú úroveň.*“¹ Tento fenomén vo všeobecnosti získal, podľa slov J. Babjáka, iba malú pozornosť. Je však vhodné uviesť si, že veľká časť významných slovenských sochárov venovala navrhovaniu a následnej tvorbe pomníkov podstatnú časť svojho životného diela. Ako príklad uvedieme nestora sochárstva na Slovensku – Jána Koniarika (1878-1952), či v počte objednávok o niečo úspešnejšieho Alojza Rigele (1879-1940). Za zmienku stojí tvorba nitrianskeho sochára, predstaviteľa staršej generácie – Júliusa Bártfaya (1888-1979).² Zaujímavosťou tiež pôsobí osoba Vojtecha Ihriského (1899-1988), predstaviteľa novej generácie slovenských tvorcov a spoluzakladateľa moderného slovenského sochárstva. Jeho štýl bol ovplyvnený českou sochárskou školou, pričom Ihriského úspešnosť dokladuje i fakt, že ako jeden z mála Slovákov dokázal pracovať na tvorbe objektov aj v prostredí s maďarskou majoritou.³

Babják však zdôrazňuje fakt, že i keď pomníky dedikované padlým vo väčšine prípadov nepredstavujú exteriové objekty výraznej umeleckej hodnoty, to nijako neuberá na ich dôležitosť a význam z pohľadu občajného ľudu.⁵

Na základe jeho empirických výskumných výjazdov sa dozvedáme o tom, že i keď sa počet pomníkov na našom území považuje za relatívne vysoký, presné čísla nie sú známe a s veľkou pravdepodobnosťou sa určiť ani nedajú. Neexistuje zoznam ani iný súhrnný list, ktorý by mapoval celé územie Slovenskej republiky.⁶ Absencia presného počtu je výsledkom hneď niekoľkých dôvodov. Pomníky tohto druhu buď už neplnia svoj pôvodný účel, alebo v niektorých prípadoch vďaka svojej excentrickej polohe komplikujú celkovú evidenciu. Tiež existujú prípady, kedy boli memoriály jednoducho zlikvidované, prípadne neudržiavané v žiaducich podmienkach, čím v konečnom dôsledku prestali „fungovať“ ako pomníky.⁷

Z hľadiska lokalizácie pomníkov Babják konštatuje, že kultúrne dedičstvo vo forme pomníkov padlých v prvej svetovej vojne na území dnešnej Slovenskej republiky nenachádzame rozložené homogénne či rovnomerne. Kým niektoré oblasti sú na výskyt pomníkov bohatšie, pre iné je charakteristická skôr chudoba. Vo všeobecnos-

Slovenská historička umenia a výtvarná kritička Ľuba Belohradská sa k nedostatočnému záujmu slovenskej umenovedy a celkovo menej častej pertraktovanosti danej témy memoriálov vyjadřila slovami: „...slovenskí medzivojnoví sochári pomníky padlým síce stavali, ale umelecky ich nezvládali. Viaceré sochy a súsošia tvoriace ich súčasť sú proporčne a kompozične nevyvážené, stoja na polceste medzi insitívnym a vysokým umením.“⁴

ti Babják vyslovuje názor, že v smere zo západu na východ krajiny počet pomníkov klesá. Najfrekvencovanejší výskyt pripisuje západným a juhozápadným regiónom (často s maďarskou národnosťou), pričom toto zvýšené množstvo pomníkov spája s vyššou národnou uvedomelosťou Slovákov a Maďarov obývajúcich tieto časti Slovenska.⁸

V rámci ikonografie sa v kontexte Slovenska za dominantné považujú motívy piety v kombinácii s po-

stavami resp. sochami padlých vojakov, často odetých do explicitne vojenských odevov, frekventované sú tiež jednoduché kríže s nápismi a pomníkové stĺpy. Možné je však nájsť aj symboliku levov či množstvo drobných vojenských artefaktov.⁹

Za zaujímavé a nevšedné pomníky hodné zhladnutia považujem Pomník padlým v prvej svetovej vojne v Skýcove, Jablonici či v Kuklove. Za zmienku stojí aj Memorál na Murmanskej výšine nachádzajúci sa v blízkosti známeho Slavína. Tento memorál pochádzajúci zo sochárskej dielničky Alojza Rigele predstavuje jednoduchú tombu so štyrmi levmi na jej rohoch a s inskripciou rokov 1914-1918. Odkrytý bol v roku 1927. Architektmi objektu sa stali Franz Wimmer v kooperácii s Andrejom Szönyi. Na výrobu levov bol použitý granit z podstavca súsošia Márie Terézie. Sarkofág je symbolický. Vo vnútri pomníka bola nájdená kovová škatuľka, ktorej obsahom sú okrem zakladacej listiny aj verše padlým hrdinom z pera sestry architekta – Dory Wimmer.¹⁰

V Bratislave už niekoľko desaťročí existuje občianske združenie Devínska Brána¹¹, ktorého cieľom je oživovanie tradícií a propagácia kultúrneho a historického odkazu minulosti doma i v zahraničí. V súvislosti s memorálom na Murmanskej výšine sa tu každoročne koná komemoratívne stretnutie pripomínajúce si udalosti prvej svetovej vojny. V predvečer výročia tu tradične prebieha ekumenický cirkevný obrad za účasti čestnej stráže Ozbrojených síl SR, vojenskej hudby, zástupcov diplomatického zboru, no tiež mestských reprezentantov a občianskych združení.¹²

Zachovávať existenciu a pozitívne podmienky sakrálnych či svetských memoríálov a pamätníkov ako foriem kultúrneho dedičstva je podľa môjho úsudku jednou z dôležitých častí historickej pamäte národa. Dejinné vedomie významnej (hoci i smutnej) udalosti totiž predpokladá jej trvanie v spoločenskom a kultúrnom povedomí v znamení rodiacej sa idey, ktorú profesor a literárny vedec Peter Liba opisuje týmito slovami – pamätaj, nezabúdaj, uvedom si význam udalosti či ľudského činu.¹³ Nezabúdajme preto ani my na duše synov, bratov, otcov našich slovenských rodín, ktorí ako vojaci nútené opúšťali svojich milovaných a v znamení narukovania do bývalej Rakúsko-Uhorskej armády obetovali svoje životy v tak bezhlavo pôsobiacich krvavých bojoch.

Bibliografické odkazy

BABJÁK, J. 2014. K problematike pomníkov padlým v prvej svetovej vojne na Slovensku. In *Vojenská história* 3, vol. 18, Bratislava : Vojenský historický ústav v Bratislave, 2014. 183 s. ISSN 1335-3314

BABJÁK, J. 2014. Autori pomníkov padlým v prvej svetovej vojne. In *Monument Revue* 1, vol.3, Bratislava : Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, 2014. 76 s. ISSN 1338-807X

LIBA, P. 2005. *Kultúra/ literatúra*. Nitra : Kulturologická spoločnosť, 2005. 381 s. 80-969481-1-3

Internetové zdroje

Web (1) RYPÁČEK, J. 2014. Spolek pro vojenská pietní místa. In *vets.cz* [online]. 2014, [cit. 2015-05-20]. Dostupné na internete: <<http://www.vets.cz/>>.

Web (2) TOMČÍK, V. 2006. Vojna a zabudnutý pamätník na Murmanskej výšine. In *bratislava.sme.sk* [online]. 2006, [cit. 2015-05-20]. Dostupné na internete: <<http://bratislava.sme.sk/c/3016077/vojna-a-zabudnuty-pamatnik-na-murmanskej-vysine.html>>.

Poznámky

¹ BABJÁK, J. 2014. Autori pomníkov padlým v prvej svetovej vojne. In *Monument Revue* 1, vol.3, 2014. s. 21.

² Známy je jeho náhrobný pomník, ktorý zdobí vojenský cintorín v mestskej časti Nitry zvanej Mlynárce, pochádzajúci z roku 1924. In BABJÁK, J. 2014. Autori pomníkov padlým v prvej svetovej vojne. In *Monument Revue* 1, vol.3, 2014. s. 23.

³ Ibid., 2014, s. 21-23.

⁴ Ibid., 2014, s. 21.

⁵ Ibid., 2014, s. 21.

⁶ Existuje len zlomok hovoriaci o počte šesťdesiat. In BABJÁK, J. 2014. K problematike pomníkov padlým v prvej svetovej vojne na Slovensku. In *Vojenská história* 3, vol. 18, 2014, s. 81.

⁷ Ibid., 2014, s. 81.

⁸ BABJÁK, J. 2014. K problematike pomníkov padlým v prvej svetovej vojne na Slovensku. In *Vojenská história* 3, vol. 18, 2014, s. 83.

⁹ Ibid., 2014, s. 81.

¹⁰ BABJÁK, J. 2014. Autori pomníkov padlým v prvej svetovej vojne. In *Monument Revue* 1, vol.3, 2014. s. 22.

¹¹ V rámci danej problematiky tiež uvádzam do pozornosti *Spolek pro vojenská pietní místa, jednoty Československé obce legionářské v Českém Brodě a skupiny jejich přívrženců*, ktorého cieľom je už od roku 2004 mapovanie vojenských pietnych miest i osudov hrdinov a obetí vojen a konfliktov, odohraných v našom (Československom) kontexte, prípadne aj v zahraničí. Pre viac informácií: Web (1), 2014.

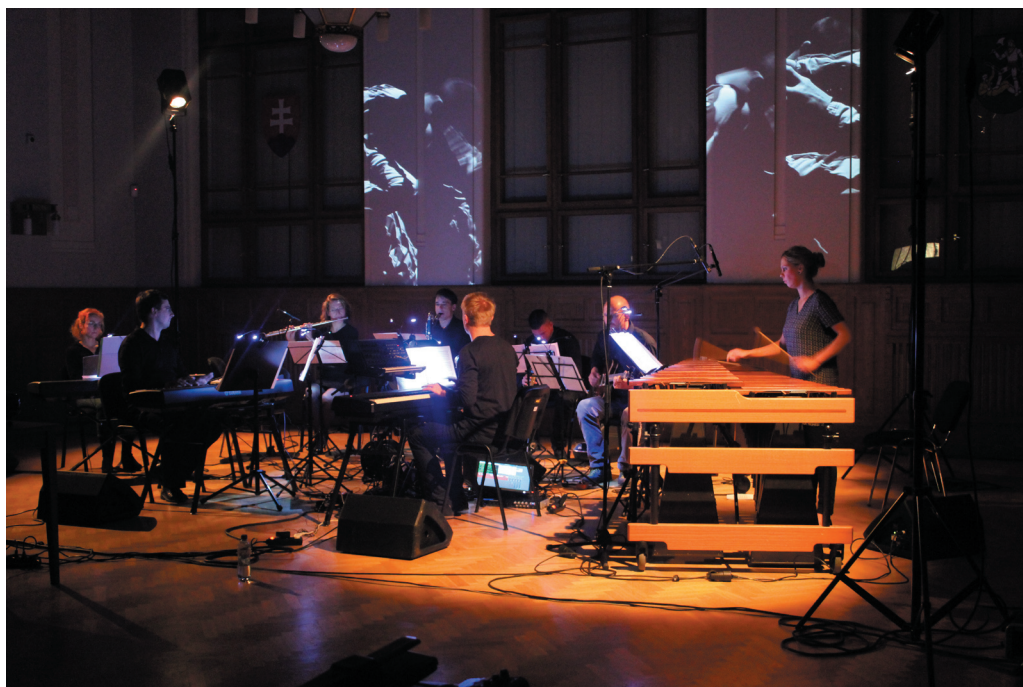
¹² Web (2), 2006.

¹³ LIBA, P. *Kultúra/ literatúra*, 2005, s. 78.

Katarína Zimová, študentka 2. ročníka
magisterského štúdia Katedry kulturológie FF UKF v Nitre

Postmutart HEVHETIA FEST 06

V dňoch 9. 10. 2016 a 13. – 14. 10. 2016 sa v koncertnej sále Župného domu v Nitre konal šiesty ročník PostmutArt Festu. Tento ročník bol spojený prídavkom Hevhetia v jeho názve podľa slovenského hudobného vydavateľstva, ktoré sa etablovalo v širokom spektre žánrov vymykajúcich sa komerčnému a mainstreamovému hudobnému prúdu.

Špeciálne predotvorenie festivalu ponúklo podujatie fujAkRTS 50, kde vystúpilo hudobné zoskupenie NE:BO:DAJ a ich hostia z príležitosti jubilejných narodenín organizátora festivalu Júliusa Fujáka. V rámci PostmutArtu sa v spolupráci Katedry hudby PF UKF a Katedry kulturológie FF UKF uskutočnilo vedecké kolokvium Culturologos „Komprovizovanie hudbou a umením“, na ktorom vystupujúci účastníci (Mgr. Alena Čierna, PhD., doc. Mgr. MgA. Michal Rataj, PhD., Mgr. Pavol Brezina, PhD. a prof. PhDr. Július Fuják, PhD.) teoreticky vysvetľovali a zhodnocovali nielen koncept „komprovizovania“, ale aj využitie techniky, či virtuálneho priestoru pri tvorbe a komponovaní hudobných diel.

Oficiálny program PostmutArt Festu otvoril mixmediálny rozhovor literárneho teoretika doc. PhDr. Zoltána Rédeya, PhD. s víťazom ANASOFT litera 2012 a tohtoročným finalistom Ballom (Kolomanom Kertészom Bagalom). V čiastočne improvizovanom rozhovore, ktorý mal simulovať kaviarskú debatu, rozoberali masovú literatúru Jozefa Banáša, udelenie Nobelovej ceny za literatúru Bobovi Dylanovi. Večer uzatvorila interdisciplinárna umelecká skupina Cluster ensemble, sústredená okolo umeleckého vedúceho Ivana Šillera, s interpretáciou diela Philipa Glassa: Changing Parts. Ich vystúpenie dopĺňala videoprojekcia VJ Jakuba Piseka.

Druhý deň festivalu predstavil spoluprácu Davida Kollara a TV Vjugu a ich improvizované hudobné dielo, ktoré dopĺňal bezmenný filmový snímok. Záverom festivalu bolo vystúpenie Ivana Buffu a Jána Bogdana a ich interpretácia skladieb Splitter – Nackt Viery Janárčekovej,

Morceau de fantaisie Ivana Buffu, Sonata – kánon Ivana Períka a Sonátu, op. 34 Vladimíra Bokesa, ktorej spracovanie si vypočul aj samotný skladateľ Vladimír Bokes.

Celý PostmutArt Hevhetia Fest 06 sa niesol v spájaní zvuku, obrazu, gesta, textu a stelesňoval koncept „komprovizácie“, plánovaného komponovania diela a súčasne voľnosti improvizácie autorov. Kombinovanie jednotlivých prvkov umenia, ktoré v konečnom dôsledku tvorili veľmi premyslený a koherentný celok, dokázal zaujať divákov a zanechať v nich veľa podnetov na precítenie a zároveň premýšľanie.

*Lucia Valková, interná doktorandka
Katedry kulturológie FF UKF v Nitre*

Komprovizovanie hudbou a umením

Dňa 13. októbra 2016 sa v rámci cyklu vedeckých prednášok Culturologos a intermedialného festivalu Postmutart Hevhetia fest 06 uskutočnilo vedecké kolokvium s názvom *Komprovizovanie hudbou a umením*. Toto vedecké podujatie, konajúce sa v priestoroch Pavilónu hudby, zastrešili Katedra kulturológie FF UKF v Nitre a Katedra hudby PF UKF v Nitre. Leitmotívom štyroch prednášok sa stal pojem komprovizácia a jeho uchopenie v rozličných kontextoch hudobného umenia.

Prof. PhDr. Július Fuják, PhD. hneď v úvode ozrejmil pojem komprovizácia (v rámci názvu kolokvia) a jeho

uchopenie v európskom a svetovom kontexte. J. Fuják zároveň ponúkol niekoľko možností, ako sa dá tento pojem vysvetľovať či interpretovať.

Ako prvá so svojim príspevkom *Elektroakustická hudba ako historický fenomén – rekognoskácia terminologických východísk* vystúpila Mgr. Alena Čierna, PhD. (Katedra hudby PF UKF v Nitre). Svoju prednášku venovala histórii fenoménu elektroakustickej hudby. Išlo o historický exkurz do danej problematiky, resp. ako povedala prednášajúca: „...rýchlokurz histórie elektroakustickej hudby“. A. Čierna referovala o existencii novej zvukovosti, ktorú možno badať v dejinách hudby najmä od prelomu 19. a 20. storočia.

Doc. Mgr. MgA. Michal Rataj, PhD. (Katedra skladby HAMU v Prahe) vystúpil vzápätí s príspevkom s názvom *Virtuálny hudbný nástroj a im(kom)provizační forma*. M. Rataj sám naznačil, že k danej problematike pristupuje: „...ako hudobný skladateľ.“ Ku komprovizácii jednoznačne nazerá z hľadiska osobného interusu a prakticko-empiricky ju uchopuje. Jeho vedecký výstup bol konkrétne zameraný na jeden špecifický hybridný hudobný nástroj: digitálny tablet, ktorý vníma ako nástroj pre interakciu hudobníka s digitálnym zvukovým obsahom. Využil pritom špeciálne tablet pre priority výtvarníkov ako nesporne zaujímavú raritu. Týmto spôsobom sa pokúsil o elimináciu jeho primárneho využitia. V tomto kontexte proklamuje zvuk ako fyzický proces – fyzický akt. M. Rataj okrem teoretického výkladu zároveň prezentoval samotný (ne)hudobný nástroj v praxi a tak ozrejmil jeho špecifiká, jedinečnosť i fungovanie.

Ako tretí so svojim príspevkom *Ko(i)mprovizácie v rôznych žánroch nekonvenčnej hudby* vystúpil prof. PhDr. Július Fuják, PhD. (Katedra kulturológie FF UKF v Nitre). V úvode svojej prednášky sa venoval pojmu komprovizácia. Kontinuálne ďalej pojednával aj o otáz-

kach rôznorodých prístupov uchopenia hudobnej kultúry. Hovoril o potrebe ich prehodnocovania a prehodnotenia v súčasnosti. Kľúčovým pre jeho prednášku bol kontext náhody (v hudbe). J. Fuják v tomto zmysle tvrdí, že hudba nemusí byť zásadne nakomponovaná. Vyzdvihuje dôležitým spôsobom aj aspekt tzv. muzicizovania ako improvizácie. J. Fuják svoju prednášku obohatil o mnohé audio ukážky, na ktorých prezentoval princípy hudobnej improvizácie s komponovaním napríklad formou prekrývania a mixážou jednotlivých zvukových stôp.

V závere vedeckého kolokvia predstavil svoj príspevok Mgr. Pavol Brezina, PhD. (Katedra hudby PF UKF v Nitre) s názvom *Realizácia zvukového obrazu orchestrálnych kompozícií vo virtuálnom priestore*. P. Brezina sa najskôr zaujímal o históriu digitálnych hudobných nástrojov. Zamerl sa hlavne na rozmanité spôsoby emulácie klavírneho zvuku. Prehľadne referoval aj o konkrétnych technológiách výroby digitálnych pián či klavírov. Osobitý zreteľ upriamil na tzv. zvukové banky či sample (orchestra). Ako dôležité sa v tomto kontexte prezentovali možnosti simulácie zvuku, ale i simulácie zvuku samotného prostredia. P. Brezina podrobnejšie upriamil pozornosť na zreteľné snahy o akúsi „realistickosť“ v rámci digitálneho programovania hudobného orchestra.

Vedecké kolokvium, za vysokej účasti poslucháčov Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, ponúklo diferntné fragmenty z oblasti komprovizácie hudby. Jednotliví prednášajúci predstavili študentom komprovizáciu ako legitímny spôsob tvorby hudobného diela nielen z teoretickej, ale tiež praktickej stránky (neraz i prínosne demonštračne).

*Jozef Puškár, interný doktorand
Katedry kulturológie FF UKF v Nitre*

V zákulisí SND, jednodňová odborná exkurzia

Dňa 4. 12. 2015 študenti Katedry kulturológie FF UKF v Nitre navštívili dve bratislavské divadlá – Ticho a spol. a Činohru Slovenského národného divadla v rámci jednodňovej odbornej exkurzie. Jej cieľom bolo nielen obohatenie divadelných zážitkov a skúseností, ale taktiež iná forma rozšírenia povedomia o dvoch významných osobnostiach slovenskej histórie. V oboch prípadoch šlo o dokumentárne divadlo, ktorého realizáciu tvorcovia poňali odlišným spôsobom v snahe nielen zaujať, ale aj vzdelávať diváka.

V divadle Ticho a spol. si študenti pozreli inscenáciu *Všade tá rieka ...!* v režii Viery Dubačovej. Cez rozprávkový príbeh o Lomidrevovi tvorcovia ponúkli svojou optikou osudy slovenského dramatika a scenáristu židovského pôvodu Leopolda Laholu (vlastným menom Leopold Arje Friedmann). Univerzálnosť ťažkých ciest života, priateľstva, s ktorými sa divák dokáže stotožniť, prepojiť s takmer zabudnutým životom významného dramatika, prozaika, scenáristu, filmového režiséra a priekopníka izraelskej kinematografie. Bohatosť materiálu tvorcovia využili funkčným prelínaním, navrstvovaním materiálov a súčasne tvorivých postupov, od úryvkov z diel, video-projekcie, hudobnej zložky, bábkohereckva a ďalších. Predstavili nielen obšialu šírku života Leopolda Laholu, ale súčasne aj reflexiu protirečivosti doby, v ktorej žil.

Osobnosť s celoeurópskym významom a vplyvom sa stala námetom pre inscenáciu *Labyrinty a raje Jána Amosa* (SND, Bratislava), moderné mirákkulom o vzletoch a pádoch Komenského z pera Daniela Majlinga a v režii Ondreja Spišáka. Bohatosť diela a významu pre moderné európske národy sú len časťou tvorby Jána Amosa. Tvorcovia siahli po bohatom repertoári scénických prvkov a výrazových motívov, ktoré odrážali priam až magickosť v obrazoch o živote Komenského. Kaleidoskopom filozofických odkazov, úvah, myšlienok, osudov samotného mysliteľa, či udalostí ovplyvňujúcich jeho život a dielo sprevádzali diváka postavy dvoch rozprávačov, Všadebol a Mámil. Vytvárali akési harmonické protiklady poriadku sveta, podobne ako hľadanie pravdy rozumu a srdca. Na pozadí tragických osudov, ktoré Komenského postretli, vojna, strata rodiny, snaha nájsť raj srdca v nekonečnom labyrinte nepravdy sveta, vytvorili tajomné a súčasne pompézne alegorické obrazy o neúnavnosti viery srdca vo vyššie dobro.

Okrem spomínaných predstavení študenti absolvovali aj komentovanú prehliadku priestorov SND. Dozvedeli sa bližšie informácie o fungovaní divadla, prebiehajúcich projektoch, hereckom súbore, zámeroch divadla, či pripravovaných inscenáciách. Zároveň videli zákulisie stavby scény *Labyrinty a raje Jána Amosa*, či jeden z novších priestorov - Modrý salón. Práve tento netypický divadelný priestor slúži na alternatívnejšie divadelné projekty. Exkurzia sa realizovala ako súčasť predmetu Dejiny slovenskej divadelnej kultúry.

Lucia Valková, interná doktorandka
Katedry kulturológie FF UKF v Nitre

Zákutia Transylvánie v Galérii na schodoch

Letný semester akademického roka 2015/2016 odštartovala Katedra kulturológie FF UKF v Nitre prostredníctvom vernisáže výstavy fotografií v rámci cyklu Galéria na schodoch s názvom *Transylvánia – „Krajina za lesmi“*. Počas štyroch týždňov (10. 2. - 10. 3. 2016) sme mali možnosť objaviť časti tajomnej Transylvánie, ktoré nám sprostredkovali šiesti vystavujúci autori z radov študentov a absolventov našej univerzity. Slávnostné predstavenie a otvorenie výstavy sa uskutočnilo dňa 23. 2. 2016 vo vestibule Filozofickej fakulty UKF v Nitre, kde okrem vystavených fotografií spríjemnilo atmosféru hudobné vystúpenie Romany Liškovej (spev) a Vladimíra Roháča (klavír), poslucháčov druhého ročníka bakalárskeho štúdia našej katedry.

Vystavovateľmi, ktorí zachytili čaro tejto legendami opradenej krajiny boli: Igor Hanečák (poslucháč 3. ročníka bakalárskeho štúdia Katedry výtvarnej tvorby a výchovy), Mgr. Petra Maliariková (absolventka Katedry masmediálnej komunikácie a reklamy), Mgr. Veronika Masárová (interná doktorandka Katedry botaniky a genetiky), Mgr. Ján Moravčík (absolvent Katedry kulturológie), Mgr. Juraj Skačan, PhD. (odborný asistent Katedry filozofie) a Bc. Tomáš Špánik (poslucháč 2. ročníka magisterského štúdia Katedry kulturológie).

Výstava svojim návštevníkom ponúkla zážitok, sprostredkovaný vďaka fotografickému materiálu z viacdňovej odbornej exkurzie do Rumunska, ktorú zorganizovala Katedra kulturológie FF UKF v Nitre od 19. do 25. 4. 2016. Transylvánia je dnes turisticky atraktívna najmä vďaka svojej tajomnej minulosti. Myšlienkou výstavy fotografických záberov účastníkov exkurzie bolo nielen predstaviť tento zaujímavý rumunský región pre širšie publikum. Výstava zároveň poslúžila aj ako prezentácia kreativity, zručnosti a individuálneho pohľadu mladých fotografov na zákutia Transylvánie. Vernisáž i výstava sa tešili pozitívnym ohlasom u študentov a pracovníkov FF UKF ako aj širšej verejnosti.

Lucia Valková, interná doktorandka
Katedry kulturológie FF UKF v Nitre

Za kultúrou v slovensko-maďarskom prostredí - jednodňová odborná exkurzia

Zimný semester akademického roka 2016/2017 začal na Katedre kulturológie FF UKF v Nitre jednodňovou odbornou exkurziou. Študenti viacerých ročníkov Bc. a Mgr. štúdia mali možnosť vidieť pamiatky a zachované artefakty, ktoré pripomínajú a prezentujú bohatstvo a pestrosť zachovaného kultúrneho dedičstva maďarskej kultúry, implementovanej do regionálnych špecifik najmä južného Slovenska. Počas exkurzie spoznali rôznorodé a svojrázne obce ako napríklad: Brhlovec, Svodín, Martovce a Komárno. Každá z uvedených lokalít reprezentuje rozdielne

V zákulisí SND ...

Zákutia Transylvánie ...

prejavy ľudového bývania a premeny v rámci časového horizontu a socioekonomického postavenia obyvateľstva. Študenti mohli vďaka tomu ideálne porovnať prvky tradičnej ľudovej architektúry a život z konca 19. a začiatku 20. storočia. Napríklad v obci Brhlovce, v pamiatkovej rezervácii ľudovej architektúry, nahliadli do uličky s názvom „Šurda“, kde sa nachádzajú skálne obydlia z 30. rokov 20. storočia. Zaujímavosťou je iste fakt, že dodnes sú niektoré z obydli obývané. Ďalší navštívený bol Dom ľudových tradícií vo Svodíne, tvoriaci vysunutú expozíciu Múzea Jána Thaina v Nových Zámkoch vrátane Archeologického múzea. Študenti sa v ňom oboznámili so spôsobom života zámožnej roľníckej rodiny z 20. - 30. rokov 20. storočia. Posledným príkladom tradičnej ľudovej architektúry a ukážky bývania predstavoval unikátny roľnícky dom v Martovciach z roku 1871.

Posledným bodom exkurzie bolo mesto Komárno s osobitým Nádvorím Európy, vytvárajúcim spojenie historických architektonických štýlov charakteristických pre jednotlivé oblasti Európy. Program exkurzie zavŕšila obhliadka Komárňanskej pevnosti ležiacej na sútoku Dunaja a Váhu, ktorá sa začala budovať v priebehu 16. storočia. Vďaka svojej polohe predstavovala dôležitý vojenský útvar, ktorý mal zabezpečovať ochranu mocenských štruktúr na našom území. Postupné vytvorenie Starej a Novej pevnosti z nej vytvorilo komplexný obranný systém. Jej zákutia sú aj v súčasnosti predmetom výskumu a renovácií.

Jednoduchá odborná exkurzia „za kultúrou v slovensko-maďarskom prostredí“ sa konala 11. októbra 2016 v rámci predmetu Bilingválna kultúra etník – maďarská. Zúčastnili sa jej primárne študenti bakalárskeho štúdia. Hlavnou myšlienkou realizovania exkurzie bolo priblížiť študentom kultúrne dedičstvo maďarského etnika a poukázať na vzájomné vplyvy v národných kultúrnych prejavoch na spoločne obývaných územiach.

Lucia Valková, interná doktorandka
Katedry kulturológie FF UKF v Nitre

Študentský projekt s názvom Kultúrne potulky: Zodpovednosť, ktorá zaväzuje!

Katedra kulturológie už niekoľko rokov zastrešuje podujatia, ktoré je zaradeným ukazovateľom produktivity a kvality práce študentov. Každoročne na prelome apríla a mája sa individuálne schopnosti študentov prvého ročníka magisterského stupňa spoja, aby iniciovali a uskutočnili verejne prístupnú besedu so známou osobnosťou. Túto možnosť majú kultúrne priaznivci v Nitre vďaka akcii známej ako *Kultúrne potulky*. Nenahraditeľným mentorom a odborným koordinátorom projektu je Mgr. Veronika Moravčíková, PhD.

Ostatný ročník *Kultúrnych potuliek*, ktorý sa konal dňa 28. apríla 2016 v sále Tatra Starého divadla Karola

Spišáka v Nitre, poháňal ušľachtilý cieľ, a tým bola podpora mladých, umelecky aktívnych ľudí.

Mimoriadne medzinárodné ocenenia predurčili, že sa hosťom 6. ročníka *Kultúrnych potuliek* stal mladý slovenský herec a nádejný režisér Samuel Spišák. Filmovým a režijným účinkovaním sa v mladom veku katapultoval na výslnie umeleckej scény doma i v zahraničí. Vo filme *Nedodržaný sľub* získal na portugalskom festivale Festria cenu za najlepšieho herca v hlavnej úlohe. Zahral si aj vo filme *Lóve, Horíci keč* či v pôvodnej slovenskej rozprávke *Láska na vlásku*. Úspechy zaznamenal taktiež jeho autorský filmový počín, krátkometrážny film *Ďakujem za krásne sviatky*. Cenu za film a réžiu získal na súťaži Bratislava 48 hour film project 2015 i na filmovom festivale Filmopalooza 2016 v americkej Atlante.

Hudobný hosť je spostením a predstavuje tradičnú súčasť besedy. Tento rok zaspievala Romana Lišková, študentka Katedry kulturológie FF UKF v Nitre. Bubenická skupina Tambores zase presvedčila, že tradičný brazílsky životný rytmus neodmysliteľne spočíva v živéj, karnevalovej kultúre. Nepísaným pravidlom *Kultúrnych potuliek* je odovzdávanie karikatúry i hodnotného daru pozvanému hosťovi. Je to znak kolektívnej vďaky za účasť a podporu študentskému projektu. Samuel Spišák si prevzal z rúk usporiadateľov, vrátane umeleckej karikatúry Janka Toraka, originálny obraz Banskej Štiavnice, ku ktorej, ako sme sa dozvedeli, prechováva celá jeho umelecká rodina vrúcny vzťah.

Študenti, ktorí sa aktívne zúčastnili projektu potvrdili, že je nevyhnutné a správne kvantitatívne i kvalitatívne rozdelenie a následné striktné plnenie stanovených úloh. Len tak sa oprávnené – bez výhovoriek – môže projekt do viesť do úspešného konca. Napredovať skutočne znamená poznať sám seba – poznať svoje limity!

Barbora Mokrišová, študentka 2. ročníka
interného magisterského štúdia
Katedry kulturológie FF UKF v Nitre

Katedrové kolo ŠVOUČ 2016: Zázraky Matúša Ohrádku vyhrali a získali akademické uznanie!

Schopnosť človeka podeliť sa s ostatnými o vlastný talent je výraznou spoločenskou a kultúrnou devízou. Neustálou snahu katedry je nachádzať, odborne viesť a následne s patričnou hrdosťou a dôstojnosťou – formou verejnej akademickej diskusie – predviesť potenciál vlastných študentov. Výsledkom a zadosťučinením sledovanej práce môže byť zážrak, t. j. neobyčajný a vzácny odbornoumelecký počín študenta. Študentská vedecká konferencia (ŠVOUČ) predstavuje unikátny prostriedok správneho a efektívneho cibrenia intelektu a personálneho vkusu.

Katedre kulturológie filozofickej fakulty UKF v Nitre preukázali svoju príslušnosť ôsmi odhodlaní študenti:

Dominika Gerháťová, Milan Hrbek, Bc. Samuel Jašo, Simona Kováčová, Matúš Ohrádka, Andrej Rekšák, Adriana Švajdová a Bc. Lucia Valková. Práve oni investovali svoj čas a pracovné úsilie do individuálneho odborného projektu nad rámec svojich vysokoškolských povinností. Výsledky svojej práce predstavili prítomným študentom a odbornej komisii dňa **6. apríla 2016** v katedrovom kole **Študentskej vedeckej konferencie (ŠVOUČ)**.

Študentskí autori sa vo svojich príspevkoch snažili uplatniť individuálny prístup k prezentovanej problematike. Akosi tradične možno aktívnym účastníkom ŠVOUČ na Katedre kulturológie FF UKF kvitovať, že v predkladaných prácach kladú nesmierny dôraz na kultúrno-spoločenskú aktuálnosť (i naliehavosť) pri výbere tém, ktoré mnohokrát vychádzajú z ich bytostnej angažovanosti.

Predseda poroty, prof. PhDr. Peter Žeňuch, DrSc., opodstatnene uznal všetkých aktívne zúčastnených, no po dôkladnom uvážení sa **prvenstvo** v katedrovom kole ŠVOUČ 2016 jednohlasne pridelo **Matúšovi Ohrádkovi**, ktorý bol v tom čase študentom prvého ročníka bakalárskeho študijného programu. Akademické uznanie si Matúš Ohrádka vydobyl ohromnou rozvahou pri prezentovaní kvalitne pripravenej – samostatnej, systematickej, logickej, odbornej a tvorivej – interpretácie divadelnej inscenácie novátorského režiséra Andreja Kalinku s názvom *Zázraky pre Alicu*.

Trojlistok najúspešnejších doplnili študentky druhého ročníka bakalárskeho študijného programu: Dominika Gerháťová a Simona Kováčová. Ako druhá v poradí sa umiestnila Dominika Gerháťová, ktorá prítomnému publiku predstavila možný projekt *Aktívnej staroby ako formy inklúzie seniorov*. Práca Simony Kováčovej s názvom

Postavenie ženy vo vybraných kultúrach si vyslúžila tretie miesto. Diskutérovať zaujala tematická oblasť prezentovanej problematiky, ktorá poukázala na transformáciu kultúry i spoločensky prijímaných hodnôt.

ŠVOUČ je akceptovanou značkou študentskej vedeckej a umeleckej činnosti, je zárukou postupného získavania zručností v dodržiavaní zásad akademickej diskusie. Náležitá je na tomto mieste neustála pozornosť možnosťam prezentácie vedeckých i umeleckých prác študentov. Menný zoznam študentov a témy ich vystúpení súhlasia s poradím, v akom prezentovali svoje práce v katedrovom kole ŠVOUČ pre akademický rok 2015/2016:

Andrej Rekšák (2. ročník Bc.): *Tradičná čínska kultúra Dominika Gerháťová (2. ročník Bc.): Aktívna staroba ako forma inklúzie seniorov*

Matúš Ohrádka (1. ročník Bc.): *Zázraky pre Alicu – interpretácia divadelnej inscenácie*

Simona Kováčová (2. ročník Bc.): *Postavenie ženy vo vybraných kultúrach*

Bc. Lucia Valková (2. ročník Mgr.): *Heteronormativita vs. podoby „trans“ identity*

Milan Hrbek (2. ročník Bc.), Bc. Samuel Jašo (1. ročník Mgr.): *Reflexia politických kontextov vo filme (Návrh odborného filmového cyklu vo filmovom klube UTA)*

Adriana Švajdová (2. ročník Bc.): *Etnicita a interkulturalita rómskeho a maďarského etnika v obci Krásnohorské Podhradie*

Barbora Mokrišová, študentka 2. ročníka interného magisterského štúdia Katedry kulturológie FF UKF v Nitre

VÝZVA NA ZASIELANIE PRÍSPEVKOV DO 2. ČÍSLA ČASOPISU

Latinské a byzantské zdroje slovenskej kultúry

Editor: Prof. PhDr. Peter Žeňuch, DrSc.

Výskum kultúrnych procesov v európskom kontexte sa realizuje predovšetkým z interdisciplinárneho hľadiska, lebo sa práve takýmto spôsobom môže plne reflektovať slovenský kultúrny horizont, ktorý ovplyvňovali rozličné formanty kultúrneho a civilizačného vývinu v slovanských i širších európskych kultúrnych a historických súvislostiach. Od najstarších čias formovania etnických a kultúrnych identít tvorí Slovensko a Slováci kontinuálnu súčasť európskeho kultúrneho horizontu. Z uvedeného dôvodu má slovenská kultúra svoje nezastupiteľné miesto v systéme európskej kultúry, hodnôt a civilizácie. Komunikačný rozmer slovenskej kultúry vo svojich dielach reflektovali viacerí slovenskí kulturológovia, ku ktorým patrí Anton Augustín Baník, Ján Lajčiak, Michal Lacko, Ladislav Hanus, Vsevlad Jozef Gajdoš, Peter Liba a mnohí ďalší.

Tešíme sa na spoluprácu.

KATEDRA KULTUROLÓGIE FILOZOFICKEJ FAKULTY
UNIVERZITY KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
CULTUROLOGICA SLOVACA, 1/2016

Adresa redakcie: Hodžova 1, 949 01 Nitra, e-mail: slovcult@gmail.com
Internetový portál: www.culturologicaslovaca.ff.ukf.sk

ISSN 2453-9740